

Oslo tingrett

Dok 4

Klima og Miljødepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo

Oversendt per e-post postmottak@kld.dep.no

Deres referanse

Vår referanse
24-200884TVI-TOSL/08

Dato
23.12.2024

Forkynning av dokumenter Foreningen Våre Rovdyr m.fl. - Klima og Miljødepartementet

Følgende dokument(er):

Dokument	Dokumentdato	Dokumentnummer
2024-12-22_Begjæring om midlertidig forføyning.pdf	22.12.2024	200884/1
Kjennelse, midlertidig forføyning, tatt til følge	23.12.2024	200884/2

anses forkynt ovenfor :

Klima og Miljødepartementet	Postboks 8013 Dep	0030 Oslo
-----------------------------	-------------------	-----------

Oslo tingrett

Christian Paulsen
saksbehandler

Postadresse
Postboks 2106 Vikå, 0125 Oslo

Sentralbord
22 03 52 00

Saksbehandler
Christian Paulsen

Bankgiro

Organisasjonsnummer
926725939

Kontoradresse
C. J. Hambros plass 4, Oslo

Telefaks

Telefon

Ekspedisjonstid
08.00-15.45 (15.00)

Internett/E-post

oslo.tingrett@domstol.no

Foreningen Våre Rovdyr, Noah For Dyrs Rettigheter har begjært midlertidig forføyning overfor Klima og Miljødepartementet med følgende påstand:

1. Staten forbys å gjennomføre lisensfelling av familiegrupper og revirmarkerende par av ulv innenfor ulvesonen i lisensfellingsperioden med oppstart 1. januar 2025.
2. NOAH – for dyrs rettigheter og Foreningen Våre Rovdyr tilkjennes erstatning for saksomkostninger.

I begjæringen er i det vesentligste anført følgende:

1. Innledning

Den ideelle organisasjonen NOAH - for dyrs rettigheter («NOAH») og Foreningen Våre Rovdyr («FVR») begjærer herved midlertidig forføyning mot staten ved Klima- og miljødepartementet («KLD») med krav om stans i lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i lisensfellingsperioden som begynner 1. januar 2025, som følge av at KLDs vedtak 20. desember 2024 er internrettslig ugyldig og materielt i strid med Norges folkerettslige forpliktelser etter Bernkonvensjonen.

Klagevedtaket slår fast at inntil 12 ulver skal skytes til sammen i de tre familiegruppene Risberget-Ulvåa, Boksjøreviret og Fjornshöjdenreviret.

2. Fare ved opphold – krav om midlertidig forføyning uten forutgående muntlig forhandling

Det er fare ved opphold idet lisensjakten starter 1. januar 2025 og at ulvene trolig vil bli skutt etter kort tid fordi de blir ringet inn med flaggliner, og derved reelt sett er innesperret når de påskytes. Ulv er en kritisk truet art, og bestanden er nå på sitt laveste nivå siden 2014. Det begjæres derfor kjennelse uten forutgående muntlig forhandling jf. tvisteloven § 32-7 (2).

3. Sakens bakgrunn og faktiske sider

3.1. Ulvebestanden i Norge er kritisk truet og det er påvist kun 24-33 ulver med helnorsk tilhold i 2024

Kvoten for lisensfelling i de tre familiegruppene innenfor sonen er på 12 dyr, men forvaltningen vet ikke om det finnes mer enn fem individer til sammen i de aktuelle familiegruppene.

Rovdata skriver 16. desember 2024 om overvåkningen av ulvebestanden i Norge: «Hittil i vinter er det påvist til sammen 39-50 ulver i Norge, hvorav 24-33 med foreløpig helnorsk tilhold, 6-7 med tilhold på begge sider av riksgrensen, og 9-10 med usikker grensestatus.»

Antall ynglinger av ulv registrert i Norge pr. desember 2024 var 4,5 – det vil si nedre del av bestandsmålet (4-6 ynglinger). For alle praktiske formål kan den norske ulveforvaltningen siden 2017 oppsummeres slik:

- Utenfor ulvesonen, som utgjør ca. 95 % av Norges fastlandsterritorium, tillates ingen ulv å etablere seg og all ulv er gjenstand for jakt fra 01.12 til 31.05 med sikte på å holde arealet fritt for ulv.
- Innenfor ulvesonen, som utgjør ca. 5 % av Norges fastlandsterritorium, praktiseres bestandsmålet strengt og som en øvre grense, slik at det ikke skal være mer enn ca. 30 individer med helnorsk tilhold (tilsvarende ca. 3 ynglinger) samt andel av revirer med tilhold dels i Sverige, dels i Norge (i sum ca. 4-6 ynglinger).

Ulvebestanden i Sverige er sterkt truet, og den sørsandinaviske populasjonen er definert som truet (vulnerable) på IUCNs rødliste. Den er dermed den mest truede populasjonen i Europa, og for øvrig også en av, om ikke den, genetisk mest sårbare ulvepopulasjoner på verdensbasis.

3.2. Vedtak om lisensfelling høsten 2024

De regionale rovviltnemndene i region 4 og 5 fattet vedtak om lisensfelling 11. september 2024.

Ingen av klagen ble tatt til følge, hverken av rovviltnemndene (dissens 8-2) eller av KLD. Det bemerkes at svenske myndigheter ikke motsatte seg lisensfelling på norsk side av grenserevir, men bemerket at det er beklagelig at norske myndigheter ønsker å felle et revir som det ikke er noe konflikt rundt.

Miljødirektoratets faglige vurdering inneholder forøvrig tvil om bestandsmålet vil nås i 2024/2025, samt fraråding av å felle ulv i Fjornshöjdenreviret og tilråding om å vurdere innhenting av DNA fra Boksjøreviret før eventuelt vedtak om felling i dette. Det vises til vedtaket side 8 og 9, der dette er gjengitt.

Miljødirektoratets faglige vurdering 4. november 2024 og tilleggsvurdering 16. desember 2024 er ikke å finne på E-innsyn, og er derfor ikke fremlagt med denne begjæringen. Så langt de er relevante fremstår de imidlertid å være gjengitt i vedtaket til KLD.

3.3. Foreløpig internrettslig rettsavklaring i Høyesteretts dommer av 26. mars 2021 (HR-2021-662-A) og 16. mai 2023 (HR-2023-936-A)

Frem til 2017 har alle vedtak om felling av ulv i Norge vært begrunnet i hensynet til å avverge skade på husdyr.

Fra og med 2017 begynte forvaltningen – i fravær av at ulv var noen reell og aktuell trussel mot beitedyr – å begrunne fortsatt felling av ulv med nml. § 18 bokstav c) om at det er en offentlig interesse av vesentlig betydning at ulvebestanden ikke er over bestandsmålet.

Miljøvernorganisasjonene har ikke vært enig i dommene fra Høyesterett, men har måttet akseptere dem som foreløpig nasjonal rettsavklaring, og avventet Bernkonvensjonens avgjørelse på klagesak mot Norge, inngitt av NOAH m.fl. 2022. Siden våren 2023 har det så funnet sted en vesentlig rettsutvikling/rettsavklaring knyttet til forståelsen av forpliktelsen i Bernkonvensjonen.

3.4. Klager mot Norge til Bernkonvensjonens stående komité fører frem og sak for brudd på konvensjonen åpnes for første gang mot Norge 6. desember 2024

NOAH med flere hadde klaget Norge inn for Den stående komitéen til Bernkonvensjonen. Klagebehandlingen ble imidlertid satt på vent i påvente av Høyesteretts siste rettsavklaring nasjonalt. Etter at klagebehandlingen ble gjenopptatt, er det i 2024 sendt to formelle brev fra Bernkonvensjonen til Norge, der det påpekes at den norske ulveforvaltningen er i strid med Bernkonvensjonen.

I brev 15. april 2024 uttrykte Bernkonvensjonens Byrå sterk bekymring over den norske praksisen. Til tross for det alvorlige og tydelige ordlaget, medførte dette ingen justering fra norsk side. I nytt brev 11. oktober 2024 gjentok Byrådet sin sterke bekymring.

Til tross for at det i helt klart ordelag fremkommer av brevet at teoretisk fare, trygghet og psykososiale forhold ikke er tilstrekkelig til å oppfylle «offentlige interesser av vesentlig betydning», fattet rovviltnemndene vedtak med nettopp slik begrunnelse høsten 2024.

Da Norge heller ikke etter dette siste brevet gjorde noen justering av ulveforvaltningen, åpnet Den stående komité sak mot Norge 6. desember 2024 for brudd på Bernkonvensjonen.

Den stående komité er Bernkonvensjonens høyeste organ, der alle medlemsland er representert. Det er beslutninger fra Den stående komité som er styrende innen Bernkonvensjonen og åpning av en formell case-file er det sterkeste virkemiddelet konvensjonen har mot et medlemsland som begår brudd på konvensjonen. Den stående komité åpnet bruddsak mot Norge i møtet 2. - 6. desember 2024.

Det er særlig relevant at komiteen i møtereferatets avsnitt 176 slår fast at den rettslige begrunnelsen for felling av ulv i vedtaket, er i strid med Bernkonvensjonen art. 9, og uavhengig av hvilken vernestatus arten har.

Det er videre særlig relevant at komitéen i avsnitt 177 ber Norge avstå fra å avlive familiegrupper og revirmarkerende par innenfor ulvesonen, med de forpliktende formuleringen «[c]alled upon» og «abstain». Dette er ikke ”myke” formuleringer. I Cambridge Dictionary er det f.eks. definert som «to ask formally for someone to do something».

Sak for brudd åpnes ved at det åpnes en såkalt case-file. Denne forblir åpen inntil krenkelsen opphører eller landet forlater Bernkonvensjonen.

Norge har tidligere blitt klaget inn til Bernkonvensjonen på grunn av ulveforvaltningen, men dette er første gang noensinne at Bernkonvensjonens organer tar klagen til følge og åpner sak mot Norge for krenkelse som følge av rovdyrforvaltningen.

3.5. Kort om betydningen av at ulvens vernestatus nedgraderes fra Strengt beskyttet (nivå 3) til Beskyttet (nivå 2)

I det samme møtet, protokollens pkt. 4.2 avsnitt 30-39, vedtok Den stående komité å nedgradere vernenivået til ulven fra det strengeste til det nest strengeste vernenivået.

Nedgraderingen av vernenivået for ulv fra Strengt beskyttet til Beskyttet, har ingen konsekvens for norsk ulveforvaltning. Nedgraderingen av vernenivået for ulv til ”Protected” vil tidligst tre i kraft 6. mars 2025.

4. Hovedkravet: Vedtaket er ugyldig som følge av rettsanvendelsesfeil og saksbehandlingsfeil

NOAH og FVR gjør gjeldende at KLDs vedtak 20. ds. er ugyldig som følge av feil lovtolkning, både av naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen samt svikt i alminnelig juridisk metode og forståelse av presumsjonsprinsippet om forholdet mellom intern rett og folkeretten.

Videre anføres det at vedtaket er ugyldig som følge av at begrunnelsen i vedtaket er så mangelfull at det utgjør saksbehandlingsfeil.

Vedtaket mangler fullstendig vurdering av:

- Avviket mellom departementets tolkning av Bernkonvensjonen og Bernkonvensjonens organers tolkning av Bernkonvensjonen
- Om KLD mener at Bernkonvensjonens organer tolker sin egen konvensjon feil, eller om KLD med vedtaket mener forsettlig å bryte Bernkonvensjonen
- Konsekvensene for Norge av at KLD bryter en folkerettslig forpliktelse

Det eneste KLD skriver er på side 10 i vedtaket:

«Om forholdet til Bernkonvensjonen uttalte Høyesterett i HR-2021-662-A at nml. § 18 første og andre ledd langt på vei er formet etter mønster av Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1, og må tolkes i samsvar med forpliktelsene i konvensjonen. I saken viste Høyesterett også til at det følger av Bernkonvensjonen artikkel 2 at Norge har visse forpliktelser til å treffe nødvendige tiltak for å opprettholde bestandene av vill flora og fauna, inkludert ulv. Høyesterett la til grunn at Norge er folkerettslig bundet til å sikre ulvens overlevelse i norsk natur. Høyesterett fant det derimot klart at Norge ikke bryter Bernkonvensjonen artikkel 2 så lenge den norske delbestanden av ulv er så stor at bestandsmålet nås. Departementet legger til grunn at nml. gjennomfører Norges folkerettslige forpliktelser etter Bernkonvensjonen, og at et vedtak om lisensfelling som oppfylder vilkårene i norsk rett ikke er i strid med konvensjonens bestemmelser. Departementets vurdering er at åpning av klagesaken under Bernkonvensjonen ikke endrer på denne konklusjonen.»

NOAH og FVR gjør gjeldende at det rettslig sett er en fullstendig sviktende begrunnelse fra KLD å vise til Høyesterettsdommer avsagt før den nye faktiske og rettslige utviklingen som kulminerte med krenkelsessak mot Norge; istedenfor å adressere den kritikk, rettledning og pålegg som nå er gitt til Norge fra Bernkonvensjonens øverste organ. Den stående komité var godt kjent med Høyesteretts avgjørelser fra 2021 og 2023, da den åpnet sak mot Norge i desember 2024. Høyesterett derimot var naturligvis ikke kjent med Den stående komité's syn av 2024 da dommene ble avsagt i 2021 og 2023. Departementet kan derfor ikke tillegge Høyesterett å ha avfeid den autoritative tolkningen fra Bernkonvensjonens øverste organ og formell åpning av sak mot Norge, når dette ble stadfestet først 6. desember 2024.

Det står ingenting i Høyesteretts to dommer om at tolkning og pålegg fra Bernkonvensjonens organer i fremtiden, skal avfeies uten at departementet gjør en selvstendig vurdering av A) om tolkningen eventuelt skal anføres å være feil eller B) om staten forsettlig skal velge å bryte Bernkonvensjonen.

NOAH og FVR anfører at Høyesteretts to dommer om norsk ulveforvaltning med sikkerhet ville hatt et annerledes innhold dersom de var avsagt etter utviklingen i 2024. Det kan i hvert fall ikke legges til grunn at Høyesterett ville ha avfeid som irrelevant det som har fremkommet i saken mot Norge, slik KLD nå gjør.

Lovgivers intensjon med vedtagelsen av naturmangfoldloven, herunder § 18, er å gjennomføre og oppfylle Bernkonvensjonen i norsk rett.

Det følger derfor ikke bare av presumsjonsprinsippet, men også direkte av naturmangfoldloven og lovens forarbeider at loven skal tolkes i samsvar med Bernkonvensjonen.

NOAH og FVR anfører derfor at det må foreligge klare og tydelige holdepunkter fra enten lovgiver eller domstolene dersom naturmangfoldloven § 18 skal tolkes slik at den kommer i konflikt med Bernkonvensjonen art. 2, 6 og 9.

Dersom enten lovgiver eller Høyesterett klart slår fast at norsk lov skal tolkes slik at det oppstår folkerettsstrid, så må tingretten akseptere dette som gjeldende nasjonal rettstilstand jf. det dualistiske prinsipp. Men inntil rette myndigheter har tatt et klart og overveid standpunkt til spørsmålet om folkerettsbrudd, er det både rettsanvendelsesfeil og saksbehandlingsfeil om domstolene tolker naturmangfoldloven slik at den kommer i strid med Bernkonvensjonen (som den nettopp skal oppfylle).

Hvorvidt rettsoppfatningen i Høyesteretts to dommer fra 2021 og 2023 bygger på feiltolkning av Bernkonvensjonen eller om det har vært en rettsutvikling – på dette svært aktuelle og progressive rettsfeltet – er uten betydning. Poenget er at det Høyesterett aksepterte som å være i tråd med Bernkonvensjonen i 2021 og 2023, ikke er det i 2024. NOAH og FVR anfører at det samtidig – uansett – er en klar saksbehandlingsfeil at vedtaket ikke har noen drøfting av om vedtaket er folkerettsstridig.

Dersom KLD i sitatet ovenfor gir uttrykk for en rettsanvendelse som bygger på at det Høyesterett (prejudisielt) har lagt til grunn i 2021 og 2023, innebærer at et annet syn fra Bernkonvensjonens øverste organ for fremtiden automatisk skal avvises/forkastes av forvaltningen i Norge, er det en så grov rettsanvendelsesfeil og saksbehandlingsfeil at vedtaket er klart ugyldig av den grunn.

Det vises også til konklusjonen i Justisdepartementets Lovavdelings vurdering i JDLOV-2016- 7859:

«Det materialet som er stilt til Lovavdelingens disposisjon, gir ikke grunnlag for å konstatere at vilkårene for felling av ulv er oppfylt i de aktuelle tilfellene. Det er klartest når det gjelder vilkårene etter Bernkonvensjonen artikkel 9. Det er ikke så klart når det gjelder naturmangfoldloven § 18. En eventuell internrettslig adgang til å

tillate felling fritar imidlertid uansett ikke Norge fra de folkerettslige forpliktelsene etter Bernkonvensjonen.»

NOAH og FVR finner grunn til å nevne at det Bernkonvensjonens organer har slått fast nå i 2024, er det samme som departementene selv mente i 2016 og 2017.

Bernkonvensjonens organer har nå i 2024 slått fast at det departementets fagfolk etter beste skjønn og metode mente i 2017, var helt riktig. Forøvrig bemerkes det også at ulvebestanden i Norge var vesentlig større på det tidspunktet enn den er idag. I denne sammenheng nevnes det også at Høyesterett i HR-2023-936-A har uttalt at ulvebestanden i Norge på de aktuelle vedtakstidspunkt over tid hadde ligget over bestandsmålet med god margin.

Dette er ikke tilfellet lenger nå. Tvert imot er bestanden på sitt laveste siden 2014 etter intensivert nedskyting de siste årene.

I avsnitt 41 skriver Høyesterett videre i samme dom:

«Av ulvefelling I-dommen avsnitt 105 følger som nevnt at det utenfor ulvesonen i utgangspunktet gjelder en presumsjon for at ulv kan felles når bestandsmålet er nådd. I lys av det jeg har sagt, kan jeg ikke se at den samme presumsjonen får anvendelse innenfor ulvesonen, hvor forutsetningen altså er at ulven har et sterkere vern enn utenfor. Innenfor sonen vil de konkrete omstendighetene i større grad bli avgjørende.»

Høyesterett skriver således tydelig i både Ulvefelling I og Ulvefelling II at bestandsmålet rettslig sett ikke skal være avgjørende innenfor ulvesonen, men at det også der skal tillegges vekt i en konkret totalvurdering. I KLDs vedtak 20. ds. står det gjentatte steder at det er utført en konkret vurdering, men den er påfallende innrettet mot å holde bestanden nøyaktig på bestandsmålet og i nedre del av intervallet.

NOAH og FVR anfører at KLD i vedtaket 20. ds. både har valgt å trosse Bernkonvensjonens autoritative rettsanvendelse og pålegg til Norge på den ene siden og på den andre siden overforenklet og feilaktig utlagt Høyesteretts prejudikatavgjørelser i HR-2021-662-A og HR- 2023-936-A.

Det fremkommer etter NOAHs og FVRs syn temmelig klart av premissene i Høyesteretts to dommer at de ikke åpner for hverken å styre etter bestandsmålet innenfor ulvesonen eller å overse eller ignorere den rettsutviklingen som følger av vedtaket i Bernkonvensjonen 6. desember 2024 mot Norge, under kun en ren henvisning til Høyesteretts to tidligere dommer.

Det foreligger etter dette oppsummert rettsanvendelsesfeil ved at KLD har tolket både naturmangfoldloven, Bernkonvensjonen og Høyesteretts dommer i HR-2021-662-A og HR- 2023-936-A feil. Det foreligger rettsanvendelsesfeil ved manglende vurdering og anvendelse av presumsjonsprinsippet om at norsk rett forutsettes å være i tråd med folkeretten. Det foreligger saksbehandlingsfeil som følge av uriktig og sterkt mangelfull begrunnelse for vedtaket.

5. Sikringsgrunn

Erfaringsmessig blir ulvene skutt i løpet av få dager etter jaktstart 1. januar 2025. Det følger av sikker praksis i tidligere tilsvarende saker at det foreligger sikringsgrunn jf. tvisteloven § 34-1. Dersom det ikke besluttet forføyning innen 1. januar 2025 vil gjennomføring av kravet bli umulig fordi ulvene mest sannsynlig vil være skutt og den rettslige interessen bortfalt.

6. Oppsummering

Det anføres etter dette at både hovedkravet og sikringsgrunn er sannsynliggjort jf. tvisteloven § 34-2.

7. Saksomkostninger

Dersom forføyningskravet tas til følge, krever NOAH og FVR erstatning for utgifter til rettshjelp og rettsgebyr jf. tvisteloven §§ 20-2 jf. 20-5. Utgifter til rettshjelp utgjør i sum kr. 48.750,-. I tillegg kommer rettsgebyr.

8. Avslutning og påstand

NOAH og FVR tolker avsnitt 177 i protokollen fra møtet i Den stående komité som et pålegg til norske myndigheter, og formulerer derfor påstand i tråd med pålegget til å omfatte familiegrupper og revirmarkerende par innenfor ulvesonen.

NOAH og FVR legger ned slik

Påstand:

1. Staten forbys å gjennomføre lisensfelling av familiegrupper og revirmarkerende par av ulv innenfor ulvesonen i lisensfellingsperioden med oppstart 1. januar 2025.
2. NOAH – for dyrs rettigheter og Foreningen Våre Rovdyr tilkjennes erstatning for saksomkostninger.

Rettens vurdering

1. Innledning

For at en begjæring om midlertidig forføyning skal kunne tas til følge, må saksøkeren som hovedregel sannsynliggjøre et hovedkrav og alltid en sikringsgrunn, jf. tvisteloven § 34-2.

2. Fare ved opphold – unntak fra vilkåret om sannsynliggjort hovedkrav

På grunnlag av de opplysninger som er gitt i begjæringen, anser retten det ikke nødvendig å ta stilling til om saksøkerens hovedkrav er sannsynliggjort.

Twisteloven § 34-2 annet ledd fastsetter at retten kan beslutte midlertidig forføyning selv om hovedkravet ikke er sannsynliggjort, dersom det foreligger fare ved opphold. Det må her dreie seg om en kvalifisert grad av fare ved opphold, jf. Schei m.fl. sin lovkommentar på Juridika med videre henvisninger. Om det foreligger tilstrekkelig grad av fare ved

opphold, må avgjøres etter en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, der også sannsynlighetsgraden for hovedkravet må hensyntas, samt konsekvensene av en avgjørelse i den ene eller annen retning jf. Ot.prp. nr. 65 side 293.

Retten viser konkret i denne saken til at konsekvensene av at forføyning ikke besluttes nå er meget store for ulven og de interesser saksøkeren etter sitt formål skal ivareta, idet ulvene sannsynligvis blir skutt i løpet av kort tid etter jaktstart 1. januar 2025. Det er ikke mulig å gjennomføre muntlig forhandling og deretter treffe avgjørelse, i tråd med hovedregelen i tvisteloven §32-7, før jakten starter.

Konsekvensene for staten ved en forføyning nå, er i første omgang at gjennomføringen av vedtaket om ulvefelling må utsettes til etter at muntlig forhandling er avholdt og ny avgjørelse er truffet.

Retten legger ved vurderingen av vilkåret om «fare ved opphold» betydelig vekt på at slike muntlige forhandlinger kan avholdes i løpet av kort tid. Retten videre til grunn at det er mulig for retten å treffe ny avgjørelse etter muntlig forhandling på et tidspunkt der det er tilstrekkelig med tid til å gjennomføre ulvefelling – dersom retten skulle komme til at forføyningen ikke tas til følge.

Slik saken nå er opplyst, taler ikke sannsynligheten for at saksøkeren vil vinne frem med sitt hovedkrav på avgjørende måte mot at forføyning besluttes nå.

Etter en samlet vurdering er retten kommet til at det foreligger en slik kvalifisert grad av fare ved opphold at forføyning kan besluttes selv om hovedkravet ikke skulle være sannsynliggjort. Retten finner det etter omstendighetene ikke nødvendig å gå nærmere inn på hovedkravet.

3. Sikringsgrunn

På grunnlag av framstillingen i begjæringen anser retten det også tilstrekkelig sannsynliggjort at saksøkte har opptrådt på en måte som gir grunn til å frykte for at forfølgningen eller gjennomføringen av kravet ellers ville bli vesentlig vanskeliggjort dersom midlertidig forføyning ikke blir besluttet, og dessuten at det er nødvendig for å få en midlertidig ordning i et omtvistet rettsforhold for å avverge en vesentlig skade eller ulempe, slik at det foreligger sikringsgrunn både etter tvisteloven § 34-1 bokstav a og b.

Det er rettens vurdering - slik saken nå er opplyst - at saksøkeren uten forføyning sannsynligvis vil påføres vesentlig skade eller ulempe. Retten viser til de forhold som er nevnt ovenfor i vurderingen av 'fare ved opphold'. De aktuelle ulvene blir sannsynligvis i løpet av få dager etter jaktstart 1. januar 2025. Ulvene og de interesser saksøkerne søker å beskytte ved den midlertidige forføyningen, blir dermed påført vesentlig skade eller

ulempe uten forføyning. Gjennomføringen av hovedkravet blir i et slikt tilfelle også umuliggjort.

4. Forholdsmessighetsvurdering

Forføyningen går etter saksøkerens påstand ut på at staten forbys å gjennomføre lisensfelling av familiegrupper og revirmarkerende par av ulv innenfor ulvesonen i lisensfellingsperioden med oppstart 1. januar 2025. Retten utformer slutningen i tråd med påstanden, og legger til grunn at forbudet dermed også omfatter Miljødirektoratet og underliggende etater.

Retten kan ikke se at den skade eller ulempe som saksøkte blir påført ved en slik forføyning står i åpenbart misforhold til den interesse saksøkeren har i at forføyningen blir besluttet, jf. tvisteloven § 34-1 andre ledd. Det vises til det som er uttrykt ovenfor, herunder at muntlige forhandlinger eventuelt kan gjennomføres raskt dersom saksøkte begjærer dette.

5. Avslutning, sakskostnader med mer

Begjæringen om midlertidig forføyning blir etter dette å ta til følge.

Iverksettelse av den midlertidige forføyningen kan ikke avverges eller oppheves ved sikkerhetsstillelse.

Etter resultatet skal saksøkeren tilkjennes sakskostnader, jf. tvisteloven § 32-10, jf. § 20-2 første ledd. Saksøkeren har krevd erstattet utgifter til prosessfullmektig med kr. 39.000,- tillagt merverdiavgift med kr. 9.750,- Rettsgebyr med kr. 3.192,- kommer i tillegg. Retten finner at sakskostnader som krevd har vært nødvendige hensett til sakens omfang og kompleksitet. Sakskostnader tilkjennes etter dette med kr. 51.942,-.

Retten har funnet at det er fare ved opphold, og har truffet avgjørelse i saken uten at partene har vært innkalt til muntlig forhandling, jf. tvisteloven § 32-7 annet ledd. Av samme grunn har saksøkte heller ikke fått anledning til å uttale seg før beslutning ble fattet.

SLUTNING

1. Staten forbys å gjennomføre lisensfelling av familiegrupper og revirmarkerende par av ulv innenfor ulvesonen i lisensfellingsperioden med oppstart 1. januar 2025.
2. Staten v/Klima og Miljødepartementet betaler samlet kr. 51.942,- i sakskostnader til Foreningen Våre Rovdyr og NOAH For Dyrers Rettigheter innen to uker etter forkynning av denne kjennelsen.

Rune Klausen

Partene og enhver annen som rammes kan ved henvendelse til Oslo tingrett, C. J. Hambros plass 4, Oslo, begjære muntlig forhandling om den midlertidige forføyningen.

Oslo tingrett

Oslo, 22. desember 2024

Begjæring om midlertidig forføyning

til

Oslo tingrett

Sak nr.

Saksøker:

NOAH - for dyrs rettigheter
Dronningens gate 13
0152 Oslo

og

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Prosessfullmektig:

Advokat Carl Philip F. Fleischer
Dalan advokatfirma DA
PB 1214 Vika
0110 Oslo
E-post: fleischer@dalan.no

Saksøkt:

Staten ved Klima- og miljødepartementet
Postboks 8013 Dep.
0030 Oslo

Prosessfullmektig:

Regjeringsadvokaten

Saken gjelder:

Midlertidig forføyning lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen fra 1. januar 2025

1. Innledning

Den ideelle organisasjonen NOAH - for dyrs rettigheter («NOAH») og Foreningen Våre Rovdyr («FVR») begjærer herved midlertidig forføyning mot staten ved Klima- og miljødepartementet («KLD») med krav om stans i lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i lisensfellingsperioden som begynner 1. januar 2025, som følge av at KLDs vedtak 20. desember 2024 er internrettslig ugyldig og materielt i strid med Norges folkerettslige forpliktelser etter Bernkonvensjonen.

Klagevedtaket slår fast at inntil 12 ulver skal skytes til sammen i de tre familiegruppene Risberget-Ulvåa, Boksjøreviret og Fjornshöjdenreviret.

2. Fare ved opphold – krav om midlertidig forføyning uten forutgående muntlig forhandling

---

Det er fare ved opphold idet lisensjakten starter 1. januar 2025 og at ulvene trolig vil bli skutt etter kort tid fordi de blir ringet inn med flaggliner, og derved reelt sett er innesperret når de påskytes. Ulv er en kritisk truet art, og bestanden er nå på sitt laveste nivå siden 2014.

Det begjæres derfor kjennelse uten forutgående muntlig forhandling jf. tvisteloven § 32-7 (2).

3. Sakens bakgrunn og faktiske sider

3.1. Ulvebestanden i Norge er kritisk truet og det er påvist kun 24-33 ulver med helnorsk tilhold i 2024

Kvoten for lisensfelling i de tre familiegruppene innenfor sonen er på 12 dyr, men forvaltningen vet ikke om det finnes mer enn fem individer til sammen i de aktuelle familiegruppene.

Rovdata skriver 16. desember 2024 om overvåkingen av ulvebestanden i Norge:

«Hittil i vinter er det påvist til sammen 39-50 ulver i Norge, hvorav 24-33 med foreløpig helnorsk tilhold, 6-7 med tilhold på begge sider av riksgrensen, og 9-10 med usikker grensestatus.»

Antall ynglinger av ulv registrert i Norge pr. desember 2024 var 4,5 – det vil si nedre del av bestandsmålet (4-6 ynglinger).

Hele rapporten kan leses her:

<https://rovdata.no/Nyheter/PID/17026/evl/0/CategoryID/109/CategoryName/Ulv.aspx>

For alle praktiske formål kan den norske ulveforvaltningen siden 2017 oppsummeres slik:

- Utenfor ulvesonen, som utgjør ca. 95 % av Norges fastlandsterritorium, tillates ingen ulv å etablere seg og all ulv er gjenstand for jakt fra 01.12 til 31.05 med sikte på å holde arealet fritt for ulv.
- Innenfor ulvesonen, som utgjør ca. 5 % av Norges fastlandsterritorium, praktiseres bestandsmålet strengt og som en øvre grense, slik at det ikke skal være mer enn ca. 30 individer med helnorsk tilhold (tilsvarende ca. 3 ynglinger) samt andel av revirer med tilhold dels i Sverige, dels i Norge (i sum ca. 4-6 ynglinger).

Ulvbestanden i Sverige er sterkt truet, og den sørsandinaviske populasjonen er definert som truet (vulnerable) på IUCNs rødliste. Den er dermed den mest truede populasjonen i Europa, og for øvrig også en av, om ikke den, genetisk mest sårbare ulvepopulasjoner på verdensbasis.

3.2. Vedtak om lisensfelling høsten 2024

De regionale rovviltnemndene i region 4 og 5 fattet vedtak om lisensfelling 11. september 2024. Saksdokumenter fremlegges som:

Bilag 1: Protokoll fra fellesmøte 23. august 2024

Bilag 2: Rovviltnemndenes vedtak i fellessak 11. september 2024

Bilag 3: Vedlegg 1

Bilag 4: Vedlegg 2

Bilag 5: Vedlegg 3

Bilag 6: Uttalelse fra svenske myndigheter

Bilag 7: Klage fra NOAH 2. oktober 2024

Bilag 8: Innstilling til klagebehandling 25. oktober 2024

Bilag 9: Protokoll fra klagebehandling 25. oktober 2024

Bilag 10: Foreløpig rapport bestandsovervåkning 13. desember 2024

Bilag 11: Klagevedtak fra KLD 20. desember 2024

Ingen av klageene ble tatt til følge, hverken av rovviltnemndene (dissens 8-2) eller av KLD.

Det bemerkes at svenske myndigheter ikke motsatte seg lisensfelling på norsk side av grenserevir, men bemerket at det er beklagelig at norske myndigheter ønsker å felle et revir som det ikke er noe konflikt rundt:

"Det finns inga konfliktsituationer knutna till reviret från svensk sida, eftersom reviret är beläget i ett område som saknar förekomst av tamdjursbesättningar. Vargarna är skygga och har inte angripit vare sig tamdjur eller jakthundar i Sverige.

Trots att Länsstyrelsen i Västra Götalands län anser att det därför är olyckligt att Boksjöreviret omfattas av beslut om jakt, motsäger sig inte länsstyrelsen att reviret jagas från norsk sida."

Miljødirektoratets faglige vurdering inneholder forøvrig tvil om bestandsmålet vil nås i 2024/2025, samt fraråding av å felle ulv i Fjornshöjdenreviret og tilrådning om å vurdere innhenting av DNA fra Boksjöreviret før eventuelt vedtak om felling i dette. Det vises til vedtaket side 8 og 9, der dette er gjengitt.

Miljødirektoratets faglige vurdering 4. november 2024 og tilleggsvurdering 16. desember 2024 er ikke å finne på E-innsyn, og er derfor ikke fremlagt med denne begjæringen. Så langt de er relevante fremstår de imidlertid å være gjengitt i vedtaket til KLD.

3.3. Foreløpig internrettslig rettsavklaring i Høyesteretts dommer av 26. mars 2021 (HR-2021-662-A) og 16. mai 2023 (HR-2023-936-A)

Frem til 2017 har alle vedtak om felling av ulv i Norge vært begrunnet i hensynet til å avverge skade på husdyr.

Fra og med 2017 begynte forvaltningen – i fravær av at ulv var noen reell og aktuell trussel mot beitedyr – å begrunne fortsatt felling av ulv med nml. § 18 bokstav c) om at det er *en offentlig interesse av vesentlig betydning* at ulvebestanden ikke er over bestandsmålet.

Vedtakene om lisensfelling for 2017 og 2019 ble prøvd for domstolene helt opp til Høyesterett. Høyesterett gav staten medhold og kom til at begge vedtak var gyldige. Det nevnes imidlertid at Borgarting lagmannsrett kjente 2017-vedtaket innenfor ulvesonen ugyldig og både tingrett og lagmannsrett kjente 2019-vedtaket ugyldig.

Høyesterett har også flere kritiske merknader, herunder i HR-2023-936-A avsnitt 52:

«Det er etter min mening likevel en svakhet at departementet i vedtaket ikke tydeligere identifiserer og avveier de vernehensyn som også gjør seg gjeldende.»

Dette trekkes frem for å påpeke at vedtakene ikke ble kjent gyldige av Høyesterett med "god margin".

Miljøvernorganisasjonene har ikke vært enig i dommene fra Høyesterett, men har måttet akseptere dem som foreløpig nasjonal rettsavklaring, og avventet Bernkonvensjonens avgjørelse på klagesak mot Norge, inngitt av NOAH m.fl. 2022.

Siden våren 2023 har det så funnet sted en vesentlig rettsutvikling/rettsavklaring knyttet til forståelsen av forpliktelsen i Bernkonvensjonen.

3.4. Klager mot Norge til Bernkonvensjonens stående komité fører frem og sak for brudd på konvensjonen åpnes for første gang mot Norge 6. desember 2024

NOAH med flere hadde klaget Norge inn for Den stående komitéen til Bernkonvensjonen. Klagebehandlingen ble imidlertid satt på vent i påvente av Høyesteretts siste rettsavklaring nasjonalt. Etter at klagebehandlingen ble gjenopptatt, er det i 2024 sendt to formelle brev fra Bernkonvensjonen til Norge, der det påpekes at den norske ulveforvaltningen er i strid med Bernkonvensjonen.

I brev 15. april 2024 uttrykte Bernkonvensjonens Byrå sterk bekymring over den norske praksisen og skrev bl.a.:

"The Bureau thanked the authorities for the data on the Norwegian part of the Southern Scandinavian wolf population, noticing that despite its overall increase during the reference period, a decrease over the last five years was significant (30%), especially considering the small number of individuals. Bearing in mind an unsatisfactory conservation status of the species in the region, this was worrisome."

(...)

Considering the worrying situation, the Bureau decided to elevate the status of the complaint to a possible file, ensuring that it would also feature on the agenda of the 44th Standing Committee."

Til tross for det alvorlige og tydelige ordlaget, medførte dette ingen justering fra norsk side.

I nytt brev 11. oktober 2024 gjentok Byrådet sin sterke bekymring:

"Acknowledging the data it expressed a strong concern over the very limited number of individuals, which combined with the high estimated average inbreeding coefficient implied very significant vulnerability of the population."

(...)

The Bureau welcomed the information provided by the respondent on mitigation and prevention, as well as awareness raising on the role of the species in nature and appreciated the scope of these measures. At the same time, it noted with great concern that the predominant political intention to maintain open grazing in a great majority of the territory supposedly required culling. The Bureau asked for further information about this and the potential increased culling and further diminishing of the wolf management zone. It stated that combined with a possible stricter regulation of the Swedish population, evoked by the complainant, such reduction of the cross-border wolf population was highly worrisome.

The Bureau noted also that extensive culling did not seem to resolve the social conflict and raised the question of the perception of the species versus actual damages it causes. It asked about public policy consultations on the culling, if any, and suggested gradually moving away from its strict target and a very constrained wolf management zone to other policy measures, enhancing co-existence. The

Bureau stressed that theoretical danger, social strain or fear and potential damage only did not constitute sufficient basis for derogating from the provisions of the Bern Convention."

Til tross for at det i helt klart ordlag fremkommer av brevet at teoretisk fare, trygghet og psykososiale forhold ikke er tilstrekkelig til å oppfylle «offentlige interesser av vesentlig betydning», fattet rovviltneemndene vedtak med nettopp slik begrunnelse høsten 2024.

De to brevene vedlegges som

Bilag 12: Brev 15. april 2024

Bilag 13: Brev 11. oktober 2024

Da Norge heller ikke etter dette siste brevet gjorde noen justering av ulveforvaltningen, åpnet Den stående komité sak mot Norge 6. desember 2024 for brudd på Bernkonvensjonen.

Den stående komité er Bernkonvensjonens høyeste organ, der alle medlemsland er representert. Det er beslutninger fra Den stående komité som er styrende innen Bernkonvensjonen og åpning av en formell case-file er det sterkeste virkemiddelet konvensjonen har mot et medlemsland som begår brudd på konvensjonen.

Den stående komité skriver følgende i referatet fra møtet 2. - 6. desember 2024, der bruddsak åpnes mot Norge:

“The Standing Committee:

175. Expressed strong concern with the extremely restricted population target in spite of the vulnerable status of the Scandinavian population of *Canis lupus*, and the species being listed as “critically endangered” (CR) on the Norwegian Red List of Species in 2021, due to the small number of animals and a very high inbreeding coefficient.

176. Stressed that considering lethal prevention measures a norm, on the grounds of „overriding public interests“, where alternative means are not exhausted, is contrary to the Bern Convention Article 9 regardless of the status of protection of the species, especially if practiced also within the wolf management zone as small as 5% of the national territory, where the presence of the species is meant to be prioritised.

177. Called upon the government of Norway to abstain from culling entire wolf packs and territory-marking pairs in the wolf zone, so as to allow the population to recover to a more satisfactory conservation status and ensure its long-term survival and viability, as well as its positive impact on the ecosystem as a whole.

178. Invited the government of Norway to prioritise proven, non-lethal measures of damage reduction and conflict mitigation, and to step up the promotion of long-term co-existence between humans and wolves based on the available best practice. This would contribute to meeting the goals and targets agreed upon in the Kunming-Montreal Biodiversity Framework, and in the Vision and the Strategic Plan for the Bern Convention for the period to 2030.

179. Considering all the elements brought to its attention, elevated the status of the complaint to an **Open File** and invited both parties to send progress reports to the Spring Bureau in 2025.”

Det er særlig relevant at komiteen i avsnitt 176 slår fast at den rettslige begrunnelsen for felling av ulv i vedtaket, er i strid med Bernkonvensjonen art. 9, og uavhengig av hvilken vernestatus arten har.

Det er videre særlig relevant at komiteen i avsnitt 177 ber Norge avstå fra å avlive familiegrupper og revirmarkerende par innenfor ulvesonen, med de forpliktende formuleringen «*[c]alled upon*» og «*abstain*». Dette er ikke "myke" formuleringer. I Cambridge Dictionary er det f.eks. definert som «*to ask formally for someone to do something*».

Beslutningen fra møtet ("List of decisions and adopted texts") vedlegges som

Bilag 14: Standing Committee 44th meeting Strasbourg, 2 - 6 December 2024 "List of decisions and adopted texts"

Sak for brudd åpnes ved at det åpnes en såkalt *case-file*. Denne forblir åpen inntil krenkelsen opphører eller landet forlater Bernkonvensjonen.

Norge har tidligere blitt klaget inn til Bernkonvensjonen på grunn av ulveforvaltningen, men dette er første gang noensinne at Bernkonvensjonens organer tar klagen til følge og åpner sak mot Norge for krenkelse som følge av rovdyrforvaltningen.

3.5. Kort om betydningen av at ulvens vernestatus nedgraderes fra **Strengt beskyttet** (nivå 3) til **Beskyttet** (nivå 2)

I det samme møtet, protokollens pkt. 4.2 avsnitt 30-39, vedtok Den stående komité å nedgradere vernestatusen til ulven fra det strengeste til det nest strengeste vernestatusen. Denne endringen er ikke trådt ikraft, men kommenteres likevel fordi det er relevant for å forstå Bernkonvensjonens system og dagens utvikling.

Bernkonvensjonen inndeler vern av arter i tre nivåer:

1. Plikt til å ta vare på alle arter – artikkel 2 – nivå 1
2. Beskyttet – artikkel 7 – nivå 2
3. Strengt beskyttet – artikkel 6 – nivå 3

Det er kun nivå 2 (art. 7) og 3 (art. 6) det kan gjøres unntak fra (art. 9). Det kan ikke gjøres unntak fra plikten etter art. 2 til å sikre artene der de naturlig hører hjemme i den nasjonale fauna.

Vilkårene for å gjøre unntak etter art. 9 er de samme uavhengig av om vernet er etter art. 6 eller art. 7.

Nedgraderingen av vernestatusen for ulv fra *Strengt beskyttet* til *Beskyttet*, har ingen konsekvens for norsk ulveforvaltning. I motsetning til artikkel 6, åpner artikkel 7 for at artene vernet i nivå 2 kan være gjenstand for høsting/utnytting («*exploitation*») – forutsatt at

bestanden holdes utenfor fare («*out of danger*») og at arten har et tilfredsstillende bestandsnivå («*satisfactory population levels*»). Ingen av disse forutsetningene er oppfylt for den kritisk truede ulvebestanden i Norge.

Det er uomtvistet at ulvebestanden i Norge ikke har en bestandsstørrelse som gir et overskudd som kan høstes, jf. naturmangfoldloven § naturmangfoldloven § 16 tredje ledd. Den sørsandinaviske populasjonen er også truet og den mest sårbare i Europa.

Jakt/avliving av ulv i Norge bygger derfor utelukkende på unntakene som skal ivareta hensynet til å avverge skade, jf. Bernkonvensjonen art. 9 og naturmangfoldloven § 18 (som gjennomfører art. 9 i norsk rett).

For Norge vil en lettelse i verneforpliktelsen etter art. 7 kun gjelder for de arter som ikke er truet på Norges territorium («*only those species not threatened on its territory*»¹). Bernkonvensjonen har også ved å åpne bruddsak mot Norge, understreket at Norge spesifikt må øke terskelen for felling av ulv for ikke å være i brudd med konvensjonen, og det uavhengig av artens vernestatus (se avsn. 176 i Bernkonvensjonens vedtak om åpning av bruddsak mot Norge).

Nedgraderingen av vernnivået for ulv til "Protected" vil tidligst tre ikraft 6. mars 2025.

4. Hovedkravet: Vedtaket er ugyldig som følge av rettsanvendelsesfeil og saksbehandlingsfeil

---

NOAH og FVR gjør gjeldende at KLDs vedtak 20. ds. er ugyldig som følge av feil lovtolkning, både av naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen samt svikt i alminnelig juridisk metode og forståelse av presumsjonsprinsippet om forholdet mellom intern rett og folkeretten.

Videre anføres det at vedtaket er ugyldig som følge av at begrunnelsen i vedtaket er så mangelfull at det utgjør saksbehandlingsfeil.

Vedtaket mangler fullstendig vurdering av:

- Avviket mellom departementets tolkning av Bernkonvensjonen og Bernkonvensjonens organers tolkning av Bernkonvensjonen
- Om KLD mener at Bernkonvensjonens organer tolker sin egen konvensjon feil, eller om KLD med vedtaket mener forsettlig å bryte Bernkonvensjonen
- Konsekvensene for Norge av at KLD bryter en folkerettslig forpliktelse

Det eneste KLD skriver er på side 10 i vedtaket:

«Om forholdet til Bernkonvensjonen uttalte Høyesterett i HR-2021-662-A at nml. § 18 første og andre ledd langt på vei er formet etter mønster av Bernkonvensjonen

---

¹ Explanatory Report – ETS 104 – Conservation of European Wildlife and Natural Habitats 1979 avsn. 35

artikkel 9 nr. 1, og må tolkes i samsvar med forpliktelsene i konvensjonen. I saken viste Høyesterett også til at det følger av Bernkonvensjonen artikkel 2 at Norge har visse forpliktelser til å treffe nødvendige tiltak for å opprettholde bestandene av vill flora og fauna, inkludert ulv. Høyesterett la til grunn at Norge er folkerettslig bundet til å sikre ulvens overlevelse i norsk natur. Høyesterett fant det derimot klart at Norge ikke bryter Bernkonvensjonen artikkel 2 så lenge den norske delbestanden av ulv er så stor at bestandsmålet nås. Departementet legger til grunn at nml. gjennomfører Norges folkerettslige forpliktelser etter Bernkonvensjonen, og at et vedtak om lisenstilling som oppfyller vilkårene i norsk rett ikke er i strid med konvensjonens bestemmelser. Departementets vurdering er at åpning av klagesaken under Bernkonvensjonen ikke endrer på denne konklusjonen.»

NOAH og FVR gjør gjeldende at det rettslig sett er en fullstendig sviktende begrunnelse fra KLD å vise til Høyesterettsdommer avsagt før den nye faktiske og rettslige utviklingen som kulminerte med krenkelsessak mot Norge; istedenfor å adressere den kritikk, rettledning og pålegg som nå er gitt til Norge fra Bernkonvensjonens øverste organ.

Den stående komité var godt kjent med Høyesteretts avgjørelser fra 2021 og 2023, da den åpnet sak mot Norge i desember 2024. Høyesterett derimot var naturligvis ikke kjent med Den stående komité's syn av 2024 da dommene ble avsagt i 2021 og 2023. Departementet kan derfor ikke tillegge Høyesterett å ha avfeid den autoritative tolkningen fra Bernkonvensjonens øverste organ og formell åpning av sak mot Norge, når dette ble stadfestet først 6. desember 2024.

Det står ingenting i Høyesteretts to dommer om at tolkning og pålegg fra Bernkonvensjonens organer i fremtiden, skal avfeies uten at departementet gjør en selvstendig vurdering av A) om tolkningen eventuelt skal anføres å være feil eller B) om staten forsettlig skal velge å bryte Bernkonvensjonen.

NOAH og FVR anfører at Høyesteretts to dommer om norsk ulveforvaltning med sikkerhet ville hatt et annerledes innhold dersom de var avsagt etter utviklingen i 2024. Det kan i hvert fall ikke legges til grunn at Høyesterett ville ha avfeid som irrelevant det som har fremkommet i saken mot Norge, slik KLD nå gjør.

Lovgivers intensjon med vedtagelsen av naturmangfoldloven, herunder § 18, er å gjennomføre og oppfylle Bernkonvensjonen i norsk rett.

Det følger derfor ikke bare av presumsjonsprinsippet, men også direkte av naturmangfoldloven og lovens forarbeider at loven skal tolkes i samsvar med Bernkonvensjonen.

NOAH og FVR anfører derfor at det må foreligge klare og tydelige holdepunkter fra enten lovgiver eller domstolene *dersom* naturmangfoldloven § 18 skal tolkes slik at den kommer i konflikt med Bernkonvensjonen art. 2, 6 og 9.

Dersom enten lovgiver eller Høyesterett klart slår fast at norsk lov skal tolkes slik at det oppstår folkerettsstrid, så må tingretten akseptere dette som gjeldende nasjonal rettstilstand jf. det dualistiske prinsipp. Men inntil rette myndigheter har tatt et klart og overveid standpunkt til spørsmålet om folkerettsbrudd, er det både rettsanvendelsesfeil og

saksbehandlingsfeil om domstolene tolker naturmangfoldloven slik at den kommer i strid med Bernkonvensjonen (som den nettopp skal oppfylle).

Hvorvidt rettsoppfatningen i Høyesteretts to dommer fra 2021 og 2023 bygger på feiltolkning av Bernkonvensjonen eller om det har vært en rettsutvikling – på dette svært aktuelle og progressive rettsfeltet – er uten betydning. Poenget er at det Høyesterett aksepterte som å være i tråd med Bernkonvensjonen i 2021 og 2023, ikke er det i 2024.

NOAH og FVR anfører at det samtidig – uansett – er en klar saksbehandlingsfeil at vedtaket ikke har noen drøfting av om vedtaket er folkerettsstridig.

Dersom KLD i sitatet ovenfor gir uttrykk for en rettsanvendelse som bygger på at det Høyesterett (prejudisielt) har lagt til grunn i 2021 og 2023, innebærer at et annet syn fra Bernkonvensjonens øverste organ for fremtiden automatisk skal avvises/forkastes av forvaltningen i Norge, er det en så grov rettsanvendelsesfeil og saksbehandlingsfeil at vedtaket er klart ugyldig av den grunn.

Det vises også til konklusjonen i Justisdepartementets Lovavdelings vurdering i JDLOV-2016-7859:

«Det materialet som er stilt til Lovavdelingens disposisjon, gir ikke grunnlag for å konstatere at vilkårene for felling av ulv er oppfylt i de aktuelle tilfellene. Det er klartest når det gjelder vilkårene etter Bernkonvensjonen artikkel 9. Det er ikke så klart når det gjelder naturmangfoldloven § 18. En eventuell internrettslig adgang til å tillate felling fritar imidlertid uansett ikke Norge fra de folkerettslige forpliktelsene etter Bernkonvensjonen.»

NOAH og FVR finner grunn til å nevne at det Bernkonvensjonens organer har slått fast nå i 2024, er det samme som departementene selv mente i 2016 og 2017:

- I vedtaket om lisensfelling i 2016 kom KLD til at terskelen for felling av ulv innenfor ulvesonen ikke kunne legges så lavt at det var bestandsmålet som var styrende.
- Justisdepartementets Lovavdeling slo i 2016 (JDLOV-2016-7859) fast at det ikke kunne legges så stor vekt på bestandsmålet at det gikk foran Bernkonvensjonen.
- I forslag til lovendring i 2017 (Prop. 63 L (2016-2017) side 55-56) mente fagmiljøet i KLD at nml. § 18 bokstav c) ikke var anvendelig for å skyte mer ulv i Norge.

Bernkonvensjonens organer har nå i 2024 slått fast at det departementets fagfolk etter beste skjønn og metode mente i 2017, var helt riktig. Forøvrig bemerkes det også at ulvebestanden i Norge var vesentlig større på det tidspunktet enn den er idag.

I denne sammenheng nevnes det også at Høyesterett i HR-2023-936-A har uttalt at ulvebestanden i Norge på de aktuelle vedtakstidspunkt over tid hadde ligget over bestandsmålet med god margin. Høyesterett skriver i avsnitt 47:

«Jeg er enig i at vedtaket her i hovedsak bare viser til nokså generelle forhold. Men sett i lys av at fellingsterskelen var lav fordi bestandsmålet er nådd over tid med forholdsvis god margin, og at det også var sannsynlig at bestandsmålet ville nås

etter at ulvene i Letjennareviret var felt, mener jeg at disse distriktspolitiske interessene får betydning i interesseavveiningen.»

Dette er ikke tilfellet lenger nå. Tvert imot er bestanden på sitt laveste siden 2014 etter intensivt nedskyting de siste årene.

I avsnitt 41 skriver Høyesterett videre i samme dom:

«Av ulvefelling I-dommen avsnitt 105 følger som nevnt at det utenfor ulvesonen i utgangspunktet gjelder en presumsjon for at ulv kan felles når bestandsmålet er nådd. I lys av det jeg har sagt, kan jeg ikke se at den samme presumsjonen får anvendelse innenfor ulvesonen, hvor forutsetningen altså er at ulven har et sterkere vern enn utenfor. Innenfor sonen vil de konkrete omstendighetene i større grad bli avgjørende.»

Høyesterett skriver således tydelig i både Ulvefelling I og Ulvefelling II at bestandsmålet rettslig sett ikke skal være avgjørende *innenfor* ulvesonen, men at det også der skal tillegges vekt i en konkret totalvurdering. I KLDs vedtak 20. ds. står det gjentatte steder at det er utført en konkret vurdering, men den er påfallende innrettet mot å holde bestanden nøyaktig på bestandsmålet og i nedre del av intervallet.

NOAH og FVR anfører at KLD i vedtaket 20. ds. både har valgt å trosse Bernkonvensjonens autoritative rettsanvendelse og pålegg til Norge på den ene siden og på den andre siden overforenklet og feilaktig utlagt Høyesteretts prejudikatavgjørelser i HR-2021-662-A og HR-2023-936-A.

Det fremkommer etter NOAHs og FVRs syn temmelig klart av premissene i Høyesteretts to dommer at de ikke åpner for hverken å styre etter bestandsmålet innenfor ulvesonen eller å overse eller ignorere den rettsutviklingen som følger av vedtaket i Bernkonvensjonen 6. desember 2024 mot Norge, under kun en ren henvisning til Høyesteretts to tidligere dommer.

Det foreligger etter dette oppsummert rettsanvendelsesfeil ved at KLD har tolket både naturmangfoldloven, Bernkonvensjonen og Høyesteretts dommer i HR-2021-662-A og HR-2023-936-A feil. Det foreligger rettsanvendelsesfeil ved manglende vurdering og anvendelse av presumsjonsprinsippet om at norsk rett forutsettes å være i tråd med folkeretten. Det foreligger saksbehandlingsfeil som følge av uriktig og sterkt mangelfull begrunnelse for vedtaket.

5. Sikringsgrunn

Erfaringsmessig blir ulvene skutt i løpet av få dager etter jaktstart 1. januar 2025. Det følger av sikker praksis i tidligere tilsvarende saker at det foreligger sikringsgrunn jf. tvisteloven § 34-1. Dersom det ikke besluttet forføyning innen 1. januar 2025 vil gjennomføring av kravet bli umulig fordi ulvene mest sannsynlig vil være skutt og den rettslige interessen bortfalt.

6. Oppsummering

Det anføres etter dette at både hovedkravet og sikringsgrunn er sannsynliggjort jf. tvisteloven § 34-2.

7. Saksomkostninger

Dersom forføyningskravet tas til følge, krever NOAH og FVR erstatning for utgifter til rettshjelp og rettsgebyr jf. tvisteloven §§ 20-2 jf. 20-5. Utgifter til rettshjelp utgjør:

Arbeid med begjæring 13 timer x kr 3 000,-	kr 39 000,-
25 % MVA	kr 9 750
Sum	kr 48 750,-

8. Avslutning og påstand

NOAH og FVR tolker avsnitt 177 i protokollen fra møtet i Den stående komité som et pålegg til norske myndigheter, og formulerer derfor påstand i tråd med pålegget til å omfatte familiegrupper og revirmarkerende par innenfor ulvesonen.

NOAH og FVR legger ned slik

Påstand:

1. Staten forbys å gjennomføre lisensfelling av familiegrupper og revirmarkerende par av ulv innenfor ulvesonen i lisensfellingsperioden med oppstart 1. januar 2025.
2. NOAH – for dyrs rettigheter og Foreningen Våre Rovdyr tilkjennes erstatning for saksomkostninger.

* * *

Oslo, 22. desember 2024

Carl Philip F. Fleischer
Partner | Advokat

Denne begjæring sendes Oslo tingrett via Aktørportalen.

Protokoll fra fellesmøte i rovviltnemndene i region 4 og region 5 23. august 2024

Tid og sted:

23. august 2024, kl. 10:00-1200, Scandic Hotell Lillestrøm

Til stede:

Fra nemnda i region 4

Elisabeth Holter-Schøyen, Anders Eidsvaag Graven, Arnstein Koch-Engebretsen, Sissel Rundblad, Anna Dåsnes

Fra nemnda i region 5

Thomas Breen, Mari Gjestvang, Joakim Ekset (vara), Truls Gihlemoen, Jon Anders Mortensson

Forfall: Mona Cicilie Stormoen

Møteleder: Sissel Rundblad

Fra sekretariatene:

Region 4: Janne Fossum, Christian Hillmann, Otto Galleberg, Ellen Lien

Region 5: Thomas Olstad, Lisa Roverud Rusten

Referent: Christian Hillmann

*****

Ingen kommentarer til innkallingen.

Det ble i begynnelsen av møtet gitt anledning for tilhørere som hadde meldt ifra om at de ønsket taletid i møte, å holde en presentasjon på 2 minutter.

Statens Naturoppsyn orienterte deretter om status for ulvebestanden.

Fellessak 3/24 - Fastsetting av kvote og område for lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen sesongen 2024/2025

Innstilling fra sekretariatene i region 4 og 5

Etter rovviltforskriften § 10 kan en rovviltnemnd fatte vedtak om kvote for lisensfelling for å begrense veksten og/eller utbredelsen av en bestand av ulv. Felling kan bare gjennomføres dersom det ikke finnes annen tilfredsstillende løsning ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning og uttaket ikke truer bestandens overlevelse.

Lisensfelling er felling av et bestemt antall individer av en viltart med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd b) og c), der kvoten er fastsatt av offentlig myndighet, jf. rovviltforskriften § 2. I henhold til naturmangfoldloven § 18, første ledd bokstav b) kan felling gjennomføres for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom. I henhold til bokstav c) kan felling gjennomføres for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning.

Sekretariatet mener vilkårene for lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen i region 4 og 5 er oppfylt, og tilrår derfor at rovviltnemndene i region 4 og 5 fatter følgende vedtak:

1. Om nemndenes myndighet

Rovviltnemndene i region 4 og 5 viser til den nasjonale målsettingen om 4-6 årlige ynglinger av ulv, der 3 av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Ynglinger utenfor ulvesona skal medregnes. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5. De siste dokumenterte data om ynglinger fra nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt viser at det er registrert totalt 6,5 ynglinger i 2023. Av disse har 5 ynglinger forekommet i helnorske revir og 3 ynglinger i grenserevir.

Rovviltnemndene anser med det at de har myndighet til å fatte vedtak om kvote for lisensfelling av ulv, jf. § 4 første ledd bokstav d og e, § 7 og § 10 i rovviltforskriften.

2. Kvote

Rovviltnemndene har fattet vedtaket på bakgrunn av siste tilgjengelige, vitenskapelige kunnskap om ulvens bestandsstatus, jf. naturmangfoldloven § 8. Det foreligger betydelig kunnskap om den skandinaviske ulvebestanden, og føre-var-prinsippet, jf. naturmangfoldloven § 9, tillegges derfor mindre vekt.

Rovviltnemndene anser at en kvote på 14 ulver utenfor ulvesonen i region 4 og 5, ikke er til hinder for å nå bestandsmålet i 2025. Dette må sees opp mot uttaket innenfor ulvesonen, og forventet øvrig uttak og dødelighet. Et uttak på inntil 14 ulver utenfor ulvesonen vil ikke påføre bestanden en for stor samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10, eller true overlevelsen av ulvebestanden på lang sikt, jf. naturmangfoldloven § 5, jf. også rovviltforskriften §§ 3 og 7. Hensynet til differensiert forvaltning er lagt til grunn for vedtaket, jf. naturmangfoldloven § 12. Nemndene anser ikke at naturmangfoldloven § 11 er relevant i denne sammenheng.

Nemndene viser til sekretariatets saksframlegg og anser at det er hjemmel for lisensfelling etter naturmangfoldloven § 18 b for streifulv i alle områder utenfor ulvesona i region 4 og 5. Videre at det er hjemmel etter naturmangfoldloven § 18 b for eventuelle reviretablerte ulver utenfor ulvesonen i region 4 og 5, med unntak av det området som ligger nord for ulvesona og øst for Glomma i Stor-Elvdal, Rendalen, og Engerdal kommuner og utenfor beiteområdene til Sølendalen hamnelag og Elgå reinbeitedistrikt. I sistnevnte område anser nemndene imidlertid at hensynet til offentlige interesser av vesentlig betydning iht. naturmangfoldloven § 18 c gir hjemmel for lisensfelling av eventuelle reviretablerte ulver.

3. Lisensfellingsområde

Rovviltnemndene vedtar å åpne for lisensfelling i de delene av region 4 og region 5 som ligger utenfor ulvesonen.

Fellingsområdet kan endres av Statsforvalteren dersom det oppstår behov for å skjerme genetisk verdifulle individer.

4. Lisensfellingsperiode

Lisensfellingsperioden er fra 1. desember 2024 til 31. mai 2025.

For å ivareta dyreetiske hensyn gis Statsforvalteren myndighet til å regulere fellingsperioden på følgende måte:

- Dersom det blir påvist pardannelser innenfor fellingsområdet, gis Statsforvalteren myndighet til å stanse lisensfelling i det aktuelle området etter 15. februar 2025.

- Dersom det blir påvist revir med årsvulper innenfor fellingsområdet, gis Statsforvalteren myndighet til å utsette oppstart av lisensfelling i det aktuelle området til 1. januar 2025.

5. Forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer

Ut fra dagens kunnskap anser rovviltnemndene å ha tatt de forholdsregler som skal tas for å ivareta genetisk verdifulle individer.

Dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

6. Vilkår for deltakere i lisensfelling

Jeger plikter å holde seg oppdatert om status for lisensfelling minst en gang daglig under fellingsforsøk. Statsforvalteren oppretter en kvotetelefon som gir jegeren opplysning om antall felte dyr og hvor mange dyr som gjenstår på kvoten. Jeger plikter også å registrere seg som bruker av Statsforvalterens løsning for SMS-varsling om status for lisensfelling.

Felling eller forsøk på felling av ulv skal umiddelbart meldes til Statsforvalteren på vakttelefon for rovvilt. Skytter har ansvaret for at meldingen kommer frem, også der dette videreformidles via andre (f.eks. fellingsleder). Utenom åpningstidene for Statsforvalterens vakttelefon, skal det sendes melding på SMS. Statsforvalteren gis myndighet til å fastsette en egen tidsfrist for når melding senest kan gis. Den som skadeskyter ulv skal uten opphold underrette Statsforvalteren på vakttelefon og nærmeste politimyndighet.

Vedtaket er fattet med hjemmel i § 10 i forskrift om forvaltning av rovvilt av 18. mars 2005, jf. § 18 i lov om forvaltning av naturmangfold av 19. juni 2009. Dette vedtaket er et enkeltvedtak og kan påklages i medhold av forvaltningsloven kapittel VI, senest innen 3 uker etter at vedtaket er gjort kjent.

Rovviltnemndenes behandling:

Det ble fremsatt alternative forslag til vedtak fra Thomas Breen og Mari Gjestvang:

Nytt tilleggspunkt i sak 3. (Nytt pkt. 7.)

Utgangspunktet er at lisensfelling utenfor sonen gjelder alt areal utenfor sonen. Hvis det oppstår en situasjon hvor det blir en etablering av revirhevdende par i området som ligger nord for ulvesona og øst for Glomma i Stor-Elvdal, Rendalen, og Engerdal kommuner og utenfor beiteområdene til Sjølendalen hamnelag og Elgå reinbeitedistrikt, ber vi om at nemda blir kalt inn for å diskutere eventuelle tiltak.

Votering

Sekretariatets innstilling ble enstemmig.

Forslaget om nytt punkt 7 i vedtaket fikk 7 mot 3 stemmer og ble vedtatt.

Rovviltnemndenes vedtak:

Etter rovviltforskriften § 10 kan en rovviltnemnd fatte vedtak om kvote for lisensfelling for å begrense veksten og/eller utbredelsen av en bestand av ulv. Felling kan bare
--

gjennomføres dersom det ikke finnes annen tilfredsstillende løsning ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning og uttaket ikke truer bestandens overlevelse.

Lisensfelling er felling av et bestemt antall individer av en viltart med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd b) og c), der kvoten er fastsatt av offentlig myndighet, jf. rovviltforskriften § 2.

I henhold til naturmangfoldloven § 18, første ledd bokstav b) kan felling gjennomføres for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom. I henhold til bokstav c) kan felling gjennomføres for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning.

Sekretariatet mener vilkårene for lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen i region 4 og 5 er oppfylt, og tilrår derfor at rovviltnemndene i region 4 og 5 fatter følgende vedtak:

1. Om nemndenes myndighet

Rovviltnemndene i region 4 og 5 viser til den nasjonale målsettingen om 4-6 årlige ynglinger av ulv, der 3 av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Ynglinger utenfor ulvesona skal medregnes. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5.

De siste dokumenterte data om ynglinger fra nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt viser at det er registrert totalt 6,5 ynglinger i 2023. Av disse har 5 ynglinger forekommet i helnorske revir og 3 ynglinger i grenserevir.

Rovviltnemndene anser med det at de har myndighet til å fatte vedtak om kvote for lisensfelling av ulv, jf. § 4 første ledd bokstav d og e, § 7 og § 10 i rovviltforskriften.

2. Kvote

Rovviltnemndene har fattet vedtaket på bakgrunn av siste tilgjengelige, vitenskapelige kunnskap om ulvens bestandsstatus, jf. naturmangfoldloven § 8. Det foreligger betydelig kunnskap om den skandinaviske ulvebestanden, og føre-var-prinsippet, jf. naturmangfoldloven § 9, tillegges derfor mindre vekt.

Rovviltnemndene anser at en kvote på 14 ulver utenfor ulvesonen i region 4 og 5, ikke er til hinder for å nå bestandsmålet i 2025. Dette må sees opp mot uttaket innenfor ulvesonen, og forventet øvrig uttak og dødelighet. Et uttak på inntil 14 ulver utenfor ulvesonen vil ikke påføre bestanden en for stor samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10, eller true overlevelsen av ulvebestanden på lang sikt, jf. naturmangfoldloven § 5, jf. også rovviltforskriften §§ 3 og 7. Hensynet til differensiert forvaltning er lagt til grunn for vedtaket, jf. naturmangfoldloven § 12. Nemndene anser ikke at naturmangfoldloven § 11 er relevant i denne sammenheng.

Nemndene viser til sekretariatets saksframlegg og anser at det er hjemmel for lisensfelling etter naturmangfoldloven § 18 b for streifulv i alle områder utenfor ulvesona i region 4 og 5. Videre at det er hjemmel etter naturmangfoldloven § 18 b for eventuelle reviretablerte ulver utenfor ulvesonen i region 4 og 5, med unntak av det området som ligger nord for ulvesona og øst for Glomma i Stor-Elvdal, Rendalen, og Engerdal kommuner og utenfor beiteområdene til Sølendalen hamnelag og Elgå reinbeitedistrikt. I sistnevnte område anser nemndene imidlertid at hensynet til offentlige interesser av vesentlig betydning iht. naturmangfoldloven § 18 c gir hjemmel for lisensfelling av eventuelle reviretablerte ulver.

3. Lisensfellingsområde

Rovviltnemndene vedtar å åpne for lisensfelling i de delene av region 4 og region 5 som ligger utenfor ulvesonen.

Fellingsområdet kan endres av Statsforvalteren dersom det oppstår behov for å skjerme genetisk verdifulle individer.

4. Lisensfellingsperiode

Lisensfellingsperioden er fra 1. desember 2024 til 31. mai 2025.

For å ivareta dyreetiske hensyn gis Statsforvalteren myndighet til å regulere fellingsperioden på følgende måte:

- Dersom det blir påvist pardannelser innenfor fellingsområdet, gis Statsforvalteren myndighet til å stanse lisensfellingen i det aktuelle området etter 15. februar 2025.
- Dersom det blir påvist revir med årssvalper innenfor fellingsområdet, gis Statsforvalteren myndighet til å utsette oppstart av lisensfellingen i det aktuelle området til 1. januar 2025.

5. Forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer

Ut fra dagens kunnskap anser rovviltnemndene å ha tatt de forholdsregler som skal tas for å ivareta genetisk verdifulle individer.

Dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

6. Vilkår for deltakere i lisensfellingen

Jeger plikter å holde seg oppdatert om status for lisensfelling minst en gang daglig under fellingsforsøk. Statsforvalteren oppretter en kvotetelefon som gir jegeren opplysning om antall felte dyr og hvor mange dyr som gjenstår på kvoten. Jeger plikter også å registrere seg som bruker av Statsforvalterens løsning for SMS-varsling om status for lisensfelling.

Felling eller forsøk på felling av ulv skal umiddelbart meldes til Statsforvalteren på vakttelefon for rovvilt. Skytter har ansvaret for at meldingen kommer frem, også der dette viderefremmes via andre (f.eks. fellingsleder). Utenom åpningstidene for Statsforvalterens vakttelefon, skal det sendes melding på SMS. Statsforvalteren gis myndighet til å fastsette en egen tidsfrist for når melding senest kan gis. Den som skadeskyter ulv skal uten opphold underrette Statsforvalteren på vakttelefon og nærmeste politimyndighet.

7.

Utgangspunktet er at lisensfelling utenfor sonen gjelder alt areal utenfor sonen. Hvis det oppstår en situasjon hvor det blir en etablering av revirhevdende par i området som ligger nord for ulvesona og øst for Glomma i Stor-Elvdal, Rendalen, og Engerdal kommuner og utenfor beiteområdene til Sølendalen hamnelag og Elgå reinbeitedistrikt, ber vi om at nemda blir kalt inn for å diskutere eventuelle tiltak.

Vedtaket er fattet med hjemmel i § 10 i forskrift om forvaltning av rovvilt av 18. mars 2005, jf. § 18 i lov om forvaltning av naturmangfold av 19. juni 2009. Dette vedtaket er et enkeltvedtak og kan påklages i medhold av forvaltningsloven kapittel VI, senest innen 3 uker etter at vedtaket er gjort kjent.

Fellessak 4/24 - Fastsetting av kvote og område for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025

Innstilling fra sekretariatene i region 4 og 5

Etter rovviltforskriften § 10 kan en rovviltnemnd fatte vedtak om kvote for lisensfelling for å begrense veksten og/eller utbredelsen av en bestand av ulv. Felling kan bare gjennomføres dersom det ikke finnes annen tilfredsstillende løsning ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning og uttaket ikke truer bestandens overlevelse.

Lisensfelling er felling av et bestemt antall individer av en viltart med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b) og c), der kvoten er fastsatt av offentlig myndighet, jf. rovviltforskriften § 2.

I henhold til naturmangfoldloven § 18, første ledd bokstav b) kan felling gjennomføres for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom. I henhold til bokstav c) kan felling gjennomføres for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning.

1. Om nemndenes myndighet

Rovviltnemndene i region 4 og 5 viser til den nasjonale målsettingen om 4-6 årlige ynglinger av ulv, der 3 av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Ynglinger utenfor ulvesona skal medregnes. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5. De siste dokumenterte data om ynglinger fra nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt viser at det er registrert totalt 6,5 ynglinger i 2023. Av disse har 5 ynglinger forekommet i helnorske revirer og 3 ynglinger i grenserevir.

Rovviltnemndene anser med det at de har myndighet til å fatte vedtak om kvote for lisensfelling av ulv, jf. § 4 første ledd bokstav d og e, § 7 og § 10 i rovviltforskriften.

2. Kvote

Rovviltnemndene har fattet vedtaket på bakgrunn av siste tilgjengelige vitenskapelige kunnskap om ulvens bestandsstatus, jf. naturmangfoldloven § 8. Det foreligger betydelig kunnskap om den skandinaviske ulvebestanden, og føre-var-prinsippet, jf. naturmangfoldloven § 9, tillegges derfor mindre vekt.

Rovviltnemndene anser at en kvote på inntil 6 ulver innenfor ulvesona med formål å ta ut alle individer i Boksjøreviret ikke er til hinder for å nå bestandsmålet i 2025. Kvoten er avgrenset til å gjelde foreldreindivider og deres avkom som enda ikke har vandret ut fra revirene. Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i reviret. Et slikt uttak vil ikke påføre bestanden en for stor samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10, eller true overlevelsen av den skandinaviske ulvebestanden på lang sikt, jf. naturmangfoldloven § 5 og rovviltforskriften §§ 3 og 7. Hensynet til differensiert forvaltning er vektlagt i vedtaket, jf. naturmangfoldloven § 12. Nemndene anser ikke at naturmangfoldloven § 11 er relevant i denne sammenheng.

Nemndene viser til sekretariatets saksframlegg og anser at det er hjemmel for lisensfelling innenfor Boksjøreviret etter naturmangfoldloven § 18 c. Det er her lagt vekt på det norske bestandsmålet, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd andre punktum.

3. Lisensfellingsområde

Av hensyn til å sikre et effektivt uttak av dyr i Boksjøreviret og samtidig redusere risikoen for å felle dyr som ikke tilhører reviret, fastsettes fellingsområdet av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfelling. Fellingsområdet fastsettes med bakgrunn i siste tilgjengelige informasjon om områdebruk og kjent forekomst av andre ulver i nærliggende områder. Fellingsområdet kan endres av Statsforvalteren i løpet av fellingsperioden.

4. Lisensfellingsperiode

De ytre rammene for lisensfelling er 1. januar til 15. februar 2025.

Av hensyn til behovet for et best mulig kunnskapsgrunnlag om revir før lisensfelling starter og risiko for felling av andre dyr enn de som tilhører reviret, fastsettes fellingsperioden av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfelling. Statsforvalteren kan både utsette oppstart av lisensfelling og avslutte denne selv om ikke alle dyr tilhørende reviret er felt. Hensikten er å legge til rette for et effektivt uttak av dyr tilhørende Boksjøreviret, samtidig som risikoen for felling av dyr som ikke tilhører reviret reduseres.

5. Forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer

Ut fra dagens kunnskap anser rovviltnemndene å ha tatt de forholdsregler som skal tas for å ivareta genetisk verdifulle individer.

Dersom ny kunnskap om slike individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

6. Vilkår for deltakere i lisensfelling

Jegerne plikter å holde seg oppdatert om status for lisensfelling under fellingsforsøk.

Statsforvalteren oppretter en kvotetelefon som gir jegerne opplysning om antall felte dyr og hvor mange dyr som gjenstår på kvoten. Jegerne plikter også å registrere seg som bruker av Statsforvalterens løsning for SMS-varsling om status for lisensfelling.

Felling eller forsøk på felling av ulv skal umiddelbart meldes til Statsforvalteren på vakttelefon for rovvilt. Skytter har ansvaret for at meldingen kommer frem, også der dette videreformidles via andre (f.eks. fellingsleder). Utenom åpningstidene for Statsforvalterens vakttelefon, skal det sendes melding på SMS. Statsforvalteren gis myndighet til å fastsette en egen tidsfrist for når melding senest kan gis. Den som skadeskyter ulv skal uten opphold underrette Statsforvalteren på vakttelefon og nærmeste politimyndighet.

Vedtaket er fattet med hjemmel i § 10 i forskrift om forvaltning av rovvilt av 18. mars 2005, jf. § 18 i lov om forvaltning av naturmangfold av 19. juni 2009. Dette vedtaket er et enkeltvedtak og kan påklages, jf. forvaltningsloven kapittel VI, senest innen 3 uker etter at vedtaket er gjort kjent.

Rovviltnemndenes behandling:

Siden det er aktuelt med et uttak som berører et revirer som deles med Sverige, så er det nødvendig med konsultasjon med svenske myndigheter før vedtak fattes. Videre håndtering av denne saken i møtet var dermed med mål om å gjennomføre en prøvevotering, slik at nemndlederne med utgangspunkt i denne prøvevoteringen kan ta nødvendig kontakt med svenske myndigheter. Etter at konsultasjonen er gjennomført, vil nemndene formelt fatte beslutning i saken.

Alternative forslag til vedtak ble fremsatt:

Forslag 1.

Fremmet av Thomas Breen og Mari Gjestvang:

«Etter rovviltforskriften § 10 kan en rovviltnemnd fatte vedtak om kvote for lisensfelling for å begrense veksten og/eller utbredelsen av en bestand av ulv. Felling kan bare gjennomføres dersom det ikke finnes annen tilfredsstillende løsning ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning og uttaket ikke truer bestandens overlevelse.

Lisensfelling er felling av et bestemt antall individer av en viltart med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b) og c), der kvoten er fastsatt av offentlig myndighet, jf. rovviltforskriften § 2.

I henhold til naturmangfoldloven § 18, første ledd bokstav b) kan felling gjennomføres for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom. I henhold til bokstav c) kan felling gjennomføres for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning.

1. Om nemndenes myndighet

Rovviltnemndene i region 4 og 5 viser til den nasjonale målsettingen om 4-6 årlige ynglinger av ulv, der 3 av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Ynglinger utenfor ulvesona skal medregnes. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5.

De siste dokumenterte data om ynglinger fra nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt viser at det er registrert totalt 6,5 ynglinger i 2023. Av disse har 5 ynglinger forekommet i helnorske revirer og 3 ynglinger i grenserevir.

Rovviltnemndene anser med det at de har myndighet til å fatte vedtak om kvote for lisensfelling av ulv, jf. § 4 første ledd bokstav d og e, § 7 og § 10 i rovviltforskriften.

2. Kvote

Rovviltnemndene har fattet vedtaket på bakgrunn av siste tilgjengelige vitenskapelige kunnskap om ulvens bestandsstatus, jf. naturmangfoldloven § 8. Det foreligger betydelig kunnskap om den skandinaviske ulvebestanden, og føre-var-prinsippet, jf. naturmangfoldloven § 9, tillegges derfor mindre vekt.

Rovviltnemndene anser at en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesona med formål å ta ut alle individer i Boksjøreviret og i Risberget/Ulvåareviret ikke er til hinder for å nå bestandsmålet i 2025. Kvoten er avgrenset til å gjelde foreldreindivider og deres avkom som enda ikke har vandret ut fra revirene. Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i reviret. Et slikt uttak vil ikke påføre bestanden en for stor samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10, eller true overlevelsen av den skandinaviske ulvebestanden på lang sikt, jf. naturmangfoldloven § 5 og rovviltforskriften §§ 3 og 7. Hensynet til differensiert forvaltning er vektlagt i vedtaket, jf. naturmangfoldloven § 12. Nemndene anser ikke at naturmangfoldloven § 11 er relevant i denne sammenheng.

Nemndene viser til sekretariatets saksframlegg og anser at det er hjemmel for lisensfelling innenfor Boksjøreviret og Risberget/Ulvåareviret etter naturmangfoldloven § 18 c. Det er her lagt vekt på det norske bestandsmålet, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd andre punktum.

3. Lisensfellingsområde

Av hensyn til å sikre et effektivt uttak av dyr i Boksjøreviret og i Risberget/Ulvåareviret og samtidig redusere risikoen for å felle dyr som ikke tilhører reviret, fastsettes fellingsområdet av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfellingen. Fellingsområdet fastsettes med bakgrunn i siste tilgjengelige informasjon om områdebruk og kjent forekomst av andre ulver i nærliggende områder. Fellingsområdet kan endres av Statsforvalteren i løpet av fellingsperioden.

4. Lisensfellingsperiode

De ytre rammene for lisensfellingen er 1. januar til 15. februar 2025.

Av hensyn til behovet for et best mulig kunnskapsgrunnlag om revir før lisensfelling starter og risiko for felling av andre dyr enn de som tilhører reviret, fastsettes fellingsperioden av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfellingen. Statsforvalteren kan både utsette oppstart av lisensfellingen og avslutte denne selv om ikke alle dyr tilhørende reviret er felt. Hensikten er å legge til rette for et effektivt uttak av dyr tilhørende Boksjøreviret og Risberget/Ulvåareviret, samtidig som risikoen for felling av dyr som ikke tilhører reviret reduseres.

5. Forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer

Ut fra dagens kunnskap anser rovviltnemndene å ha tatt de forholdsregler som skal tas for å ivareta genetisk verdifulle individer.

Dersom ny kunnskap om slike individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

6. Vilkår for deltakere i lisensfelling

Jegere plikter å holde seg oppdatert om status for lisensfelling under fellingsforsøk. Statsforvalteren oppretter en kvotetelefon som gir jegerne opplysning om antall felte dyr og hvor mange dyr som gjenstår på kvoten. Jegerne plikter også å registrere seg som bruker av Statsforvalterens løsning for SMS-varslingsom status for lisensfelling.

Felling eller forsøk på felling av ulv skal umiddelbart meldes til Statsforvalteren på vakttelefon for rovvilt. Skytter har ansvaret for at meldingen kommer frem, også der dette videreformidles via andre (f.eks. fellingsleder). Utenom åpningstidene for Statsforvalterens vakttelefon, skal det sendes melding på SMS. Statsforvalteren gis myndighet til å fastsette en egen tidsfrist for når melding senest kan gis. Den som skadeskyter ulv skal uten opphold underrette Statsforvalteren på vakttelefon og nærmeste politimyndighet.

Vedtaket er fattet med hjemmel i § 10 i forskrift om forvaltning av rovvilt av 18. mars 2005, jf. § 18 i lov om forvaltning av naturmangfold av 19. juni 2009. Dette vedtaket er et enkeltvedtak og kan påklages, jf. forvaltningsloven kapittel VI, senest innen 3 uker etter at vedtaket er gjort kjent.

Begrunnelse fra rovviltnemndene:

Ifølge naturmangfoldsloven §18 annet ledd kan vedtak bare fattes dersom uttaket ikke truer bestandens overlevelse. Rovviltnemndenes vurdering er at det med foreliggende bestandsoversikt er rom for å ta ut ett helnorsk revir og ett grenserevir. Nemndene legger også til grunn høye tapstall for inneværende beitesesong.

Med 5 helnorske revir og 4 grenserevir, jf kunnskapsgrunnlaget, vil det etter foreslåtte uttak være igjen 4 helnorske revir og 3 grenserevir. Med en forventet yngleprosent på 70 vil en etter uttak ligge trygt på minst 3 helnorske ynglinger, jf rovviltforskriften §4, og i tillegg minst 2 ynglinger i grenserevir. Bestandsmålet på 4-6 ynglinger, jf rovviltforskriften §4, vil dermed høyst sannsynlig kunne nås. Erfaringsmessig kan det også være nyetableringer som foreløpig ikke er påvist, slik at en mest sannsynlig har rimelig god margin for at bestandsmålet vil bli nådd for 2025. Bestandens overlevelse vil dermed ikke være truet, jf nml §18 annet ledd, og rovviltnemndene anser at formålet med uttak «ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte», jf nml §18 annet ledd.

Når det gjelder drøfting av hjemmelsgrunnlag og vilkår i nml §18 første ledd bokstav b og c, vises det til drøfting i sekretariatets saksframlegg, for begge revir som foreslås tatt ut. Drøftingen viser at det er hjemmel for uttak av begge revir etter nml §18 første ledd bokstav c.

Det vises til sekretariatets saksframlegg med hensyn til vurderinger etter nml § 8-12, og nemndene fastslår at disse bestemmelser er ivaretatt.

Når det gjelder nærmere om uttak av kvote på 12 dyr, fellingsperiode og lisensfellingsområde vises det til praksis og prinsipper i «Sekretariatets konklusjon» i saksframlegget».

Forslag 2:

Fra Anna Dåsnes og Elisabeth Holter-Schøyen:

«Alternativt forslag til fellessak 4-2024 Lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025

1. Om nemndenes myndighet

Rovviltnemndene i region 4 og 5 viser til den nasjonale målsettingen om 4-6 årlige ynglinger av ulv, der 3 av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Ynglinger utenfor ulvesona skal medregnes. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5. De siste dokumenterte data om ynglinger fra nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt viser at det er registrert totalt 6,5 ynglinger i 2023. Av disse har 5 ynglinger forekommet i helnorske revirer og 3 ynglinger i grenserevir. Rovviltnemndene anser med det at de har myndighet til å fatte vedtak om kvote for lisensfelling av ulv, jf. § 4 første ledd bokstav d og e, § 7 og § 10 i rovviltforskriften.

2. Uttak

Rovviltnemndene har fattet vedtaket på bakgrunn av siste tilgjengelige vitenskapelige kunnskap om ulvens bestandsstatus, jf. naturmangfoldloven § 8. Det foreligger betydelig kunnskap om den skandinaviske ulvebestanden, og føre-var-prinsippet, jf. naturmangfoldloven § 9.

Uavhengig av bestandsmålet må de alminnelige vilkårene for felling være oppfylt. Felling tillates bare dersom hjemmelsgrunnlaget i naturmangfoldloven § 18, første ledd, bokstav b og c er oppfylt, «hvis uttaket ikke truer bestandens overlevelse og formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte». Ulven har status som kritisk truet, og det er et høyt innavlsnivå. I Rovdatas rapport «Bestandsovervåking av ulv vinteren 2023/2024» kommer det frem at det har vært en nedgang på omtrent 70 individer i den skandinaviske ulvebestanden siden forrige vinter. Det har vært en betydelig nedgang i antall ulver i Norge.

Rovviltnemndene mener at et uttak i 2025 vil kunne påføre bestanden en for stor samlet belastning eller true overlevelsen av den skandinaviske ulvebestanden på lang sikt. Det gis derfor ikke fellingstillatelse innenfor ulvesonen.

Begrunnelse:

Det har vært en betydelig nedgang i den norske ulvebestanden de siste to årene. Sett i lys av at ulven er kritisk truet, vil ytterligere uttak kunne påføre bestanden en for stor belastning eller bidra til å true ulvebestandens overlevelse».

Forslag 3. Tillegg.

Fra Anders Eidsvaag Graven:

«Rovviltnemndene viser til vedtatt uttak av Fjornshöjden-reviret i 2023. DNA-prøver og observasjoner tyder på gjenstående individer i reviret. Reviret har høy innavlsgrad, og rovviltnemndene ber om at gjenværende individer tas ut. Det henvises til begrunnelse i rovviltnemndenes vedtak i 2023».

Prøvevotering:

Forslaget fra Thomas Breen og Mari Gjestvang ble satt opp mot forslaget fra Anna Dåsnes og Elisabeth Holter- Skøyen.

Forslaget fra Thomas Breen og Mari Gjestvang fikk flertall med 7 mot 2 stemmer.

Deretter ble sekretariatets innstilling satt opp mot forslaget fra Thomas Breen og Mari Gjestvang og forslaget fra Thomas Breen og Mari Gjestvang fikk flertall med 7 mot en stemme.

Til slutt ble det stemt over tillegget til vedtak fra Anders Eidsvåg Graven.

Dette tillegget fikk flertall med 7 mot 3 stemmer.

Resultat av prøvevoteringen:

Etter rovviltforskriften § 10 kan en rovviltnemnd fatte vedtak om kvote for lisensfelling for å begrense veksten og/eller utbredelsen av en bestand av ulv. Felling kan bare gjennomføres dersom det ikke finnes annen tilfredsstillende løsning ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning og uttaket ikke truer bestandens overlevelse.

Lisensfelling er felling av et bestemt antall individer av en viltart med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b) og c), der kvoten er fastsatt av offentlig myndighet, jf. rovviltforskriften § 2.

I henhold til naturmangfoldloven § 18, første ledd bokstav b) kan felling gjennomføres for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom. I henhold til bokstav c) kan felling gjennomføres for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning.

1. Om nemndenes myndighet

Rovviltnemndene i region 4 og 5 viser til den nasjonale målsettingen om 4-6 årlige ynglinger av ulv, der 3 av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Ynglinger utenfor ulvesona skal medregnes. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5.

De siste dokumenterte data om ynglinger fra nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt viser at det er registrert totalt 6,5 ynglinger i 2023. Av disse har 5 ynglinger forekommet i helnorske revirer og 3 ynglinger i grenserevir.

Rovviltnemndene anser med det at de har myndighet til å fatte vedtak om kvote for lisensfelling av ulv, jf. § 4 første ledd bokstav d og e, § 7 og § 10 i rovviltforskriften.

2. Kvote

Rovviltnemndene har fattet vedtaket på bakgrunn av siste tilgjengelige vitenskapelige kunnskap om ulvens bestandsstatus, jf. naturmangfoldloven § 8. Det foreligger betydelig kunnskap om den skandinaviske ulvebestanden, og føre-var-prinsippet, jf. naturmangfoldloven § 9, tillegges derfor mindre vekt.

Rovviltnemndene anser at en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesona med formål å ta ut alle individer i Boksjøreviret og i Risberget/Ulvåreviret ikke er til hinder for å nå bestandsmålet i 2025. Kvoten er avgrenset til å gjelde foreldreindivider og deres avkom som enda ikke har vandret ut fra revirene. Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i reviret. Et slikt uttak vil ikke påføre bestanden en for stor samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10, eller true overlevelsen av den skandinaviske ulvebestanden på lang sikt, jf. naturmangfoldloven § 5 og rovviltforskriften §§ 3 og 7. Hensynet til differensiert forvaltning er vektlagt i vedtaket, jf. naturmangfoldloven § 12. Nemndene anser ikke at naturmangfoldloven § 11 er relevant i denne sammenheng.

Nemndene viser til sekretariatets saksframlegg og anser at det er hjemmel for lisensfelling innenfor Boksjøreviret og Risberget/Ulvåreviret etter naturmangfoldloven § 18 c. Det er her

lagt vekt på det norske bestandsmålet, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd andre punktum.

3. Lisensfellingsområde

Av hensyn til å sikre et effektivt uttak av dyr i Boksjøreviret og i Risberget/Ulvåareviret og samtidig redusere risikoen for å felle dyr som ikke tilhører reviret, fastsettes fellingsområdet av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfelling. Fellingsområdet fastsettes med bakgrunn i siste tilgjengelige informasjon om områdebruk og kjent forekomst av andre ulver i nærliggende områder. Fellingsområdet kan endres av Statsforvalteren i løpet av fellingsperioden.

4. Lisensfellingsperiode

De ytre rammene for lisensfelling er 1. januar til 15. februar 2025.

Av hensyn til behovet for et best mulig kunnskapsgrunnlag om revir før lisensfelling starter og risiko for felling av andre dyr enn de som tilhører reviret, fastsettes fellingsperioden av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfelling. Statsforvalteren kan både utsette oppstart av lisensfelling og avslutte denne selv om ikke alle dyr tilhørende reviret er felt. Hensikten er å legge til rette for et effektivt uttak av dyr tilhørende Boksjøreviret og Risberget/Ulvåareviret, samtidig som risikoen for felling av dyr som ikke tilhører reviret reduseres.

5. Forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer

Ut fra dagens kunnskap anser rovviltnemndene å ha tatt de forholdsregler som skal tas for å ivareta genetisk verdifulle individer.

Dersom ny kunnskap om slike individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

6. Vilkår for deltakere i lisensfelling

Jegerne plikter å holde seg oppdatert om status for lisensfelling under fellingsforsøk. Statsforvalteren oppretter en kvotetelefon som gir jegerne opplysning om antall felte dyr og hvor mange dyr som gjenstår på kvoten. Jegerne plikter også å registrere seg som bruker av Statsforvalterens løsning for SMS-varsling om status for lisensfelling.

Felling eller forsøk på felling av ulv skal umiddelbart meldes til Statsforvalteren på vakttelefon for rovvilt. Skytter har ansvaret for at meldingen kommer frem, også der dette videreformidles via andre (f.eks. fellingsleder). Utenom åpningstidene for Statsforvalterens vakttelefon, skal det sendes melding på SMS. Statsforvalteren gis myndighet til å fastsette en egen tidsfrist for når melding senest kan gis. Den som skadeskyter ulv skal uten opphold underrette Statsforvalteren på vakttelefon og nærmeste politimyndighet.

Vedtaket er fattet med hjemmel i § 10 i forskrift om forvaltning av rovvilt av 18. mars 2005, jf. § 18 i lov om forvaltning av naturmangfold av 19. juni 2009. Dette vedtaket er et enkeltvedtak og kan påklages, jf. forvaltningsloven kapittel VI, senest innen 3 uker etter at vedtaket er gjort kjent.

Begrunnelse fra rovviltnemndene:

Ifølge naturmangfoldsloven §18 annet ledd kan vedtak bare fattes dersom uttaket ikke truer bestandens overlevelse. Rovviltnemndenes vurdering er at det med foreliggende bestandsoversikt er rom for å ta ut ett helnorsk revir og ett grenserevir. Nemndene legger også til grunn høye tapstall for inneværende beitesesong.

Med 5 helnorske revir og 4 grenserevir, jf kunnskapsgrunnlaget, vil det etter foreslåtte uttak være igjen 4 helnorske revir og 3 grenserevir. Med en forventet yngleprosent på 70 vil en etter uttak ligge trygt på minst 3 helnorske ynglinger, jf rovviltforskriften §4, og i tillegg minst 2 ynglinger i grenserevir. Bestandsmålet på 4-6 ynglinger, jf rovviltforskriften §4, vil dermed høyst sannsynlig kunne nås. Erfaringsmessig kan det også være nyetableringer som foreløpig ikke er påvist, slik at en mest sannsynlig har rimelig god margin for at bestandsmålet vil bli nådd for 2025. Bestandens overlevelse vil dermed ikke være truet, jf nml §18 annet ledd, og rovviltnemndene anser at formålet med uttak «ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte», jf nml §18 annet ledd.

Når det gjelder drøfting av hjemmelsgrunnlag og vilkår i nml §18 første ledd bokstav b og c, vises det til drøfting i sekretariatets saksframlegg, for begge revir som foreslås tatt ut. Drøftingen viser at det er hjemmel for uttak av begge revir etter nml §18 første ledd bokstav c.

Det vises til sekretariatets saksframlegg med hensyn til vurderinger etter nml § 8-12, og nemndene fastslår at disse bestemmelser er ivaretatt.

Når det gjelder nærmere om uttak av kvote på 12 dyr, fellingsperiode og lisensfellingsområde vises det til praksis og prinsipper i «Sekretariatets konklusjon» i saksframlegget.

Rovviltnemndene viser til vedtatt uttak av Fjornshöjden-reviret i 2023. DNA-prøver og observasjoner tyder på gjenstående individer i reviret. Reviret har høy innavlsgrad, og rovviltnemndene ber om at gjenværende individer tas ut. Det henvises til begrunnelse i rovviltnemndenes vedtak i 2023.

Eventuelt:

- Nemndene ble enig om en godtgjøring som tilsvarer 6 timer forberedelse pluss 2 timer møte.
- Med mindre det skulle oppstå et behov for annet, så tas neste møte som et digitalt teamsmøte.

Vedtak i fellessak 3-24

Lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen region 4. og 5. sesongen 2024-2025

Rovviltregion 4 og 5 behandlet den 23. august lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen i region 4 og 5 2024-2025. Behandlingen av sak 4-24 (lisensfelling innenfor ulvesonen) ble utsatt i påvente av dialog med svenske myndigheter.

Behandlingen av saken i møtet fremkommer av møteprotokollen.

Vedtak:

Etter rovviltforskriften § 10 kan en rovviltnemnd fatte vedtak om kvote for lisensfelling for å begrense veksten og/eller utbredelsen av en bestand av ulv. Felling kan bare gjennomføres dersom det ikke finnes annen tilfredsstillende løsning ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning og uttaket ikke truer bestandens overlevelse.

Lisensfelling er felling av et bestemt antall individer av en viltart med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b) og c), der kvoten er fastsatt av offentlig myndighet, jf. rovviltforskriften § 2.

I henhold til naturmangfoldloven § 18, første ledd bokstav b) kan felling gjennomføres for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom. I henhold til bokstav c) kan felling gjennomføres for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning.

1. Om nemndenes myndighet

Rovviltnemndene i region 4 og 5 viser til den nasjonale målsettingen om 4-6 årlige ynglinger av ulv, der 3 av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Ynglinger utenfor ulvesona skal medregnes. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5.

De siste dokumenterte data om ynglinger fra nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt viser at det er registrert totalt 6,5 ynglinger i 2023. Av disse har 5 ynglinger forekommet i helnorske revirer og 3 ynglinger i grenserevir.

Rovviltnemndene anser med det at de har myndighet til å fatte vedtak om kvote for lisensfelling av ulv, jf. § 4 første ledd bokstav d og e, § 7 og § 10 i rovviltforskriften.

---

2. Kvote

Rovviltnemndene har fattet vedtaket på bakgrunn av siste tilgjengelige vitenskapelige kunnskap om ulvens bestandsstatus, jf. naturmangfoldloven § 8. Det foreligger betydelig kunnskap om den skandinaviske ulvebestanden, og føre-var-prinsippet, jf. naturmangfoldloven § 9, tillegges derfor mindre vekt.

Rovviltnemndene anser at en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesona med formål å ta ut alle individer i Boksjøreviret og i Risberget/Ulvåareviret og eventuelle fjorårsvalper som går igjen i området Fjornshøyden og som kommer fra Fjornshøyden-reviret ikke er til hinder for å nå bestandsmålet i 2025. Kvoten er avgrenset til å gjelde foreldreindivider og deres avkom som enda ikke har vandret ut fra revirene. Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i reviret. Et slikt uttak vil ikke påføre bestanden en for stor samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10, eller true overlevelsen av den skandinaviske ulvebestanden på lang sikt, jf. naturmangfoldloven § 5 og rovviltforskriften §§ 3 og 7. Hensynet til differensiert forvaltning er vektlagt i vedtaket, jf. naturmangfoldloven § 12. Nemndene anser ikke at naturmangfoldloven § 11 er relevant i denne sammenheng.

Nemndene viser til sekretariatets saksframlegg og anser at det er hjemmel for lisensfelling innenfor Boksjøreviret og Risberget/Ulvåareviret og i området Fjornshøyden, etter naturmangfoldloven § 18 c. Det er her lagt vekt på det norske bestandsmålet, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd andre punktum.

3. Lisensfellingsområde

Av hensyn til å sikre et effektivt uttak av dyr i Boksjøreviret, Risberget/Ulvåareviret og området Fjornshøyden, samtidig redusere risikoen for å felle dyr som ikke tilhører revirene, fastsettes fellingsområdet av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfellingen. Fellingsområdet fastsettes med bakgrunn i siste tilgjengelige informasjon om områdebruk og kjent forekomst av andre ulver i nærliggende områder. Fellingsområdet kan endres av Statsforvalteren i løpet av fellingsperioden.

4. Lisensfellingsperiode

De ytre rammene for lisensfellingen er 1. januar til 15. februar 2025.

Av hensyn til behovet for et best mulig kunnskapsgrunnlag om revir før lisensfelling starter og risiko for felling av andre dyr enn de som tilhører reviret, fastsettes fellingsperioden av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfellingen. Statsforvalteren kan både utsette oppstart av lisensfellingen og avslutte denne selv om ikke alle dyr tilhørende reviret er felt. Hensikten er å legge til rette for et effektivt uttak av dyr tilhørende Boksjøreviret og Risberget/Ulvåareviret og eventuelle fjorårsvalper som går igjen i området Fjornshøyden og som kommer fra Fjornshøyden-reviret, samtidig som risikoen for felling av dyr som ikke tilhører reviret reduseres.

5. Forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer

Ut fra dagens kunnskap anser rovviltnemndene å ha tatt de forholdsregler som skal tas for å ivareta genetisk verdifulle individer.

Dersom ny kunnskap om slike individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

6. Vilkår for deltakere i lisensfellingen

Jegere plikter å holde seg oppdatert om status for lisensfelling under fellingsforsøk. Statsforvalteren oppretter en kvotetelefon som gir jegerne opplysning om antall felte dyr og hvor mange dyr som gjenstår på kvoten. Jegerne plikter også å registrere seg som bruker av Statsforvalterens løsning for SMS-varsling om status for lisensfelling.

Felling eller forsøk på felling av ulv skal umiddelbart meldes til Statsforvalteren på vakttelefon for rovvilt. Skytter har ansvaret for at meldingen kommer frem, også der dette viderefremmes via andre (f.eks. fellingsleder). Utenom åpningstidene for Statsforvalterens vakttelefon, skal det sendes melding på SMS. Statsforvalteren gis myndighet til å fastsette en egen tidsfrist for når melding senest kan gis. Den som skadeskyter ulv skal uten opphold underrette Statsforvalteren på vakttelefon og nærmeste politimyndighet.

Vedtaket er fattet med hjemmel i § 10 i forskrift om forvaltning av rovvilt av 18. mars 2005, jf. § 18 i lov om forvaltning av naturmangfold av 19. juni 2009. Dette vedtaket er et enkeltvedtak og kan påklages, jf. forvaltningsloven kapittel VI, senest innen 3 uker etter at vedtaket er gjort kjent.

Begrunnelse fra rovviltnemndene:

Ifølge naturmangfoldsloven §18 annet ledd kan vedtak bare fattes dersom uttaket ikke truer bestandens overlevelse. Rovviltnemndenes vurdering er at det med foreliggende bestandsoversikt er rom for å ta ut ett helnorsk revir og ett grenserevir. Nemndene legger også til grunn høye tapstall for inneværende beitesesong.

Med 5 helnorske revir og 4 grenserevir, jf kunnskapsgrunnlaget, vil det etter foreslåtte uttak være igjen 4 helnorske revir og 3 grenserevir. Med en forventet yngleprosent på 70 vil en etter uttak ligge trygt på minst 3 helnorske ynglinger, jf rovviltforskriften §4, og i tillegg minst 2 ynglinger i grenserevir. Bestandsmålet på 4-6 ynglinger, jf rovviltforskriften §4, vil dermed høyst sannsynlig kunne nås. Erfaringsmessig kan det også være nyetableringer som foreløpig ikke er påvist, slik at en mest sannsynlig har rimelig god margin for at bestandsmålet vil bli nådd for 2025. Bestandens overlevelse vil dermed ikke være truet, jf nml §18 annet ledd, og rovviltnemndene anser at formålet med uttak «ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte», jf nml §18 annet ledd.

Når det gjelder drøfting av hjemmelsgrunnlag og vilkår i nml §18 første ledd bokstav b og c, vises det til drøfting i sekretariatets saksframlegg, for begge revir som foreslås tatt ut. Drøftingen viser at det er hjemmel for uttak av begge revir etter nml §18 første ledd bokstav c.

Det vises til sekretariatets saksframlegg med hensyn til vurderinger etter nml § 8-12, og nemndene fastslår at disse bestemmelser er ivaretatt.

Når det gjelder nærmere om uttak av kvote på 12 dyr, fellingsperiode og lisensfellingsområde vises det til praksis og prinsipper i «Sekretariatets konklusjon» i saksframlegget.

Rovviltnemndene viser til vedtatt uttak av Fjornshöjden-reviret i 2023. DNA-prøver og observasjoner tyder på gjenstående individer i reviret. Reviret har høy innavlsgrad, og rovviltnemndene vedtar at gjenværende individer tas ut. Det henvises til begrunnelse i rovviltnemndenes vedtak i 2023.

Med hilsen

Sissel Rundblad

Leder i rovviltregion 4.

Vedlegg 1 - Faktagrunnlag

Vedlegg til:

- Fellessak 3/24: Fastsetting av kvote og område for lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen i 2024/2025
- Fellessak 4/24: Fastsetting av kvote og område for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025

Innhold

1. Regelverk, politiske føringer og domsavsigelser.....	2
1.1. Regelverk	2
1.2. Politiske føringer	4
1.3. Relevante domsavgjørrelser	5
2. Beregnet effekt av beskatning	6
3. Status og informasjon om kjente ulverevir fra vinteren 2023/2024	7
3.1. Helnorske revir	9
3.2. Grenserevir	17
3.4. Revirer tatt ut på lisensfelling/skadefelling vinteren 2023/2024	21
4. Beitedyr	22
4.1. Beitedyr innenfor ulvesonen	22
4.2. Beitedyr utenfor ulvesonen i region 4 og 5	23
5. Skadehistorikk.....	23
5.1. Skadehistorikk innenfor ulvesonen	23
5.2. Skadehistorikk utenfor ulvesonen i region 4 og 5	24

1. Regelverk, politiske føringer og domsavsigelser

1.1. Regelverk

Sekretariatet refererer utdrag fra hhv. naturmangfoldloven og rovviltforskriften under som ansees å være relevant for saksutredningen.

I. Naturmangfoldloven

Naturmangfoldloven trådte i kraft 1. juli 2009. Loven gir omfattende bestemmelser for forvaltningen av naturens mangfold. Forskrift om forvaltning av rovvilt er hjemlet i viltloven og naturmangfoldlovens bestemmelser gir føringer for vedtak som gjelder forvaltning av rovvilt. Noen av de viktigste bestemmelsene gjengis under.

§ 5. (forvaltningsmål for arter)

Målet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder. Så langt det er nødvendig for å nå dette målet ivaretas også artenes økologiske funksjonsområder og de øvrige økologiske betingelsene som de er avhengige av.

§ 8. (kunnskapsgrunnlaget)

Offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger. Kravet til kunnskapsgrunnlaget skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet.

Myndighetene skal videre legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet.

§ 9. (føre-var-prinsippet)

Når det treffes en beslutning uten at det foreligger tilstrekkelig kunnskap om hvilke virkninger den kan ha for naturmiljøet, skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet. Foreligger en risiko for alvorlig eller irreversibel skade på naturmangfoldet, skal ikke mangel på kunnskap brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe forvaltningstiltak.

§ 10. (økosystemtilnærming og samlet belastning)

En påvirkning av et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for.

§ 12. (miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder)

For å unngå eller begrense skader på naturmangfoldet skal det tas utgangspunkt i slike driftsmetoder og slik teknikk og lokalisering som, ut fra en samlet vurdering av tidligere, nåværende og fremtidig bruk av mangfoldet og økonomiske forhold, gir de beste samfunnsmessige resultater.

§ 18. (annet uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk etter vurdering av myndighetene)

Kongen kan ved forskrift eller enkeltvedtak tillate uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk

- for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom.
- for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning.

Vedtak etter første ledd bokstav a til f kan bare treffes hvis uttaket ikke truer bestandens overlevelse og formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte. Det skal ved vurdering av uttak av rovvilt etter første ledd bokstav c legges vekt på om bestandsmål som er vedtatt i Stortinget er nådd.

II. Forskrift om forvaltning av rovvilt

Følgende bestemmelser med tilhørende kommentarer gjelder definisjoner, bestandsmål, vurdering av hvorvidt de regionale nemndene har myndighet til å fatte vedtak og fastsetting av kvote for lisensfelling av ulv:

§ 2. (Definisjoner)

g. Lisensfelling: Felling av et bestemt antall individer av en viltart med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd b) og c), der kvoten er fastsatt av offentlig myndighet og det kreves at jegeren er registrert som lisensjeger i Jegerregisteret for å kunne delta.

§ 3 Nasjonale bestandsmål og bestandsovervåking

I Norge skal det årlig være 65 ynglinger av gaupe, 39 ynglinger av jerv og 13 ynglinger av bjørn. Det skal være 4–6 årlige ynglinger av ulv. 3 av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Ynglinger utenfor ulvesonen skal medregnes. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5.

Kommentarer til § 3, første ledd:

(...) At bestandsmålet for ulv er fastsatt som et intervallmål på 4–6 årlige ynglinger av ulv (der 3 ynglinger skal være helnorske) gir forvaltningsmyndighetene et ekstra handlingsrom når vedtak om uttak skal fattes. Forhold som omfanget av ulovlig felling og innavlsnivå vil være viktige i vurderingen av om man skal legge seg høyt eller lavt innenfor intervallet. Intervallmålet vil også gjøre det enklere med dialog og samarbeid med svenske myndigheter om forvaltning av ulv i grenserevir. Uavhengig av bestandsmålet må imidlertid de alminnelige vilkårene for felling være oppfylt, dvs. at felling bare tillates dersom hjemmelsgrunnlaget i naturmangfoldloven § 18, første ledd, bokstav b og c er oppfylt, felling ikke truer bestandens overlevelse og det ikke finnes noen annen tilfredsstillende løsning. (...)

Som tidligere skal man søke å oppnå bestandsmålet for ulv innenfor ulvesonen. Terskelen for felling innenfor forvaltningsområdet vil være høyere enn utenfor forvaltningsområdet. Når bestandsmålet for ulv er nådd, dvs. når det foreligger minst 4 ynglinger av ulv, der ynglinger i grenserevir teller med en faktor på 0,5, og revirene for minst 3 av disse i sin helhet ligger i Norge, har rovviltnemndene myndighet til å fatte vedtak om kvote for skadefelling eller lisensfelling av ulv, jf. forskriften § 7, § 8 og § 10.

§ 7. Generelle bestemmelser om vedtak fattet av rovviltnemnden

Rovviltnemnden har myndighet til å fatte vedtak om kvote for felling etter forskriften § 8 og § 10 og kvote for jakt etter forskriften § 11 når bestanden av den enkelte art ligger over de nasjonalt fastsatte bestandsmålene for regionen, jf. forskriften § 4. Nemndens myndighet skal for ulv baseres på de siste dokumenterte data om siste års ynglinger fra Nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt, jf. forskriften § 3 tredje ledd. Rovviltnemndens vedtak skal bygge på den regionale forvaltningsplanen for rovvilt, data om biologiske og bestandsmessige forhold og om skade- og konfliktsituasjonen, jf. forskriften § 3 tredje ledd og § 6. (...)

Etter at vedtak om kvote for felling er fattet etter forskriften § 8 og § 10 og kvote for jakt etter forskriften § 11, skal irregulær avgang av rovvilt innenfor regionen belastes den kvote som er bestemt av rovviltnemnden.

Kommentarer til § 7, annet ledd:

Annet ledd regulerer hva rovviltnemnden skal legge vekt på ved vedtak om kvote for betinget skadefelling, lisensfelling og kvotejakt på gaupe og antall dyr som kan felles ved slik felling eller jakt. Ved vurdering av felling eller jakt skal rovviltnemnden gjøre en samlet vurdering av bestandens status og forventede utvikling og sannsynliggjøre at bestanden etter neste yngling fortsatt vil oppfylle det nasjonalt fastsatte bestandsmålet for regionen. Kravet til presisjon i forvaltningsvedtak både med hensyn til bruk av skadefellingstillatelser og kvotejakt/lisensfelling øker jo nærmere ned mot de nasjonale bestandsmålene den aktuelle rovviltart forvaltes.

For ulv vil dette innebære at rovviltnemnden ikke kan fatte vedtak om felling innenfor en familiegruppe eller et revirmarkerende par dersom den «norske» del av ulvebestanden ikke består av mer enn tre helnorske familiegrupper/revirmarkerende par og fire familiegrupper/revirmarkerende par totalt inkludert grenserevir. Om det i tillegg til disse familiegruppene eller revirmarkerende parene er dokumentert ytterligere revirmarkerende par eller familiegrupper som forventes å bringe antallet ynglinger over det nasjonale måltallet, må rovviltnemndene drøfte seg frem til i hvilken grad det skal tillates en ny etablering kontra å beholde de eksisterende familiegruppene eller revirmarkerende parene som grunnlaget for neste yngling. (...)

§ 10. Kvote for lisensfelling på gaupe, jerv, bjørn og ulv

Dersom vilkårene i forskriften § 7 er oppfylt, kan en rovviltnemnd fatte vedtak om kvote for lisensfelling for å begrense veksten og/eller utbredelsen av en bestand av gaupe, jerv, bjørn og ulv. Felling kan bare gjennomføres dersom det ikke finnes annen tilfredsstillende løsning ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning.

Vedtaket etter første ledd som gjelder ulv i regionene 4 og 5 skal fattes av rovviltnemndene i disse to regionene i fellesskap.

1.2. Politiske føringer

Stortinget behandlet i juni 2016 [stortingsmelding 21 \(2015-2016\) om Ulv i norsk natur](#). Det ble besluttet følgende:

- Bestandsmålet for ulv i Norge skal være 4–6 ynglinger per år, hvorav 3 skal være helnorske ynglinger, også ynglinger utenfor ulvesonen teller med. Ynglinger i grenserevir skal telle med på en faktor på 0,5.
- Prinsippet om geografisk differensiert forvaltning (soneforvaltning) videreføres.

Videre er prinsippene i rovviltforlikene av 2004 og 2011 lagt til grunn for forvaltning av ulv i norsk natur. Flertallet i Energi- og miljøkomiteen har i sin [innstilling nr. 257 L \(2016-2017\)](#) påpekt at en tydelig soneforvaltning (geografisk differensiert forvaltning) er i samsvar med føringene i rovviltforlikene av 2004 og 2011.

Det er en målsetting at ulvebestanden skal forvaltes slik at den ligger så nær det nasjonalt fastsatte bestandsmålet som mulig. Samtidig skal ulv forvaltes innenfor rammene av Bernkonvensjonen og andre bestemmelser i naturmangfoldloven.

Stortingsmeldingen viderefører felles retningslinjer mellom Norge og Sverige knyttet til ivaretagelse av genetisk verdifulle individer. Her er det gitt felles definisjon på genetisk verdifulle individer og flere aktuelle tiltak. Det er også beskrevet begrensninger i mulighetene til fullt ut å ivareta ethvert genetisk individ. Disse retningslinjene ligger til grunn for norsk forvaltning av ulv.

Under følger utdrag av de felles retningslinjene forvaltning av genetisk verdifulle individer i den skandinaviske ulvepopulasjonen:

«Dagens skandinaviske ulvestamme er relativt liten og isolert fra andre populasjoner. Små populasjoner av dyr eller planter har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Disse problemene blir større jo færre individer populasjonen består av, jo mer isolert populasjonen er og jo smalere genetisk base den har (antall grunnleggere av populasjonen). For alle disse tre faktorene har den skandinaviske ulvepopulasjonen dårlige forutsetninger, og det er derfor enighet mellom norske og svenske myndigheter om at tiltak er nødvendig for å bedre den genetiske situasjonen for den skandinaviske ulvepopulasjonen»

«Aktuelle felles tiltak for genetisk verdifulle individer; ... De ulver som er definert som genetisk verdifulle skal så langt mulig unntas fra skadefelling/skyddsjakt og lisensfelling/licensjakt. I de tilfeller genetisk verdifulle individer registreres i Norge, men der kriteriene for felling er til stede, skal svenske myndigheter kontaktes for å vurdere muligheten for å flytte individet til Sverige som et alternativ til felling.

Begrensninger; ... Genetisk status for individene skal tillegges betydelig vekt ved vurdering om felling/jakt. Dette er likevel ikke til hinder for felling av slike individer der de samlede kriteriene for felling er oppfylt, og der andre tiltak er vurdert og konsekvensene for den skandinaviske ulvepopulasjonen er drøftet.»

1.3. Relevante domsavgjørelser

Høyesterett avsa den 26. Mars 2021 dom i sak om tre ulike vedtak fattet av Klima- og miljødepartementet (KLD) om lisensfelling av ulv. To av de aktuelle vedtakene gjaldt felling av flokkene i Osdalen og Julussa, med hovedsakelig tilhold utenfor ulvesonen. Det tredje vedtaket gjaldt felling av streifende ulv utenfor ulvesonen. Høyesterett kom til at alle de tre vedtakene måtte kjennes gyldige, og at Staten derfor måtte gis fullt medhold. Rovviltnemndene (og KLD i klagesakene) har i de påfølgende årene fattet vedtak om lisensfelling av ulv basert på den samme grunnleggende forståelsen av lovgrunnlag, faktagrunnlag og politiske føringer. Dommen er derfor svært relevant for videre avgjørelser som gjelder uttak av ulv. Deler av dommen ([HR-2021-662-A](#)) er referert i våre vurderinger i begge saksframleggene.

NOAH – for dyrs rettigheter stevnet staten ved KLD over vedtak av 31. desember 2019 om lisensfelling av Letjenna-reviret innenfor ulvesonen. Ulvene i reviret ble felt i januar 2020. Oslo tingrett avsa dom i saken den 7. juli 2021. Tingretten kom i sin domsavgjørelse til at statens vedtak om lisensfelling av Letjenna-reviret var ugyldig. Domsavsigelsen ble anket, og Borgarting lagmannsrett avsa dom i ankesaken den 6. juli 2022. Også lagmannsretten kom i sin behandling frem til at statens vedtak er ugyldig ved at rettsanvendelsen i vedtaket er feil. Saken ble anket til Høyesterett, som avsa dom i saken den 16. mai 2023. State fikk da medhold i saken, og vedtaket om uttak av Letjenna-reviret ble erkjent gyldig. Deler av dommen ([HR-2023-936-A](#)) er referert i våre vurderinger i begge saksframleggene.

2. Beregnet effekt av beskatning

I rapporten «Beräkningar av beskattning av den Skandinaviske vargpopsulationen 2025» har Skandulv beregnet hvor stor populasjonsstørrelsen vil være høsten 2025 med ulike beskatningsnivå. Tabellen under er et utdrag fra prognosene for ulvebestanden i Skandinavia med ulikt beskatningsnivå.

Et jaktuttak på 43 individer forventes å gi nulltilvekst i den sør-skandinaviske bestanden (fra 1. oktober 2024 - 1. oktober 2025). Med et konfidensnivå på 90 % vil et slikt uttak medføre et bestandsnivå høsten 2025 på mellom 268 og 517 individer. Rapporten er en del av faktagrunnlaget for saken og ligger vedlagt.

Tabell 1: Utdrag av oversikt som viser en prognose for bestanden i Skandinavia 1. oktober 2025 (etter vinterens lisensfelling) for mulig varierende uttak i perioden 1. mai 2024 - 30. september 2025. Usikkerheten i anslaget fremkommer også i henhold til varierende konfidensintervall (KI).

Beskatning (antal vargar)	Populationsstorlek				Sannolikhet < 300 vargar ^f
	Median	80 % KI	90 % KI	95 % KI	
	1 oktober 2023				
	375 ^a			296 – 487	
	376 ^b			353 – 403	
	376^c	360 – 391	356 – 395	352 – 399	<0,001
1 oktober 2023 – 30 april 2024 44 ^d	1 oktober 2024				
	375	320 – 437	302 – 462	286 – 488	0,05
1 maj 2024 – 30 september 2025	1 oktober 2025				
0	425	338 – 529	310 – 574	285 – 624	0,04
5	419	333 – 523	306 – 567	281 – 617	0,04
10	414	328 – 516	301 – 560	276 – 610	0,05
11^e	412	326 – 516	300 – 559	275 – 608	0,05
15	408	323 – 510	296 – 554	271 – 603	0,06
20	402	318 – 504	291 – 547	266 – 596	0,06
25	397	312 – 498	286 – 541	261 – 589	0,07
30	391	307 – 491	281 – 534	257 – 581	0,08
35	385	302 – 485	276 – 528	252 – 575	0,09
37^f	383	300 – 483	274 – 524	250 – 572	0,10
40	379	297 – 479	271 – 521	247 – 569	0,11
43^{g, h}	376	294 – 475	268 – 517	244 – 565	0,12
45	374	292 – 472	266 – 514	242 – 560	0,12
50	368	287 – 467	261 – 509	238 – 555	0,14
55	363	281 – 460	256 – 501	233 – 548	0,16

3. Status og informasjon om kjente ulverevir fra vinteren 2023/2024

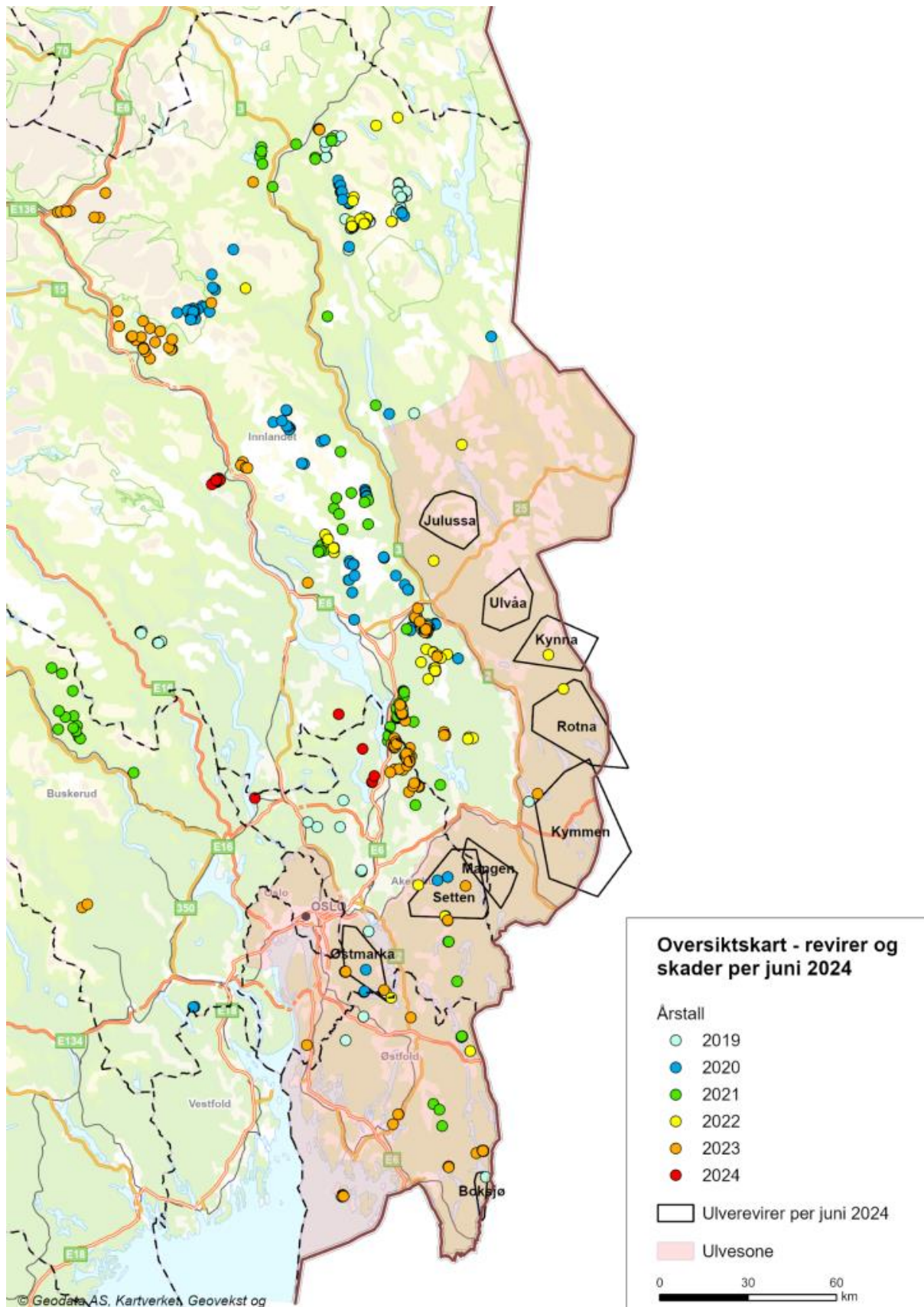
Data over år for de ulike revirene er sammenstilt og oversendt fra Rovdata til sekretariatet. Det er også hentet ut data fra rapporten «[Bestandsovervåking av ulv vinteren 2023-2024](#)».

Kartlag med revirgrenser fra Høgskolen i Innlandet er brukt som utgangspunkt til å avgrense områder for datainnhenting per revir. Revir som er tatt ut gjennom lisensfelling vinteren 2023/2024 er ikke tatt med i oversikten.

Informasjon om beitedyr er hentet fra søknader om produksjonstilskudd. Det er også brukt informasjon om lokalisering av landbrukseiendommer (driftsentere), fra Landbruksregisteret. Revirgrenser er usikre, og det er derfor brukt grove områdebeskrivelser som inkluderer reviområdet og tilgrensende områder. Informasjon om beitedyr er svært omtrentlig, og gir et grovt bilde i et avgrenset område tilknyttet det enkelte revir.

I oversikten under oppgis det innavlskoeffisient, og det er den beregnede innavlsgraden dersom det registrerte lederparet i reviret har fått valper i 2024. Videre brukes begrepene F1, F2 og F3 som indikere om individet er hhv. 1., 2. eller 3. generasjons avkom av en finsk-russisk immigrant (F0).

Figur 1: Oversiktskart over ulvrevir og forvaltningsområder registrert vinteren 2023-2024, samt alle dokumenterte skader av ulv på husdyr og tamrein i perioden 2019-2024 (t.o.m. juni 2024). Avtegning av revirområdene (familiegrupper eller par) representerer sjelden revirets reelle størrelse og form. Kartet viser ikke revir som er utgått ved at individene er felt gjennom lisensfelling/skadefelling vinteren 2023/2024.

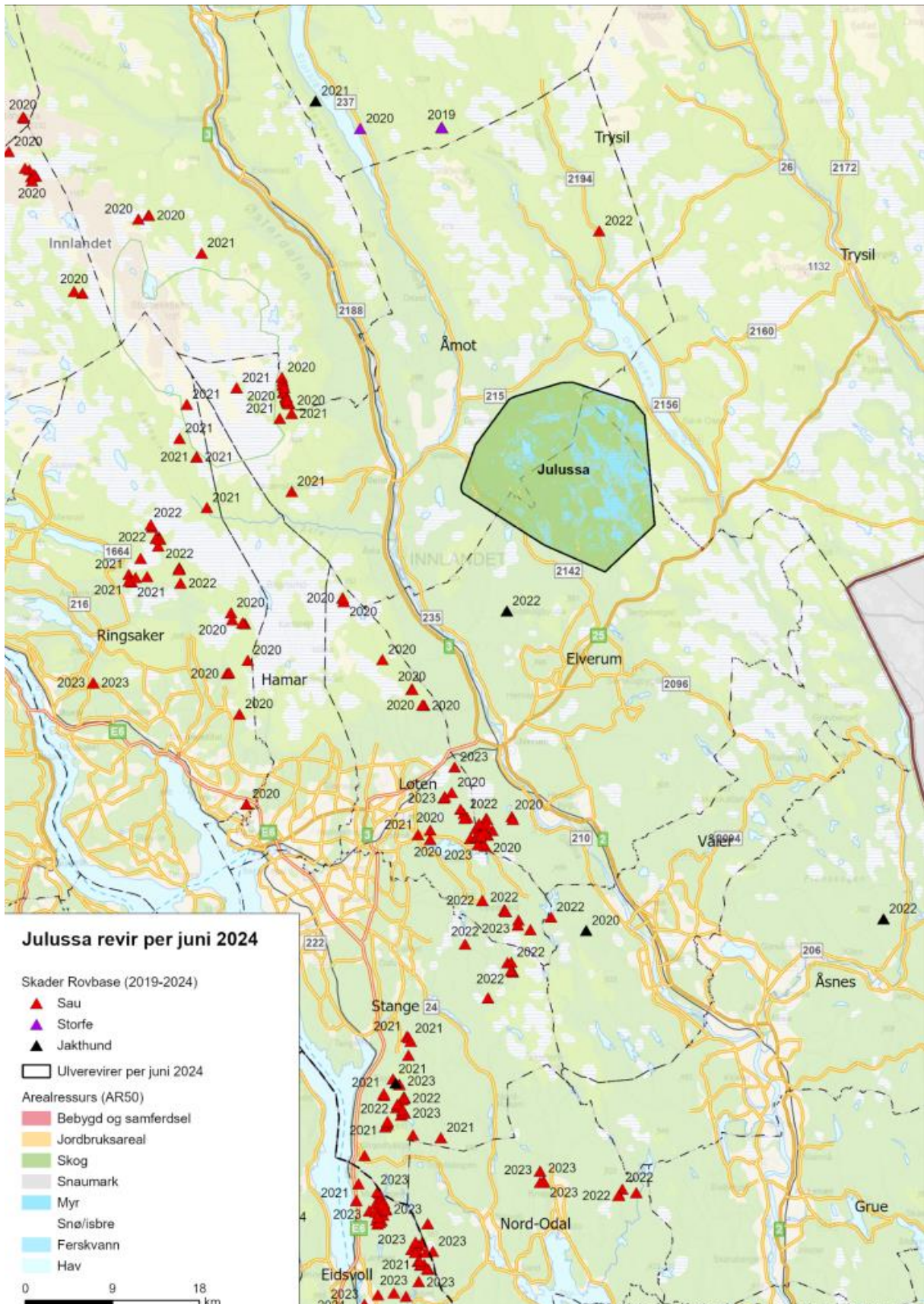
3.1. Helnorske revir

Julussa

Status 2023/2024: Familiegruppe med yngling i 2023 (4 -6 individer) som kun er registrert innenfor ulvesonen. Innavlskoeffisient: 0,138.

Reviret ble første gang registrert med nåværende parkonstellasjon i 2022/2023. Forrige registrerings sesong ble det registrert et mulig revirmarkerende par i samme område, men disse ble ikke gjenfunnet senere i sesongen og ble stående som usikkert revirmarkerende par i 2021/2022. Det er en lengre historikk med ulverevir i området. Områdebruken til dagens Julussa-reviret er mye av de samme som ble benyttet tidligere av det forrige Julussa-reviret i 2020/2021, samt av revirene Letjenna og Hernes. Paret bruker områder i Elverum, Åmot og Trysil kommuner mellom Osensjøen og Glomma sør for Rena.

I og rundt reviområdet er det flere foretak med beitedyr (storfe og sau). Alt av sau og hoveddelen av storfe går på inngjerdede arealer, mens det går noen storfebesetninger fritt på utmark øst for fv. 2142 i Elverum kommune samt sør i Åmot kommune. Flere av foretakene med sau mottar tilskudd til hjemmebeite, og noen slipper sau fritt på utmark vest for Glomma utenfor ulvesonen. Det ble i 2022 dokumentert en hund tatt av ulv området som nå brukes av Julussa-reviret, men det er dokumentert at ingen av lederdyra i det revirmarkerende paret tok denne.

Figur 2: Kart over den registrerte områdebruken til reviret Julussa. Revirgrensene representerer ikke nødvendigvis den faktiske områdebruken til revirene, men viser hvor de er fanget opp i bestandsovervåkingen.

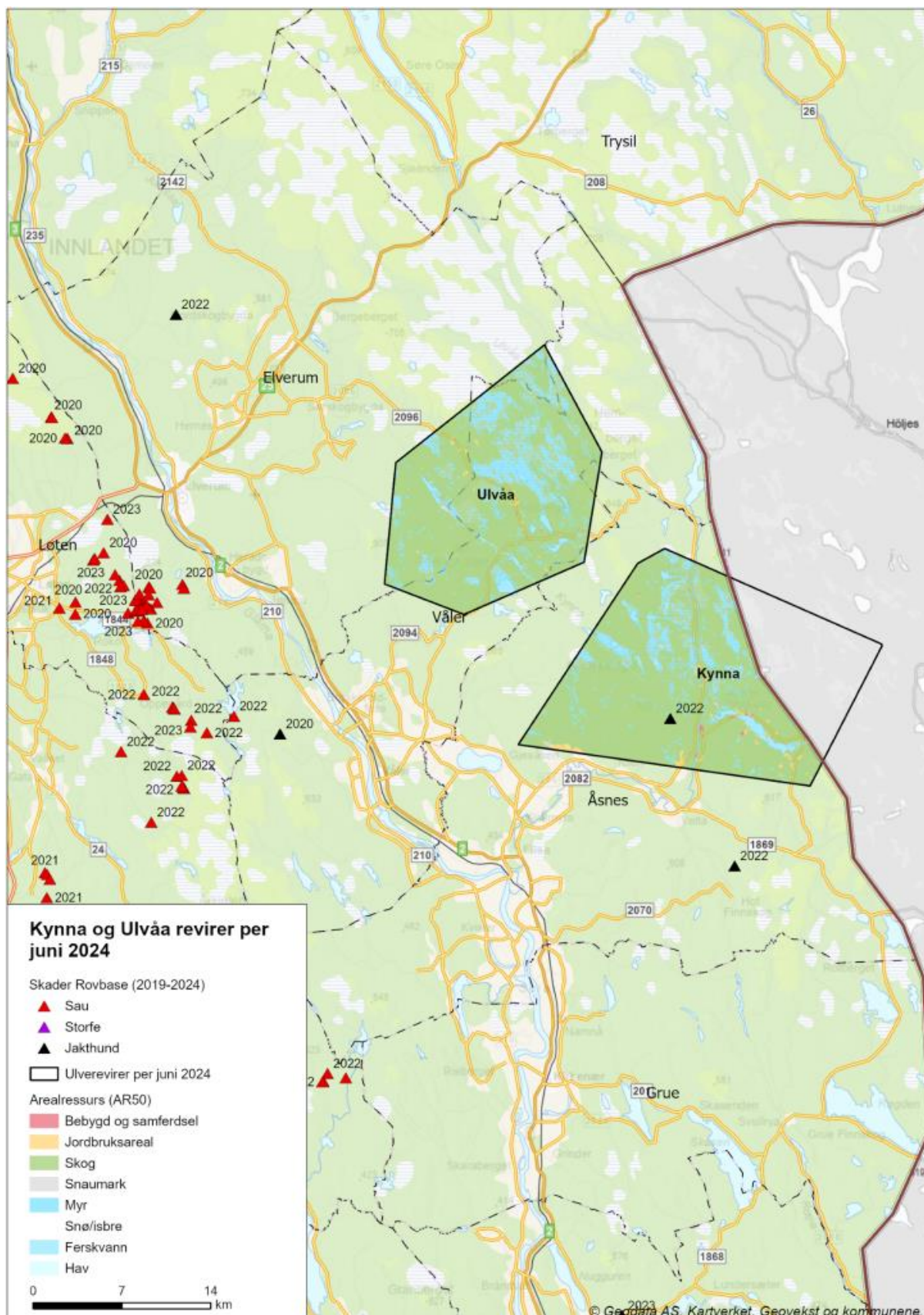
Risberget/Ulvåa

Status 2023/2024: Nytt revirmarkerende par uten yngling i 2023, i sin helhet innenfor ulvesonen. Innavlskoeffisient: 0,235.

Historisk har det vært ulike revirer i dette området, men sist var ei familiegruppe som ble felt på lisensfelling i februar 2023. Det revirmarkerende paret som nå er dokumentert i området ble først fanget på DNA vinteren 2023/2024.

Familiegruppene som har brukt dette området tidligere har både vært grenserevir og helnorske revir, men det reivrmarkerende paret som bruker områder nå er kun dokumentert på norsk side så langt, derfor er dette et helnorsk par innenfor ulvesonen i hovedsakelig Elverum og Våler kommuner, og noe i Åsnes kommune.

Det er beitedyr i og rundt reviområdet, hovedsakelig storfe. Alt av sau og det meste av storfe går på inngjerdede arealer. Det går noe storfe fritt på utmark i nærheten av reviret, sør for rv. 25 Elverum kommune.

Figur 3: Kart over den registrerte områdebruken til revirene Ulvåa og Kynna. Revirgrensene representerer ikke nødvendigvis den faktiske områdebruken til revirene, men viser hvor de er fanget opp i bestandsovervåkingen.

Mangen

Status 2023/2024: Familiegruppe med yngling i 2023 som kun er registrert innenfor ulvesonen i 2023/2024 (4 individer). Innavlskoeffisient: 0,349.

Mangen-reviret ble registrert for første gang i 2013/2014 som et usikkert revirmarkerende par. Videre ble det for første gang registrert yngling i reviret i 2015/2016. Det har vært flere utskiftninger av lederdyr i reviret, men nåværende lederpar har vært stabilt de siste årene. Leveområdet for reviret har i alle år vært i sin helhet innenfor Norges grenser.

Mangen-reviret bruker områder i Sør-Odal, Eidskog og trolig Kongsvinger i Innlandet og deler av Nes og Aurskog-Høland kommuner i Viken. Reviret ligger tett inntil Setten-reviret, der en finsk-russisk immigrant (F0) med eventuelle avkom har tilhold.

Det er noe beitedyr i området, med både sau og storfe. Alt av beitedyr går på inngjerdede arealer.

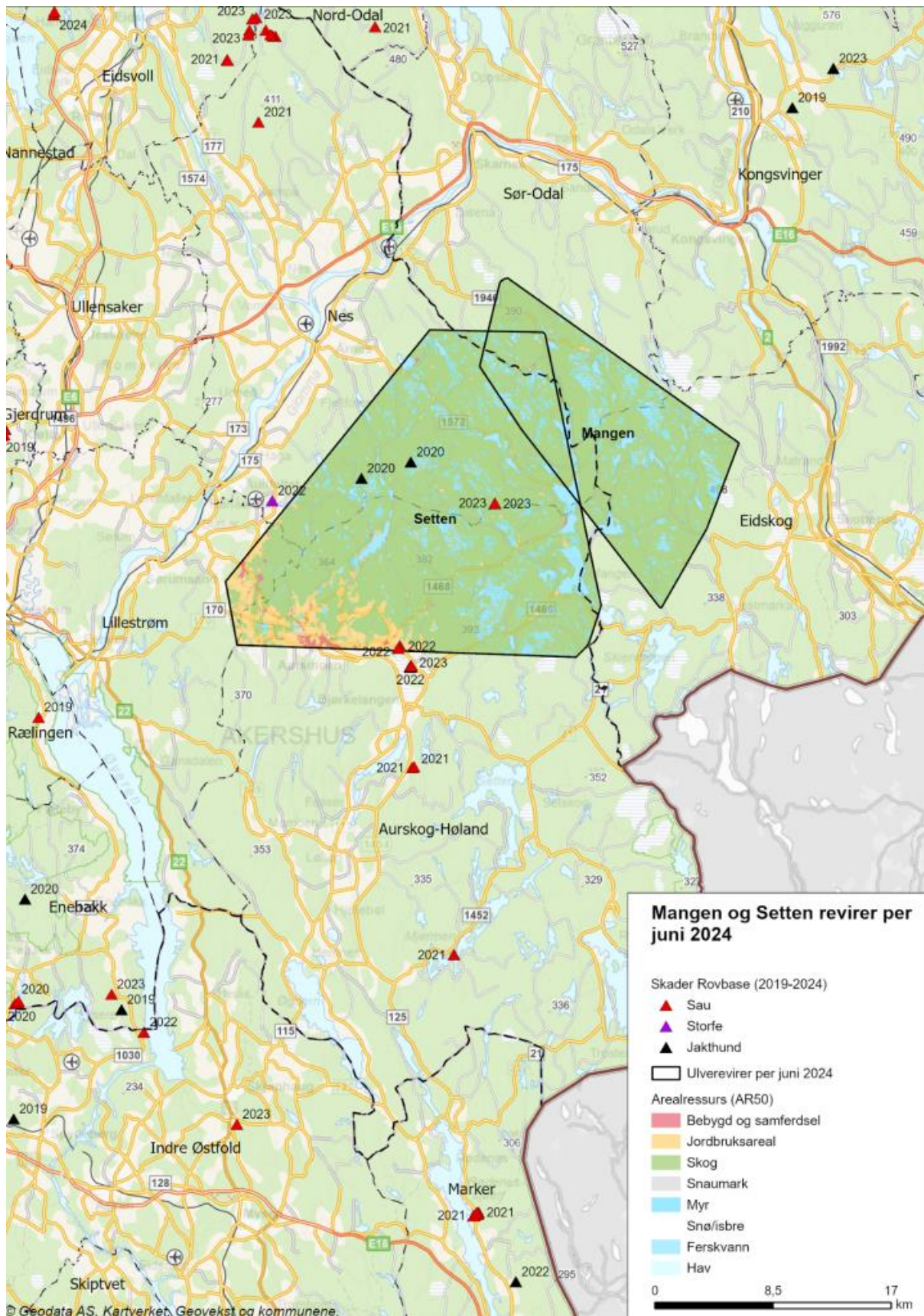
Setten

Status 2023/2024: Familiegruppe med yngling i 2023 som kun er registrert innenfor ulvesonen i 2023/2024 (7-8 individer). Innavlskoeffisient: 0.

Setten-reviret ble etablert etter at to revirmarkerende ulver ble flyttet fra Østerdalen til et område sør for E18 og vest for Glomma i Østfold i januar 2021. Bakgrunnen for flyttingen var at reviret til paret lå delvis utenfor ulvesonen og at hannen i paret er en innvandrer (F0) fra den finsk-russiske ulvebestanden som er viktig å ta vare på for å bedre den genetiske situasjonen i den skandinaviske ulvebestanden. Etter noe tid på vandring slo paret seg ned i området rundt Setten i Viken. Lederparet var tidligere GPS-merket, men disse senderen er ikke lenger i drift.

Det ble vinteren 2021/2022 registrert ny ledertispe i reviret. Det har vært yngling i reviret i 2021, 2022 og 2023.

Det er om lag 10 mindre foretak med sau i kulturlandskapet vest i reviret. Det ligger flere foretak med sau rundt reviret vest mot Glomma og sørover mot Hemnessjøen og Rømskog. Det slippes ikke beitedyr fritt på utmarksbeite. Flere foretak har besetningene sine innenfor rovviltavvisende gjerder. Det har tidligere vært dokumentert flere skader på sau og én skade på storfe som kan knyttes til reviret gjennom DNA, eller at det ut fra skadested er sannsynlig at reviret står bak. I 2023 var det to slike skader; en i Nes der 32 sauer ble drept og én i Aurskog-Høland der 7 sauer ble drept.

Figur 4: Kart over den registrerte områdebruken til reviret Mønstervannet og Setten. Revirgrensene representerer ikke nødvendigvis den faktiske områdebruken til revirene, men viser hvor de er fanget opp i bestandsovervåkingen.

Østmarka

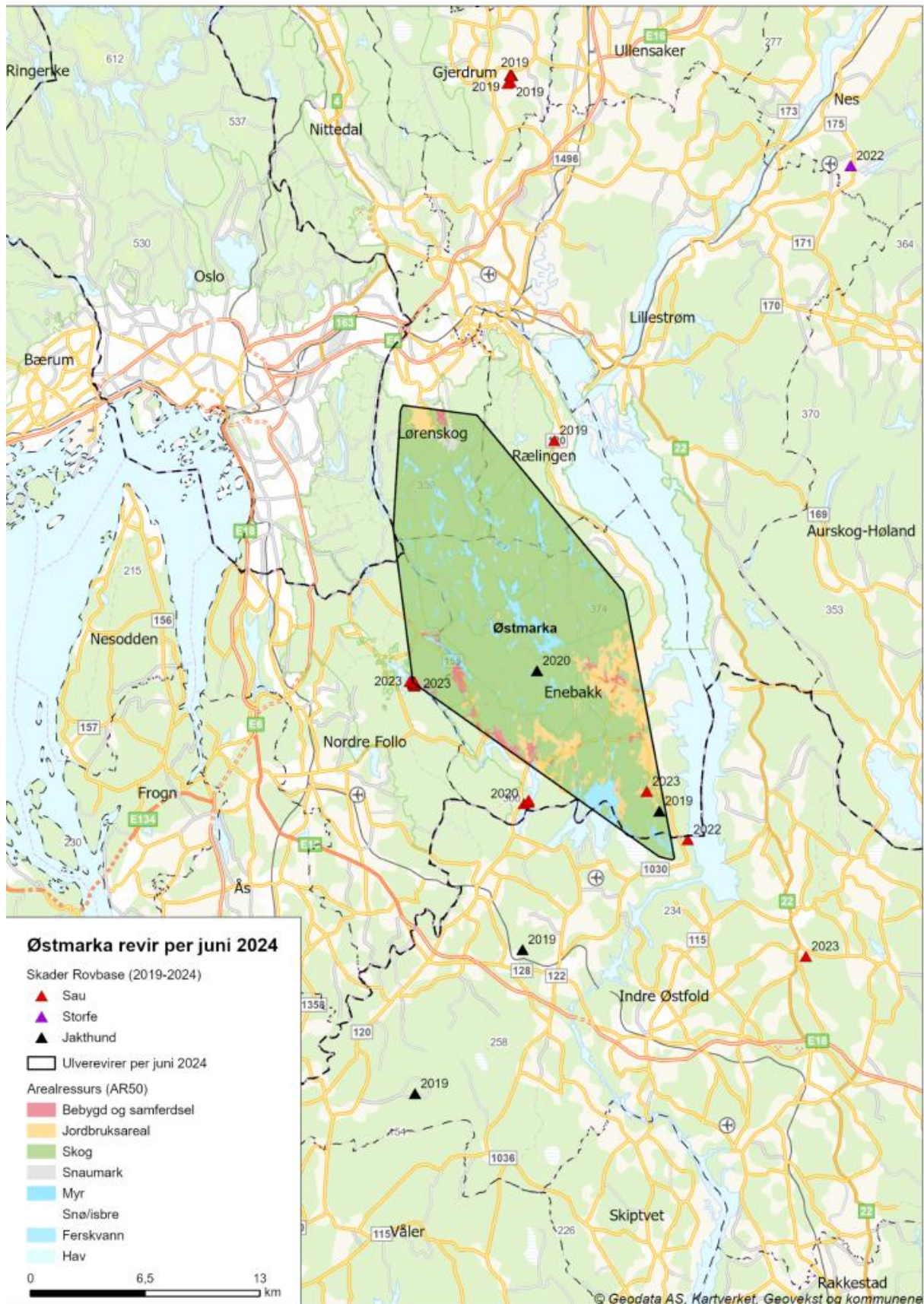
Status 2024/2024: Familiegruppe med yngling i 2023 som kun er registrert innenfor ulvesonen i 2023/2024 (9 individer). Innavlskoeffisient: 0,151.

Østmarka-reviret ble første gang registrert i 2012/2013, og ynglet første gang våren 2013. Det er etter det dokumentert yngling i reviret i 2014, 2015, 2017, 2018 og 2019. I 2020/2021 ble det ikke dokumentert revirmarkerende par i Østmarka, men kun den ledertispa som holdt seg i området. I registreringsperioden 2021/2022 ble det dokumentert en ny revirmarkerende hann (F2) som slo seg sammen med denne tispes. Det er registrert yngling i reviret i både 2022 og 2023. Reviret har i mange år vært preget av sterk innavl, mens den nye hannen har bidratt til å senke innavlskoeffisienten til godt under gjennomsnittet i den skandinaviske ulvebestanden.

Østmarka-reviret bruker trolig hele skogområdet i Østmarka og tilgrensede randsoner i kommunene Oslo, Enebakk, Rælingen, Lørenskog, Nordre Follo og Indre Østfold.

Det slippes ikke sau fritt på utmarksbeite i Østmarka, men er om lag 10 foretak med til sammen ca 800 sau, 13 foretak med storfe og et tjuetalls foretak med hest i områdene rundt, samt et foretak med hjort. Det er dokumentert tap av sauer til ulv i Østmarka gjentatte ganger. I desember 2023 ble 30 sauer drept av ulv i Nordre Follo hvor det ble dokumentert at ulv fra Østmarka var skadegjører. I mai 2024 var det skader på 5 sauer i Enebakk som trolig også kan knyttes til Østmarka-reviret.

Figur 5: Kart over den registrerte områdebruken til reviret Østmarka. Revirgrensene representerer ikke nødvendigvis den faktiske områdebruken til revirene, men viser hvor de er fanget opp i bestandsovervåkingen.

3.2. Grenserevir

Kynna

Status 2023/2024: Familiegruppe med yngling i grenserevir i 2023 (7 individer). Innavlskoeffisient: 0,204.

I det tidligere Kynna-reviret ble 11 individer felt på lisensfelling i januar 2021. I registreringsperioden 2021/2022 ble det registrert et nytt revirmarkerende par noe lenger sør enn det tidligere Kynna-reviret, med områdebruk hovedsakelig i Åsnes kommune. Dette paret er fortsatt registrert i 2023/2024, og det har vært yngling i reviret i 2023. Områdebruken sørover mot Rotnareviret har blitt noe redusert siden 2022, men reviret er registrert som et grenserevir også i 2023/2024, med områdebruk hovedsakelig i Åsnes kommune samt over landegrensen. Lederparet har vært GPS-merket, men de fungerer ikke lenger, og det er usikkert om halsbåndet sitter på fortsatt. Det er noe beitedyr i området, hovedsakelig storfe. Det meste av beitedyr går på inngjerdede arealer, men noe storfe og geit går i utmark med Nofence. Det ble i 2023 dokumentert en geit tatt av ulv i området som nå brukes av Kynna-reviret, men det er ikke kjent hvilket individ som var skadegjører.

Rotna

Status 2023/2024: Familiegruppe med yngling i grenserevir i 2023 (8 individer). Innavlskoeffisient: 0,199.

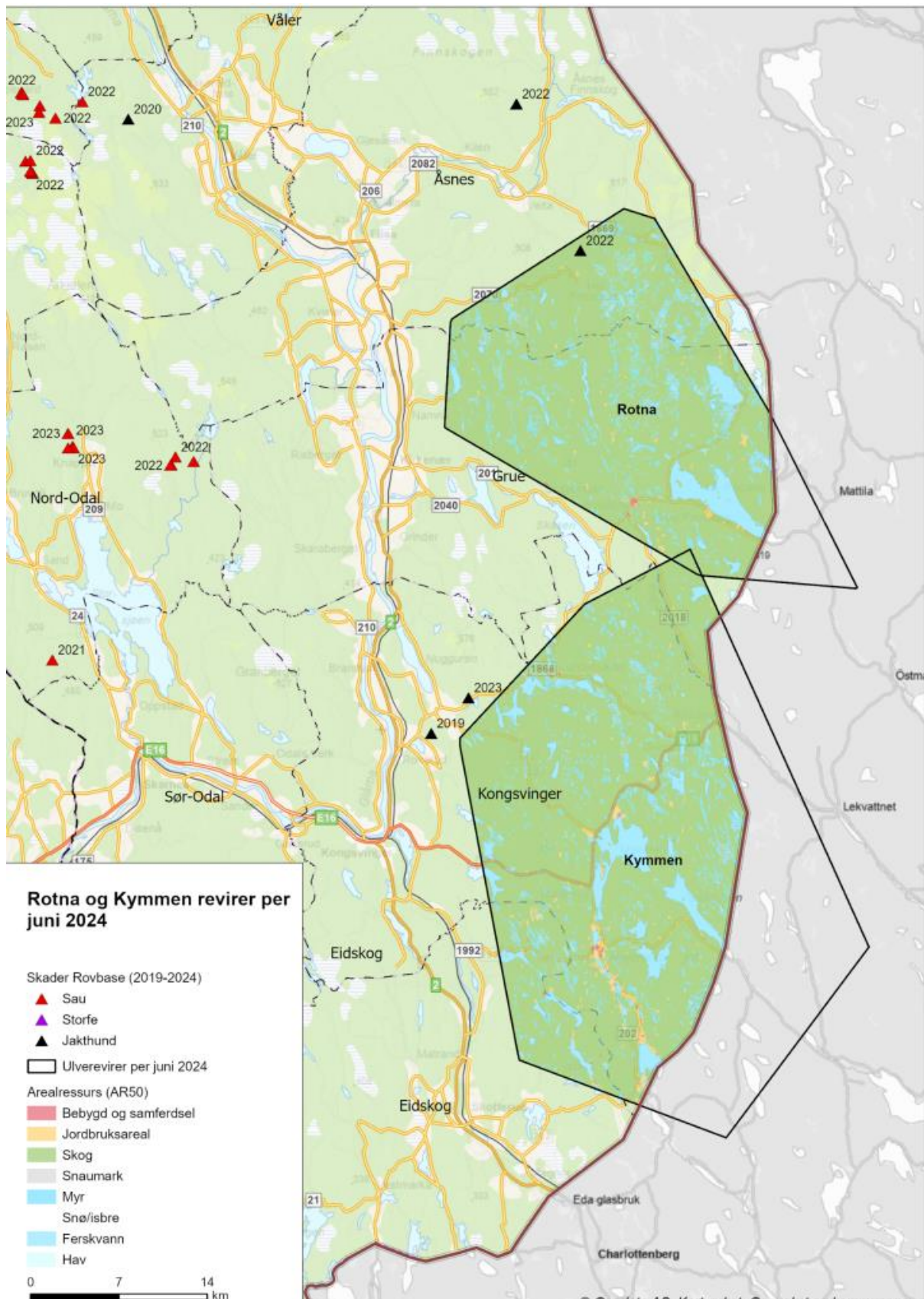
Reviret ble første gang registrert med nåværende parkonstellasjon i 2022/2023. Rotna-reviret bruker på norsk side deler av Grue og Åsnes kommuner, og områdebruken har utvidet seg noe siden 2022, da både nordover og vestover på norsk side. Paret består av to F2-individer, der ledertispen er etter Galven, og lederhannen er etter Tiveden. Det er lite beitedyr i området, men det er noe både sau og storfe. Reviret ligger ved et større inngjerdet utmarksbeite for sau.

Kymmen

Status 2023/2024: Revirmarkerende par uten yngling i grenserevir, hvor ledertispa er skiftet ut i løpet av vinteren, men det er samme lederhann. Innavlskoeffisient: 0,174.

Reviret ble første gang registrert i 2018/2019 som revirmarkerende par uten yngling. Det ble registrert en ny hann i reviret i 2019/2020. Reviret har endret områdebruk noe det siste året. Tidligere var hovedandelen av reviret i Sverige, men nå er hovedandelen på norsk side, og de bruker områder i Kongsvinger, Eidskog og Grue kommuner i Innlandet.

Det er noen få foretak med beitedyr i området med både storfe og sau. Alt av sau og hoveddelen av storfe går på inngjerdede arealer. Det ble i 2023 dokumentert en jakthund tatt av ulv i området mellom Rafjelletreviret og Kymmenreviret, men det er ikke kjent hvilket individ som er skadegjører.

Figur 6: Kart over den registrerte områdebruken til revirene Rotna og Kymmen. Revirgrensene representerer ikke nødvendigvis den faktiske områdebruken til revirene, men viser hvor de er fanget opp i bestandsovervåkingen.

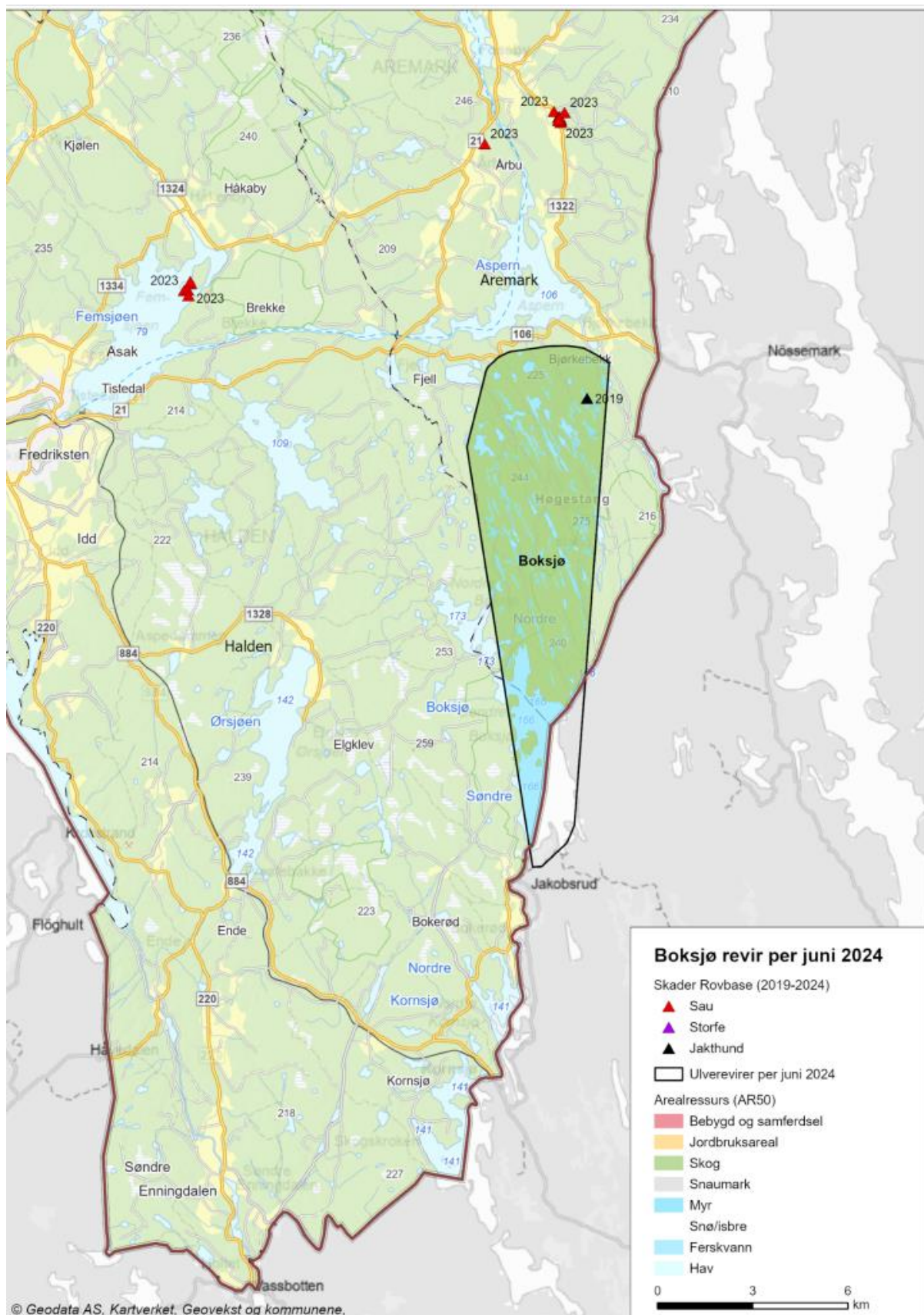
Boksjø

Status 2023/2024: Revirmarkerende par i grenserevir (uten yngling i 2023) som kun er registrert innenfor ulvesonen i 2023/2024. Innavlskoeffisient: 0,151.

Reviret ble registrert første gang i 2016/2017 med revirmarkerende par og deretter i 2017/2018 som familiegruppe (yngling). I 2018/2019 ble det registrert en ny stasjonær tisper i reviret, og i 2019 kom det inn ny en hann. Hannen er et avkom (F1) av den svenske Tivedentispa (F0), som ble flyttet med partneren sin fra Nord-Sverige til Örebros län i 2013.

Det ble dokumentert yngling i Boksjø-reviret i 2020, og det har dermed ført til at verdifulle gener fra Tivedentispa har bidratt inn i ulvebestanden. Lederparet ble ikke dokumentert som revirmarkerende i området vinteren 2020/2021 og forsvant trolig. I 2021/2022 ble det registrert to nye revirmarkerende ulver i området, ett avkom fra tidligere yngling i området (F2) og en hannulv fra Østmarka-reviret. Dette paret er også registrert i 2023/2024.

I og rundt reviriområdet er det omtrent 5 foretak med rundt 1000 sau. Det slippes ikke beitedyr fritt på utmarksbeite. Flere foretak har besetningene sine innenfor rovviltavvisende gjerder. I mai 2023 ble det dokumentert skader fra ulv på totalt 30 sau i Aremark kommune, nord for Boksjø-reviret. Det finnes ikke DNA-prøver fra skadestedet som kan påvise hvilke(n) ulv(er) som sto for skadene.

Figur 7: Kart over den registrerte områdebruken til Boksjø-reviret. Revirensene representerer ikke nødvendigvis den faktiske områdebruken til revirene, men viser hvor de er fanget opp i bestandsovervåkingen.

3.4. Revirer tatt ut på lisensfelling/skadefelling vinteren 2023/2024

Åsta

Revirmarkerende par som hadde tilhold i deler av Elverum, Åmot, Løten og Hamar kommuner. Reviret var registrert som revirmarkerende par i 2023. Paret ble felt under lisensfelling i Åmot kommune 6. desember 2023.

Rafjellet

Familiegruppe som hadde tilhold i deler av Grue og Kongsvinger kommuner. Reviret var registrert som familiegruppe med yngling i 2023. Foreldreparet og tre årvalper ble felt under lisensfelling i Kongsvinger og Grue kommuner i perioden 2.-15. januar 2024.

Fjornshöjden

Familiegruppe som hadde tilhold øst i Aurskog-Høland kommune og i Sverige. Reviret var registrert som familiegruppe med yngling i 2023. Lederparet, tre valper og ett eldre avkom ble felt på lisensfelling i Aurskog-Høland kommune i januar 2024.

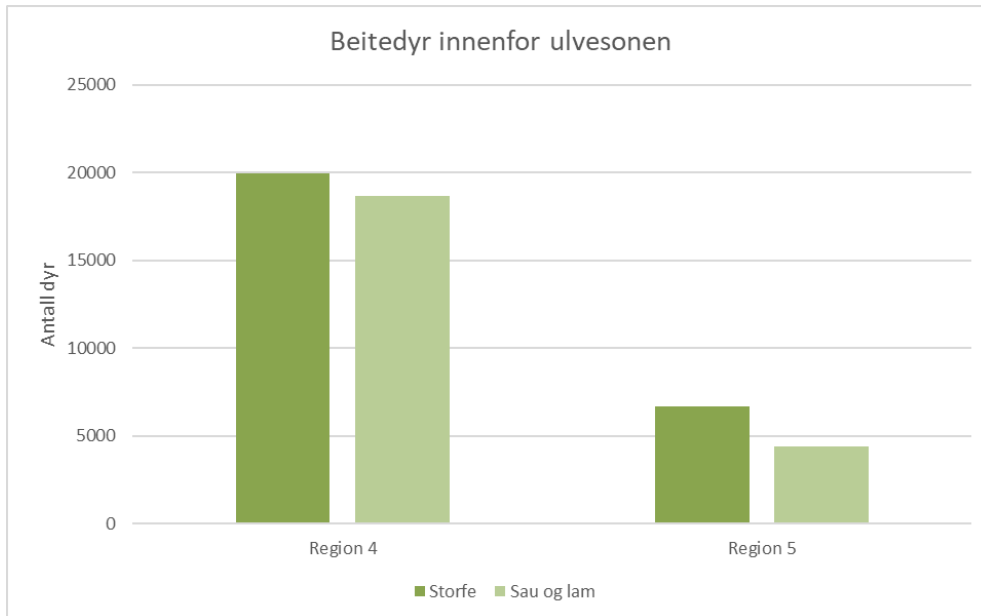
Rømskog

Revirmarkerende par som hadde tilhold øst i Aurskog-Høland og Marker kommuner, og i Sverige vinteren 2023/2024. To individer ble felt på lisensfelling i Aurskog-Høland kommune i januar 2024.

4. Beitedyr

4.1. Beitedyr innenfor ulvesonen

Innenfor ulvesonen er det rundt 23 000 sau og 26 000 storfe på beite (tall fra søknader om produksjonstilskudd 2023, hentet ut for de driftsenhetene som er lokalisert innenfor ulvesonen).

Figur 8: Figuren viser antall dyr innenfor ulvesonen i region 4 og 5. Tall er hentet fra søknader om produksjonstilskudd 2023, og viser summen av beitedyr for foretak med driftssenter innenfor ulvesonen (lokalisering av driftssenter er hentet fra Landbruksregisteret).

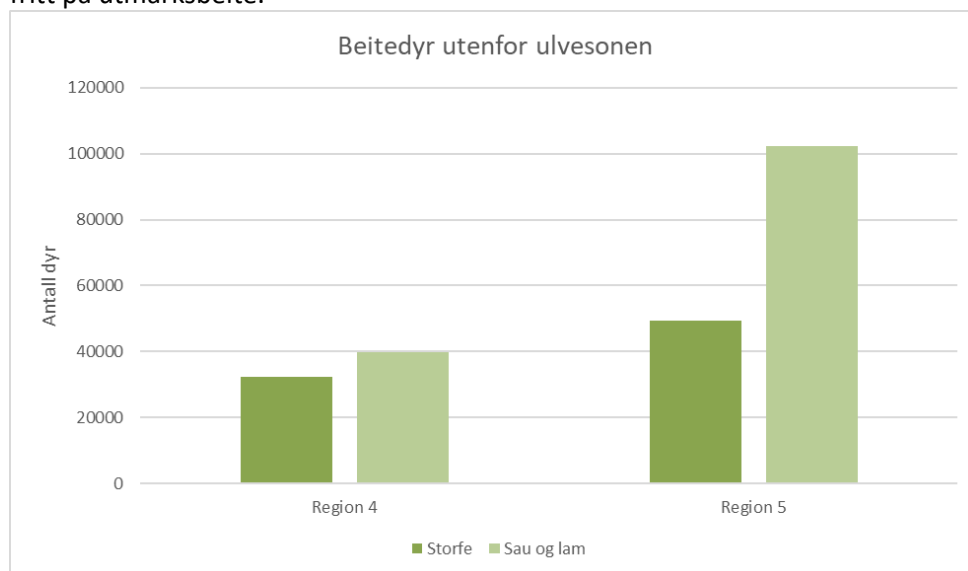
Det har skjedd gradvise og forskjellige driftstilpasninger av beitebruken i ulvesonen. Sør i ulvesonen, i Oslo og Østfold og deler av Akershus, har det i liten grad foregått beiting fritt på utmarksbeite. I Østfold opphørte utmarksbeitebruken etter flere skadeår tidlig på 2000 tallet, men praktiseres fortsatt på øyer i Hvalerskjærgården. Nå skjer beitebruken på inngjerdet innmark og/eller i kombinasjon med utmark, der bruk av rovviltavvisende elektriske gjerder (rovdyrgjerder) er det viktigste forebyggende tiltaket. Den samme utviklingen har skjedd i kommunene i Akershus, sør for Oslo og Glomma. Tilskudd til rovviltgjerder, innvilges i hovedsak til enkeltbrukere med sau, og er blitt det aller viktigste enkelttiltaket sør i ulvesonen.

Nord i ulvesonen er også utmarksbeitebruken redusert, og tilpasset økt beiting på innmark. Innenfor ulvesonen i Hedmark går alt av sau på inngjerdede arealer, hovedsakelig på innmark. Det flyttes også en del saubesetninger til utmarksbeite lenger nord i fylket. Disse dyrene beiter på innmarksbeite i forkant og i etterkant av beitesesongen i tilknytning til driftssentrene. I Grue og Trysil kommuner ble det tidlig på 2000-tallet etablert to store gjerdeanlegg på utmarksbeite (gjerdelengde på henholdsvis 11 og 24 km). Den største delen av storfebesetningene i ulvesonen i Hedmark slippes på inngjerdede arealer, men det slippes også en del storfebesetninger fritt på utmarksbeite i ulvesonen. Det er et vesentlig antall storfe i mange kommuner i ulvesonen i Hedmark, med flest dyr i Elverum, Åsnes, Kongsvinger og Trysil.

4.2. Beitedyr utenfor ulvesonen i region 4 og 5

Utenfor ulvesonen er det rundt 140 000 sau og 80 000 storfe på beite (tall fra søknader om produksjonstilskudd 2023, hentet ut for de driftsenhetene som er lokalisert utenfor ulvesonen).

I region 4 omfatter tallene beiteprioriterte områder, mens i region 5 omfatter tallene også rovviltprioriterte områder utenfor ulvesonen. Hoveddelen av beitedyrene utenfor ulvesonen slippes fritt på utmarksbeite.

Figur 9: Figuren viser antall dyr utenfor ulvesonen i region 4 og 5. Tall er hentet fra søknader om produksjonstilskudd 2023, og viser summen av beitedyr for foretak med driftssenter utenfor ulvesonen (lokalisering av driftssenter er hentet fra Landbruksregisteret)

5. Skadehistorikk

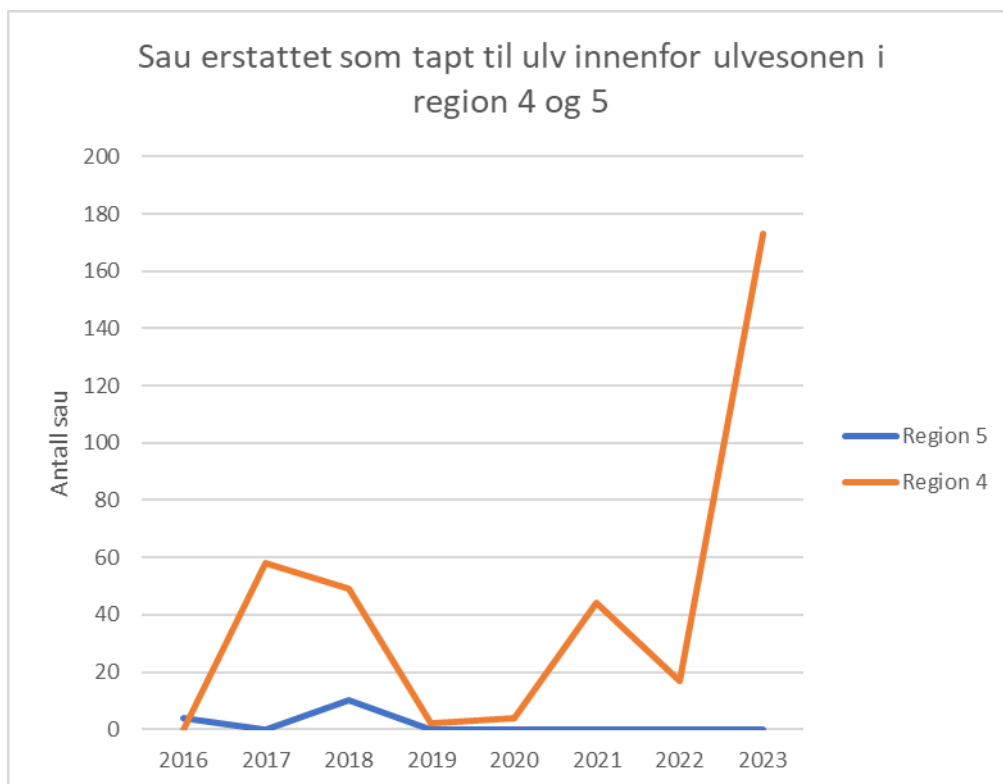
5.1. Skadehistorikk innenfor ulvesonen

Det er stor årlig variasjon i skadeomfang forårsaket av ulv. I perioden 2016-2024 (t.o.m. 12. august) er det dokumentert 282 skader på sau, 6 skader på storfe og 26 skader på hund. For sau gir tall fra erstatningssøknader (se figur 10) et mer fullstendig bilde av skadeomfang, da disse tallene inkluderer både dokumenterte tap og tapte dyr som forvaltningen (Statsforvalteren) vurderer at med sannsynlighetsovervekt er tapt til ulv.

Sau

For sau er skadene knyttet til enkelthendelser der ulv har kommet seg innenfor inngjerdede beiter. Inngjerdingen har i noen av skadetilfellene vært ordinære sauegjerder uten rovviltavvisende, og i andre tilfeller har det vært rovviltavvisende gjerder med større eller mindre mangler i forhold til standard for rovviltavvisende gjerder. Figur 10 viser antall sau erstattet som tapt til ulv i perioden 2016-2023. I perioden 2016 til 2023 ble det erstattet 361 sau som tapt til ulv. Hoveddelen av dette er i region 4. I 2023 ble det erstattet totalt 173 sau til ulv innenfor ulvesona, alle i region 4.

Figur 10: Sau erstattet som tapt til ulv innenfor ulvesonen i region 4 og 5 i perioden 2016 til 2023.

Storfe

Det er dokumentert 6 skader på storfe innenfor ulvesonen i perioden 2016-2024. Skadene har skjedd i tilknytning til storfebesetninger som beiter fritt i utmark. Alle skadene på storfe har skjedd i region 5, med unntak av en skade i region 4 i 2022. Så langt i 2024 (per 12. august) er det ikke dokumentert storfe tatt av ulv innenfor ulvesonen.

Hund

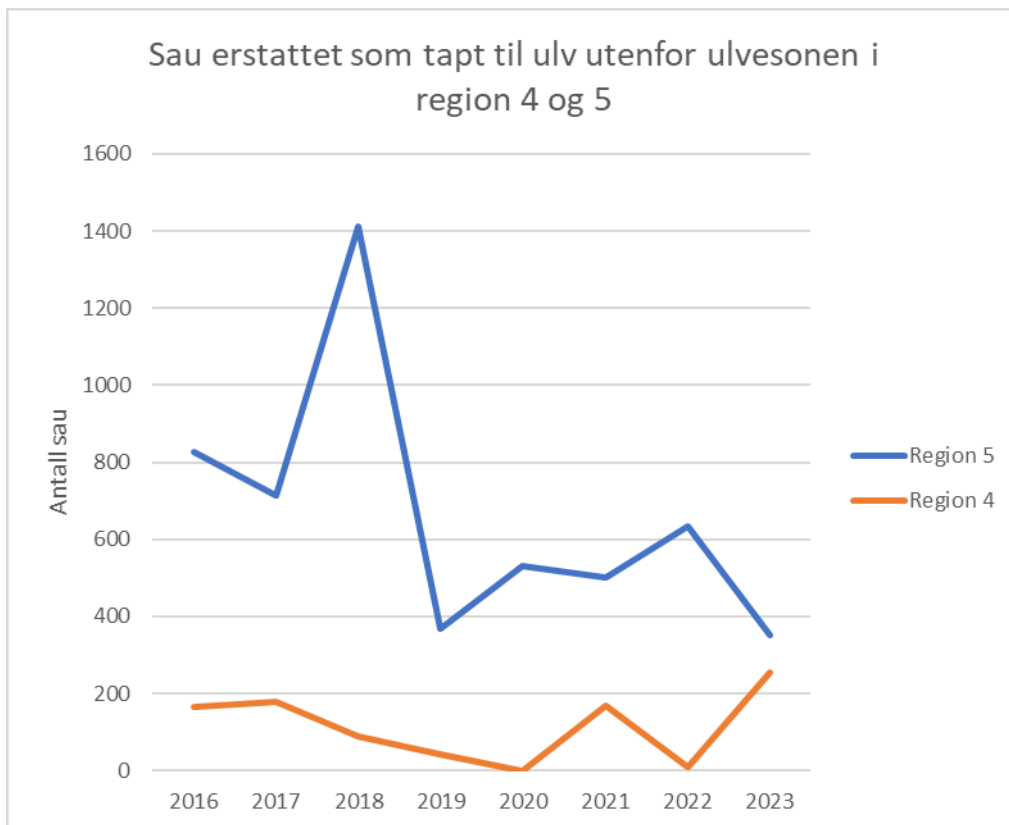
Det er dokumentert totalt 26 ulveskader på hund innenfor ulvesonen i perioden 2016-2024. Av disse er 22 skadetilfeller tilknyttet jakthunder om høsten/vinteren. Så langt i 2024 (per 12. august) er det ikke dokumentert hund tatt av ulv innenfor ulvesonen.

5.2. Skadehistorikk utenfor ulvesonen i region 4 og 5

Det er stor årlig variasjon i skadeomfang forårsaket av ulv utenfor ulvesonen. I perioden 2016-2024 er det dokumentert 1425 skader på sau, 4 skader på storfe, 25 skader på tamrein og 13 skader på hund. For sau og tamrein gir tall fra erstatningssøknader et mer fullstendig bilde av skadeomfang, da disse tallene inkluderer både dokumenterte tap og som forvaltningen (Statsforvalteren) vurderer at med sannsynlighetsovervekt er tapt til ulv.

Sau

Skadetilfeller på sau utenfor ulvesonen er i hovedsak knyttet til skadesituasjoner der ulv kommer inn i områder med sau fritt på utmarksbeite. Skadeomfanget kan bli betydelig i slike situasjoner. Det ble i perioden 2016-2023 erstattet totalt 6249 sau som tapt til ulv utenfor ulvesonen i region 4 og 5. Av disse er hoveddelen (5340 sau) knyttet til region 5. I 2023 ble det erstattet 606 sau som tapt til ulv utenfor ulvesonen. Så langt i 2024 (t.o.m. 12 august) er det dokumentert 45 sau tapt til ulv utenfor ulvesonen i region 4 og 5.

Figur 11: Sau erstattet som tapt til ulv utenfor ulvesonen i region 4 og 5 i perioden 2016-2023.

Storfe

Det er dokumentert 4 skader på storfe forårsaket av ulv utenfor ulvesonen i perioden 2016-2024. Dette har vært knyttet til dyr som går fritt på utmarksbeite. Alle skadene har skjedd i region 5. Det er ikke dokumentert tap av storfe til ulv utenfor ulvesonen i 2024 (per 1. august).

Tamrein

Skader på tamrein er knyttet til sør-samisk tamreindrift i Svahken Sjite (Elgå reinbeitedistrikt) i region 5. I perioden 2016 til 2023 er det erstattet 204 tamrein som tapt til ulv. I reindriftsåret 2022/2023 ble det erstattet 34 tamrein som tapt til ulv. Det er så langt i 2024 (per 12. august) ikke dokumentert tamrein tatt av ulv.

Hund

Det er dokumentert totalt 13 ulveskader på hund utenfor ulvesonen i perioden 2016-2023. Som innenfor ulvesonen, skjer de fleste skader på hund under jakt om høsten/vinteren. 12 av skadene gjelder jakthund. Så langt i 2024 (per 12. august) er det ikke dokumentert hund tatt av ulv.

Bestandsövervakning av ulv vintern 2023-2024 Inventering av varg vintern 2023-2024

Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia
Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien

NR: 1
2024

VILTSKADECENTER

Høgskolen
i Innlandet

Wabakken, P., Svensson, L., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø., Danielsson, A., . Cardoso Palacios, C & Åkesson, M. 2024.
Bestandsovervåking av ulv vinteren 2023-2024. Inventering av varg vinteren 2023-2024. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia. Bestandsstatus for stora rovdjur i Skandinavien 1-2024. 61s.

Trondheim og Grimsö 1 juni 2024

ISSN 2387-2950 (dig.)

ISBN 978-82-426-5284-3 (dig. utg)

RETTIGHETSHAVERE/ RÄTTIGHETSINNEHAVARE

© Rovdata, SLU Viltskadecenter og Høgskolen i Innlandet

Publikasjonen kan siteres fritt med kildehenvisning/

Publikationen kan citeras fritt med källhänvisning.

TILGJENGELIGHET/TILLGÄNGLIGHET

Åpen/Öppen

PUBLIKASJONSTYPE/PUBLIKATIONSTYP

Digitalt dokument (pdf)

REDAKSJON/REDAKTION

Petter Wabakken, Linn Svensson, Erling Maartmann, Kristoffer Nordli, Øystein

Flagstad og Mikael Åkesson

KVALITETSIKRER/KVALITETSSÄKRAT AV

Roar Solheim

ANSVARLIG SIGNATUR/ANSVARIG SIGNATUR

Jonas Kindberg

Eva Hedmark

OPPDRAGSGIVER/UPPDRAGSGIVARE

Miljødirektoratet i Norge/Naturvårdsverket i Sverige

KONTAKTPERSON HOS OPPDRAGSGIVER/KONTAKTPERSON HOS UPPDRAGSGIVARE

Miljødirektoratet: Susanne Kristin Hanssen, Referanse (Norge): M-2791 I 2024.

Naturvårdsverket: Mona Hansers

FRAMSIDEFOTO/FOTO FRAMSIDA

Familiegruppe inklusivt valper i Kesbergetreviret 3.12 2023, Länsstyrelsen

Västmanlands län, Johnny Bergström.

NØKKEWORD/NYCKELORD

Ulv, *Canis Lupus*, bestandsstørrelse, bestandsutvikling, familiegrupper, overvåking, revirmarkerende par, Skandinavia, valpekull

Varg, *Canis Lupus*, bestandsstorlek, bestandsutveckling, familjegrupper, föryngringar, inventering, revirmarkerande par, Skandinavien

KEY WORDS

Wolf *Canis lupus*, family groups, litter of pups, monitoring, population trend, population size, scent-marking pairs, Scandinavia

KONTAKTINFO OG ANSVARLIG UTGIVER I NORGE KONTAKTINFO OCH ANSVARIG UTGIVARE I SVERIGE

Adresse:

Rovdata

NINA

P.b. 5685 Torgarden

7485 Trondheim

Telefon: +47-73 80 16 00

Internett: www.rovdata.no

Adress:

SLU Viltskadecenter

Grimsö Forskningsstation

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

739 93 Riddarhyttan

Telefon: +46 581-69 73 00 (växel)

Internet: www.slu.se/viltskadecenter

Innhold – Innehåll

Innhold – Innehåll.....	2
Abstract	3
Bestandsobservasjon av ulv vinteren 2023-2024.....	4
Sammendrag	5
1 Innledning	6
2 Materiale og metoder	7
3 Resultater	8
3.1 Resultater for hele registreringsperioden.....	8
3.2 Antall familiegrupper og revirmarkerende par.....	8
3.3 Ynglinger og andre ulveforekomster	8
3.4 Bestandsstørrelse	13
3.5 Bestandsutvikling	15
3.6 Finsk-russiske ulver og deres avkom	16
3.7 Ulvestammens genetiske utvikling	18
3.8 Døde ulver	19
4 Diskusjon	20
5 Referanser.....	22
Inventering av varg vintern 2023-2024.....	24
Sammanfattning	25
6 Inledning.....	26
7 Material och metoder	27
8 Resultat	28
8.1 Resultat för hela inventeringsperioden	28
8.2 Antal familjegrupper och revirmarkerande par.....	28
8.3 Föryngringar och övriga vargförekomster	28
8.4 Populationens storlek.....	33
8.5 Bestandsutveckling	35
8.6 Finsk-ryska vargar och deras avkommor	36
8.7 Vargstammens genetiska utveckling	38
8.8 Döda vargar	39
9 Diskussion	40
10 Referenser.....	42
11 VEDLEGG / BILAGOR.....	43

Abstract

Monitoring goals and methods:

Wolves in Sweden and Norway form a joint cross-boundary Scandinavian wolf population. In both countries, the wolf population is being monitored each winter. The Swedish Environmental Protection Agency and the Norwegian Environment Agency have joint Scandinavian guidelines and instructions for monitoring of wolves; these guidelines have been used since winter 2014-2015.

Numbers, distribution and trends in the wolf population in Scandinavia are primarily determined through a survey of family groups, scent-marking pairs and reproductions during 1 October - 31 March. The survey of wolves is done mainly through snow-tracking and collection of scats, urine and hair for DNA-analyses. Information from camera-traps, GPS-collars, other research data and dead wolves are used when available. The County Administrative Boards in Sweden and the Norwegian Nature Inspectorate (SNO) together with Inland Norway University of Applied Sciences are responsible for collecting field data. They also confirm reports of tracks and other observations by the public. For the wolf monitoring, contributions from the public are very important.

Number of family groups and scent-marking pairs:

During winter 2023-2024, 46 family groups were documented in Scandinavia; 38 within Sweden, three across the Norwegian-Swedish border and five within Norway. 30 territorial pairs were confirmed; 26 within Sweden, three across the border and one within Norway.

Population size:

Using the same method as last winter and based on the number of reproductions (the number of reproductions is multiplied by 10), Scandinavian wolf numbers were estimated to 440 (95% CI = 348-572). The Swedish sub-population was estimated to 375 wolves (95% CI = 296-487), including half of the cross-boundary wolves. The calculations include both alive and dead wolves during the monitoring period. In the smaller Norwegian sub-population, 58-60 wolves were counted in the field, including half of the 32 cross-boundary wolves and 42-44 wolves confirmed only in Norway.

Genetics:

One previously known Finnish-Russian immigrant male wolf was still resident within the population's breeding range, as a breeder in a Norwegian pack. During the winter 2023-2024, also five new Finnish-Russian immigrant wolves were confirmed in northern parts of Scandinavia. Moreover, five new F1 offspring were confirmed in the immigrant male pack in Norway. In addition, 13 older F1 offspring were documented in the population, all born before 2023 and raised by three known Finnish-Russian immigrants. Among these 13 F1, 10 were territorial resident as scent-marking wolves in Swedish family groups or pairs.

The estimated average inbreeding coefficient in family groups was 0.23 (0.10 SD) this winter, a slight decrease compared to last years monitoring season (0.24 ± 0.10 SD).

Bestandsovervåking av ulv vinteren 2023-2024

Sammendrag

Mål og metoder:

Ulvestammen i Sverige og Norge er en felles skandinavisk bestand med utbredelse på tvers av riksgrensen. Årlige registreringer gjennomføres vinterstid i begge land. Miljødirektoratet og Naturvårdsverket har felles skandinaviske retningslinjer for bestandsovervåking av ulv, og disse retningslinjene er brukt fra og med vinteren 2014-2015. Bestandsstørrelse, utbredelse og bestandsutvikling for ulvestammen i Skandinavia dokumenteres hovedsakelig ved å kartlegge antall ulvrevir med familiegrupper, revirmarkerende par og antall valpekull i registreringsperioden fra 1. oktober til 31. mars. Antall ulver i Skandinavia vinteren 2023-2024 ble beregnet på samme måte som foregående vinter med en omregningsfaktor fra antall registrerte valpekull til antall individer (antall ynglinger multipliseres med 10).

Bestandskartlegging gjennomføres i hovedsak ved sporing på snø, med påfølgende identifisering ved DNA-analyser av innsamlede ekskrementer, urin og hår. Informasjon fra viltkameraer, radiotelemetri, døde ulver og andre forskningsdata brukes også når slik informasjon er tilgjengelig. Länsstyrelsene i Sverige og Høgskolen i Innlandet, Evenstad i samarbeid med Statens Naturoppsyn (SNO) i Norge er ansvarlige for gjennomføring av feltarbeidet. De kontrollerer også i felt de mange rapportene om spor og andre observasjoner av ulv som blir meldt fra allmennheten.

Antall familiegrupper og revirmarkerende par:

I registreringsperioden 2023-2024 (1. oktober-31. mars) ble totalt 46 familiegrupper av ulv dokumentert i Skandinavia, hvorav 38 i Sverige, fem i Norge og tre med tilhold på begge sider av riksgrensen. Totalt 30 revirmarkerende par ble påvist, hvorav 26 ble funnet i Sverige, ett i Norge og tre på tvers av riksgrensen. Etter fordeling av de totalt seks grenserevirene med halvparten til hvert land ble det påvist i alt 39,5 familiegrupper og 27,5 revirmarkerende par i Sverige, mens Norge hadde totalt 6,5 familiegrupper og 2,5 revirmarkerende par av ulv.

Antall ynglinger

For 2023 ble det konkludert med 44 ynglinger av ulv i Skandinavia i registreringsperioden (1. oktober-31. mars), hvorav 36 valpekull i helsvenske revir, fem i helnorske revir og tre i revir på tvers av riksgrensen mellom Sverige og Norge. En av de fem helnorske ynglingene var noe usikker (Mangen).

Bestandsstørrelse:

Med samme metode som ble brukt i fjor (antall ynglinger multipliseres med 10) ble det for vinteren 2023-2024 beregnet en bestand på 440 (95% CI = 348-572) ulver i Skandinavia. Delbestanden i Sverige, inklusivt halvparten av grenserevirene, ble ved samme metode beregnet til 375 (95% CI = 296-487). Beregningsmetoden er basert på antall kull med årssvalper vinterstid og inkluderer både levende og døde ulver gjennom *hele* registringssesongen. For den mindre norske delbestanden, inklusivt ulver i grenserevir, er målsettingen fortsatt å registrere alle individer i felt. I norsk delbestand ble det påvist 58-60 ulver, hvorav 42-44 dyr med helnorsk tilhold og halvparten av 32 ulver som ble dokumentert med tilhold på begge sider av riksgrensen.

Genetikk:

Én tidligere innvandret finsk-russiske ulv var fortsatt stasjonær i bestandens reproduksjonsområde, en reproduserende hann i en norsk familiegruppe (Setten). Vintersesongen 2023-2024 ble det også dokumentert fem nye finsk-russiske immigranter nord i Skandinavia. Fem nye F1 avkom ble dokumentert på norsk side i immigrant-ulvens revir. Dessuten ble 13 eldre F1-avkom etter tre tidligere kjente finsk-russiske ulver også påvist, og 10 av disse som stasjonære i helsvenske revirmarkerende par eller familiegrupper.

Den gjennomsnittlige innavlskoeffisienten, som reflekterer innavlsnivået i den skandinaviske ulvestammen, ble beregnet til 0,23 ($\pm 0,10$ SD) for vinterens familiegrupper, en svak reduksjon i forhold til i fjor (0,24 $\pm 0,10$ SD).

1 Innledning

Ulvestammen i Sverige og Norge tilhører en felles skandinavisk bestand med utbredelse på tvers av riksgrensen. Årlige tellinger utføres over hele den skandinaviske halvøya vinterstid i både Sverige (§ 8 och 9 Förordning (2009; 1263) om forvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn) og Norge. Bestandsovervåking av ulv i Skandinavia er gjennomført på tvers av riksgrensen hver vinter siden 1978 (Wabakken m.fl. 2001), og fra og med vintersesongen 1998-1999 har det hvert år blitt utarbeidet en felles skandinavisk oppdatert statusrapport (jfr. Svensson m.fl. 2023). Denne rapporten for vinteren 2023-2024 er nr 26 i rekken av felles årlige rapporter om ulvens bestandsstatus i Skandinavia (til og med 2011 var også Finland inkludert). Rapporten redegjør for resultatene fra vinterens registreringer når det gjelder antall ulver totalt i Skandinavia, men også for antall ulver i svensk og norsk delbestand. Det redegjøres primært for resultater som er knyttet til felles registreringsmål for begge land. Ytterligere resultater som er knyttet til mer spesifikke nasjonale bestandsmål, eller områder innenfor det enkelte land, er tilgjengelige i foreløpige statusrapporter i Norge eller for Sverige i länsvise årlige registreringsrapporter.

Samarbeidet mellom Norge og Sverige har fra 2014 resultert i ny felles overvåkingsmetodikk (Naturvårdsverket og Rovdata 2014), en felles database (Rovbase) for registrering av overvåkingsdata (www.rovbase.no), samt et felles rapporteringssystem for allmennheten (www.skandobs.no). Målet er at overvåking, rapportering og presentasjon skal gjøres på samme måte i begge land, og dermed gi sammenlignbare resultater for den svensk-norske ulvestammen, både mellom ulike deler av Skandinavia og mellom år. Länsstyrelsene i Sverige og Statens naturoppsyn (SNO) i samarbeid med Høgskolen i Innlandet i Norge er ansvarlige for å gjennomføre feltregistreringene av store rovdyr i Skandinavia. Registreringene gjennomføres i begge land i samarbeid med næringsutøvere, allmennheten og interesseorganisasjoner. Länsstyrelsene, Høgskolen i Innlandet og SNO har også ansvar for å kvalitetssikre og kontrollere innmeldte ulveobservasjoner i felt, og de skal også registrere all relevant informasjon i Rovbase. Viltskadecenter har på oppdrag fra Naturvårdsverket ansvaret for å kvalitetssikre dataene på nasjonalt nivå i Sverige, mens Rovdata og Høgskolen i Innlandet har dette ansvaret i Norge.

Det primære oppdraget og hovedmålsettingen med å registrere ulv i Skandinavia er å dokumentere antall familiegrupper og revirmarkerende par både på skandinavisk og nasjonalt nivå, men også pr län og fylke. I tillegg til felles skandinaviske registreringsmål finnes også spesielle nasjonale mål for Sverige og Norge. I Sverige blir det så langt som mulig dokumentert antall ulver pr sameby, da dette utgjør erstatningsgrunnlag for berørte samebyer. I Norge er det fortsatt avgjørende fokus på å registrere årlig antall ynglinger av ulv i helnorske revir og grenserevir. Det samme gjelder for antall individer i helnorske revir og grenserevir. I Norge blir det også forsøkt å registrere alle enslige ulver som ikke har tilhold i familiegrupper eller par. Dette kan være andre stasjonære ulver eller enslige dyr på vandring. De fleste av disse enslige ulvene er de siste vintrene også individbestemt fra genetiske analyser av innsamlet DNA.

En familiegruppe (ulveflokk) består av minst tre ulver hvorav minst én av dem revirmarkerer regelmessig. Den vanligste sammensetningen av en familiegruppe i Skandinavia er et ulvepar (foreldreparet) med årvalper, eventuelt også i følge med en eller flere ungdommer fra tidligere kull. Vanligvis er det kun et fåtall familiegrupper som ikke har årvalper, men kun fjorårvalper (dvs. ettåringer). Antall familiegrupper vinterstid er derfor nær det antall valpekull som er født foregående vår. Vinterstid kan det også påvises yngling som ikke inngår i en familiegruppe, for eksempel årvalper som har mistet begge sine foreldre. Et revirmarkerende par er et ulvepar som ikke har valper eller ikke blir fulgt av tidligere avkom. Både familiegrupper og revirmarkerende par beveger seg innenfor et revir avgrenset av ulvene.

En viktig målsetning for de årlige registreringene er også å påvise eventuelle innvandrere av ulv fra den finsk-russiske bestanden og i tillegg genetisk identifisere de enkelte revirmarkerende ulvene i familiegrupper og par. Denne informasjonen blir brukt til å ajourføre det unike stamtreet til den skandinaviske ulvestammen og for å overvåke ulvestammens genetiske status (Liberg m.fl. 2005, Åkesson m.fl. 2016, Åkesson m.fl. 2023).

2 Materiale og metoder

Registreringsmetodene er beskrevet i detaljerte faktablad og instruksjoner som omfatter felles skandinaviske krav til registrering og kvalitetssikring i felt, men også kriterier for klassifikasjon av antall familiegrupper revirmarkerende par og yngling (Naturvårdsverket og Rovdata 2014). Faktablad og instruksjoner finnes tilgjengelige på www.naturvardsverket.se og på www.rovdata.no. I Sverige finnes også forskrifter fra Naturvårdsverket som regulerer deler av registreringsmetodikken (NFS 2007:10).

Årlig registreringsperiode for familiegrupper, revirmarkerende par og yngling er 1. oktober - 31. mars. I Norge registreres fortsatt enslige ulver over hele landet, men registreringsperioden for disse avsluttes én måned tidligere for å unngå dobbelttelling, da ungvulver regulært begynner å utvandre som enslige fra sine oppvekstrevir fra og med mars måned. Bestanden av ulv registreres hovedsakelig ved sporing på snø, hvor DNA-prøver blir innsamlet og revirmarkeringer blir notert for å skille mellom stasjonære dyr og ulv på vandring, samt å påvise yngling. Sosial status i reviret blir dokumentert og klassifisert som familiegruppe, revirmarkerende par, andre stasjonære og i Norge registreres også ikke-stasjonære ulver, i praksis enslige dyr. Revirene blir skilt fra hverandre ved sporing på snø og ved at lederdyrene blir genetisk identifisert fra de innsamlede prøvene av ulveekskremer, urin, hår og blod. I tillegg brukes også informasjon fra radiotelemetri (GPS-halsband på ulv ved forskning eller forvaltning), viltkameraer og vevsprøver fra døde ulver som også blir identifisert ved DNA-analyser. Døde ulver blir også aldersbestemt, ved Statens veterinærmedicinska anstalt (SVA) og Naturhistoriska Riksmuseet i Sverige og Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) i Norge.

Meldinger fra allmennheten om spor, ekskrementer og synsobservasjoner utgjør også en viktig del av ulveregistreringene. Observasjonene rapporteres ofte direkte til feltpersonalet ved länsstyrelsene, SNO eller Høgskolen i Innlandet som deretter gjennomfører feltundersøkelse, men observasjonene kan også legges inn i et skandinavisk rapporteringssystem via internett (www.skandobs.no). En skandobs-app er også tilgjengelig for nedlasting.

Ulver som vandrer til Skandinavia fra den finsk-russiske bestanden kan bli oppdaget under registrering i reindriftsområdet både i Sverige og Norge. Finsk-russiske ulver som har etablert seg som stasjonære i den skandinaviske bestanden blir oppdaget med DNA fra de revirmarkerende dyrene i de enkelte revir. Genetisk status i bestanden blir ajourført gjennom genetiske analyser av de revirmarkerende dyrene i alle registrerte familiegrupper og par. Innavlskoeffisienten og genetisk status for den skandinaviske ulvestammen blir hvert år beregnet med utgangspunkt i genetiske analyser av familiegruppens foreldredyr.

Antall dokumenterte ynglinger fra registreringsperioden 1. oktober – 31. mars er brukt til å beregne antall ulver i den totale ulvebestanden i Skandinavia for vinteren 2023-2024. Totalbestanden omfatter alle individer i familiegrupper og par, alle andre stasjonære ulver og alle ulver som streifer omkring. Hoveddelen av bestanden består likevel av ulver i familiegrupper og par. Disse beregningene er bruttotall for hele registreringsperioden og ulver som beviselig er døde er ikke fratrukket de oppgitte bestandstallene. Størrelsen på bestanden beregnes med utgangspunkt i antall ynglinger som multipliseres med en omregningsfaktor til totalt antall individer i bestanden (antall ynglinger multipliseres med 10). Metoden, som er beskrevet i Wabakken m.fl. (2014), er basert på data om bestandsstruktur innsamlet for årene 2000-2003. Som avtalt mellom Naturvårdsverket og Miljødirektoratet, og som en del av et tettere skandinavisk samarbeid i forvaltningen av ulv, er alle ulverevir med tilhold på tvers av riksgrensen ved beregninger av bestandsstørrelsen blitt delt mellom Sverige og Norge, med 50 % til hvert land. Dette gjelder også fordelingen av antall ynglinger i grenserevir.

3 Resultater

3.1 Resultater for hele registreringsperioden

Det skal presiseres at alle tall som oppgis nedenfor er resultater for hele registreringsperioden 1. oktober – 31. mars. Ulverevir som forsvant i løpet av vintersesongen på grunn av lisensjakt, skadefelling (skyddsjakt) eller annen dødelighet er således inkludert i resultatene.

3.2 Antall familiegrupper og revirmarkerende par

I registreringsperioden 2023-2024 dokumenterte ulveregistreringene totalt 46 familiegrupper og 30 revirmarkerende par i Skandinavia (Figur 1 & Tabell 1). Etter svensk-norsk fordeling av antall grenserevir, der halvparten av de enkelte revir ble fordelt til hvert land, var totalsummen for Sverige 39,5 familiegrupper og 27,5 par, mens Norge hadde 6,5 familiegrupper og 2,5 par (Tabell 1).

Av de 46 familiegruppene var 38 i helsvenske revir, tre hadde tilhold på tvers av riksgrensen og fem revir var helnorske. Av de 30 revirmarkerende parene var 26 helsvenske, ett ble kun påvist på norsk side av riksgrensen og tre par ble påvist å ha grenseoverskridende revir (Tabell 1).

Langt de fleste familiegrupper og revirmarkerende par i Sverige hadde fortsatt tilhold i det midtre svenske rovdyrforvaltningsområdet, og andelen revir i dette forvaltningsområdet var på samme nivå som i registreringssesongen ett år tidligere (76%). Også i denne registreringssesongen hadde samtlige län med unntak av Blekinge i det søndre forvaltningsområdet helt eller delvis tilhold av familiegrupper og/eller revirmarkerende par, men det var ingen økning i antall revir. Det nordre forvaltningsområdet var som tidligere berørt av enkelte revir, men nå for første gang på flere år ingen reproduksjon (Figur 2, Tabell 2).

Generelt i tidligere registreringssesonger har de fleste ulvene i Norge blitt påvist langs riksgrensen i Rovviltforvaltningsregion 5 (tidligere Hedmark, nå en del av Innlandet fylke). Slik var det fortsatt i registreringssesongen 2023-2024, men i motsetning til i tidligere sesonger hadde nå ingen familiegrupper eller par tilhold verken helt eller delvis utenfor norsk ulvesone på norsk side av riksgrensen. Samtlige familiegrupper og par hadde revir enten fullstendig innenfor ulvesonen (totalt 6 revir) eller delvis på svensk side av riksgrensen (også 6 revir). Således hadde fem familiegrupper og ett revirmarkerende par fullstendig tilhold innenfor norsk ulvesone, mens tre familiegrupper og tre par hadde revirgrenser som dekket både deler av ulvesonen og samtidig også svenske arealer på tvers av riksgrensen (Figur 2, Tabell 2).

I både Sverige og Norge ble forekomsten av familiegrupper og revirmarkerende par påvirket av lisensjakt i registreringssesongen. I Sverige ble hele eller deler av seks helsvenske familiegrupper avlivet ved lisensjakt. Dessuten ble alle ulver i en helnorsk familiegruppe, seks av åtte ulver i en svensk-norsk familiegruppe og ett svensk-norsk revirmarkerende par avlivet under lisensjakt i Norge. Kun Norge hadde lisensjakt på ulv med revir på tvers av riksgrensen i 2024 (se 3.8 Døde ulver, Vedlegg 3).

3.3 Ynglinger og andre ulveforekomster

Ynglinger

En yngling er i denne rapporten et dokumentert kull med ulvevalper som er født våren 2023 og der minst én valp ble dokumentert i registreringsperioden med start fra og med 1. oktober. Ved feltregistreringer og DNA-analyser ble det konkludert med 44 ynglinger totalt i Skandinavia i registreringsperioden 2023-2024, hvorav 36 ble påvist i Sverige, tre i svensk-norske grenserevir

og fem i Norge (Vedlegg 2 & 6). Etter fordeling av yngling i grenserevir med halvparten til hvert land, ble det registrert totalt 37,5 valpekull i Sverige og 6,5 kull i Norge. De 37,5 ynglingene i Sverige fordelte seg mellom de tre rovdyrforvaltningsområdene med ingen i det nordre, 29,5 ynglinger i det midtre og åtte ynglinger i det søndre (Tabell 2, Vedlegg 1 & 2). Blant de 6,5 ynglingene klassifisert som godkjent var fem i helnorske revir med fullstendig tilhold innenfor norsk ulvesone, mens tre ynglinger ble dokumentert på tvers av riksgrensen i felles svensk-norske revir.

I 35 av vinterens 38 helsvenske familiegrupper og i alle tre svensk-norske familiegrupper med revir på tvers av riksgrensen ble det konkludert med at årssvalper var født. De tre unntakene uten yngling i helsvenske familiegrupper var i revirene Gryten, Sjunda og Vargavidderna (Vedlegg 2). I Sverige ble det også dokumentert yngling i ett helsvensk ulverevir uten at noen familiegruppe kunne påvises i løpet av registreringsperioden (Vedlegg 4; Glaskogen). Denne ynglingen er inkludert i beregningen av svensk og skandinavisk bestandsstørrelse.

I samtlige fem helnorske familiegrupper ble det med bakgrunn i gjeldende kriterier for klassifikasjon konkludert med årssvalper og yngling i 2023. Likevel var det usikkerhet om årssvalper var tilstede i ett av revirene (Vedlegg 2; Mangen). I 2023-2024 ble det påvist fire ulver i Mangen-reviret, hvorav begge de voksne og ett avkom som kan ha vært en årssvalp eller et eldre avkom fra ynglingen 1 ½ år tidligere. Her ble svært få ekskrementprøver innsamlet for DNA-bekreftelse av eventuell yngling (kun 3 ulvemøkk innsamlet i Mangen kontra mer enn 28 slike i snitt fra andre familiegrupper i Norge med yngling dokumentert og hvor ulv ble sporet på snø i samme 6-måneders registreringsperiode). Forrige vinter (2022-2023) ble det i Mangen påvist en familiegruppe på 7 dyr, to foreldredyr, men tre av flokkens fem resterende ulver ble ikke DNA-identifisert. Denne påfølgende vinteren (2023-2024) i Mangen kan derfor to av familiegruppens fire medlemmer ha vært gjenværende 1½-åringer fra ynglingen året før, men selv om sikker dokumentasjon mangler kan det likevel ikke utelukkes at årssvalper var tilstede i Mangen-reviret nå i vinter. (se Diskusjon). Alle ynglinger (revir med årssvalper) som er klassifisert som godtatt i registreringsperioden 1. oktober – 31. mars inngår i grunnlaget for årets bestandsberegninger i Sverige og totalt for Skandinavia, Mangen-reviret inkludert.

Andre ulveforekomster

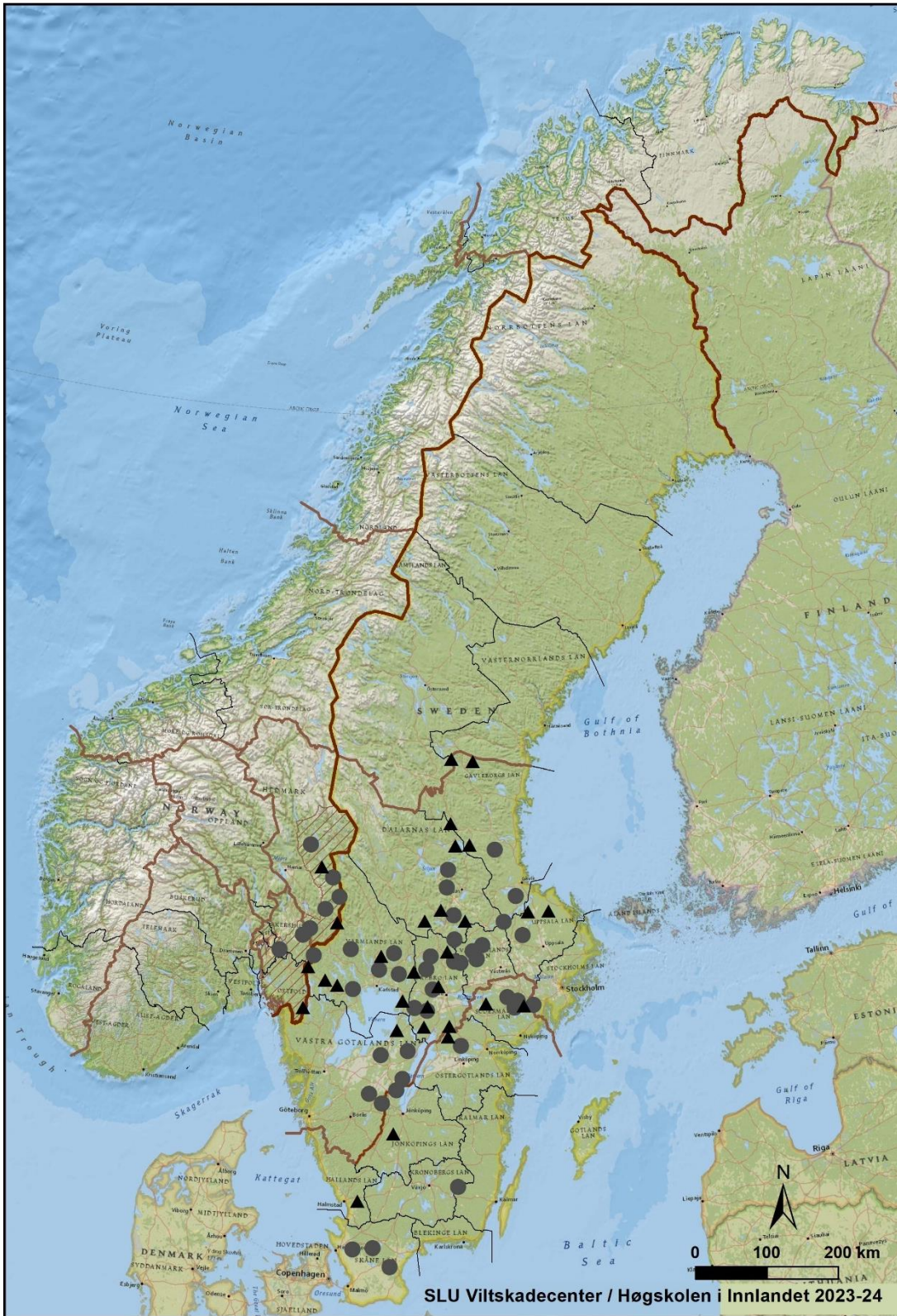
Utenfor tamreinområdet i Sverige er det ikke lenger et mål å registrere kategorien enslige eller andre stasjonære ulver. Derimot registreres alle ulver i tamreinområdet, der også streifulver blir kartlagt. Les mer i länsstyrelsens länsvisе årlige registreringsrapporter (www.lansstyrelsen.se).

Tabell 1. Antall registrerte familiegrupper, revirmarkerende par samt ynglinger av ulv i Sverige, i grenserevir med tilhold på tvers av riksgrensen, i Norge og totalt for Skandinavia vinteren 2023-2024. Beregnet antall familiegrupper og revirmarkerende par når grenserevirene er fordelt på de to landene er også vist. Oppgitte tall angir antall ulverevir før bortfall ved lisens- og skadefelling (skyddsjakt) eller annen dødelighet.

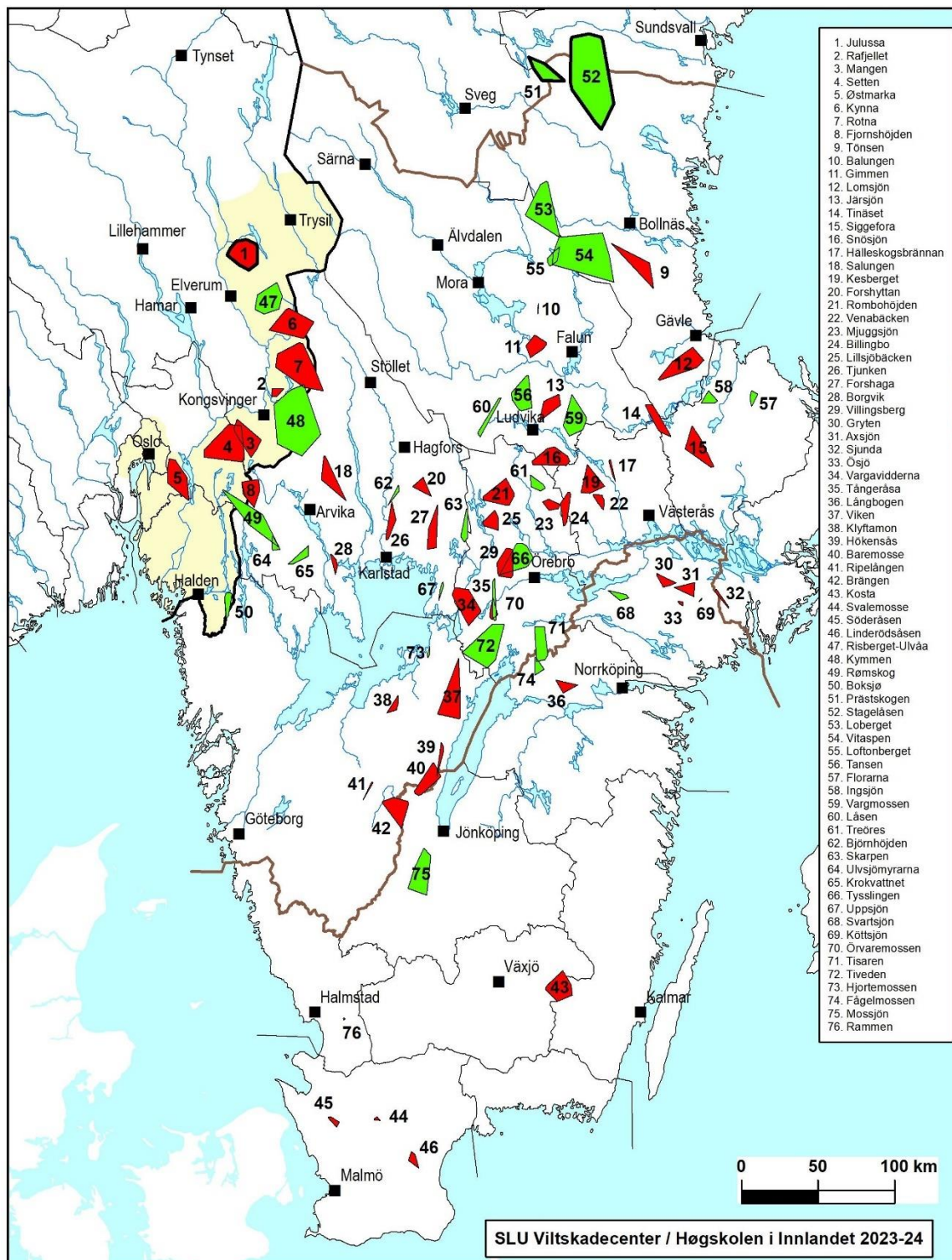
Land/område	Antall familiegrupper	Antall par	Sum familiegrupper og par	Antall ynglinger
Sverige	38	26	64	36
Sverige/Norge	3	3	6	3
Norge	5	1	6	5
Skandinavia	46	30	76	44
Etter fordeling av grenserevirene (0,5 pr revir til hvert land)				
Sverige	39,5	27,5	67	37,5
Norge	6,5	2,5	9	6,5

Tabell 2. Antall familiegrupper og revirmarkerende par i 2023-2024 fordelt på rovviltforvaltningsregioner og fylker i Norge og Sverige og på norsk ulvesone. Riksgrenseoverskridende familiegrupper og par er fordelt med halvparten pr. land. Innenfor landet er revirene fordelt med halvparten, en tredjedel eller en fjerdedel, avhengig av hvor mange fylker som deler på reviret. Tallene gjelder hele registreringsperioden, inklusivt revir som er fjernet ved lisensjakt eller ved skadefelling (skyddsjakt).

Forvaltningsregion/ -område	Antall familiegrupper	Antall revirmarkerende par	Familiegrupper og par totalt	Ynglinger
Sverige (inkl. halve grenserevir)	39,5	27,5	67	37,5
Rovdyrforvaltningsområder				
Nordre	-	1,2	1,2	-
<i>Jämtland</i>	-	0,33	0,33	-
<i>Västernorrland</i>	-	0,83	0,83	-
Midtre	30	20,8	50,8	29,5
<i>Värmland</i>	7	5,5	12,5	7,5
<i>Gävleborg</i>	2,25	1,83	4,08	2,25
<i>Dalarna</i>	3,58	4,5	8,08	3,58
<i>Örebro</i>	6,33	5	11,33	5,83
<i>Västmanland</i>	4,08	0,5	4,58	4,08
<i>Västra Götaland</i>	5	1,5	6,5	5
<i>Uppsala</i>	1,25	2	3,25	1,25
<i>Stockholm</i>	0,5	-	0,5	-
Søndre	9,5	5,5	15	8
<i>Södermanland</i>	3,5	2	5,5	2
<i>Östergötland</i>	1	1,5	2,5	1
<i>Jönköping</i>	1	1	2	1
<i>Skåne</i>	3	-	3	3
<i>Kronoberg</i>	0,5	-	0,5	0,5
<i>Kalmar</i>	0,5	-	0,5	0,5
<i>Halland</i>	-	1	1	-
Norge (inkl. halve grenserevir)	6,5	2,5	9	6,5
Norsk ulvesone				
Rovviltregion 5				
<i>Innlandet</i>	4	1,5	5,5	5,5
Rovviltregion 4				
<i>Viken</i>	2,5	1	3,5	2
Utenfor ulvesonen				
Rovviltregion 5				
<i>Innlandet</i>	-	-	-	-
Totalt i Skandinavia	46	30	76	44

Figur 1. Dokumenterte familiegrupper (sirkel) og revirmarkerende par (trekant) i Skandinavia vinteren 2023-2024. Grenser for forvaltningsregioner (brune linjer) i begge land er vist, og skravert område viser norsk forvaltningsområde for ulv (norsk ulvesone).

Figur 2. Dokumenterte familiegrupper (røde polygoner; nr 1-46) og revirmarkerende par (grønne polygoner; nr 47-76) i registreringsperioden vinteren 2023-2024. Tall i figuren er i samsvar med nummerering i Vedlegg 2. Tykk ytterkant angir revir hvor minst en voksen revirmarkerende ulv hadde GPS-sender i registreringsperioden. Et polygon er et område der revirmarkerende, stasjonære ulver i flokker eller par er dokumentert i sine respektive revir i perioden, 1. oktober 2023 - 31. mars 2024. Polygonene tilsvarer sjelden revirets reelle størrelse, unntatt der ulver er GPS-merket da polygoner i slike tilfeller oftest tilsvarer revirets reelle størrelse og form.

I Norge er det fortsatt et mål å registrere alle ulver, også de som ikke inngår i dokumenterte familiegrupper eller par. Vinteren 2023-2024 ble totalt 13-14 slike ulver funnet, hvorav to ble påvist i begge land. I fylker uten ulvesone ble det til sammen funnet 3-4 enslige ulver i Norge i registreringssesongen 2023-2024 (Wabakken m.fl. 2024; Finnmark, Trøndelag).

3.4 Bestandsstørrelse

Bestandsstørrelsen av ulv i Skandinavia er beregnet med samme metode som benyttet de siste 13 årene (Wabakken m.fl. 2014). Antall ynglinger (valpekull født våren 2023) som det ble konkludert med etter gjeldende intrukser i registreringsperioden 1. oktober – 31. mars er multiplisert med en omregningsfaktor på 10, og et 95% konfidensintervall, basert på felldata om bestandsstruktur i ulvestammen fra registreringer i 2000-2003 (Wabakken m.fl. 2014). Størrelsen på både den totale skandinaviske bestanden og svensk delbestand er beregnet med denne omregningsfaktoren.

Totalt i Sverige og Norge ble det i løpet av vinteren (1. oktober-31 mars) konkludert med 44 valpekull (ynglinger) født i 2023. Basert på de 44 ynglingene ble skandinavisk totalbestand for vinteren 2023-2024 beregnet til 440 ulver (95% CI: 348-572). Tilsvarende beregning for svensk delbestand (totalt 37,5 valpekull), inkludert halve grenserevir, ga samme vinter 375 ulver (95% CI: 296-487) (Tabell 3). Disse beregningene er bruttotall for hele registreringsperioden og ulver som beviselig er døde er ikke fratrukket de oppgitte bestandstall. Det er også verdt å merke seg at beregnede konfidensintervall ikke representerer minimum-maksimumsverdier. Det mest sannsynlige antall ulver i beregningene finnes omkring de beregnede gjennomsnitt, dvs. 440 ulver i Skandinavia og 375 dyr i Sverige.

Norsk delbestand beregnes ved å kartlegge antall individer i felt, samt ved DNA-analyser. I Norge ble det påvist 42-44 ulver med helnorsk tilhold vinteren 2023-2024 (Wabakken m.fl. 2024). Dessuten ble 32 ulver dokumentert med tilhold på tvers av riksgrensen. Dersom grenseulvene fordeles mellom landene etter samme prinsipp som tidligere (halvparten til hvert land) gir dette en norsk delbestand på totalt 58-60 ulver sist vinter, uten at de 19 ulvene som er dokumentert avlivet i Norge i perioden er fratrukket (Wabakken m.fl. 2024).

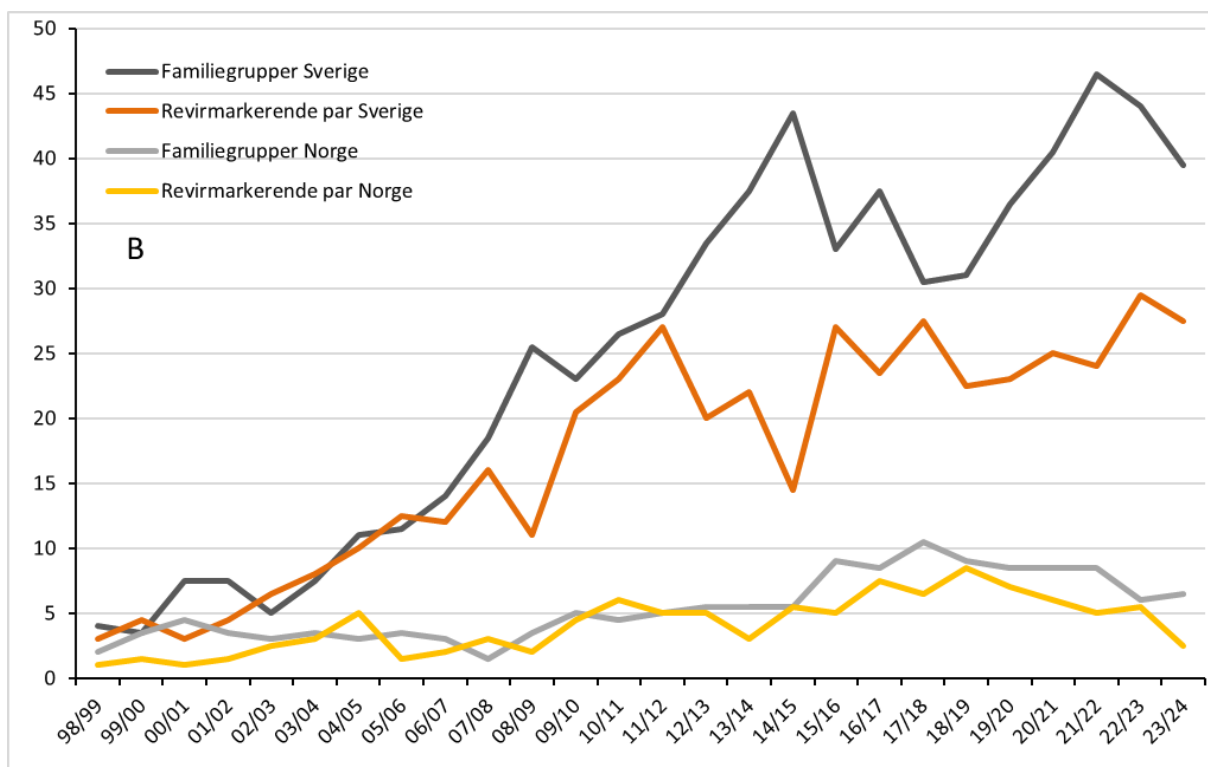
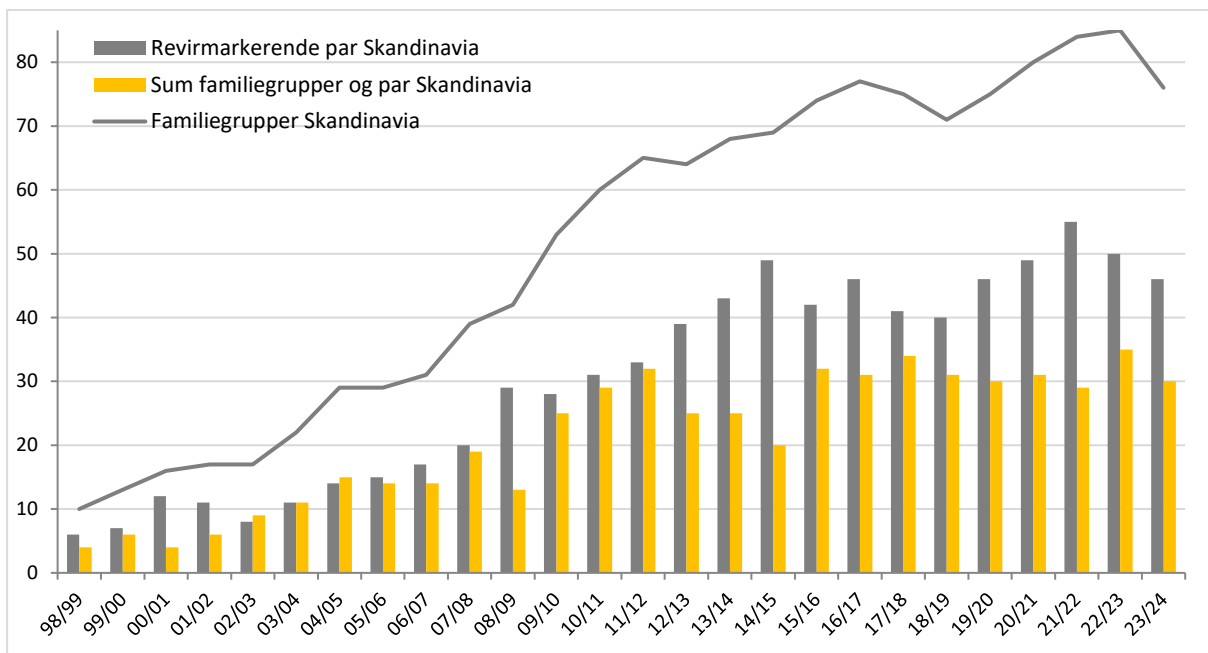
Ulike metoder er med andre ord brukt for å beregne størrelsen på delbestandene av ulv i Sverige og Norge. Summen av antall ulver beregnet separat for respektive land er derfor noe forskjellig fra bestandsstørrelsen beregnet for den totale ulvestammen i Skandinavia.

Tabell 3. Bestandsstørrelse av ulv (antall individer) beregnet for Skandinavia og svensk delbestand for hele registreringsperioden, vinteren 2023-2024, (jakt eller andre dødsfall ikke fratrukket). Usikkerheten i beregningene er angitt som 95% konfidensintervall (95% CI).

Bestandsberegning Periode	Skandinavia	Sverige (inkl. halve grenserevir)
1 oktober - 31 mars	440 (348-572)	375 (296-487)

Familiegrupper og revirmarkerende par i Skandinavia 1998-2023

Figur 3. Antall dokumenterte familiegrupper (grå søyler) og revirmarkerende par (oransje søyler) og totalt i Skandinavia (grå graf) for hele registreringsperioden 1. oktober – 31. mars, vintrene 1998/99–2023/24 (A), og antall dokumenterte familiegrupper og revirmarkerende par i henholdsvis Sverige og Norge (B). Oppgitte tall i figur A og B er komplettert mht. informasjon som er mottatt etter avsluttet registrering (se tekst og Vedlegg 5).

3.5 Bestandsutvikling

I grove trekk hadde den skandinaviske ulvestammen en årlig bestandsvekst fra tidlig på 1990-tallet (Wabakken m.fl. 2001) og fram til vinteren 2014-2015, som dokumentert ved et økende antall familiegrupper og valpekull i denne perioden (Figur 3A, Vedlegg 7). Deretter ble det påvist et brudd i denne økende trenden, med en nedgang fra 49 familiegrupper vinteren 2014-2015 til 40 dokumenterte familiegrupper i Skandinavia vinteren 2018-2019. Totalt i Skandinavia tilsvarte dette for fire-årsperioden en nedgang på 18%. Nedgangen gjaldt i hovedsak svensk delbestand (Figur 3B, Vedlegg 7), der antall bekreftede familiegrupper ble redusert fra 43 til 32 i fire-årsperioden, noe som tilsvarte en reduksjon på 26% i Sverige. Antall valpekull, som er grunnlag for de årlige beregningene av bestandsstørrelse, er nært knyttet til trenden i antall familiegrupper og dermed minket også totalbestanden av ulv i Skandinavia i denne fire-årsperioden, 2014/15 – 2018/19 (Figur 3A, 3B, Vedlegg 7).

I den påfølgende tre-årsperioden 2018/19-2021/22 økte igjen antall registrerte familiegrupper og antall årlige valpekull i Skandinavia, og økningen gjaldt i særlig grad Sverige. Vinteren for to år siden (2021-2022) ble det etter ulvens tilbakekomst for første gang påvist mer enn 500 ulver i Skandinavia, hvorav ca. 460 dyr i Sverige (Vedlegg 7, Wabakken m.fl. 2022). Påfølgende vinter (2022-2023) var bestandstallene noe lavere, men fortsatt viste beregningene mer enn 500 ulver i Skandinavia og mer enn 400 dyr Sverige (Svensson m.fl. 2023). Sammenlignet med forrige vinter viser resultatene fra vinteren 2023-2024 fortsatt noe nedgang i antall familiegrupper og antall ynglinger, og bestandsstørrelsen for den skandinaviske ulvestammen ble igjen beregnet til under 500 individer (440 ulver).

For vinteren 2023-2024, sammenlignet med vinteren ett år tidligere, var både antall familiegrupper og revirmarkerende par i Sverige noe redusert. Antall svenske ynglinger var nå 37,5, sammenlignet med 45 valpekull ett år tidligere. Med ca. 375 ulver beregnet for Sverige nå sist vinter (2023-2024) var også svensk delbestand lavere sammenlignet med ett år tidligere.

Regionalt i Sverige var det ulik utvikling innenfor de tre rovdyrforvaltningsområdene. Det Nordre forvaltningsområdet (NFO) var vinteren 2023-2024 i motsetning til ett år tidligere ikke berørt av familiegrupper eller yngling, men kun to revirmarkerende par som delvis hadde tilhold i samme område. I det Midtre forvaltningsområdet (MFO) var det for tredje året på rad ingen økning i det totale antallet revir med familiegrupper og revirmarkerende par. Det var istedet en reduksjon fra 56 til 51 slike revir, sammenlignet med registreringssesongen ett år tidligere. I det Søndre forvaltningsområdet (SFO) avtok summen av antall familiegrupper og revirmarkerende par fra 16,5 til 15 slike revir på ett år (Vedlegg 8).

Den regionale dynamikken i bestandsutviklingen av ulv mellom län i rovdyrforvaltningsområdene varierer over tid og illustreres i länsvise grafer i Vedlegg 8. Innenfor det Midtre forvaltningsområdet, som fortsatt har majoriteten av Sveriges ulverevir, er utbredelsen av revir ikke jevnt fordelt. Värmland (MFO) er fortsatt det länet i Sverige med flest familiegrupper og revirmarkerende par etterfulgt i denne vinterens registreringssesong av Örebro, Dalarna og V. Götaland (også MFO), men deretter Södermanlands län i det Søndre forvaltningsområdet som nå har flere revir av flokker og par enn resterende tre län i det Midtre forvaltningsområdet (Vedlegg 11.8C, 11.8D).

I Norge har antall familiegrupper, revirmarkerende par og antall *helnorske* valpekull vist en avtagende trend i flere år (Figur 3B, Vedlegg 7). Vinterens registreringer har påvist det laveste samlede antall familiegrupper og par i Norge siden vinteren 2014/15 (Figur 3B, Vedlegg 7).

3.6 Finsk-russiske ulver og deres avkom

Finsk-russiske innvandrede ulver (F0) kalles også immigranter og er genetisk spesielt viktige individer. Dette fordi når de får valper kan de bidra til mindre innavl og høyere genetisk variasjon i ulvestammen. Avkom etter finsk-russisk innvandet ulv klassifiseres som F1. Også disse F1 er genetisk spesielt verdifulle ulver i bestanden.

Fem nye finsk-russiske ulver

Finsk-russiske ulver som innvandrer til Skandinavia er vanligvis hanner, men i registreringene 2023-2024 ble det dokumentert tre innvandrede tisper, hvorav én i Norrbottens län og to i Finnmark fylke. Ulvetispa i Norrbotten ble avlivet ved skadefelling samme måned som den først ble påvist (februar). I tillegg til de tre tispene ble to innvandrede finsk-russiske hanner også dokumentert samme vinter, hvorav den ene i Norrbottens län i oktober 2023. Den andre hannulven ble først påvist i Jämtlands län i desember 2023 og vandret kort tid etter videre mot sørvest og inn i Norge der den ble bedøvet og radiomerket med et GPS-halsband av norsk forvaltning. Etter noen måneders vandring på norsk side av riksgrensen, litt innenfor men mest utenfor norsk ulvesone, ble ulven bedøvet og flyttet av forvaltningen til litt lengre sør i ulvesonen 5. april 2024 (Figur 4).

Én finsk-russisk ulv kjent fra tidligere

I det norske Settenreviret har en finsk-russisk hannulv vært stasjonær med helnorsk tilhold innenfor ulvesonen der den har ynglet hvert år siden 2021 (Figur 2). Setten-hannen ble første gang dokumentert i Skandinavia i 2019 og har deretter blitt bedøvet og flyttet én gang av norsk forvaltning, da i januar 2021 fra utenfor til innenfor ulvesonen i Norge (Wabakken m.fl. 2020, Svensson m.fl. 2021). Våren 2023 ble det tredje valpkullet født i dette reviret og fem nye avkom ble DNA-identifisert i reviret i løpet av vinteren (Figur 2, 4 og Vedlegg 11.6).

Kun ett valpekull av finsk-russisk ulv i 2023

Valpekullet i Settenreviret er den skandinaviske ulvestammens eneste yngling av en finsk-russisk ulv i registreringsperioden 2023-2024. Foreldrepåret og fem nye F1-avkom ble identifisert i reviret i løpet av vinteren.

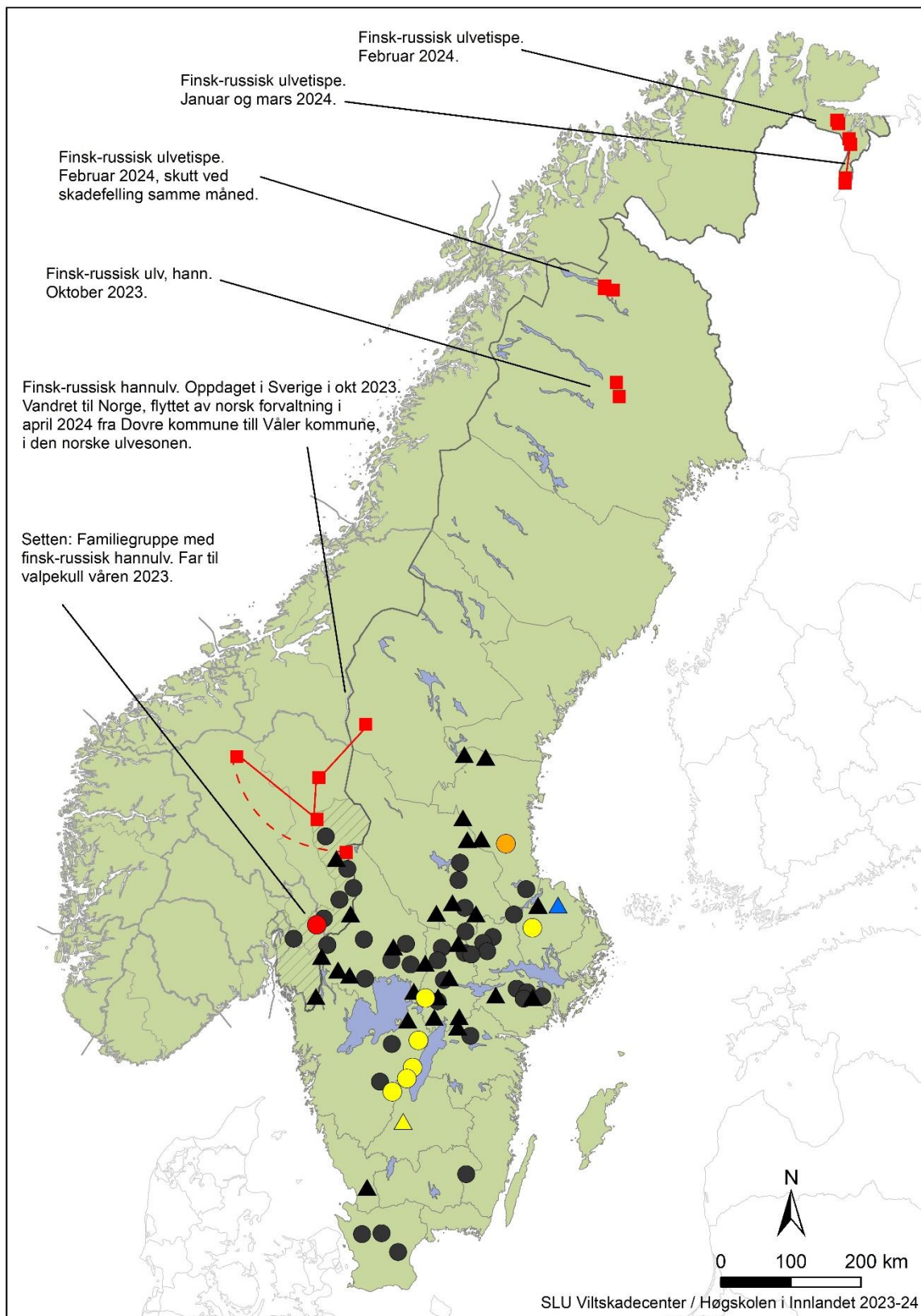
F1-avkom i familiegrupper eller revirmarkerende par

I vinterens registreringsperiode ble det dokumentert 13 eldre F1-avkom i bestanden, hvorav 10 var stasjonære i revir, alle i Sverige. Sju av de 10 var revirmarkerende ynglende ulver i familiegrupper (Tönsen, Siggefora, Viken, Hökensås, Baremossen og to i Brängen). Én av de 10 var revirmarkerende i en familiegruppe der yngling ikke kunne bekreftes (Vargavidderna) og to var revirmarkerende i hvert sitt par (Florarna og Mossjön; Figur 4).

De resterende tre blant 13 eldre F1-avkom var enten på vandring eller i tidlig fase av etablering, to i Norge der den ene ble felt innenfor ulvesonen under lisenjakten og én i Sør-Sverige der den mot slutten av registreringsperioden muligens hadde etablert seg som stasjonær i et revir i Skånes län.

Med andre ord ble totalt 18 F1-avkom dokumentert i Skandinavia i registreringsperioden 2023-2024, fordelt på 13 eldre F1 i Sverige og fem nye i Settenreviret i Norge.

De 13 eldre F1-ulvene var avkom etter tre ulike finsk-russiske ulver, hvorav åtte fra den tidligere tisper i Tiveden, én fra hannen i Galven/Prästskogen og fire fra hannen i Setten. Tisper i Tiveden som tidligere ble påvist i 10 påfølgende registreringsperioder og hannen i Galven/Prästskogen er ikke lenger påvist i den skandinaviske bestanden. Mer informasjon om tidligere finsk-russiske ulver er tilgjengelig i neste kapittel om ulvestammens genetiske utvikling (se 3.7).

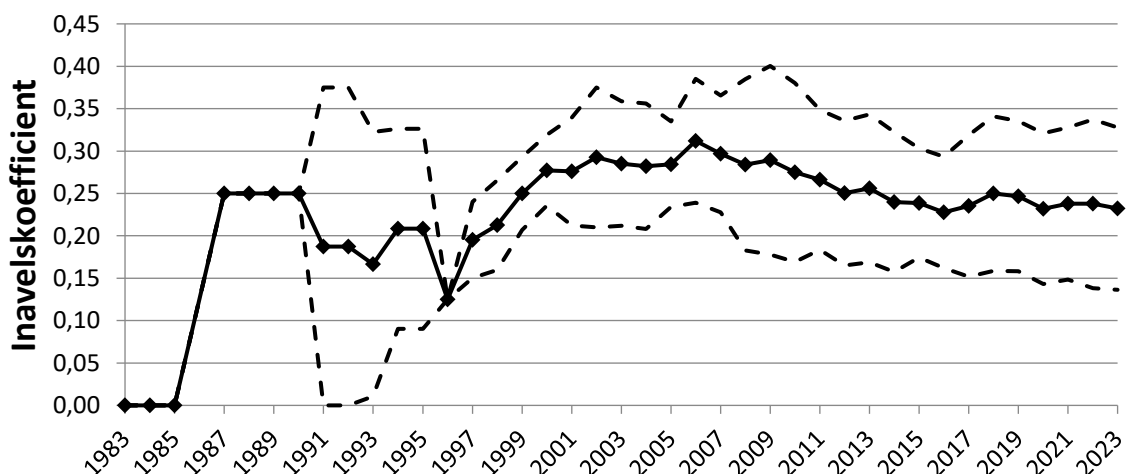
Figur 4. Familiegrupper (sirkel) og revirmarkerende par (trekant) av ulv i registreringsperioden, vinteren 2023-2024. I tillegg til immigranter (rød) viser figuren også familiegrupper og revirmarkerende par hvor én av foreldrene var en F1 og/eller inngår som et revirmarkerende dyr i reviret. Gul: F1 fra Tiveden. Oransje: F1 fra Prästskogen/Galven. Blå: F1 fra Setten.

3.7 Ulvestammens genetiske utvikling

Den skandinaviske ulvebestanden stammer fra seks innvandrede ulver fra den finsk-russiske bestanden. Det opprinnelige Nyskogaparet med tilhold på tvers av riksgrensen grunnla bestanden ved yngling i 1983. Deretter bidro fire nye innvandrere som grunnleggere (første reproduksjonsår gitt i parentes): Gilhov-hannen (1991), Kynna-hannen (2008), Galven/Prästskogen-hannen (2008) og Tiveden-tispa (2013). Ytterligere fire andre finsk-russiske immigranter har fått valper, Tiveden-hannen (2013), Tunturi-hannen (2016), Svartedalen-tispa (2016) og Setten-hannen (2021). Disse fire siste regnes ikke her blant ulvestammens grunnleggere da ingen av deres avkom hittil har lyktes med å reproducere seg.

Etter 1983 har alle nye foreldrepar bortsett fra 11 (Nyskoga 1, Gillhov, Galven, Kynna 2, Prästskogen 1, Tiveden 1, Tiveden 2, Tunturi 1, Svartedalen 1, Setten 1 og Setten 2) i Skandinavia vært beslektet og dermed fått innavlede valper (Åkesson m.fl. 2023). Innavlskoeffisienten (F) måler andelen identiske gener (alleler) med felles opphav som et individ arver fra sine foreldre. Den varierer mellom 0 og 1 og er høyere jo mer beslektede foreldrene er. En innavlskoeffisient på 0,25 tilsvarer for eksempel avkom til et søskenpar, mens en innavlskoeffisient på 0,13 tilsvarer avkom til fetter og kusine. Blant familiegruppene i bestanden mellom 1996 og 2007 steg den gjennomsnittlige innavlskoeffisienten fra 0,13 til 0,30. Mellom 2008 og 2016 har innavlskoeffisienten avtatt, noe som i stor grad skyldes at de finsk-russiske immigranterne i Galven/Prästskogen og Kynna hadde stor suksess med å produsere F1-avkom som lyktes med å reproducere seg (Åkesson m.fl. 2016).

Den årlige utviklingen av bestandens innavlsnivå følges ved å kartlegge graden av innavl (innavlskoeffisienten) i familiegruppene som registreres den enkelte vinter. Graden av innavl er basert på slektskapet mellom det ulveparet som har gitt opphav til valper i revirets familiegruppe. For mer detaljert metodebeskrivelse, se Åkesson m.fl. (2023). I 2023 var den gjennomsnittlige innavlskoeffisienten blant avkom i familiegruppene $\bar{F} = 0,23 (\pm 0,10 \text{ standardavvik})$, som er noe lavere sammenlignet med foregående år 2022 ($\bar{F} = 0,24 \pm 0,10 \text{ standardavvik}$; Figur 5).

Figur 5. Gjennomsnittlig innavlskoeffisient (innavlsgrad) for skandinaviske familiegrupper av ulv for perioden 1983-2023. Stiplede linjer angir innavlskoeffisientens standardavvik, som er et mål på variasjonen i innavl de enkelte år.

3.8 Døde ulver

Hele reproduksjonssyklus 1. mai 2023 – 30. april 2024

Totalt 85 ulver ble dokumentert døde i Skandinavia i løpet av ulvenes reproduksjonssyklus 1. mai 2023 - 30. april 2024, hvorav 59 i Sverige og 26 i Norge (Vedlegg 3). Av de 59 i Sverige ble 35 ulver avlivet ved lisensjakt, 18 ved skadefelling (skyddsjakt), hvorav åtte i nødverge (§28 Jaktförordningen), tre ble trafikkdrept og tre døde av andre årsaker. Blant de 26 ulvene bekreftet døde i Norge ble 18 felt under lisensjakt, seks ved skadefelling, én ble trafikkdrept og én ble bekreftet illegalt avlivet (Vedlegg 3).

Registreringsperioden 1. oktober 2023 – 31. mars 2024

Av de kjente 85 døde ulvene i Skandinavia ble 67 påvist døde i registreringsperioden 1. oktober 2023 - 31. mars 2024 (Vedlegg 3); 47 i Sverige og 20 i Norge. I Sverige ble 35 av dem skutt ved lisensjakt, 7 ved skadefelling/skyddsjakt, hvorav 4 i nødverge (§28 Jaktförordningen), to ble trafikkdrept og tre døde av andre årsaker. Av de 20 ulvene registrert døde i Norge i samme periode ble 18 felt under lisensjakt, én trafikkdrept og én ble bekreftet illegalt avlivet (Vedlegg 3).

Femten av de 85 ulvene døde i forkant av registreringsperioden, 67 døde i løpet av registreringsperioden og tre døde i april måned, dvs. etter registreringsperioden.

Lisensjakt og skadefelling

Ved lisensjakten i Sverige ble det felt hele eller deler av seks helsvenske familiegrupper (Tjunken, Venabäcken, Villingsberg, Tångeråsa, Gryten og Ripelången). Dessuten ble deler av en svensk-norsk familiegruppe (Fjornshöjden) og et svensk-norsk par (Rømskog) avlivet under norsk lisensjakt. Hele den helnorske familiegruppen Rafjellet ble også felt ved lisensjakt (Vedlegg 3).

I Norge ble et antatt revirmarkerende par skutt ved lisensjakt (Åsta). I tillegg ble det ved norsk lisensjakt skutt tre enkeltulver utenfor revir.

4 Diskusjon

Den skandinaviske ulvestammen har utvidet utbredelsen og økt i antall sørover, spesielt i Sverige. Sør for Europavei E18, mellom Oslo-Karlstad-Örebro-Stockholm, ble det vinteren 2023-2024 dokumentert totalt 29 familiegrupper og revirmarkerende par (hvorav ett par i Norge). Dette tilsvarer omtrent det samme antall familiegrupper og par som det 18 år tidligere ble påvist i hele Skandinavia. Den gang ble det i registrerings sesongen 2005-2006 funnet totalt 29-30 slike skandinaviske revir (Wabakken m.fl. 2006).

Sør i Sverige ble det våren 2021 for første gang på over 150 år født ulvevalper i Skånes og Jönköpings län. Selv om det totale antallet ulverevir i Sør-Sverige ikke har økt siden forrige registrerings sesong, er det nå flere län i Sør-Sverige med etablerte ulverevir. Våren 2023 ble det født valper i et revir i grenseområdet mellom Kalmar og Kronobergs län. Vinteren 2023-2024 etablerte dessuten et nytt ulvepar revir i Hallands län. Blant län på fastlandet var det i vinter kun Blekinge i det søndre rovdyrforvaltningsområdet i Sverige som foreløpig ikke var berørt av ulverevir med familiegrupper eller revirmarkerende par. Med et økt antall revir i Sør-Sverige vil også antall unglulver under spredning øke og alle län med unntak av Gotland vil bli berørt av slike vandringsulver.

I det midtre rovdyrforvaltningsområdet i Sverige har den geografiske fordelingen av ulvestammen endret seg. Det har blitt flere revir i de sørlige län og færre i de lengre nord. Vinteren 2023-2024 hadde f.eks Gävleborg færre ynglinger enn Skåne, mens status ett år tidligere var omvendt. Dette illustrerer at endringer kan skje raskt i den skandinaviske ulvestammen. Slike endringer kan skyldes flere forhold, f.eks. mellomårsvariasjoner i familiegrupper og revirmarkerende par. Når det er flere revirmarkerende par en sesong, er det vanligvis flere familiegrupper neste sesong som en naturlig konsekvens av at de revirmarkende parene har fått valper (Figur 3A & B). Andre viktige faktorer som kan påvirke ulvestammens utbredelse og utvikling er lisensjakt, skadefelling, ulovlig avliving, sykdom og trafikk.

I Norge har antall ulver blitt redusert i løpet av de siste tre sesongene, fra 88-91 til 58-60. I rovviltforvaltningsregion 5 (Hedmark), som har hatt tilhold av flest ulver i Norge gjennom 45 år, var det kun én ulveflokk (familiegruppe) med fullstendig tilhold i Hedmark etter at vinterens lisensjakt var avsluttet (Figur 2; Julussa).

Ynglinger av ulv som blir dokumentert i registreringsperioden brukes som grunnlag for årlige beregninger av antall ulver både for totalbestanden i Skandinavia og for svensk delbestand. Valpekull som blir påvist på våren eller sommerstid, men som deretter ikke kan dokumenteres i registreringsperioden 1. oktober – 31. mars skal ifølge felles svensk-norske intrukser nevnes separat og ikke inngå i de årlige beregningene av bestandsstørrelse. Registreringsdata fra de siste årene viser at forholdstallet mellom antall familiegrupper og antall ynglinger er nær 1, noe som betyr at det i de fleste familiegrupper finnes årssvalper. Likevel er det hvert år et fåtall familiegrupper som kun har fjoråssvalper eller eldre avkom. I vinter var det 3-4 slike (Vedlegg 2; Gryten, Sjunda, Vargavidderna og eventuelt Mangen). Dessuten forekommer det av og til ynglinger i revir der det påfølgende vinter ikke kan påvises noen familiegruppe, d.v.s. revir der kun årssvalper eller en voksen med en valp blir dokumentert. I registrerings sesongen 2023-2024 gjaldt dette ett revir (Vedlegg 2; Glaskogen).

Metoden som hver sesong brukes til å beregne bestandsstørrelse, gir et anslag på vinterens antall individer i ulvebestanden, og som inkluderer ikke-stasjonære streifdyr og andre stasjonære ulver i tillegg til familiegrupper og par. Oppgitte tall gjelder således beregnet bestandsstørrelse for *hele registreringsperioden*. Ulver som har dødd i samme periode er med andre ord ikke fratrukket bestandstallene..I Figur 3 vises utviklingen av antall dokumenterte familiegrupper og revirmarkerende ulvepar fra og med 1998. Tallene i figuren er ajourført med familiegrupper og par som har blitt dokumentert i ettertid (Vedlegg 5). I den seinere tid er det ved hjelp av DNA-analyser og registreringer i felt blitt påvist revir i etterkant som ikke ble dokumentert i den aktuelle

registreringssesongen. Det gjelder særlig ekstra revirmarkerende par som ikke ble tilstrekkelig dokumentert i registreringsperioden. De siste 10 sesongene har det vært gjennomsnittlig 3,0 par pr. sesong som har blitt påvist i ettertid i Skandinavia. Dette skjer primært ved at en ny familiegruppe blir påvist påfølgende vinter, noe som betyr at foreldrepåret i flokken i det minste må ha vært tilstede under paringstiden i februar/mars vinteren før (Åkesson m.fl. 2023). For mange av disse tilfellene fantes indikasjoner i den aktuelle registreringsperioden, men datamengden var utilstrekkelig til at paret kunne skilles fra andre ulvepar eller at sosial status kunne klassifiseres med sikkerhet. Uten snø er det vanskelig å dokumentere nyetablerte par i mars måned, noe som gjør at udokumenterte par kan forventes spesielt i områder med lite snø på slutten av registreringsperioden. Før snøen kommer i første del av registreringsperioden på høsten kan det også være vanskelig hvis eksisterende par (og familiegrupper) forsvinner før tilstrekkelig datamengde kan samles inn for dokumentasjon etter gjeldende kriterier.

I løpet av de siste 10 sesongene er fire familiegrupper påvist i ettertid (0,4 pr år i snitt), der status i alle fire revir ble endret fra revirmarkerende par til familiegruppe (Vedlegg 5). Familiegrupper i disse revirene ble i alle fire tilfeller bekreftet ved seinere DNA-analyser av avkom. Også under årets registreringer i Sverige og Norge var det indikasjoner på nye mulige par, men parene kunne ikke bekreftes.

5 Referanser

- Liberg, O., Andrén, H., Pedersen, H.P., Sand, H., Sejberg, D., Wabakken, P., Åkesson, M. & Bensch, S. 2005. Severe inbreeding depression in a wild wolf (*Canis lupus*) population. *Biology Letters* 1: 17-20.
- Naturvårdsverket & Rovdata. 2014. Varg: Instruktioner för fastställande av familjegrupp, revirmarkerande par och föringring. www.rovdata.no.
- Naturvårdsverket & Rovdata. 2014. Varg: Gruppering och särskiljning av observationer och revir. www.rovdata.no.
- Naturvårdsverket & Rovdata. 2014. Varg: Barmarksinventering. www.rovdata.no.
- Naturvårdsverkets författningssamling. Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn. NFS 2007:10 Konsoliderad.
- Svensson, L., Wabakken, P., Maartmann, E., Flagstad, Ø., Danielsson, A., Hensel, H., Pöchhacker, K., & Åkesson, M. 2023. Inventering av varg vintern 2022-2023. Bestandsövervakning av ulv vintern 2022-2023. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien. SLU-Viltskadecenter, Høgskolen i Innlandet, Rovdata 1-2023. 65s.
- Wabakken, P., Maartmann, E. & Nordli, K. 2024. Ulv i Norge pr. 31. mars 2024. Konklusjoner for vinteren 2023-2024. Høgskolen i Innlandet, Rapp. 4. 8 s.
- Wabakken, P., Sand, H., Liberg, O. & Bjärvall, A. 2001. The recovery, distribution and population dynamics of wolves on the Scandinavian Peninsula, 1978-98. *Canadian Journal of Zoology* 79: 710-725.
- Wabakken, P., Svensson, L., Kojola, I., Maartmann, E., Strømseth, T.H., Flagstad, Ø. & Åkesson, M. 2014. Ulv i Skandinavia og Finland. Sluttrapport for bestandsövervakning av ulv vintern 2013-2014. Høgskolen i Hedmark, Viltskadecenter, Grimsö forskningsstation, Rovdata, SKANDULV, Vilt- og fiskeriforskningen Oulu. Høgskolen i Hedmark Oppdragsrapport 11. 40 s.
- Wabakken, P., Svensson, L., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø. & Åkesson, M. 2022. Bestandsövervakning av ulv vintern 2021-2022. Inventering av varg vintern 2021-2022. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien. Viltskadecenter, Høgskolen i Innlandet, Rovdata 1-2022. 59s.
- Åkesson M, Danielsson A, Flagstad Ø, och Svensson L. 2023. Sammanställning av släktträdet över den skandinaviska vargpopulationen fram till 2022. Rapport från SLU Viltskadecenter 2023-5. 22 s.
- Åkesson, M., Svensson, L., Flagstad, Ø., Wabakken, P. & Frank, J. 2022. Wolf monitoring in Scandinavia: evaluating counts of packs and reproduction events. *Journal of Wildlife Management*. DOI: 10.1002/jwmg.22206
- Åkesson, M., Liberg, O., Sand, H., Wabakken, P., Bensch, S. & Flagstad Ø. 2016. Genetic rescue in a severely inbred wolf population. *Molecular Ecology*, 25, 4745-4756.

Inventering av varg vintern 2023-2024

Sammanfattning

Mål och metodik

Vargstammen i Sverige och Norge utgör en gemensam skandinavisk population med utbredning över riksgårnsen. Årliga inventeringar ska genomföras vintertid i respektive land enligt överenskommen gemensam inventeringsmetodik. Utbredning, utveckling och storlek på vargstammen dokumenteras genom kartläggning av antal vargrevir med familjegrupeer, revirmarkerande par samt föryngringar under inventeringsperioden 1 oktober – 31 mars. Antal vargindivider i Skandinavien beräknas med samma metod som föregående vinter med en omräkningsfaktor från antal bekräftade valpkullar (föryngringar) till antal individer (antal föryngringar multipliceras med 10).

Inventeringen genomförs i huvudsak genom spårning på snö samt DNA-analyser av spillning, urin och hår. Information från kamerafällor, radiotelemetri, forskningsdata samt döda vargar används när sådan information finns tillgänglig. Länsstyrelserna i Sverige och SNO (Statens Naturoppsyn) i samarbete med Högskolen i Innlandet i Norge är ansvariga för att genomföra inventeringen i fält. De kontrollerar även i fält de rapporter om spår och andra observationer som allmänheten i stor utsträckning bidrar med under inventeringsarbetet.

Antal familjegrupeer och revirmarkerande par

Under inventeringsperioden 2023-2024 dokumenterades 46 familjegrupeer i Skandinavien, varav 38 i Sverige, fem i Norge och tre belägna över den svensk-norska riksgårnsen. Totalt 30 revirmarkerande par dokumenterades varav 26 i Sverige, ett i Norge samt tre belägna över svensk-norska riksgårnsen. Efter fördelning av de totalt sex grånsreviren med hälften av varje revir till respektive land summeras för Sverige 39,5 familjegrupeer och 27,5 revirmarkerande par. För Norge blir motsvarande summa 6,5 familjegrupeer och 2,5 revirmarkerande par av varg.

Antal föryngringar

Under inventeringsperioden dokumenterades 44 föryngringar (valpkullar) av varg i Skandinavien varav 36 föryngringar i helsvenska revir, fem i helnorska revir och tre i revir som var belägna på grånsen mellan Sverige och Norge. Efter fördelning av de tre grånsreviren med föryngring summeras för Sverige 37,5 föryngringar och för Norge 6,5 föryngringar.

Populationsuppskattning

Med samma metod som användes förra säsongen, (antal föryngringar multipliceras med 10), beräknas den skandinaviska populationen till 440 vargar (95% CI = 348-572). Den svenska delen av populationen, med halva grånsrevir inkluderade, beräknas med samma metod till 375 (95% CI = 296-487) vargar. Denna uppskattning av populationens storlek inkluderar levande och kända döda vargar under *hela* inventeringsperioden 1 oktober – 31 mars. I den norska delen av populationen påvisades 58-60 vargar varav 42-44 helnorska vargar samt hälften av de 32 vargar som dokumenterats på båda sidor riksgårnsen.

Genetik

En sedan tidigare känd finsk-rysk varg var fortsatt stationär i populationens reproduktionsområde. En reproducerande hane i Norge (Setten) där även fem nya F1 avkommor dokumenterades i familjegrupeen. Fem nya finsk-ryska immigranter dokumenterades varav fyra norr om reproduktionsområdet, tre tikar och en hane. En hane vandrade ned till reproduktionsområdet. Därtill påvisades 13 äldre F1 efter tre kända finsk-ryska vargar, och 10 av dem var revirhåvdande i familjegrupeer eller revirmarkerande par.

Den genomsnittliga inavelskoefficienten som uppskattar inavelsnivån i populationen har beräknats till 0,23 ($\pm 0,10$ SD) för vinterns familjegrupeer, vilket är en svag minskning jämfört med förra säsongen (0,24 $\pm 0,10$ SD).

6 Inledning

Vargstammen i Sverige och Norge utgör ett gemensamt skandinaviskt bestånd med utbredning över riksgårnsen. Inventeringar av varg genomförs varje vinter över hela den skandinaviska halvön i både Sverige (8 och 9 §§ Förordning [2009:1263] om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn) och Norge. Inventeringar har genomförts sedan vintern 1978 (Wabakken m.fl. 2001) och från och med vintersäsongen 1998/1999 har inventeringsresultaten summerats i en gemensam skandinavisk inventeringsrapport (jfr Svensson m.fl. 2023). Inventeringsrapporten för vintern 2023-2024 är den 26:e i ordningen (till och med 2011 var även Finland inkluderat). Denna rapport redovisar resultat från vinterns inventering av varg i form av siffror för den skandinaviska populationen i sin helhet, men även siffror för den svenska respektive norska delen av populationen. Resultat redovisas främst utifrån de mål som är gemensamma för Sverige och Norge. Ytterligare resultat som är mer specifika för enskilda länder eller områden finns att hitta i norska nationella lägesrapporter eller i svenska länsvisa årliga inventeringsrapporter.

Samarbetet mellan Sverige och Norge har från och med 2014 resulterat i ny gemensam inventeringsmetodik (Naturvårdsverket och Rovdata 2014), en gemensam databas (Rovbase) för registrering av inventeringsdata (www.rovbase.se), samt ett gemensamt rapporteringssystem för allmänheten (www.skandobs.se). Målet är att inventering, rapportering och presentation av resultaten ska göras på samma sätt i båda länderna och därmed ge jämförbara resultat för den svensk-norska vargpopulationen mellan olika delar av Skandinavien samt mellan år.

Länsstyrelserna i Sverige och Statens Naturoppsyn (SNO) i samarbete med Høgskolen i Innlandet i Norge är ansvariga för att genomföra inventeringar av de stora rovdjuren i Skandinavien. Inventeringen genomförs i båda länderna även i samarbete med allmänhet, intresseorganisationer och näringsidkare. Länsstyrelserna, Høgskolen i Innlandet och SNO ansvarar för att i fält kontrollera de rapporter om spår och andra observationer som rapporteras in och de ska också registrera relevanta data i Rovbase. SLU Viltskadecenter ansvarar på uppdrag av Naturvårdsverket för att kvalitetssäkra resultaten på nationell nivå i Sverige, medan Rovdata och Høgskolen i Innlandet kvalitetssäkrar resultaten i Norge.

Inventeringens mål och uppdrag i Skandinavien är främst att dokumentera antal familjegrupper, revirmarkerande par samt föryngringar (valpkullar) på skandinavisk och nationell nivå samt per län och fylke. Utöver dessa gemensamma skandinaviska mål finns specifika nationella mål för Sverige och Norge. I Sverige dokumenteras så långt det är möjligt antal vargindivider per sameby då det är ersättningsgrundande för berörda samebyar. I Norge räknas alla individer i familjegrupper och så långt det är möjligt inventeras även ensamma vargar som inte ingår i familjegrupper eller revirmarkerande par. Det kan vara både övriga stationära vargar eller vandringsvargar. Av dessa dokumenteras merparten från DNA.

Med en familjegrupp avses minst tre vargar i sällskap varav minst en varg revirmarkerar regelbundet. Den vanligaste sammansättningen i en familjegrupp i Skandinavien är ett vargpar (föräldraparet) med årsvälpar, men ibland finns även valpar från tidigare kullar kvar i gruppen. Vanligtvis är det endast ett fåtal familjegrupper som inte har årsvälpar utan endast äldre valpar. Antalet familjegrupper under vintern är därför nära antalet valpkullar (föryngringar) som föddes på våren. Under vinterperioden kan det dock finnas föryngringar som inte är en familjegrupp, t ex årsvälpar/valpar utan föräldrar. Med ett revirmarkerande vargpar avses ett vargpar som inte åtföljs av årsvälpar eller äldre valpar. Både familjegrupper och par rör sig inom ett revir som försvaras gentemot andra vargar.

Viktiga mål för de årliga inventeringarna är även att påvisa eventuella invandrade vargar från den finsk-ryska populationen samt att genetiskt identifiera de revirmarkerande vargarna i familjegrupper och par. Informationen används för att följa populationens genetiska status samt uppdatera släkträdets (Liberg m.fl. 2005, Åkesson m.fl. 2016; Åkesson m.fl. 2023).

7 Material och metoder

Inventeringsmetodikerna beskrivs i detalj i de gemensamma skandinaviska instruktioner och faktablad som omfattar registrering och kvalitetssäkring i fält samt fastställande av antal familjegrunder, revirmarkerande par och föryngringar (Naturvårdsverket och Rovdata 2014). I Sverige regleras även föreskrifter från Naturvårdsverket (NFS 2007:10) delar av inventeringen. Instruktioner och faktablad finns tillgängliga på www.naturvardsverket.se och på www.rovdata.no.

Inventeringsperioden för familjegrunder, revirmarkerande par och föryngring är 1 oktober - 31 mars. Vargstammen inventeras i huvudsak genom spårning på snö där antal löpor och revirmarkeringar noteras och DNA-prov samlas in under spårningarna. Social status i reviret dokumenteras och klassificeras som familjegrupp, revirmarkerande par eller övrig stationär varg. I Norge samt i svenska renskötselområdet inventeras även vandringsvargar. Revir särskiljs genom att de revirmarkerande djuren i varje revir identifieras genetiskt med hjälp av vid spårning insamlade DNA-prov såsom spillning, urin eller hår. I tillägg används även information från radiomärkta vargar (GPS-halsband via forskning eller förvaltning), viltkameror samt döda vargar, vilka även analyseras genetiskt. Döda vargar åldersbestäms av Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) och Naturhistoriska Riksmuseet i Sverige och av Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) i Norge.

Rapporter från allmänheten om spår, spillning eller synobservationer är en annan viktig informationskälla. Observationer rapporteras ofta direkt till fältpersonal vid länsstyrelsen/SNO/Høgskolen i Innlandet, som då genomför fältkontroller av rapporterna. Observationer kan också rapporteras via ett skandinaviskt rapporteringssystem över internet, Skandobs (www.skandobs.se), och det finns även en skandobs-app att ladda ned.

Vargar som vandrar in från den finsk-ryska populationen kan under vintern upptäckas under inventeringen i renskötselområdet i både Sverige och Norge (spårning samt tillhörande DNA-analyser). Finsk-ryska vargar som etablerat sig som stationära i den skandinaviska populationen upptäcks genom genetiska analyser av de revirmarkerande djuren i alla revir. Inavelskoefficienten och genetisk status i populationen följs genom genetiska analyser av de revirmarkerande djuren i familjegrunderna.

Antalet dokumenterade revir med årsvalpar under inventeringsperioden 1 oktober - 31 mars används för att uppskatta antalet individer i hela den skandinaviska populationen under inventeringsperioden 2023-2024. Hela populationen omfattar individer i familjegrunder och par, övriga stationära vargar samt vandringsvargar. Huvuddelen av populationen utgörs dock av vargar i familjegrunder och par. Då beräkningen avser hela inventeringsperioden är även de vargar som dött under inventeringsperioden inkluderade i siffran. Populationens storlek beräknas genom en omräkningsfaktor som multipliceras med antalet föryngringar till totalt antal individer (antal föryngringar multipliceras med 10). Metoden, som finns beskriven i Svensson m.fl. 2014, är baserad på populationsdata som är insamlade under åren 2000-2003. Som avtalat mellan Naturvårdsverket och Miljødirektoratet och som en del i ett ökat skandinaviskt samarbete, fördelas de gränsöverskridande reviren vid summering av resultaten, med hälften av varje revir till Sverige och hälften till Norge. Detta gäller även föryngringar i gränsrevir vid beräkning av populationens storlek.

8 Resultat

8.1 Resultat för hela inventeringsperioden

Alla siffror som redovisas nedan är resultat för hela inventeringsperioden 1 oktober - 31 mars. Vargrevir som försvann under inventeringsperioden på grund av licensjakt, skyddsjakt eller annan dödlighet är således inkluderade i resultatet.

8.2 Antal familjegrupper och revirmarkerande par

Under inventeringsperioden 2023-2024 dokumenterades totalt 46 familjegrupper och 30 revirmarkerande par av varg i Skandinavien (Tabell 1 & Figur 1). Efter fördelning av de sex gränsreviren där hälften av varje revir fördelas till respektive land blev summan i Sverige 39,5 familjegrupper och 27,5 revirmarkerande par. I Norge blev summan 6,5 familjegrupper och 2,5 revirmarkerande par (Tabell 1).

Av de 46 familjegrupperna var 38 helsvenska revir, tre var gränsöverskridande och fem revir var helnorska. Av de 30 revirmarkerande paren var 26 helt inom Sverige, ett var helt i Norge och tre par hade revir tvärs över riksgränsen mellan Sverige och Norge (Tabell 1).

Majoriteten av Sveriges vargrevir med familjegrupper eller revirmarkerande par fanns fortsatt i det mellersta rovdjursförvaltningsområdet och andelen revir i förvaltningsområdet var detsamma som föregående år (76%). I det södra rovdjursförvaltningsområdet berördes alla län utom Blekinge av vargrevir (Figur 1 & Tabell 2). Antalet revir ökade inte jämfört med föregående år. Norra förvaltningsområdet berördes som tidigare av fåtalet revir men för första gången på flera år berördes området inte av någon föryngring.

Tidigare inventeringssäsonger har de flesta vargar i Norge påvisats längs riksgränsen i Rovviltförvaltningsregion 5. Så även säsongen 2023-2024 men till skillnad från tidigare säsonger fanns denna säsong inga familjegrupper eller par utanför eller delvis utanför den norska vargzonen i Norge. Samtliga revir var belägna helt inom vargzonen antingen helt i Norge (5 familjegrupper och 1 par) eller korsade riksgränsen mellan Sverige och Norge (3 familjegrupper och 3 par).

Under inventeringsperioden 2023-2024 fälldes vid licensjakt hela eller delar av sex familjegrupper i Sverige. I Norge fälldes alla vargar i en helnorsk familjegrupp, sex av åtta vargar i en svensk-norsk familjegrupp samt ett svensk-norskt revirmarkerande par. Endast Norge hade licensjakt på vargar i gränsöverskridande revir (se 8.8 Döda vargar & Bilaga 3).

8.3 Föryngringar och övriga vargförekomster

Föryngringar

En föryngring i denna rapport är en kull med valpar födda våren 2023 och där minst en valp finns kvar i livet när inventeringssäsongen startar 1 oktober. Alla sådana föryngringar ligger till grund för årets populationsuppskattning i Sverige respektive totalt för Skandinavien. Vanligen finns årsvälpar i merparten av vinterns familjegrupper.

Under inventeringsperioden summerades 44 föryngringar i Skandinavien, varav 36 i Sverige, tre i svensk-norska gränsrevir och fem i Norge (Bilaga 2 & 6). Efter fördelning av gränsreviren blir summan för Sverige 37,5 föryngringar och för Norge 6,5 föryngringar.

De 37,5 svenska föryngringarna fördelade sig över rovdjursförvaltningsområdena med 0 föryngringar i norra, 29,5 föryngringar i det mellersta och 8 föryngringar i det södra området (Tabell 2, Bilaga 1 & 2). Av de 6,5 valpkullarna i Norge fanns fem i helnorska revir helt belägna inom den norska vargzonen och tre fanns i svensk-norska revir belägna över riksgränsen.

Föryngring kunde konkluderas i alla svenska familjegrupper utom tre; Gryten, Sjunda och Vargavidderna (Bilaga 2). I ett annat revir i Sverige, Glaskogen, dokumenterades föryngring men utan familjegrupp (Bilaga 2 och 4). Denna föryngring är dock inkluderad i beräkningen av såväl den svenska som den skandinaviska populationens storlek. I alla helnorska familjegrupper samt de gränsöverskridande familjegrupperna konkluderades föryngring (se även stycke 3.3 och Bilaga 2).

Övriga vargförekomster

I Sverige utanför renskötselområdet är det inte längre ett mål att inventera kategorin ensamma/övriga stationära vargar. I renskötselområdet däremot inventeras alla vargar, även vandringsvargar. Läs mer i enskilda länsstyrelser årsliga inventeringsrapporter (www.lansstyrelsen.se).

I Norge inventeras fortsatt alla vargar, även de som inte ingår i dokumenterade familjegrupper eller par. Vintern 2023-2024 återfanns totalt 13-14 sådana vargar i hela Norge, varav två dokumenterades även i Sverige. Tre-fyra ensamma vargar återfanns i fylken utan vargzon (Wabakken m.fl. 2024; Finnmark & Trøndelag).

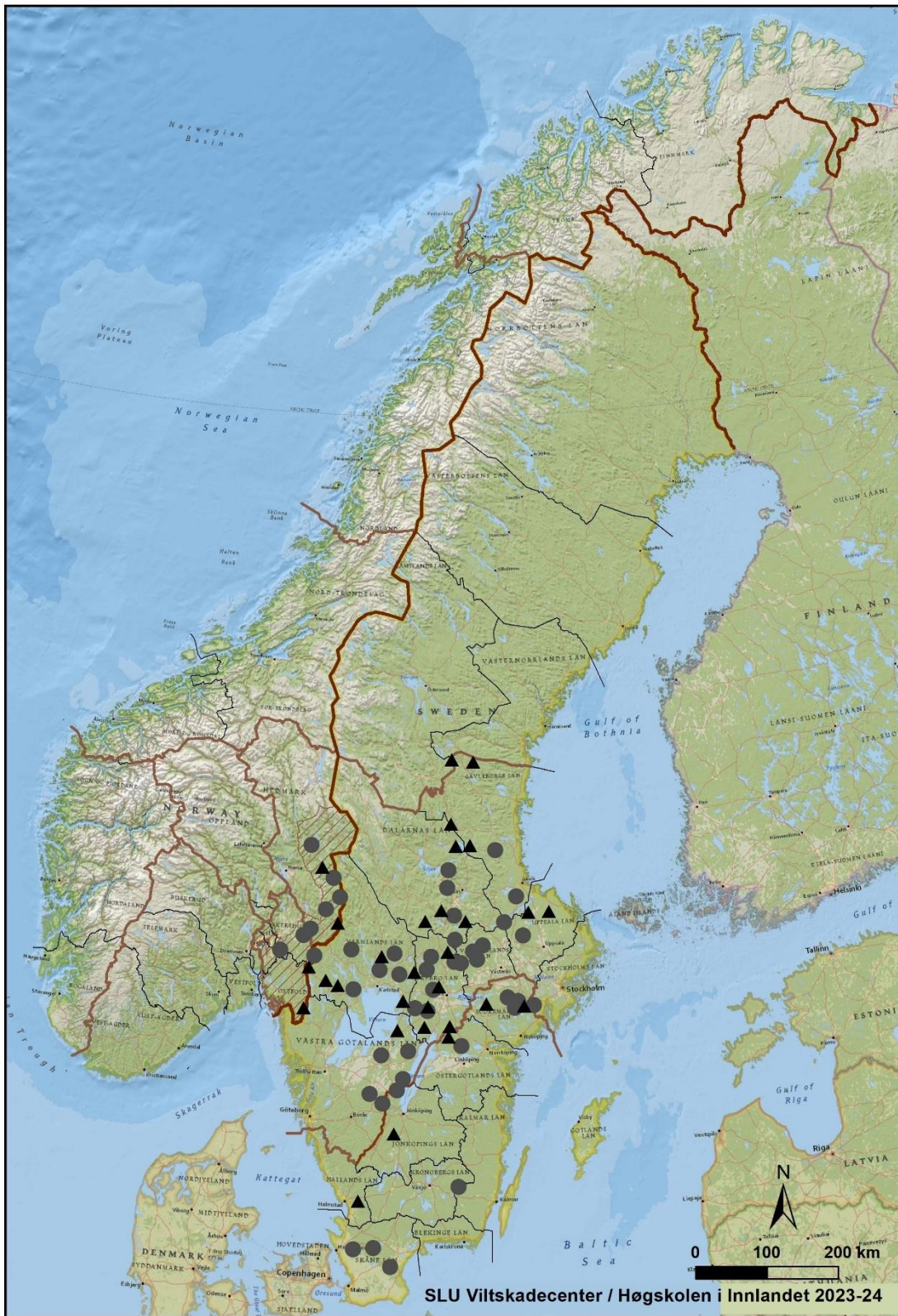
Tabell 1. Antal dokumenterade familjegrupper, revirmarkerande par samt föryngringar av varg i Sverige, i gränsöverskridande revir, i Norge samt totalt i Skandinavien under inventeringsperioden 2023-2024. Tabellen visar även summan efter fördelning av gränsreviren. Siffrorna anger antalet revir före bortfall vid licens- och skydds jakt eller annan dödlighet.

Land/område	Antal familjegrupper	Antal par	Summa familjegrupper och par	Antal föryngringar
Sverige	38	26	64	36
Sverige/Norge	3	3	6	3
Norge	5	1	6	5
Skandinavien	46	30	76	44
Efter fördelning av gränsreviren (0,5 per revir till varje land)				
Sverige	39,5	27,5	67	37,5
Norge	6,5	2,5	9	6,5

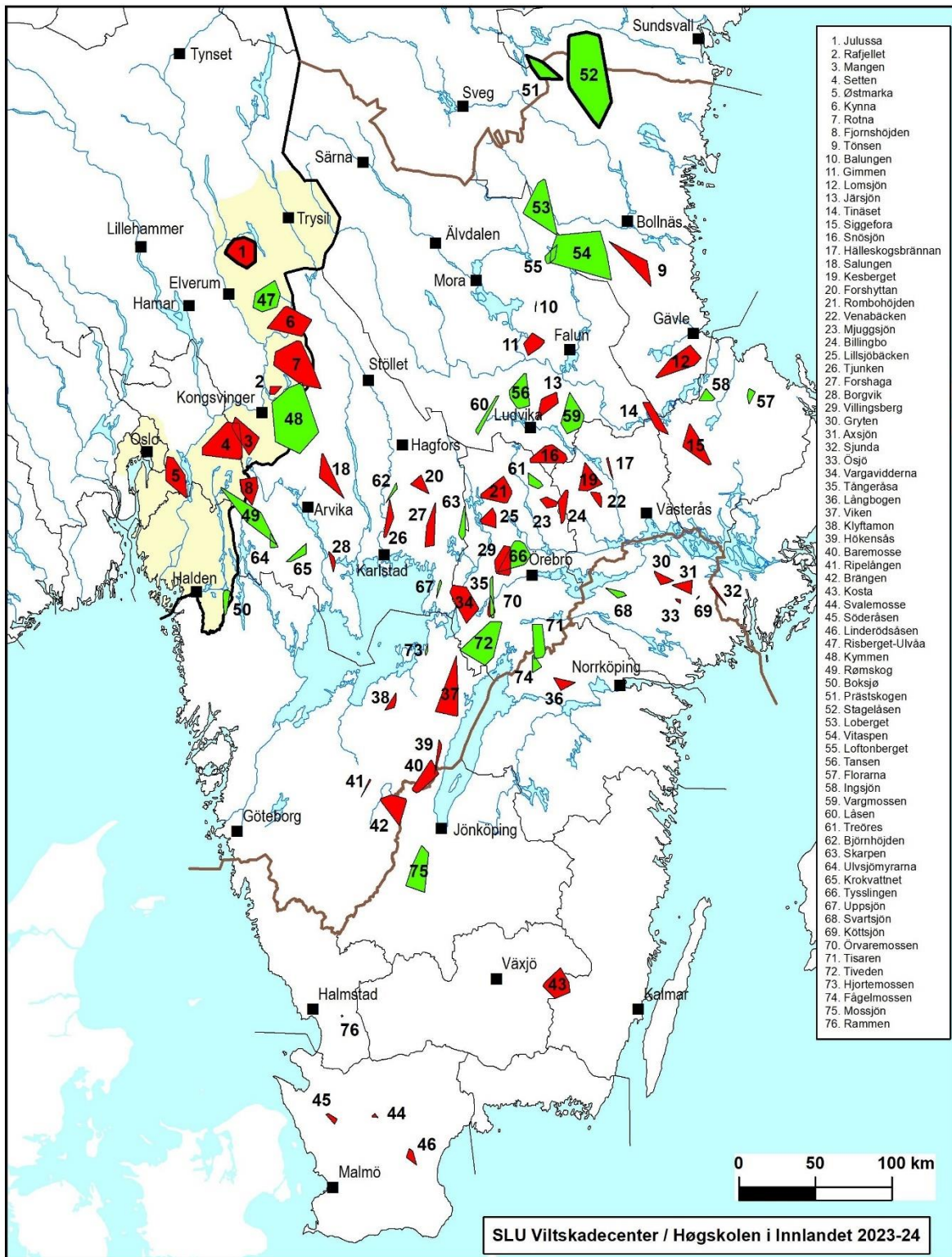

Tabell 2. Antal familjegrupper och revirmarkerande vargpar fördelade per land, rovdjursförvaltningsområde och län vintern 2023-2024. Svensk-norska familjegrupper och par har delats med hälften till varje land. Inom landet har reviren fördelats med hälften, en tredjedel eller en fjärdedel beroende på hur många län som berörs av reviret. Siffrorna avser hela inventeringsperioden och inkluderar revir som tagits bort vid licens- och skydds jakt.

Förvaltningsregion/ -område	Antal familjegrupper	Antal revirmarkerande par	Summa familjegrupper och par	Föryngringar
Sverige (inkl. halva gränsrevir)	39,5	27,5	67	37,5
Förvaltningsområde för rovdjur				
Norra summa	-	1,2	1,2	-
<i>Jämtland</i>	-	0,33	0,33	-
<i>Västernorrland</i>	-	0,83	0,83	-
Mellersta summa	30	20,8	50,8	29,5
<i>Värmland</i>	7	5,5	12,5	7,5
<i>Gävleborg</i>	2,25	1,83	4,08	2,25
<i>Dalarna</i>	3,58	4,5	8,08	3,58
<i>Örebro</i>	6,33	5	11,33	5,83
<i>Västmanland</i>	4,08	0,5	4,58	4,08
<i>Västra Götaland</i>	5	1,5	6,5	5
<i>Uppsala</i>	1,25	2	3,25	1,25
<i>Stockholm</i>	0,5	-	0,5	-
Södra summa	9,5	5,5	15	8
<i>Södermanland</i>	3,5	2	5,5	2
<i>Östergötland</i>	1	1,5	2,5	1
<i>Jönköping</i>	1	1	2	1
<i>Skåne</i>	3	-	3	3
<i>Kronoberg</i>	0,5	-	0,5	0,5
<i>Kalmar</i>	0,5	-	0,5	0,5
<i>Halland</i>	-	1	1	-
Norge (inkl. halva gränsrevir)	6,5	2,5	9	6,5
Norska vargzonen				
Rovviltregion 5				
<i>Innlandet</i>	4	1,5	5,5	5,5
Rovviltregion 4				
<i>Viken</i>	2,5	1	3,5	2
Utenfor ulvesonen				
Rovviltregion 5				
<i>Innlandet</i>	-	-	-	-
Totalt i Skandinavien	46	30	76	44

Figur 1. Dokumenterade familjegrupper (fylld cirkel) och revirmarkerande par (fylld triangel) i Skandinavien under inventeringsperioden vintern 2023-2024. Förvaltningsområden för rovdjur (röd-brun linje) visas i båda länder och rastreat område visar den norska vargzone.

Figur 2. Dokumenterade familjegrupper (röda polygoner 1-46) och revirmarkerande par (gröna polygoner 47-76) av varg i Skandinavien under inventeringsperioden vintern 2023-2024. Numreringen överensstämmer med numrering i bilaga 2. En polygon visar det område där revirmarkerande stationära vargar i familjegrupper eller par är dokumenterade i sina respektive revir under perioden 1 oktober – 31 mars. Bredare ytterkant anger revir där minst en varg bär GPS-sändare under vintern. Polygonerna motsvarar sällan revirets verkliga storlek, undantaget revir där vargar bär GPS-sändare.

8.4 Populationens storlek

Den skandinaviska populationens storlek har beräknats med samma metod som de föregående 13 åren (Wabakken m.fl. 2014). Antal revir med årsvalpar (födda våren 2023) som registrerats enligt gällande instruktioner under inventeringsperioden 1 oktober - 31 mars multipliceras med en omräkningsfaktor på 10 och ett konfidensintervall (95%) baserat på fältdata för vargpopulationens beståndsstruktur från åren 2000-2003 (Wabakken mfl. 2014). Både den skandinaviska och den svenska populationens storlek beräknas med denna metod.

I Sverige och Norge registrerades mellan 1 oktober och 31 mars totalt 44 föryngringar. Baserat på dessa 44 föryngringar beräknas den skandinaviska vinterpopulationen till 440 vargar (95% CI = 348-572). Motsvarande siffra för den svenska delen av populationen med totalt 37,5 föryngringar, inkluderat halva gränsrevir, är 375 vargar (95% CI = 296-487) (Tabell 3). Uppskattningarna motsvarar antalet vargar för *hela inventeringsperioden*, vilket således även inkluderar revir som under perioden berörts av licensjakt, skydds jakt eller annan dödlighet. Notera att konfidensintervallen inte representerar ett minimum och ett maximum värde utan en osäkerhet kring det mest sannolika antalet, 440 vargar i Skandinavien och 375 vargar i Sverige.

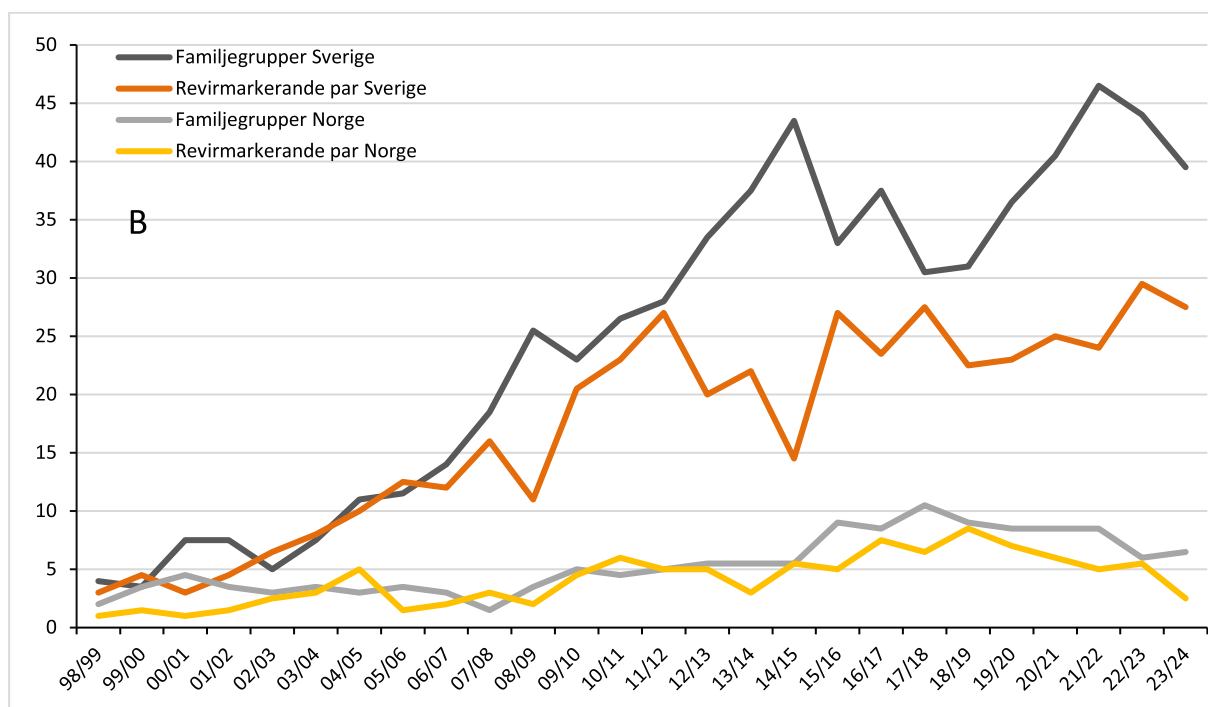
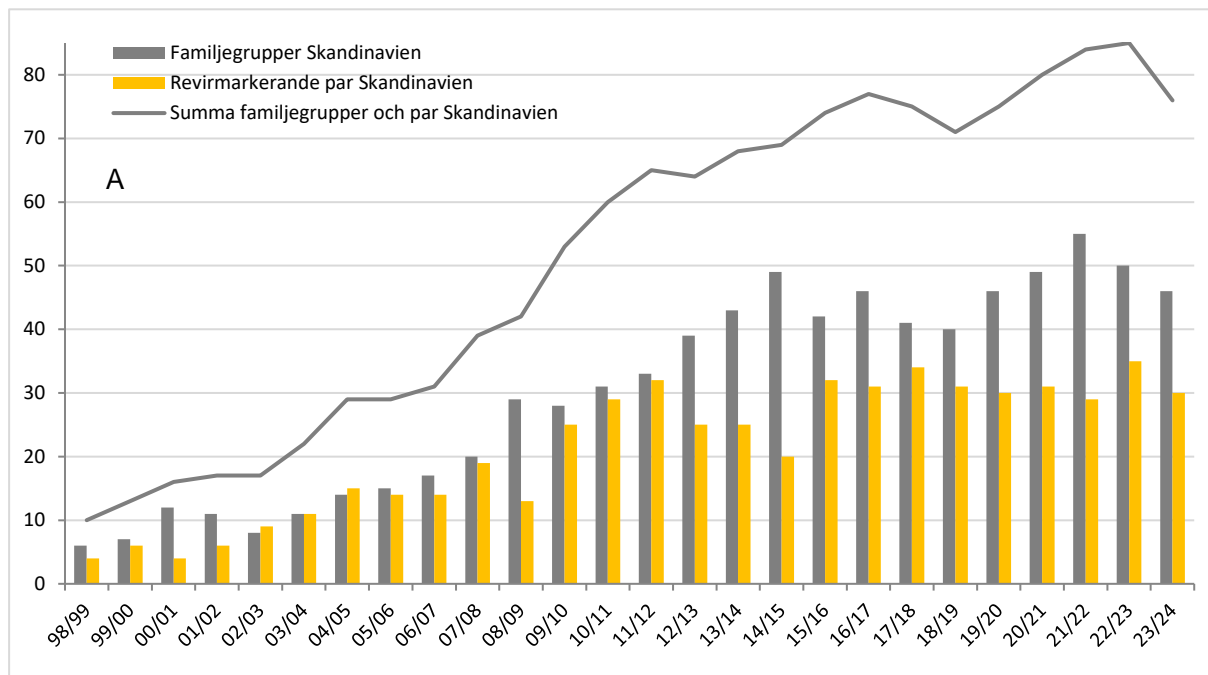
Det norska beståndet räknas genom kartläggning av antal individer i fält samt med hjälp av DNA-analyser. 42-44 vargar hittades endast i Norge och därtill påvisades 32 gränsöverskridande vargar. Efter att gränsförekomsterna delats efter samma princip som för reviren (med hälften till varje land), ger det en norsk population på totalt 58-60 vargar, inklusive kända döda individer, under perioden 1 oktober – 31 mars (Wabakken m.fl. 2024).

Eftersom olika metoder används för att uppskatta den svenska respektive den norska populationens storlek, skiljer sig summan av dessa två metoder därför något från den beräknade skandinaviska populationens storlek.

Tabell 3. Vargstammens storlek i antal vargindivider beräknad för Skandinavien och för Sverige för hela inventeringsperioden vintern 2023-2024 (jakt eller annan dödlighet är ej frånräknad). Osäkerheten anges som 95% konfidensintervall (95% CI).

Beståndsuppskattning Period	Skandinavien Antal vargindivider	Sverige (inkl. halva gränsrevir) Antal vargindivider
1 oktober - 31 mars	440 (348-572)	375 (296-487)

Familjegrunder och revirmarkerande par 1998–2023

Figur 3. Antal dokumenterade familjegrunder (grå staplar) och revirmarkerande par (orange staplar) samt summan av dessa (grå linje) i Skandinavien under hela inventeringsperioden 1 oktober - 31 mars 1998/1999 – 2023/2024 (A), och antal dokumenterade familjegrunder och revirmarkerande par i Sverige respektive Norge (B). Siffrorna är kompletterade med information som tillkommit efter avslutad inventering (Bilaga 5).

8.5 Beståndsutveckling

I grova drag har den skandinaviska vargstammen uppvisat en årlig ökning sedan 1990-talet och fram till vintern 2014-2015, vilket har dokumenterats genom ett ökat antal familjegrunder och föryngringar (Figur 3A & Bilaga 7). Ett trendbrott dokumenterades efter vintern 2014-2015 med en nedgång från 49 familjegrunder till 40 familjegrunder vintern 2018-2019, motsvarande 18%. Nedgången var störst i den svenska delen av populationen, från 43 till 32 familjegrunder, motsvarande 26%. Antalet föryngringar ligger till grund för populationsuppskattningen och därmed minskade även populationens storlek i Skandinavien under motsvarande period 2014/2015-2018/2019 (Bilaga 7).

Därefter ökade antalet familjegrunder och föryngringar återigen under de tre följande inventeringssäsongerna 2019/2020 - 2021/2022, framförallt i Sverige. Vintern 2021-2022 uppgick den skandinaviska populationen för första gången sedan vargens återkomst till Skandinavien till över 500 individer, varav ca. 460 i Sverige (Bilaga 7, Wabakken m.fl. 2022). Efterföljande vinter (2022-2023) var populationen något mindre, men fortsatt visade uppskattningen av stammens storlek på mer än 500 vargar i Skandinavien och mer än 400 vargar i Sverige (Svensson m.fl. 2023).

Resultatet från inventeringen vintern 2023-2024 visar fortsatt nedgång i antal familjegrunder och antal föryngringar, och den skandinaviska vargstammens storlek beräknades återigen till under 500 individer (440 vargar). Antalet familjegrunder och revirmarkerande par i Sverige var lägre jämfört med föregående vinter och antalet föryngringar i Sverige var 37,5, jämfört med 45 föryngringar föregående vinter. Med ca. 375 vargar i den svenska populationen denna vinter (2023-2024) var även populationens storlek mindre jämfört med föregående inventeringsperiod.

Den regionala utvecklingen i Sverige varierade mellan de tre rovdjursförvaltningsområdena. För första gången på flera år berördes det norra förvaltningsområdet (NFO) inte av familjegrunder eller föryngringar utan endast av två revirmarkerande par som de även delade med mellersta förvaltningsområdet. I det mellersta förvaltningsområdet (MFO) var det för tredje året i rad ingen ökning i det totala antalet revir med familjegrunder och revirmarkerande par. Istället noterades en minskning från 56 till 51 revir, jämfört med föregående vinters inventering. I södra förvaltningsområdet (SFO) var summan av antalet familjegrunder och revirmarkerande par något lägre jämfört med föregående vinter, 16,5 respektive 15 (Bilaga 8).

Den regionala dynamiken i vargens beståndsutveckling illustreras i länsvisa grafer i Bilaga 8. Inom det mellersta förvaltningsområdet som fortsatt har majoriteten av Sveriges vargrevir, är vargreviren inte jämnt fördelade geografiskt. Värmland är fortsatt det län i mellersta förvaltningsområdet och i Sverige som hyser flest familjegrunder och revirmarkerande par. Värmland följs denna inventeringssäsong av Örebro, Dalarna och Västra Götaland, därefter är det dock Södermanlands län i det södra förvaltningsområdet som nu har flera revir med familjegrunder och par än resterande tre län i mellersta förvaltningsområdet (Bilaga 11.8C, 11.8D).

I Norge har antalet familjegrunder, revirmarkerande par och antalet *helnorska* valpkullar visat en avtagande trend i flera år (Figur 3B, Bilaga 7). Vinterns inventering har visat det lägsta samlade antalet familjegrunder och par i Norge sedan vintern 2014/15 (Figur 3B, Bilaga 7).

8.6 Finsk-ryska vargar och deras avkommor

Finsk-ryska invandrade vargar (F0), kallas även immigranter och är genetiskt särskilt värdefulla individer. När de får valpar bidrar de till minskad inavel och ökad genetisk diversitet i den skandinaviska vargstammen. Avkommor efter de finsk-ryska vargarna benämns F1 och räknas även de som genetiskt särskilt värdefulla vargar i populationen.

Fem nya finsk-ryska vargar

Vanligen är de finsk-ryska vargar som vandrar in hanar men denna säsong dokumenterades även tikar, en i Norrbottens län och två i Finnmarks fylke. Vargtiken i Norrbotten fälldes vid skydds jakt samma månad som den först dokumenterades (februari). I tillägg till dessa tre tikar dokumenterades två hanar varav en i Norrbottens län i oktober 2023. Den andra hanvargen dokumenterades först i Jämtlands län i december 2023 men vandrade strax in i Norge och försågs där med en GPS-sändare av norsk förvaltning. Efter några månaders vandring på norsk sida av riksgränsen, framförallt utanför vargzonen, flyttades vargen in i vargzonen, 5. april 2024 (Figur 4).

En finsk-rysk varg känd sedan tidigare

I det norska Setten-reviret är en finsk-rysk hanvarg etablerad som revirhävande varg. Settenvargen dokumenterades första gången i Skandinavien år 2019 och har därefter vid ett tillfälle i januari 2021 flyttats av norsk förvaltning in i vargzonen (Wabakken m.fl. 2020 & Svensson m.fl. 2021). Våren 2023 föddes tredje kullen i reviret och fem nya avkommor har identifierats genetiskt i Setten under vinterns inventering (Figur 2, 4 och Bilaga 11.6).

Endast en valpkull efter finsk-rysk varg 2023

Valpkullen i Settenreviret är den skandinaviska populationens enda förnygring av en finsk-rysk varg under inventeringsperioden 2023-2024. Föräldrar och fem nya F1 har dokumenterats i reviret under vintern.

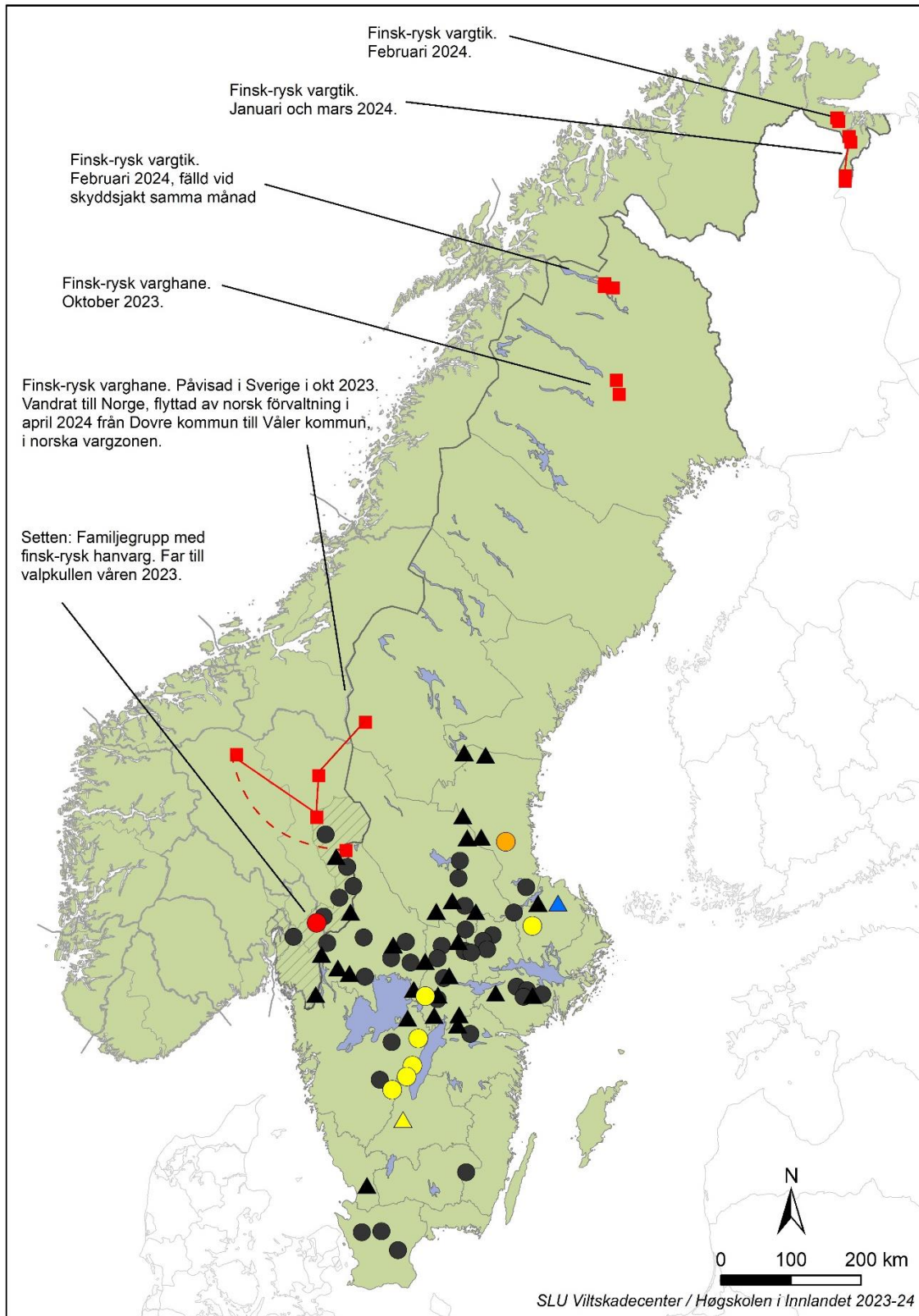
F1 med egna familjegrupper, i revirmarkerande par eller på vandring

Under vinterns inventering dokumenterades även 13 äldre F1 i den skandinaviska populationen varav tio var stationära i revir, alla i Sverige. Sju av de tio var revirhävande reproducerande vargar i familjegrupper (Tönsen, Siggefora, Viken, Hökensås, Baremosse och två i Brängen). En var revirhävande i en familjegrupp där förnygring inte kunde dokumenteras (Vargavidderna) och två fanns i var sitt revirmarkerande par (Florarna och Mossjön) (Figur 4).

De återstående 3 av de 13 äldre F1 var på vandring eller i tidig fas av etablering. Två i Norge, varav en fälldes vid den norska licensjakten innanför vargzonen och en i södra Sverige den möjligen etablerade sig som ny revirmarkerande hane i Söderåsens revir i Skånes län.

Således dokumenterades 18 F1 avkommor i Skandinavien under inventeringsperioden fördelat på 13 äldre F1 kända sedan tidigare och fem nya F1 i Settenreviret.

De 13 äldre F1 var avkommor efter tre olika finsk-ryska vargar. Åtta av dem efter tiken i Tiveden, en efter hanen i Galven/Prästskogen och fyra efter hanen i Setten. Tiken i Tiveden och hanen i Galven/Prästskogen finns inte längre i populationen. Mer information om tidigare finsk-ryska vargar finns i nästa kapitel 8.7 om vargstammens genetiska utveckling.

Figur 4. Familjegrupper (fylld cirkel) och revirmarkerande par (fylld triangel) av varg under inventeringsperioden vintern 2023-2024. Utöver immigranter (röd) visar figuren även familjegrupper och revirmarkerande par där en F1 är förälder och/eller ingår som ett revirmarkerande djur i reviret. Gul: F1 från Tiveden. Orange: F1 från Prästkogen/Galven. Blå: F1 från Setten.

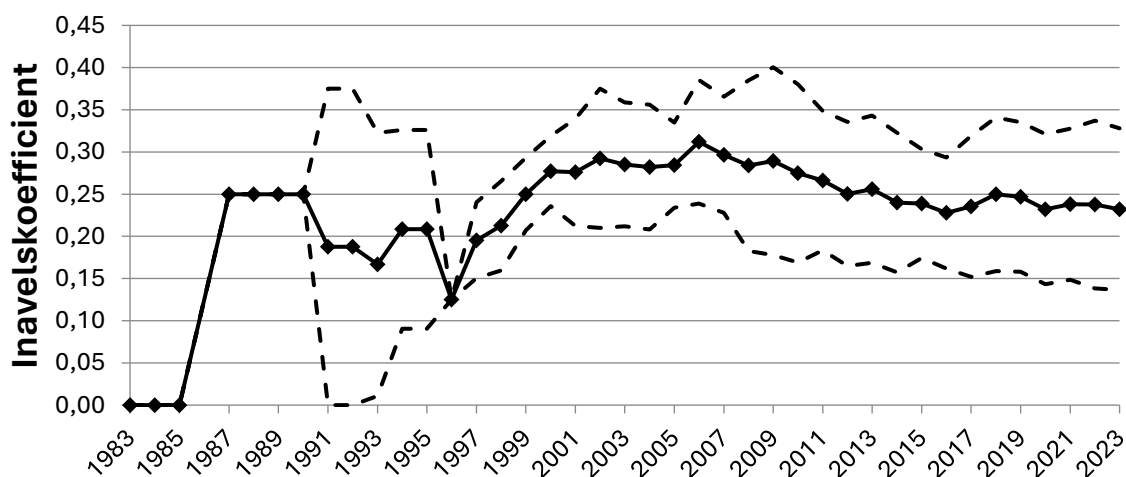

8.7 Vargstammens genetiska utveckling

Den skandinaviska vargpopulationen härstammar från sex invandrade vargar från den finsk-ryska populationen. Det ursprungliga Nyskoga-paret grundade populationen med sin första kull 1983. Efterföljande grundare och deras första år för reproduktion är Gillhov-hanen (1991), Kynna-hanen (2008), Galven/Prästskogen-hanen (2008) och Tiveden-tiken (2013). Ytterligare fyra immigranter har fått valpar, Tiveden-hanen (2013), Tunturi-hanen (2016), Svartedalen-tiken (2017) och Setten-hanen (2021), men benämns här inte som grundare eftersom inga av deras avkommor ännu har reproducerat sig.

Sedan 1983 har alla nya föräldrapar utom elva (Nyskoga 1, Gillhov, Galven, Kynna 2, Prästskogen 1, Svartedalen 1, Tiveden 1, Tiveden 2, Tunturi 1, Setten 1 och Setten 2) i Skandinavien varit besläktade och därmed fått inavlade valpar (Åkesson m.fl. 2023). Inavelskoefficienten (F) är en uppskattning av andelen identiska gener (alleler) med gemensamt ursprung som en individ ärver från sina föräldrar. Den varierar mellan 0 och 1 och är högre ju mer besläktade föräldrarna är. Till exempel är inavelskoefficienten 0,25 för avkommor till ett syskonpar, medan den är ca. 0,13 för avkommor till kusiner. Bland familjegrupper mellan 1996 och 2007 steg den genomsnittliga inavelskoefficienten från 0,13 till 0,30. Mellan 2008 och 2016 minskade inavelskoefficienten, vilket till stor del beror på att immigranterna i Galven/Prästskogen och Kynna fick flera avkommor (F1:or) som lyckades reproducera sig.

Den årliga utvecklingen av populationens inavel följs genom att kartlägga graden av inavel (inavelskoefficienten) i vinterns dokumenterade familjegrupper. Graden av inavel baseras på släktskapet mellan de vargar som gav upphov till valparna i familjegruppen. För mer detaljerad metodbeskrivning, se Åkesson m.fl. (2023). Under 2023 var den genomsnittliga inavelskoefficienten i familjegrupperna $\bar{F} = 0,23 (\pm 0,10 \text{ standardavvikelser})$, vilket är något lägre jämfört med föregående år 2022 ($\bar{F} = 0,24 (\pm 0,10 \text{ standardavvikelser})$; Figur 5).

Figur 5. Den genomsnittliga inavelskoefficienten (inavelsgraden) i familjegrupper i Skandinavien för åren 1983 till 2023. Streckade linjer anger inavelskoefficientens standardavvikelse, som är ett mått på variationen i inavel inom enskilda år.

8.8 Döda vargar

Hela reproduktionscykeln 1 maj 2023 - 30 april 2024

85 vargar dokumenterades döda i Skandinavien under *reproduktionscykeln*, varav 59 i Sverige och 26 i Norge (Bilaga 3). Av de 59 i Sverige fälldes 35 vargar vid licensjakt, 18 vid skyddsjakt varav åtta på enskilda initiativ (28 § Jaktförordningen), tre dog i trafiken och tre av andra orsaker (Bilaga 3). Av de 26 döda vargarna i Norge fälldes 18 vid licensjakt, sex vid skyddsjakt, en dog i trafiken och en blev bekräftad som illegalt dödad (Bilaga 3).

Inventeringsperioden 1 oktober 2023 - 31 mars 2024

Av de 85 kända döda vargarna i Skandinavien var 67 dokumenterade döda under inventeringsperioden 1 okt 2023 – 31 mars 2024; 47 i Sverige och 20 i Norge. I Sverige fälldes 35 vargar vid licensjakt, sju vargar vid skyddsjakt varav fyra på enskilda initiativ (28 § Jaktförordningen), två dog i trafiken och tre dog av annan orsak (Bilaga 3). Av de 20 döda vargarna i Norge under samma period fälldes 18 vid licensjakt, en dog i trafiken och en blev bekräftad som illegalt dödad (Bilaga 3).

Femton av de 85 vargarna dog innan inventeringsperioden, 67 dog under inventeringsperioden och tre dog i april, efter inventeringsperioden.

Licensjakt och skyddsjakt

Under licensjakten i Sverige fälldes hela eller delar av sex helsvenska familjegrupper (Tjunken, Venabäcken, Villingsberg, Tångeråsa, Gryten, Ripelången). En svensk-norsk familjegrupp (Fjornshöjden) och ett svensk-norskt revirmarkerande par (Römskog) berördes av den norska licensjakten (Bilaga 3). Hela den norska familjegruppen i Rafjellet fälldes vid den norska licensjakten. I Norge fälldes ett osäkert revirmarkerande par (Åsta) vid licensjakten och i tillägg fälldes 3 ensamma vargar utanför revir.

9 Diskussion

Den skandinaviska vargstammen har utvidgat utbredningsområdet och ökat i antal söderut i Skandinavien, framförallt i Sverige. Söder om Europaväg E18, mellan Oslo-Karlstad-Örebro-Stockholm, dokumenterades vintern 2023-2024 totalt 29 familjegrupper och revirmarkerande par (varav ett par i Norge). Detta motsvarar samma antal familjegrupper och revirmarkerande par som 18 år tidigare fanns i hela Skandinavien. Då, vintern 2005-2006, dokumenterades 29-30 skandinaviska revir (Wabakken m.fl. 2006).

Våren 2021 föddes för första gången på över 150 år vargvalpar i Skånes och Jönköpings län. Våren 2023 föddes valpar i ett revir på gränsen mellan Kalmar och Kronobergs län. Under vintern 2023-2024 bildades ett nytt par i Hallands län. Även om det totala antalet revir i södra Sverige inte har ökat jämfört med föregående säsong så har fler län i södra Sverige fått vargrevir. Av länen på fastlandet i södra förvaltningsområdet var det under vintern 2023-2024 endast Blekinge län som inte berördes av något vargrevir med familjegrupp eller revirmarkerande par. Med ett ökat antal revir i södra Sverige ökar även antalet unga vargar på vandring och alla län utom Gotland berörs av sådana vargar.

Inom mellersta förvaltningsområdet har den geografiska fördelningen av vargstammen förändrats. Det har blivit fler revir i de sydliga länen och färre revir i de norra länen. Gävleborg hade t ex vintern 2023-2024 färre föryngringar än Skåne och det visar hur snabbt det kan ske förändringar i den skandinaviska vargstammen, förra året var situationen omvänd. Sådana förändringar kan till viss del bero på en mellanårsvariation i familjegrupper och revirmarkerande par. Om det finns många revirmarkerande par en säsong brukar det vara fler familjegrupper nästa år som en naturlig följd av att de revirmarkerande paren får valpar (Figur 3A och B). Många olika faktorer påverkar vargstammens utbredning och utveckling t ex licensjakt, skydds jakt, illegal jakt, sjukdom och trafik.

I Norge har antalet vargar gått ned under de tre senaste säsongerna (från 88-91 till 58-60 vargar). I rovviltförvaltningsregion 5 (Hedmark), som de senaste 45 åren har hyst merparten av Norges vargar, fanns efter vinterns licens- och skydds jakt endast en familjegrupp kvar som var helt belägen inom regionen (Figur 2).

Föryngringar som dokumenteras under inventeringsperioden används som underlag för uppskattning av både den skandinaviska populationens och svenska delpopulationens totala storlek i antal individer. Föryngringar som hittas på våren eller sommaren men sedan inte återfinns under inventeringsperioden 1 oktober – 31 mars ska särredovisas enligt gällande instruktioner och de ingår heller inte i uppskattningen av populationens storlek. De senaste årens inventeringsdata visar att förhållandet mellan antal familjegrupper och föryngringar är nära 1, det vill säga att i merparten av vinterns familjegrupper finns det årsvalpar. Men i enstaka familjegrupper per år åtföljs vargparet endast av fjolårsvalpar eller äldre. I vinter fanns 3-4 sådana (Bilaga 2; Gryten, Sjunda, Vargavidderna och en viss osäkerhet i norska Mangen). Ibland förekommer även föryngringar i revir där det sedan inte kan dokumenteras en familjegrupp på vintern, d v s endast årsvalpar eller en vuxen med en valp dokumenteras, denna säsong fanns en sådan i Sverige (Bilaga 2; Glaskogen).

Metoden som används för att uppskatta populationens storlek varje inventeringssäsong ger en skattning av antal individer i populationen och siffran inkluderar även vandringsvargar och övriga stationära vargar utöver familjegrupper och par. Beräkningen omfattar populationens storlek under hela inventeringsperioden och vargar som dött under inventeringsperioden är således inkluderade i siffran.

I figur 3 redovisas utvecklingen av antal dokumenterade familjegrupper och revirmarkerande par sedan 1998. Siffrorna är kompletterade med familjegrupper och par som bekräftats i efterhand (Bilaga 5). Under de senaste åren har DNA-analyser och inventeringar i fält i efterhand kunnat påvisa revir som inte dokumenterats under den aktuella inventeringsperioden. Det gäller främst

revirmarkerande par och de senaste tio säsongerna har i genomsnitt 3,0 par per säsong påvisats i efterhand i Skandinavien. Det sker främst genom att en ny familjegrupp dokumenteras påföljande vinter vilket visar att paren åtminstone måste ha funnits i februari/mars (brunstperioden) vintern innan (Åkesson m.fl. 2022). För många av de par som bekräftats i efterhand fanns dock indikationer under den aktuella inventeringsperioden, men datamängden var otillräcklig för att reviret skulle kunna särskiljas från andra vargpar, eller för att social status skulle kunna klassas. Det är svårt att utan snö dokumentera nybildade par i mars månad varför detta mönster med missade par kan förväntas i områden där snö saknas under senare delen av inventeringsperioden. Det kan även vara svårt att under första delen av inventeringsperioden under hösten, innan snön kommer, hinna dokumentera revirmarkerande par som senare på säsongen inte finns kvar.

Under de senaste 10 inventeringarna är fyra familjegrupper bekräftade i efterhand (i genomsnitt 0,4 per år) och status i reviren har i efterhand ändrats från revirmarkerande par till familjegrupp (Bilaga 5). Familjegrupperna har vid alla tre tillfällena bekräftats genom senare DNA-analyser av avkommor.

10 Referenser

- Liberg, O., Andrén, H., Pedersen, H.P., Sand, H., Sejberg, D., Wabakken, P., Åkesson, M. & Bensch, S. 2005. Severe inbreeding depression in a wild wolf (*Canis lupus*) population. *Biology Letters* 1: 17-20.
- Naturvårdsverket & Rovdata. 2014. Varg: Instruktioner för fastställande av familjegrupp, revirmarkerande par och för yngning. <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Vilt/Inventeringsmetodik-for-stora-rovdjur/>.
- Naturvårdsverket & Rovdata. 2014. Varg: Gruppering och särskiljning av observationer och revir. <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Vilt/Inventeringsmetodik-for-stora-rovdjur/>.
- Naturvårdsverket & Rovdata. 2014. Varg: Barmarksinventering. <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Vilt/Inventeringsmetodik-for-stora-rovdjur/>.
- Naturvårdsverkets författningssamling. Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn. NFS 2007:10 Konsoliderad.
- Svensson, L., Wabakken, P., Kojola, I., Maartmann, E., Åkesson, M. & Flagstad, Ø. 2014. Varg i Skandinavien och Finland. Slutrapport från inventering av varg vintern 2013-2014. Viltskadecenter, SLU, Rapport nr. 7-2014. Högskolan i Hedmark Uppdragsrapport nr. 11-2014.
- Svensson, L., Wabakken, P., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø, A., Danielsson, Hensel, H., Pöschhacker, K., & Åkesson, M. 2023. Inventering av varg vintern 2022-2023. Bestandsövervakning av ulv vintern 2022-2023. Bestandsstatus för store rovdjur i Skandinavien. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien 1-2023. 65s.
- Wabakken, P., Maartmann, E. & Nordli, K. 2024. Ulv i Norge pr. 31. mars 2024. Konklusioner för vintern 2023-2024. Högskolen i Innlandet, Rapp. 4. 8 s.
- Wabakken, P., Sand, H., Liberg, O. & Bjärvall, A. 2001. The recovery, distribution and population dynamics of wolves on the Scandinavian Peninsula, 1978-98. *Canadian Journal of Zoology* 79: 710-725.
- Wabakken, P., Svensson, L., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø. & Åkesson, M. 2022. Bestandsövervakning av ulv vintern 2021-2022. Inventering av varg vintern 2021-2022. Bestandsstatus för store rovdjur i Skandinavien. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien. Viltskadecenter, Høgskolen i Innlandet, Rovdata 1-2022. 59s.
- Åkesson M, Danielsson A, Flagstad Ø, och Svensson L. 2023. Sammanställning av släkträdet över den skandinaviska vargpopulationen fram till 2022. Rapport från SLU Viltskadecenter 2023-5. 22 s.
- Åkesson, M., Svensson, L., Flagstad, Ø., Wabakken, P. & Frank, J. 2022. Wolf monitoring in Scandinavia: evaluating counts of packs and reproduction events. *Journal of Wildlife Management*. DOI: 10.1002/jwmg.22206
- Åkesson, M., Liberg, O., Sand, H., Wabakken, P., Bensch, S. & Flagstad Ø. 2016. Genetic rescue in a severely inbred wolf population. *Molecular Ecology*, 25, 4745-4756.

11 VEDLEGG / BILAGOR

11.1 Vedlegg-Bilaga 1. Fordeling av ulverevir per fylke og län

Familiegrupper og revirmarkerende par av ulv pr. län og fylke vinteren 1 okt – 31 mars 2023-2024. Tabellen viser både hvor mange ulverevir de enkelte län og fylker berøres av, men også summen for hvert län og fylke etter fordeling av revir på tvers av läns- og fylkesgrensene. Antall revir er oppgitt som bruttotall for hele vinterperioden uten fratrek for lisensjakt, skadefelling/skyddsjakt eller annen dødelighet.

Län / Fylke	Familiegrupper 1				Revirmarkerende par 2				Summa 1+2		Föryngringar
	Endast inom länet	Delas med andre län/land	Länet berörs av	Fördelat antal ¹	Endast inom länet	Delas med andre län/land	Länet berörs av	Fördelat antal ¹	Summa berörs av	Summa fördelat antal ¹	Summa fördelat antal ¹
Mellersta förvaltningsområdet MFO											
Värmland	5	4	9	7	4	3	7	5,5	16	12,5	7,5
Dalarna	3	2	5	3,58	3	3	6	4,5	11	8,08	3,58
Gävleborg	2	1	3	2,25	-	4	4	1,83	7	4,08	2,25
Örebro	5	3	8	6,33	4	2	6	5	14	11,33	5,83
Västmanland	3	3	6	4,08	-	1	1	0,5	7	4,58	4,08
Västra Götaland	4	2	6	5	1	1	2	1,5	8	6,5	5
Uppsala	1	1	2	1,25	2	-	2	2	4	3,25	1,25
Stockholm	-	1	1	0,5	-	-	-	-	1	0,5	-
<i>Summa MFO</i>				30,0				20,8		50,8	29,5
Norra förvaltningsområdet NFO											
Jämtland	-	-	-	-	-	1	1	0,33	1	0,33	-
Västernorrland	-	-	-	-	-	2	2	0,83	2	0,83	-
<i>Summa NFO</i>								1,2		1,2	-
Södra förvaltningsområdet SFO											
Södermanland	3	1	4	3,5	2	-	2	2	6	5,5	2
Östergötland	1	-	1	1	1	1	2	1,5	3	2,5	1
Jönköping	-	2	2	1	1	-	1	1	3	2	1
Skåne	3	-	3	3	-	-	-	-	3	3	3
Kronoberg	-	1	1	0,5	-	-	-	-	1	0,5	0,5
Kalmar	-	1	1	0,5	-	-	-	-	1	0,5	0,5
Halland	-	-	-	-	1	-	1	1	1	1	-
<i>Summa SFO</i>				9,5				5,5		15	8
Totalt Sverige				39,5				27,5		67,0	37,5
Norsk ulvesone											
Innlandet	2	4	6	4	1	1	2	1,5	8	5,5	4
Viken	1	3	4	2,5	-	2	2	1	6	3,5	2,5
<i>Summa ulvesone</i>				6,5				2,5		9	6,5
Utenfor ulvesone											
Innlandet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totalt Norge				6,5				2,5		9	6,5
Totalt Skandinavia				46				30		76	44

¹Fördelat antal revir: Revir som er dokumenterte over riksgrensene fordeles med 0,5 til Sverige respektive Norge. Inom varje land er ett revir fördelat med hälften, en tredjedel eller en fjärdedel beroende på hur många län eller fylken som berörs av respektive revir.

11.2 Vedlegg-Bilaga 2. Ulverevir

Sosial status, fylkes- og länstillhörighet, yngling og antall ulver (Norge) for de enkelte ulverevir i Skandinavia (Figur 2 og Vedlegg 6) i registreringsperioden 1 oktober 2023 – 31 mars 2024.

Nr i fig 2 & Vedlegg 6	Sosial status	Revir	Fylke/län	Land	Yngling 2023	Antall individer ¹		Nytt par ²
						Min	Maks	
1	Familiegruppe	Julussa	Innlandet	N	Ja	4	4	
2	Familiegruppe	Rafjellet	Innlandet	N	Ja	5	5	
3	Familiegruppe	Mangen	Innlandet/Akershus	N	Ja ³	4	4	
4	Familiegruppe	Setten	Akershus/Innlandet	N	Ja	7	8	
5	Familiegruppe	Østmarka	Akershus	N	Ja	9	9	
6	Familiegruppe	Kynna	Innlandet/Värmland	N/S	Ja	7	7	
7	Familiegruppe	Rotna	Innlandet/Värmland	N/S	Ja	8	8	
8	Familiegruppe	Fjornshöjden	Värmland/Akershus	S/N	Ja	8	8	
9	Familiegruppe	Tönsen	Gävleborg	S	Ja			
10	Familiegruppe	Balungen	Dalarna	S	Ja			
11	Familiegruppe	Gimmen	Dalarna	S	Ja			
12	Familiegruppe	Lomsjön	Gävleborg	S	Ja			
13	Familiegruppe	Järsjön	Dalarna	S	Ja			
14	Familiegruppe	Tinäset	Dalarna/Västm/Upps/Gävleb	S	Ja			
15	Familiegruppe	Siggefora	Uppsala	S	Ja			
16	Familiegruppe	Snösjön	Dalarna/Västmanl/Örebro	S	Ja			
17	Familiegruppe	Hälleskogsbrännan	Västmanland	S	Ja			
18	Familiegruppe	Salungen	Värmland	S	Ja			
19	Familiegruppe	Kesberget	Västmanland	S	Ja			
20	Familiegruppe	Forshytan	Värmland	S	Ja			
21	Familiegruppe	Rombohöjden	Örebro	S	Ja			
22	Familiegruppe	Venabäcken	Västmanland	S	Ja			
23	Familiegruppe	Mjuggsjön	Örebro	S	Ja			
24	Familiegruppe	Billingbo	Västmanland/Örebro	S	Ja			
25	Familiegruppe	Lillsjöbäcken	Örebro	S	Ja			
26	Familiegruppe	Tjunken	Värmland	S	Ja			
27	Familiegruppe	Forshaga	Värmland	S	Ja			
28	Familiegruppe	Borgvik	Värmland	S	Ja			
29	Familiegruppe	Villingsberg	Örebro	S	Ja			
30	Familiegruppe	Gryten	Södermanland	S	Nei			
31	Familiegruppe	Axsjön	Södermanland	S	Ja			
32	Familiegruppe	Sjunda	Stockholm/Södermanland	S	Nei			
33	Familiegruppe	Ösjö	Södermanland	S	Ja			
34	Familiegruppe	Vargavidderna	Örebro/Värmland	S	Nei			
35	Familiegruppe	Tångeråsa	Örebro	S	Ja			
36	Familiegruppe	Långbogen	Östergötland	S	Ja			
37	Familiegruppe	Viken	Västra Götaland	S	Ja			
38	Familiegruppe	Klyftamon	Västra Götaland	S	Ja			
39	Familiegruppe	Hökensås	Västra Götaland	S	Ja			

1. Sverige har ikke målsetting å telle antall individer pr revir. Et revirmarkerende par er likevel to ulver.

2. Nytt par = Begge de revirmarkerende ulvene er nye individer.

3. Usikker (se tekst 3.3)

11.2 Vedlegg-Bilaga 2. (forts)

Nr i fig 2 & Vedlegg 6	Sosial status	Revir	Fylke/län	Land	Yngling 2023	Antall individer ¹		Nytt par ²
						Min	Maks	
40	Familiegruppe	Baremosse	Jönköping/Västra Götaland	S	Ja			
41	Familiegruppe	Ripelången	Västra Götaland	S	Ja			
42	Familiegruppe	Brängen	Västra Götaland/Jönköping	S	Ja			
43	Familiegruppe	Kosta	Kalmar/Kronoberg	S	Ja			
44	Familiegruppe	Svalemossen	Skåne	S	Ja			
45	Familiegruppe	Söderåsen	Skåne	S	Ja			
46	Familiegruppe	Linderödsåsen	Skåne	S	Ja			
47	Revirmarkerende par	Risberget-Ulvåa	Innlandet	N	Nei	2	2	Ja
48	Revirmarkerende par	Kymmen	Innlandet/Värmland	N/S	Nei	3	3	
49	Revirmarkerende par	Rømskog	Värmland/Akershus	S/N	Nei	2	2	
50	Revirmarkerende par	Boksjø	Østfold/V Götaland	N/S	Nei	2	2	
51	Revirmarkerende par	Prästskogen	Gävle/Västernorr/Jämtland	S	Nei			
52	Revirmarkerende par	Stagelåsen	Gävleborg/Västernorrland	S	Nei			
53	Revirmarkerende par	Loberget	Gävleborg/Dalarna	S	Nei			Ja
54	Revirmarkerende par	Vitaspen	Gävleborg/Dalarna	S	Nei			Ja
55	Revirmarkerende par	Loftonberget	Dalarna	S	Nei			Ja
56	Revirmarkerende par	Tansen	Dalarna	S	Nei			Ja
57	Revirmarkerende par	Florarna	Uppsala	S	Nei			Ja
58	Revirmarkerende par	Ingsjön	Uppsala	S	Nei			Ja
59	Revirmarkerende par	Vargmossen	Dalarna/Västmanland	S	Nei			
60	Revirmarkerende par	Låsen	Dalarna	S	Nei			
61	Revirmarkerende par	Treöres	Örebro	S	Nei			Ja
62	Revirmarkerende par	Björnhöjden	Värmland	S	Nei			Ja
63	Revirmarkerende par	Skarpen	Örebro/Värmland	S	Nei			
64	Revirmarkerende par	Ulvsjömyrarna	Värmland	S	Nei			Ja
65	Revirmarkerende par	Krokvattnet	Värmland	S	Nei			Ja
66	Revirmarkerende par	Tysslingen	Örebro	S	Nei			
67	Revirmarkerende par	Uppsjön	Värmland	S	Nei			Ja
68	Revirmarkerende par	Svartsjön	Södermanland	S	Nei			
69	Revirmarkerende par	Köttsjön	Södermanland	S	Nei			Ja
70	Revirmarkerende par	Örvaremsen	Örebro	S	Nei			Ja
71	Revirmarkerende par	Tisaren	Örebro/Östergötland	S	Nei			
72	Revirmarkerende par	Tiveden	Örebro	S	Nei			Ja
73	Revirmarkerende par	Hjortemossen	Västra Götaland	S	Nei			Ja
74	Revirmarkerende par	Fågelmossen	Östergötland	S	Nei			
75	Revirmarkerende par	Mossjön	Jönköping	S	Nei			Ja
76	Revirmarkerende par	Rammen	Halland	S	Nei			Ja
77	Övrig stationær	Glaskogen	Värmland	S	Ja			

1. Sverige har ikke målsetting å telle antall individer pr revir. Et revirmarkerende par er likevel to ulver.

2. Nytt par = Begge de revirmarkerende ulvene er nye individer.

11.3 Vedlegg-Bilaga 3. Døde ulver i Skandinavia

Dødsdato, dødssted, kjønn og dødsårsak for ulv i Skandinavia som døde i perioden 1. mai 2023 – 30. april 2024. Revirtilhørighet: Dødssted er samholdt med kjente ulverevir fra registreringsperioden.

Nr	Dato	Sted	Fylke/Län	Land	Kjønn	Revirtilhørighet	Dødsårsak	Kommentar
1	12.05.2023	Jønsberg	Innlandet	N	M	Nei	Skadefelling	Sau
2	25.05.2023	Abberud stenbacken	Västra Götaland	S	F	Viken	Skyddsjakt § 28 ¹	
3	01.06.2023	Nynäs	Värmland	S	M	Nei	Skyddsjakt § 28 ¹	
4	05.06.2023	Telneset	Innlandet	N	M	Nei	Skadefelling	Sau
5	29.06.2023	Romedal	Innlandet	N	F	Nei	Skadefelling	Sau
6	03.07.2023	Voxna	Gävleborg	S	M	Nei	Skyddsjakt	
7	11.07.2023	Växbo	Gävleborg	S	M	Nei	Skyddsjakt § 28 ¹	
8	12.07.2023	Stor-Bronken	Innlandet	N	M	Nei	Skadefelling	Sau
9	19.07.2023	Växbo	Gävleborg	S	F	Nei	Skyddsjakt § 28 ¹	
10	22.07.2023	Öra	Västra Götaland	S	M	Ripelången	Skyddsjakt	Revirmarkerande hane
11	27.07.2023	Nävlinge	Skåne	S	F	Nei	Skyddsjakt	
12	29.07.2023	Gullverket	Akershus	N	F	Nei	Skadefelling	Sau
13	31.07.2023	Baugserberget V	Innlandet	N	M	Nei	Skadefelling	Sau
14	06.08.2023	Holmen Töllsjö	Västra Götaland	S	M	Nei	Skyddsjakt	
15	24.08.2023	Prästbodarna	Dalarna	S	F	Balungen	Skyddsjakt	Revirmarkerande tik
16	09.10.2023	Östmossa	Örebro	S	F	Nei	Skyddsjakt § 28 ¹	
17	14.10.2023	Kungsoran	Skåne	S	M	Linderödsåsen	Skyddsjakt § 28 ¹	Årsvalp
18	14.10.2023	Kungsoran	Skåne	S	M	Linderödsåsen	Skyddsjakt § 28 ¹	Årsvalp
19	15.10.2023	Lövviksvägen, Virsbo	Västmanland	S	F	Kesberget	Trafik - bil	
20	27.10.2023	Laxtjärnsåsen	Västernorrland	S	M	Nei	Skyddsjakt § 28 ¹	
21	27.10.2023		Södermanland	S			Okänd	
22	13.11.2023	Fetsund Ø	Akershus	N	M	Nei	Påkjørsel bil	
23	14.11.2023	Jägerud, Årjäng	Värmland	S	F	Krokvatnet?	Trafik - bil	
24	17.11.2023	Baskarp	Jönköping	S	F	Hökensås	Okänd	Årsvalp
25	06.12.2023	Åsta NV	Innlandet	N	M	Åsta, nytt par?	Lisensfelling	
26	06.12.2023	Åsta NV	Innlandet	N	F	Åsta, nytt par?	Lisensfelling	
27	02.01.2024	Setskog SØ	Akershus	N	F	Fjornshöjden	Lisensfelling	Revirmarkerende tispe
28	02.01.2024	Rafjellet	Innlandet	N	M	Rafjellet	Lisensfelling	Årsvalp
29	02.01.2024	Kärråkra	Västra Götaland	S	M	Ripelången	Licensjakt	Årsvalp
30	02.01.2024	Grimstorp	Västra Götaland	S	F	Nei	Licensjakt	
31	02.01.2024	Tången	Västra Götaland	S	M	Nei	Licensjakt	
32	02.01.2024	Ripelången syd	Västra Götaland	S	F	Ripelången	Licensjakt	Årsvalp
33	02.01.2024	Trångön	Örebro	S	M	Tångeråsa	Licensjakt	
34	02.01.2024	Rösimmen	Örebro	S	F	Villingsberg	Licensjakt	Årsvalp
35	02.01.2024	Skräddartorp	Västmanland	S	F	Venabäcken	Licensjakt	Årsvalp
36	02.01.2024	Kvarnsjön	Örebro	S	M	Villingsberg	Licensjakt	Revirmarkerande hane
37	02.01.2024	Kvarnsjön, Garphyttan	Örebro	S	F	Villingsberg	Licensjakt	Revirmarkerande tik
38	03.01.2024	Tångeråsa	Örebro	S	M	Tångeråsa	Licensjakt	Revirmarkerande hane
39	03.01.2024	Täckten	Västmanland	S	M	Venabäcken	Licensjakt	Årsvalp
40	03.01.2024	Trånмора	Västmanland	S	F	Venabäcken	Licensjakt	Revirmarkerande tik
41	03.01.2024	Sjömossen	Västmanland	S	F	Venabäcken	Licensjakt	Årsvalp

¹Skyddsjakt på enskilds initiativ enligt §28 Jaktförordningen (1987:905).

11.3 Vedlegg-Bilaga 3. (forts)

Nr	Dato	Sted	Fylke/Län	Land	Kjønn	Revirtilhørighet	Dødsårsak	Kommentar
42	03.01.2024	Ormtjärnen	Örebro	S	F	Villingsberg	Licensjakt	Årsvalp
43	03.01.2024	Tränmora	Västmanland	S	M	Venabäcken	Licensjakt	Årsvalp
44	03.01.2024	Stålbåga	Södermanland	S	M	Gryten	Licensjakt	Revirmarkerende hane
45	03.01.2024	Holmsjön	Örebro	S	M	Villingsberg	Licensjakt	
46	04.01.2024	Rafjellet N	Innlandet	N	F	Rafjellet	Lisensfelling	Årsvalp
47	04.01.2024	Rafjellet N	Innlandet	N	M	Rafjellet	Lisensfelling	Revirmarkerende hann
48	04.01.2024	Solberg	Värmland	S	M	Tjunken	Licensjakt	Årsvalp
49	04.01.2024	Björklund	Södermanland	S	F	Gryten	Licensjakt	Revirmarkerende tik
50	04.01.2024	Skärsjön, Eskilstuna	Södermanland	S	M	Gryten	Licensjakt	
51	04.01.2024	Skagerhultsmossen	Örebro	S	M	Tångeråsa	Licensjakt	Årsvalp
52	05.01.2024	Setskog SØ	Akershus	N	F	Fjornshöjden	Lisensfelling	Årsvalp
53	05.01.2024	Furnäs	Västmanland	S	M	Venabäcken	Licensjakt	Årsvalp
54	05.01.2024	Grönlund, Eskilstuna	Södermanland	S	F	Gryten	Licensjakt	
55	05.01.2024	Stockanäs	Örebro	S	F	Tångeråsa	Licensjakt	Revirmarkerende tik
56	05.01.2024	Ormtjärnen	Örebro	S	M	Villingsberg	Licensjakt	Årsvalp
57	05.01.2024	Björketorp	Örebro	S	M	Tångeråsa	Licensjakt	Årsvalp
58	07.01.2024	Tverrdammen	Akershus	N	F	Fjornshöjden	Lisensfelling	Årsvalp
59	07.01.2024	Røvassdammen	Akershus	N	F	Fjornshöjden	Lisensfelling	Årsvalp
60	07.01.2024	Karsjön	Värmland	S	F	Tjunken	Licensjakt	Revirmarkerende tik
61	09.01.2024	Kolgrav	Västra Götaland	S	M	Ripelången	Licensjakt	Årsvalp
62	09.01.2024	Getaryggen	Västra Götaland	S	F	Ripelången	Licensjakt	Revirmarkerende tik
63	14.01.2024	Lundersæter N	Innlandet	N	F	Rafjellet	Lisensfelling	Revirmarkerende tispe
64	14.01.2024	Långstorp	Örebro	S	F	Tångeråsa	Licensjakt	Årsvalp
65	14.01.2024	Fisktjärn	Värmland	S	M	Tjunken	Licensjakt	Revirmarkerende hane
66	14.01.2024	Björnholmsmossen	Örebro	S	F	Villingsberg	Licensjakt	
67	14.01.2024	Karsjön	Värmland	S	F	Tjunken	Licensjakt	Årsvalp
68	15.01.2024	Lundersæter NV	Innlandet	N	F	Rafjellet	Lisensfelling	Årsvalp
69	15.01.2024	Svinkullen	Värmland	S	M	Tjunken	Licensjakt	Årsvalp
70	18.01.2024	Rømsjøen S	Akershus	N	F	Rømskog	Lisensfelling	Revirmarkerende tispe
71	18.01.2024	Rømsjøen S	Akershus	N	M	Rømskog	Lisensfelling	Revirmarkerende hann
72	20.01.2024	Setskog SØ	Akershus	N	M	Fjornshöjden	Lisensfelling	Eldre avkom
73	20.01.2024	Setskog SØ	Akershus	N	M	Fjornshöjden	Lisensfelling	Revirmarkerende hann
74	21.01.2024	Rømsjøen SØ	Akershus	N	F	Nei	Lisensfelling	F1 etter Setten
75	24.01.2024	Vitberget	Västerbotten	S	M	Nei	Skyddsjakt	
76	27.01.2024	Ånstorp 338	Örebro	S	M	Nei	Sjukdom	
77	07.02.2024	Brännkärret	Södermanland	S	M	Nei	Licensjakt	
78	07.02.2024	Davit Patsajægil	Norrbottnen	S	F	Nei	Skyddsjakt	Immigrant
79	20.03.2024	Grue V	Innlandet	N	M	Nei	Lisensfelling	Årsvalp fra Rotna
80	26.03.2024	Ulfsryd	Kronoberg	S	F	Nei	Skyddsjakt	
81	29.03.2024	Evenstad Ø	Innlandet	N	M	Nei	Lisensfelling	
82	31.03.2024	Snillfjord	Trøndelag	N	F	Enslig stasjonær	Illegal avlivning	
83	22.04.2024		Östergötland	S			Trafik	
84	24.04.2024	Stenestad	Skåne	S	M	Söderåsen?	Skyddsjakt	F1 från Setten
85	25.04.2024	Stensäter	Stockholm	S	M	Nei	Skyddsjakt	

¹Skyddsjakt på enskilds initiativ enligt §28 Jaktförordningen (1987:905).

11.4 Vedlegg-Bilaga 4. Genetisk oversikt

Kun revirhevdende individer identifisert fra DNA vinteren 2023-2024 er med i oversikten. Forklaringer: G, M og V nummer er ulike serienumre. Eksempler: G62-20, 62 er løpenummer og 20 er første året (2020) som ulven ble genetisk identifisert. M22-05, dette er en nummerserie for forskningens GPS-merkede ulver, 22 står for år og 05 er løpenummer. V360, her er 360 løpenummer (uavhengig av år). Hvert individ som er genetisk identifisert har en unik kombinasjon. Tallet etter fødselsreviret viser hvilket par som individet stammer fra. Hvis en av foreldrene blir byttet ut så får fødselsreviret nytt nummer. Rm = revirmarkerende individ.

Nr i figur	Revirnavn	Kön	DNA-id nr		Födelserevir	Finsk-rysk Immigrant eller F1	Ny rm individ i reviret	Död	Kommentar
			Sverige	Norge					
1	Julussa	Tispe	G191-21	V1082	Björnås 4		Nej		
1	Julussa	Hann	G105-22	V1042	Ulvåa 1		Nej		M22-05
2	Rafjellet	Tispe	G120-22	V1114	Björnås 4		Nej	Ja	Lisensjakt
2	Rafjellet	Hann	G92-23	V1115	Järsjön 1		Nej	Ja	Lisensjakt
3	Mangen	Tispe	G239-17	V864	Glaskogen 4		Nej		
3	Mangen	Hann	G124-17	V669	Borgvik 1		Nej		M18-18
4	Setten	Tispe	G120-21	V953	Boksjø 2		Nej		
4	Setten	Hann	G187-19	V862	Finsk-russisk	Immigrant	Nej		M20-01
5	Østmarka	Tispe	G152-15	V572	Østmarka 2		Nej		
5	Østmarka	Hann	G201-21	V973	Björnås 4		Nej		
6	Kynna	Tispe	G33-21	V926	Varåa 2		Nej		
6	Kynna	Hann	G211-19	V957	Andån 1		Nej		M23-01
7	Rotna	Tispe	G8-21	V1103	Björnås 4		Nej		
7	Rotna	Hann	G166-22	V1071	Igelsjön 2		Nej		
8	Fjornshöjden	Tik	G62-20	V876	Römskog 3		Nej	Ja	Lisensjakt
8	Fjornshöjden	Hane	G79-18	V786	Mangen 5		Nej	Ja	Lisensjakt
9	Tönsen	Tik	G51-16		Prästskogen 3	F1	Nej		
9	Tönsen	Hane	G315-17		Ryssjön 1		Nej		
10	Balungen	Tik	G151-22 fälld vid skyddsjakt sommar 2023, ingen ny tik funnen därefter.						
10	Balungen	Hane	G96-22		Loberget 1		Nej		
11	Gimmen	Tik	G48-17		Gåsborn 3		Nej		
11	Gimmen	Hane	G86-17		Björnås 3		Nej		
12	Lomsjön	Tik	G97-21		Siggefora 1		Nej		
12	Lomsjön	Hane	G95-21		Siggefora 1		Nej		
13	Järsjön	Tik	G194-19		Gåsmyren 2		Nej		
13	Järsjön	Hane	G226-21		Gåsmyren 2		Ja		
14	Tinäset	Tik	G41-22		Igelsjön 2		Nej		
14	Tinäset	Hane	G66-22		Siggefora 1		Nej		
15	Siggefora	Tik	G14-23		Siggefora 1		Nej		
15	Siggefora	Hane	G165-17		Tiveden 2	F1	Nej		
16	Snösjön	Tik	G173-21		Snösjön 4		Nej		
16	Snösjön	Hane	G160-21		Haraldsjön 1		Nej		
17	Hälleskogsbrännan	Tik	G165-21		Tönsen 1		Nej		
17	Hälleskogsbrännan	Hane	G2-22		Gåsmyren 2		Nej		
18	Salungen	Tik	G82-21		Prästskogen 4		Nej		
18	Salungen	Hane	G74-21		Gåsmyren 2		Nej		

11.4 Vedlegg-Bilaga 4. Genetisk oversikt (forts.)

Nr i figur	Revirnamn	Kön	DNA-id nr		Födelsevirev	Finsk-rysk Immigrant eller F1	Ny rm individ i reviret	Död	Kommentar
			Sverige	Norge					
19	Kesberget	Tik	G64-17		Färna 2		Nej		
19	Kesberget	Hane	G89-16		Vimyren 1		Nej		
20	Forshyttan	Tik	G29-21	V921	Varåa 2		Nej		
20	Forshyttan	Hane	G91-21		Fräkensjön 1		Nej		
21	Rombohöjden	Tik	G153-21		Rombohöjden 5		Nej		
21	Rombohöjden	Hane	G46-21	V944	Hornmoen 1		Nej		
22	Venabäcken	Tik	G55-17		Kesberget 1		Nej	Ja	Licensjakt
22	Venabäcken	Hane	G130-22		Tönsen 1		Ja		
23	Mjuggsjön	Tik	G35-20		Haraldsjön 1b		Nej		
23	Mjuggsjön	Hane	G2-20		Vidaln 2		Nej		
24	Billingbo	Tik	G22-22		Aspafallet 3		Nej		
24	Billingbo	Hane	G26-23		Bergaskogen 1		Ja		
25	Lillsjöbäcken	Tik	G210-22		Tönsen 1		Nej		
25	Lillsjöbäcken	Hane	G125-17	V670	Osdalen 4		Nej		
26	Tjunken	Tik	G4-20		Tjunken 1		Nej	Ja	Licensjakt
26	Tjunken	Hane	G222-17		Gårdsjö 6		Nej	Ja	Licensjakt
27	Forshaga	Tik	G56-16		Kölsta 2		Nej		
27	Forshaga	Hane	G55-16		Sandsjön 3		Nej		
28	Borgvik	Tik	G251-19		Borgvik 3		Nej		
28	Borgvik	Hane					Nej		Ingen hane funnen
29	Villingsberg	Tik	G110-19		Villingsberg 4		Nej	Ja	Licensjakt
29	Villingsberg	Hane	G108-19		Villingsberg 4		Nej	Ja	Licensjakt
30	Gryten	Tik	G13-20		Ärla 2		Nej	Ja	Licensjakt
30	Gryten	Hane	G83-20		Långbogen 1		Nej	Ja	Licensjakt
31	Axsjön	Tik	G106-21		Ärla 2		Nej		
31	Axsjön	Hane	G174-22		Vargavidderna 1		Nej		
32	Sjunda	Tik	G253-17		Sjunda 2		Nej		
32	Sjunda	Hane					Nej		Ingen hane funnen
33	Ösjö	Tik	G111-21		Sjunda 4		Nej		
33	Ösjö	Hane	G13-22		Ärla 2		Nej		
34	Vargavidderna	Tik	G3-19		Tiveden 2	F1	Nej		
34	Vargavidderna	Hane	G243-21		Vargavidderna 1		Ja		Ny som rm
35	Tångeråsa	Tik	G6-21		Vargavidderna 1		Nej	Ja	Licensjakt
35	Tångeråsa	Hane	G40-23		Vargavidderna 1		Nej	Ja	Licensjakt
36	Långbogen	Tik	G7-20		Långbogen 1		Nej		
36	Långbogen	Hane	G159-17		Rombohöjden 2		Nej		
37	Viken	Tik	G164-17		Tiveden 2	F1	Nej		
37	Viken	Hane	G139-21		Tansen 4		Nej		
38	Klyftamon	Tik	G115-21		Sjunda 4		Nej		
38	Klyftamon	Hane	G49-23		Vargavidderna 1		Nej		
39	Hökensås	Tik	G38-20		Tiveden 2	F1	Nej		
39	Hökensås	Hane	G171-23?		Viken 1		Ja?		
40	Baremosse	Tik	G243-19		Tiveden 2	F1	Nej		

40	Baremosse	Hane	G244-21		Vargavidderna 1		Nej		
----	-----------	------	---------	--	-----------------	--	-----	--	--

11.4 Vedlegg-Bilaga 4. Genetisk oversikt (forts.)

Nr i figur	Revirnamn	Kön	DNA-id nr		Födelserevir	Finsk-rysk Immigrant eller F1	Ny rm individ i reviret	Död	Kommentar
			Sverige	Norge					
41	Ripelången	Tik	G138-21		Brängen 1		Nej	Ja	Licensjakt
41	Ripelången	Hane	G108-20 fälld vid skydds jakt sommar 2023, ingen ny hane funnen därefter.						
42	Brängen	Tik	G15-18		Tiveden 2	F1	Nej		
42	Brängen	Hane	G234-17		Tiveden 2	F1	Nej		
43	Kosta	Tik	G113-20		Långbogen 1		Nej		
43	Kosta	Hane	G100-15	V591	Gimmen 3		Nej		
44	Svalemossen	Tik	G101-19		Långbogen 1		Nej		
44	Svalemossen	Hane	G1-22		Gåsmyren 2		Nej		
45	Söderåsen	Tik	G114-20		Långbogen 1		Nej		
45	Söderåsen	Hane	G93-23?		Setten 2		Ja/Nej	Ja	Skydds jakt
46	Linderödsåsen	Tik	G36-20		Långbogen 1		Nej		
46	Linderödsåsen	Hane	G244-19		Kesberget 1		Nej		
47	Risberget-Ulvåa	Tispe	G89-23	V1106	Kynna 6				Nytt revir
47	Risberget-Ulvåa	Hann	G70-23	V1156	Ruskåsen 3				Nytt revir
48	Kymmen	Tik	G164-22/ G23-23	V1069/ V1166	Forshaga 3/ Salungen 1		Ja/Ja		
48	Kymmen	Hane	G12-19	V1020	Björnås 4		Nej		
49	Römskog	Tik	G165-22	V1070	Björnås 4		Nej	Ja	Licensjakt
49	Römskog	Hane	G83-23	V1092	Östmarka 6		Ja	Ja	Licensjakt
50	Boksjö	Tik	G93-21	V962	Boksjö 2		Nej		
50	Boksjö	Hane	G297-17	V707	Östmarka 3		Nej		
51	Prästkogen	Tik	G148-21		Loberget 1		Ja		
51	Prästkogen	Hane	G108-16	V623	Julussa 9		Nej		M22-04
52	Stagelåsen	Tik	G96-19		Krokvattnet 1		Nej		M23-02
52	Stagelåsen	Hane	G68-17		Korsån 5		Nej		M23-05
53	Loberget	Tik	G237-21		Loberget 1		Nej		Övrig stationär tidigare.
53	Loberget	Hane	G198-22	V1110	Kymmen 2		Ja		
54	Vitaspen	Tik	G141-21		Gimmen 5				Nytt revir
54	Vitaspen	Hane	G148-22		Viken 1				Nytt revir
55	Loftonberget	Tik	G72-22		Långsjön 7				Nytt revir
55	Loftonberget	Hane	G32-23		Järsjön 1				Nytt revir
56	Tansen	Tik	G43-23		Låsen 1				Nytt revir
56	Tansen	Hane	G134-22		Viken 2				Nytt revir
57	Florarna	Tik	G67-16		Sandsjön 3		Nej		Övrig stationär tidigare.
57	Florarna	Hane	G76-23	V1085	Setten 2	F1	Ja		
58	Ingsjön	Tik	G26-24		Siggefora 1				Nytt revir
58	Ingsjön	Hane	G62-24		Siggefora 2				Nytt revir
59	Vargmossen	Tik	G197-19		Gåsmyren 2		Nej		
59	Vargmossen	Hane	G183-21		Järsjön 1		Nej		
60	Låsen	Tik	G48-18		Norrsjön 1		Nej		
60	Låsen	Hane	G225-21		Villingsberg 5		Ja		

11.4 Vedlegg-Bilaga 4. Genetisk oversikt (forts.)

Nr i figur	Revirnavn	Kön	DNA-id nr		Födelse-revir	Finsk-rysk Immigrant eller F1	Ny rm individ i reviret	Död	Kommentar
			Sverige	Norge					
61	Treöres	Tik	G150-23		Almhöjden 1				Nytt revir
61	Treöres	Hane	G169-23		Venabäcken 2				Nytt revir
62	Björnhöjden	Tik	G17-24		Forshyttan 2				Nytt revir
62	Björnhöjden	Hane	G138-23		Gimmen 5				Nytt revir
63	Skarpen	Tik	G228-22		Rombohöjden 5		Nej		
63	Skarpen	Hane	G92-20		Grytingen 1		Nej		
64	Ulvsjömyrarna	Tik	G12-23		Myrås 1				Nytt revir
64	Ulvsjömyrarna	Hane	G54-22	V1011	Mangen 6				Nytt revir
65	Krokvatnet	Tik	G179-23?		Mangen 6			Ja	Nytt revir. Trafikdöd.
65	Krokvatnet	Hane	G239-21		Glaskogen 6				Nytt revir
66	Tysslingen	Tik	G156-23		Villingsberg 5		Ja		
66	Tysslingen	Hane	G25-19		Grytingen 1		Nej		
67	Uppsjön	Tik	G5-21		Vargavidderna 1				Nytt revir
67	Uppsjön	Hane	G28-23		Vismen 3				Nytt revir
68	Svartsjön	Tik	G55-23		Sjunda 4		Nej		
68	Svartsjön	Hane	G100-23		Sjunda 4		Ja		
69	Köttsjön	Tik	G121-22		Sjunda 4				Nytt revir
69	Köttsjön	Hane	G101-21		Årla 2				Nytt revir
70	Örvaremassen	Tik	G184-23		Vargavidderna 1				Nytt revir
70	Örvaremassen	Hane	G169-21		Vargavidderna 1				Nytt revir
71	Tisaren	Tik	G52-23		Sjunda 4		Ja		
71	Tisaren	Hane	G22-23		Sjunda 4		Nej		
72	Tiveden	Tik	G37-23		Tiveden 4		Ja		
72	Tiveden	Hane	G46-24		Viken 1		Ja		
73	Hjortemossen	Tik	G135-23		Vargavidderna 1				Nytt revir
73	Hjortemossen	Hane	G55-21		Vargavidderna 1				Nytt revir
74	Fågelmossen	Tik	G65-22		Sjunda 4		Nej		
74	Fågelmossen	Hane	G216-22		Sjunda 4		Nej		
75	Mossjön	Tik	G188-22		Viken 1				Nytt revir
75	Mossjön	Hane	G266-17		Tiveden 2	F1			Nytt revir
76	Rammen	Tik	G99-23		Viken 1				Nytt revir
76	Rammen	Hane	G69-22		Siggefora 1				Nytt revir
77	Glaskogen	Tik					Nej		Ingen tik funnen
77	Glaskogen	Hane					Nej		Ingen hane funnen

11.5 Vedlegg-Bilaga 5. Komplettering av tidligere registreringsresultater

Tabellen viser ny informasjon om revir eller status for revir som er blitt bekreftet etter endt registreringssesong. Denne nye kunnskapen er basert på kompletterende DNA-analyser av prøver fra registrering og DNA-analyser av døde ulver.

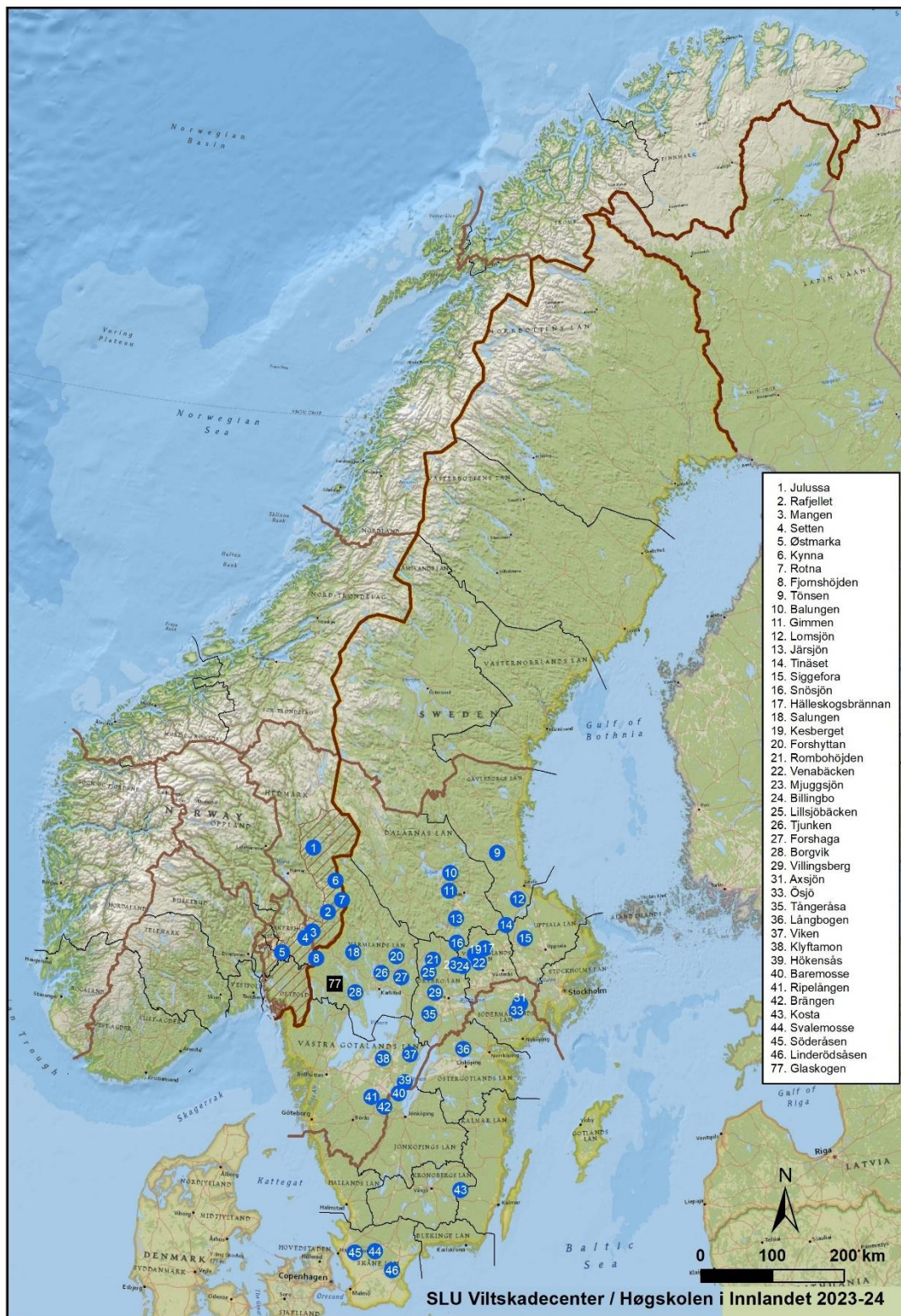
Revir	Land	Vinter	Status i rapport	Ändrat till	Orsak
Storfors	S	2001/02	Revirmarkerende par?	Revirmarkerende par	Yngling 2002
Tisjön	S	2004/05	Andre ulver	Revirmarkerende par	Yngling 2005
Ockelbo	S	2007/08	Revirmarkerende par?	Revirmarkerende par	Yngling 2008
DalsEd Södra	S	2007/08	Familiegruppe?	Revirmarkerende par	Ikke yngling 2007
Jangen	S	2008/09	Revirmarkerende par	Familiegruppe	Yngling 2008
Fryksåsen	S	2008/09	Andre stasjonære	Revirmarkerende par	Yngling 2009
Rotna	N/S	2008/09	Revirmarkerende par?	Revirmarkerende par	Yngling 2009
Linnekleppen	N	2008/09	-	Revirmarkerende par	Yngling 2009
Brattfors	S	2009/10	Andre stasjonære	Revirmarkerende par	Yngling 2010
Gimmen	S	2009/10	Revirmarkerende par?	Revirmarkerende par	Yngling 2010
Skugghöjden	S	2009/10	Revirmarkerende par?	Revirmarkerende par	Yngling 2010
Gåsborn	S	2009/10	-	Revirmarkerende par	Yngling 2010
Djurskog	S/N	2010/11	Revirmarkerende par?	Revirmarkerende par	Yngling 2011
Långsjön	S	2010/11	Revirmarkerende par?	Revirmarkerende par	Yngling 2011
Gårdsjö	S	2011/12	Andre stasjonære	Revirmarkerende par	Yngling 2012
Hærsjø	N/S	2011/12	Revirmarkerende par? (Varaldsk.)	Revirmarkerende par	Yngling 2012
Kläggen	S	2011/12	-	Revirmarkerende par	Yngling 2012
Fänstjärn	S	2011/12	-	Revirmarkerende par	Yngling 2012
Letjenna	N	2011/12	Usikkert par (omtalt i tekst)	Revirmarkerende par	Yngling 2012
Kölsta	S	2012/13	Revirmarkerende par	Familiegruppe	Yngling 2012
Dömlé	S	2013/14	-	Revirmarkerende par	Yngling 2014
Vimyren	S	2013/14	-	Revirmarkerende par	Yngling 2014
Sjösveden ¹	S	2014/15	-	Revirmarkerende par	Yngling 2015
Magnor	S/N	2015/16	-	Revirmarkerende par	Yngling 2016
Billsjön	S	2015/16	-	Revirmarkerende par	Yngling 2016
Ryssjön	S	2015/16	-	Revirmarkerende par	Yngling 2016
Kesberget	S	2015/16	-	Revirmarkerende par	Yngling 2016
Villingsberg	S	2015/16	Revirmarkerende par	Familiegruppe	Yngling 2015
Rockesholm	S	2016/17	-	Revirmarkerende par	Yngling 2017
Sjunda	S	2016/17	- (känd som övrig stationär)	Revirmarkerende par	Yngling 2017
Svartedalen	S	2016/17	-	Revirmarkerende par	Yngling 2017
Venabäcken	S	2017/18	-	Revirmarkerende par	Yngling 2018
Kölviken	S/N	2017/18	-	Revirmarkerende par	Yngling 2018
Sotsjön	N/S	2017/18	-	Revirmarkerende par	Yngling 2018
Tönsen	S	2018/19	- (känd som övrig stationär)	Revirmarkerende par	Yngling 2019
Haraldsjön	S	2018/19	-	Revirmarkerende par	Yngling 2019
Hernes	N	2018/19	-	Revirmarkerende par	Yngling 2019
1 par ²	S	2019/20	Revirmarkerende par	Revirmarkerende par	Yngling 2020
Fräkensjön	S	2019/20	- (känd som övrig stationär)	Revirmarkerende par	Yngling 2020
Ölen ³	S	2019/20	En varg ingick i Vismen	Revirmarkerende par	Yngling 2020
Vargavidderna ³	S	2019/20	Familiegruppe (kallades Vismen)	Revirmarkerende par	Splittrats i två par
Gimmen	S	2019/20	- (känd som övrig stationär)	Revirmarkerende par	Yngling 2020
Igelsjön	S	2019/20	Revirmarkerende par	Familiegruppe	Yngling 2019

11.5 Vedlegg-Bilaga 5. Komplettering av tidligere registreringsresultater (forts.)

Revir	Land	Vinter	Status i rapport	Ändrat till	Orsak
Järsjön	S	2020/21	-	Revirmarkerande par	Yngling 2021
Mjuggsjön	S	2020/21	-	Revirmarkerande par	Yngling 2021
Råken	S	2020/21	Föryngring, ej intakt fam grupp	Familjegrupp	Fler ind påvisade
Mörtsjön	S	2020/21	-	Revirmarkerande par	Yngling 2021
Magnor	S/N	2020/21	- (känd som övrig stationär)	Revirmarkerande par	Yngling 2021
Ruskåsen	S	2021/22	- (känd som övrig stationär)	Revirmarkerande par	Yngling 2022
Ösjö	S	2022/2023	Revirmarkerande par	Familjegrupp	Yngling 2022

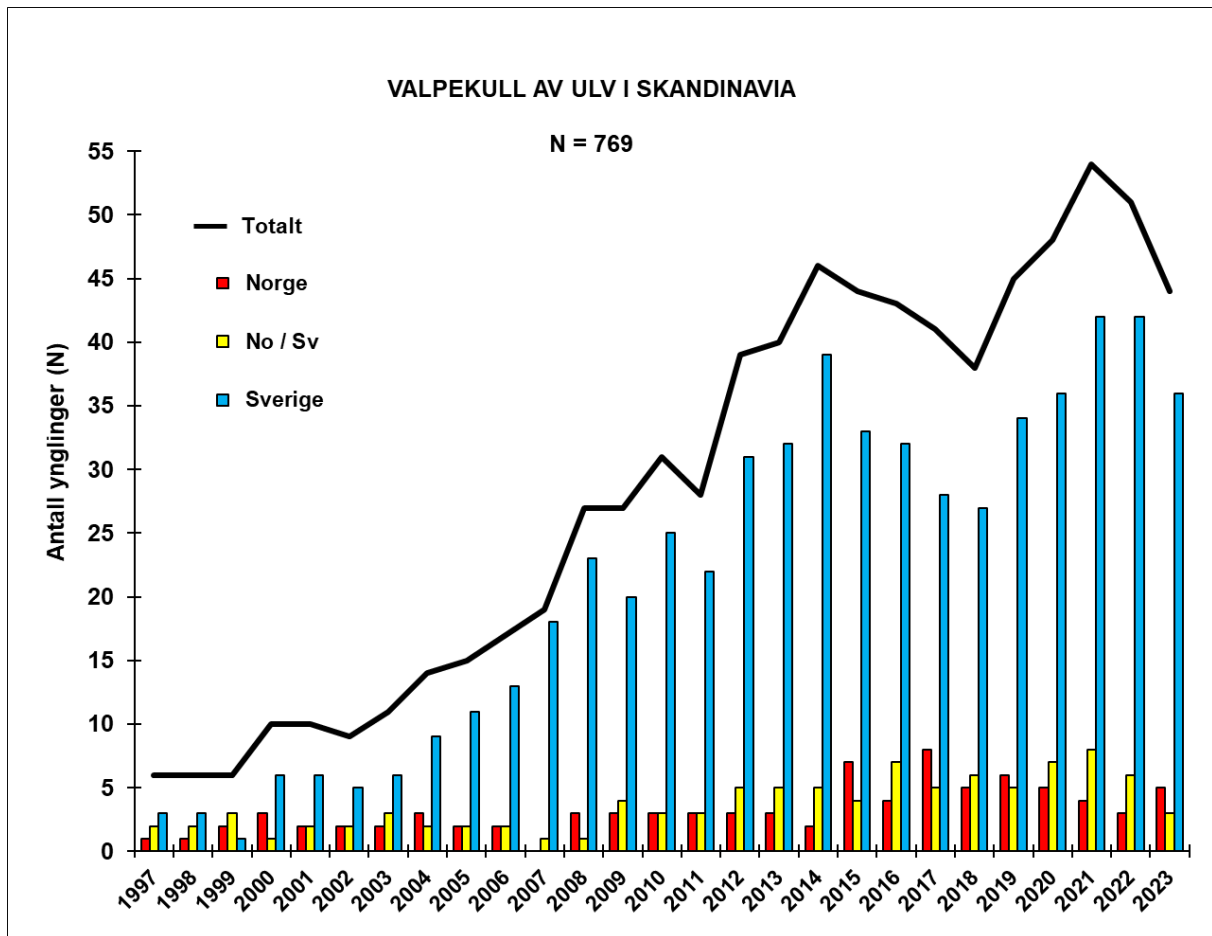
11.6 Vedlegg-Bilaga 6. Kart over valpkull av ulv i 2023

Vedlegg 6. Kartet viser familiegrupper der det er konkludert med at årssvalper er født i 2023 (sirkel). Ett revir med dokumentert yngling, men der ingen familiegruppe ble påvist i registreringsperioden påfølgende vinter, er også vist (firkant). Revirene er nummerert som i Figur 2 og Vedlegg 2 & 4.

11.7 Vedlegg-Bilaga 7.

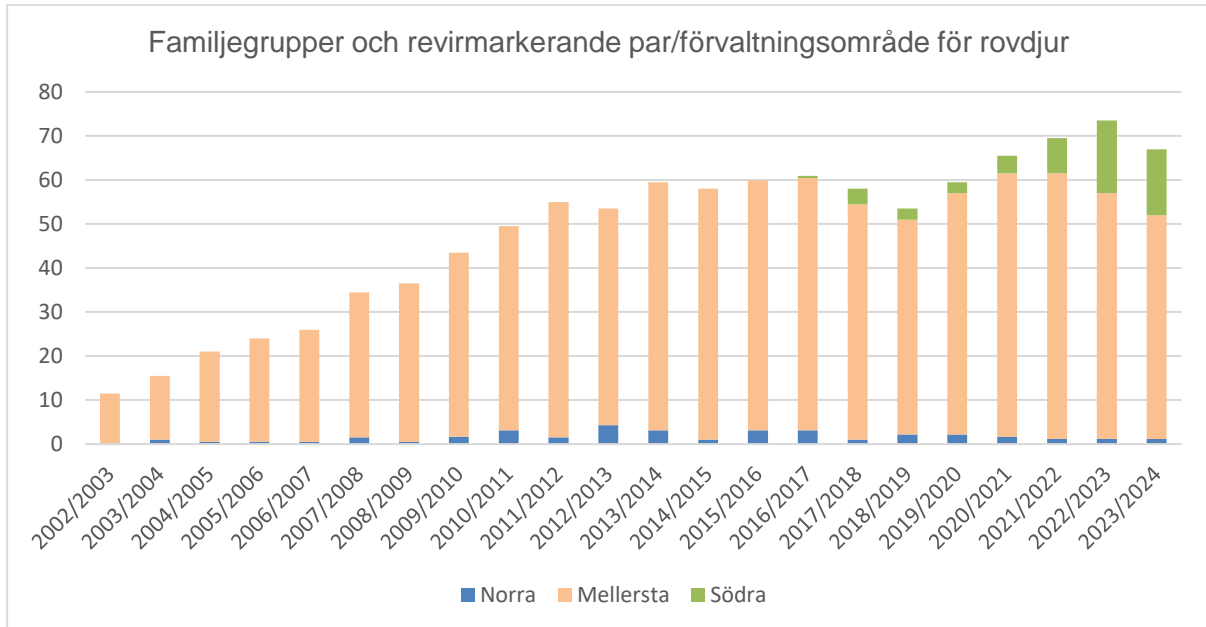
Antall valpekull av ulv pr. land og år for perioden 1997-2023

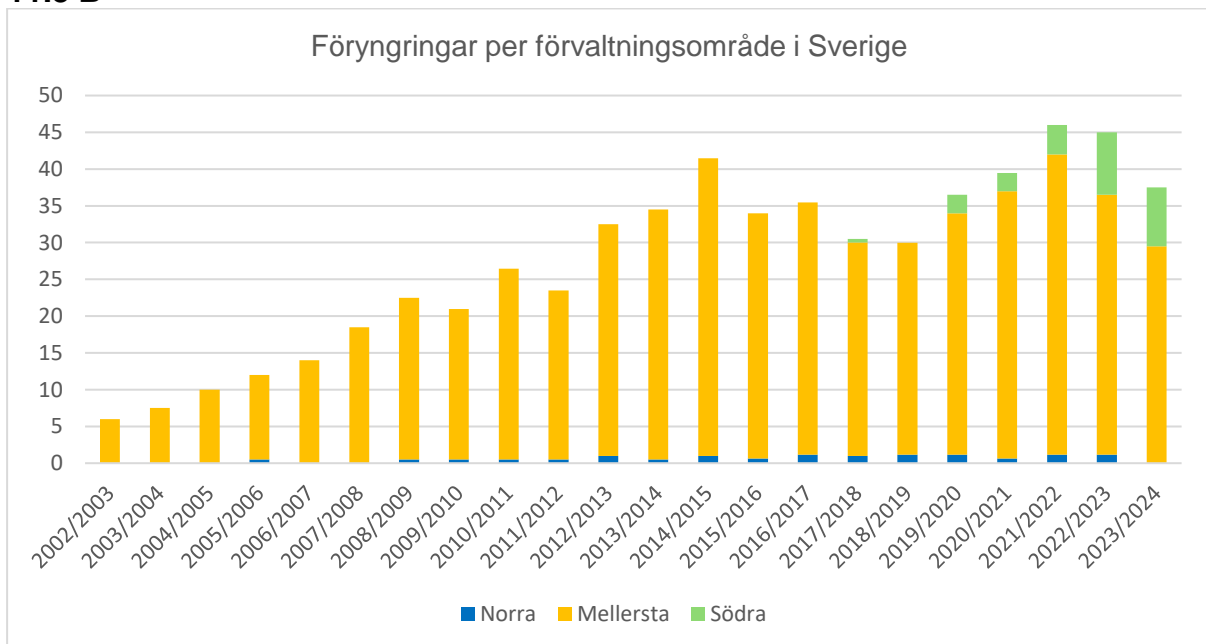
Vedlegg 7. Antall valpekull av ulv pr. år bekreftet i Norge (rødt), svensk-norske grenserevir (gult) og Sverige (blått) i 27-årsperioden 1997-2023. Den øvre svarte linjen viser utviklingen i antall ynglinger pr. år totalt i Skandinavia for samme periode.

11.8 Vedlegg-Bilaga 8. Länsvis utveckling av antall ulverevir med familjegrupper och revirmarkerande par i det midtre och söndre rovdjur-förvaltningsområdet i Sverige, 1998/99 – 2023/24

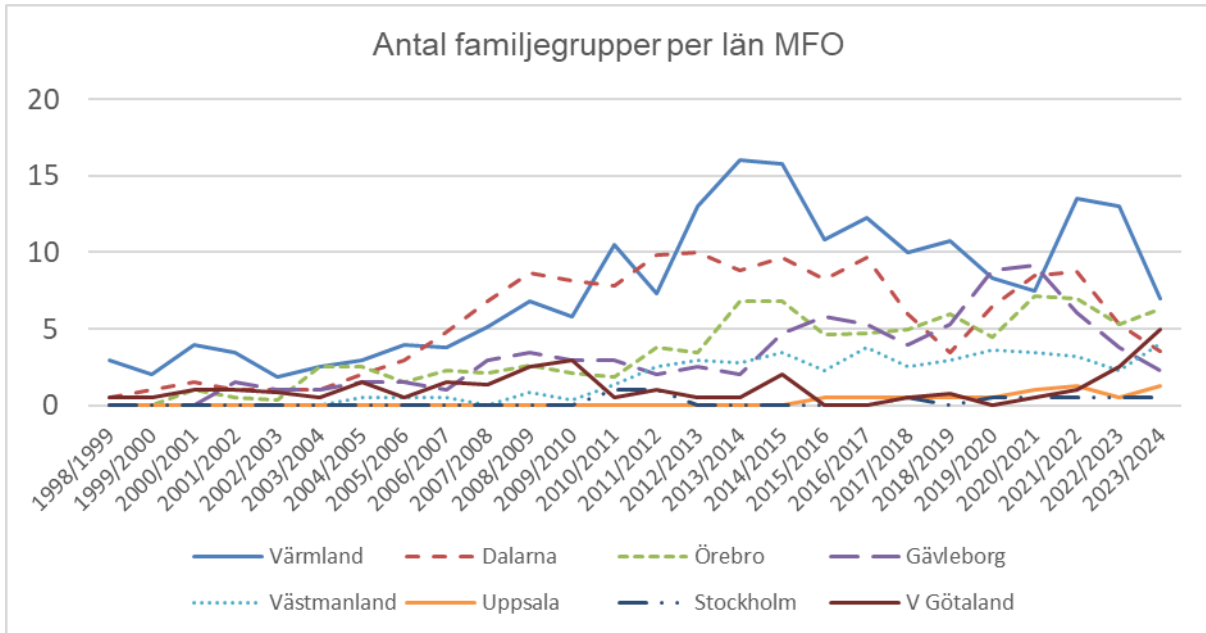
11.8 A

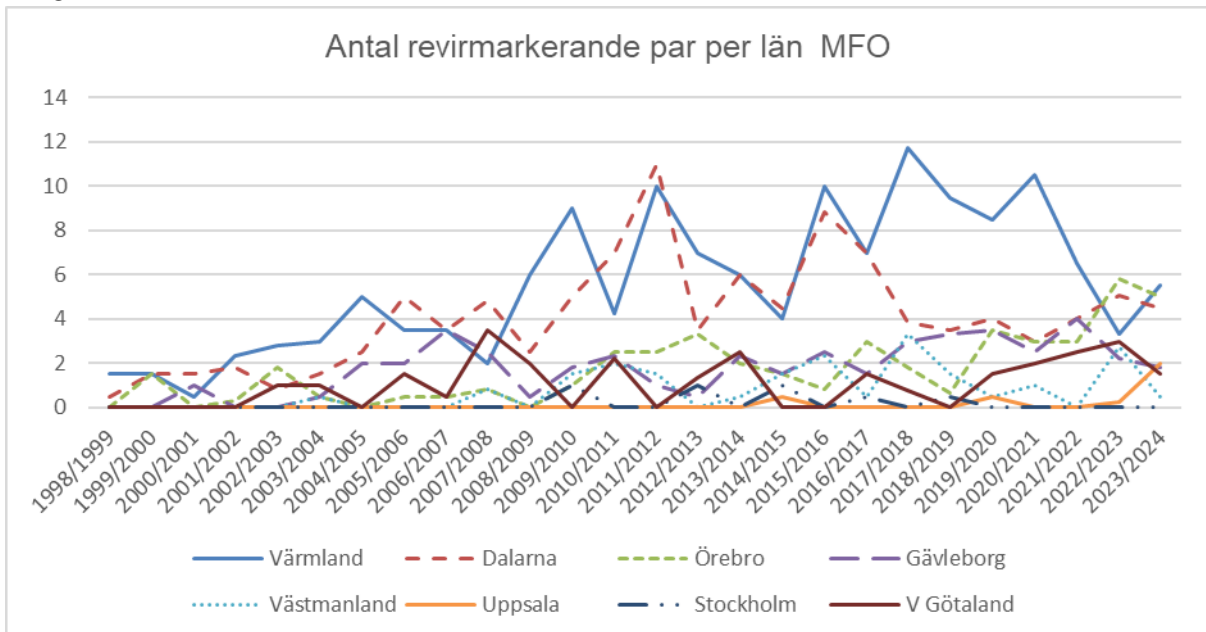
11.8 B

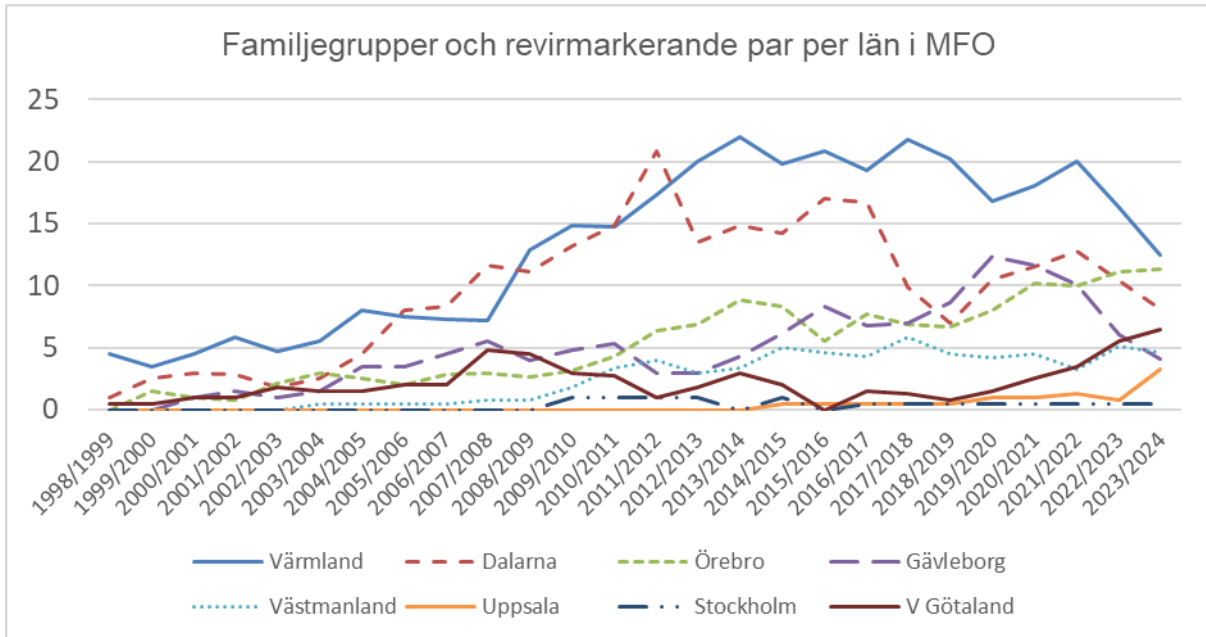
11.8 C

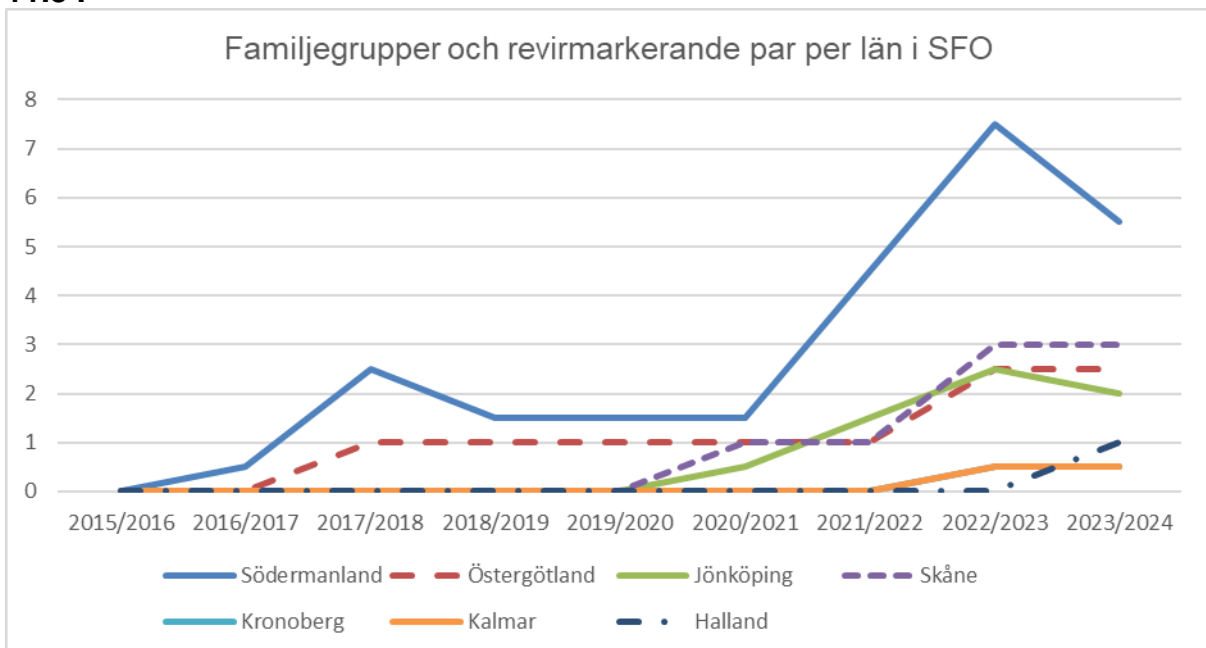
11.8 D

11.8 E

11.8 F

Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia

Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien

ISSN 2387-2950
ISBN 978-82-426-4783-2 (dig. utg)

ROVDATA SLU VILTSKADECENTER

Adresse: Adress:

NINA Grimsö Forskningsstation

P.b. 5685 Torgarden Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU

7485 Trondheim 739 93 Riddarhyttan

Telefon: +47-73 80 16 00 Telefon: +46 581-69 73 00 (växel)

Internett: www.rovdata.no Internet: www.slu.se/viltskadecenter

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Department of Ecology
Grimsö Wildlife Research Station

Beräkningar av beskattning av den skandinaviska vargpopulationen 2025

Rapport till Naturvårdsverket, Sverige och
Miljødirektoratet, Norge från SKANDULV

av

**Henrik Andrén, Camilla Wikenros, Olof Liberg, Håkan Sand,
Petter Wabakken**

Version 2024-06-05 (preliminär version)

Högskolen i Innlandet

Beräkningar av beskattning av den Skandinaviska vargpopulationen 2025 - a report from the Scandinavian Wolf Research Project (SKANDULV) to the Swedish Environmental Protection Agency and to the Norwegian Environmental Agency.

2024-06-05 (preliminär version)

Authors:

Henrik Andrén, Grimsö Wildlife Research Station, Department of Ecology, SLU, Sweden
Camilla Wikenros, Grimsö Wildlife Research Station, Department of Ecology, SLU, Sweden
Olof Liberg, Grimsö Wildlife Research Station, Department of Ecology, SLU, Sweden
Håkan Sand, Grimsö Wildlife Research Station, Department of Ecology, SLU, Sweden
Petter Wabakken, Faculty of Applied Ecology, Agricultural Sciences and Biotechnology, Campus Evenstad, Inland Norway University of Applied Sciences, Norway

Program coordinator for SKANDULV:

Camilla Wikenros, camilla.wikenros@slu.se

Publisher of report in this format:

Grimsö Wildlife Research Station, Department of Ecology, Swedish University of Agricultural Sciences

Postal address:

Grimsö 152
739 93 Riddarhyttan

Place of publication:

Riddarhyttan

Year of publication:

2024 – preliminär version

Online publication:

<http://pub.epsilon.slu.se>
<http://www.slu.se/skandulv>

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Uppdraget

Beskattningsmodell på varg i Skandinavien inför jaktåret 2023/2024

Bakgrund – svensk förvaltning

Art- och habitatdirektivet (92/43/EEG), där varg ingår i bilagorna II och IV, ställer bland annat krav på att medlemsstaterna inom EU ska se till att de arter och livsmiljöer som omfattas av direktivets bilagor uppnår och bibehåller en gynnsam bevarandestatus. I direktivets artikel 1 anges att en arts bevarandestatus är summan av de faktorer som påverkar arten och som på lång sikt kan påverka den naturliga utbredningen och storleken av artens populationer. Det finns tre förutsättningar som behöver vara uppfyllda om vargens bevarandestatus ska kunna anses vara gynnsam: I) vargens populationsutveckling visar att arten på lång sikt kommer att förbli en livskraftig del av sin livsmiljö, II) vargens naturliga utbredningsområde varken minskar eller sannolikt kommer att minska inom en överskådlig framtid, och III) det finns – och sannolikt kommer att fortsätta att finnas – en tillräckligt stor livsmiljö för att artens populationer ska bibehållas på lång sikt. I linje med art- och habitatdirektivet har riksdagen fattat beslut om att Sverige ska ha livskraftiga rovdjursstammar.

Förordningen (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn anger att syftet med förvaltningen är att rovdjursarterna ska finnas i så stort antal att de långsiktigt finns kvar i den svenska faunan och att djuren kan sprida sig till sina naturliga utbredningsområden. Detta syfte ska uppnås i en takt som främjar samexistensen mellan människor och dessa arter samtidigt som skador och olägenheter förebyggs och begränsas. Sverige är enligt 2 § förordningen indelat i tre rovdjursförvaltningsområden – norra, mellersta och södra – och för varje område finns ett samverkansråd för samverkan mellan länsstyrelserna och, i norra och mellersta området ingår även Sametinget.

Möjligheten att delegera beslut om jakt från Naturvårdsverket till en länsstyrelse infördes efter propositionen En ny rovdjursförvaltning (2008/09:210). Delegering medgavs då under vissa förutsättningar. Riksdagen beslutade den 10 december 2013 om En hållbar rovdjurspolitik (prop. 2012/13:191, 2013/14:MJU7). I propositionen uttalas att delegering till länsstyrelsen av beslutanderätten avseende skydds jakt på stora rovdjur bör ske utan begränsning, även till län som saknar reproducerande stam av den aktuella arten. Naturvårdsverket kan även överlåta rätten att fatta beslut om licensjakt till länsstyrelserna när antalet föryngringar för arten i rovdjursförvaltningsområdet överstiger de miniminivåer som fastställts för området. Att överlåta rätten att fatta beslut om skydds- och licensjakt till länsstyrelserna är en del av den regionaliserade rovdjursförvaltningen som beslutats av riksdagen.

Två forskargrupper med ledande internationell expertis i bevarandebiologi och vargekologi blev 2015 ombudda att bedöma referensvärdet för vargens populationsstorlek i Sverige (Favourable Reference Population, FRP; Evans & Arvela 2011). Bedömningarna gjordes genom vetenskapliga synteser av den befintliga kunskapen, med särskilt fokus på vargpopulationens storlek och behovet av invandring av vargar från Finland och Ryssland.

Som ett resultat av detta bedömer Naturvårdsverket att givet att vargarna i Sverige och Skandinavien (Sverige och Norge) utgör en del av den nordeuropeiska vargpopulationen

(genom immigration och emigration, och genflödet som är associerat med detta), att det behövs minst 300 vargar i Sverige, samt att minst en ny immigrant från Finland eller Ryssland ska reproducera sig inom det skandinaviska utbredningsområdet under naturliga förhållanden varje 5-årsperiod (varggeneration), för att vargen i Sverige ska kunna anses ha gynnsam bevarandestatus (Naturvårdsverket 2015, 2016).

Bakgrund – norsk förvaltning

Norsk förvaltning är baserad på både decentralisering/regionalisering och zoner. Landet är indelat i 8 rovdjursförvaltningsregioner med var sin rovdjursförvaltningsnämnd (rovviltmyndighet). Nämnderna består av regionala politiker från fylkeskommunerna och sametinget i respektive region. Statsforvalteren från fylker (län) är sekreterare för respektive regionala nämnd. Nämnderna har beslutsmyndighet för skadefellings- och lisensfällingskvoter för de arter som är på eller över det beståndsmål som är fastställt för respektive art i den regionen. Om regionen inte har ett beståndsmål för en art (d.v.s. inget delansvar för det nationella beståndsmålet) så har den regionala rovdjursnämnden alltid beslutsmyndighet för kvoter på den arten. När det gäller varg så är det två regioner (4 och 5) som gemensamt delar på det nationella beståndsmålet, samt det förvaltningsområde (ulvesonen) som målet huvudsakligen ska uppnås innanför. Ulvesonen utgör delar av de två regionerna.

Det nationella beståndsmålet för varg i Norge är 4 – 6 årliga föryngringar, varav minst 3 ska vara helnorska och där gränsrevir räknas med en faktor med 0,5. Det är bara när beståndet är över målet som rovdjursnämnden kan fastställa fällingskvoter som omfattar familjegrupper, eller enstaka vargindivider innanför ulvesonen.

Skadefällingskvoter på varg gäller för perioden 1 juni till och med 15 februari och fastställs vanligtvis under tidig vår. Skadefelling har som huvudsyfte att hantera akuta skadesituationer och statsforvalteren har mandat att fatta skadefällingsbeslut innanför den beslutade kvoten. Lisensfällingskvoter beslutas vanligtvis i juni efter att vinterns beståndsinventeringsresultat för Skandinavien har rapporterats. Lisensfelling pågår från 1 december till och med 31 maj utanför ulvesonen och 1 januari till och med 15 februari innanför ulvesonen/i etablerade revir. Lisensfelling har som huvudsyfte att vara beståndsreglerande, gällande populationsstorlek och utbredning. Från och med det datum en rovdjursnämnd har fattat beslut om kvot för lisensfelling så räknas all dödlighet orsakad av människor från lisensfällingskvoten (skydds jakt/skadefelling, trafikolyckor, dokumenterad illegal jakt, avlivning p.g.a. skabb m.m.), detta innebär att genomförda skydds jakter dras från både skadefällings- och lisensfällingskvoten.

Före 2015 har vargpopulationen i Norge legat på eller under beståndsmålet och det har därmed bara beslutats fällingskvoter som omfattar enstaka vargindivider utanför ulvesonen. Lisensfelling under säsongen 2017/2018 var första gången där lisensfelling också omfattade hela revir med föryngring, både helt eller huvudsakligen utanför ulvesonen. I tillägg blev det beslutat om kvoter på enstaka individer i region 4 och 5 utanför ulvesonen, och flera regioner utan beståndsmål beslutade också om lisensfelling. Kvoter som beslutas utanför ulvesonen och utanför region 4 och 5 omfattar oftast inte känd förekomst av varg, utan beslutas för att lisensfelling ska kunna genomföras om eventuella vargar i eller efter spridningsfas dyker upp i betyprioriterade områden.

Uppdrag – beskattningsmodell på varg i Skandinavien inför jaktåret 2024/2025

Uppdragsbeskrivning

Naturvårdsverket och Miljødirektoratet har gett i uppdrag åt SKANDULV att beräkna hur olika beskattningsnivåer kan förväntas påverka tillväxttakten i den skandinaviska vargpopulationen (Naturvårdsverket, ärende NV-01405-24, kontrakt 365-24-002). Arbetet ska innebära en uppdatering och eventuell vidareutveckling av rapporterna från SKANDULV 2023-06-02 (Andrén m.fl. 2023, Beräkningar av beskattning av den skandinaviska vargpopulationen 2024). Utlåtandet ska anpassas dels till hela den skandinaviska populationen och dels enbart den svenska delen av populationen, och ska minst använda sig av/ta hänsyn till:

- Kunskap och information från båda länders DNA insamling och fastställda inventeringsresultat från inventeringssäsongen 2023/2024.
- Existerande kunskap om den totala dödligheten (alla kända dödsorsaker), inklusive rådande kunskap om (uppskattning av) omfattningen av illegal jakt.
- Den skandinaviska vargpopulationens utveckling både för hela populationen, samt separat för enbart Sverige.

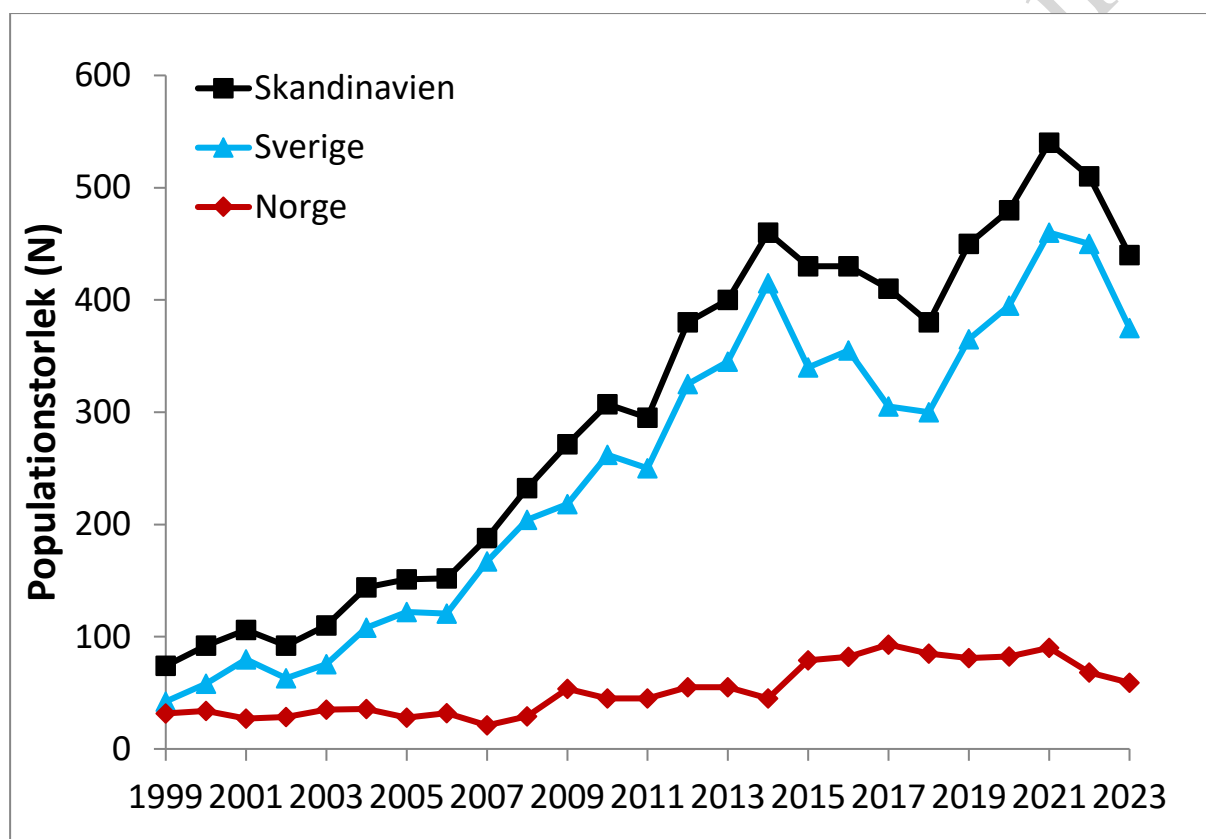
Rapporten ska vara gemensam för Norge och Sverige och synliggöra vilka konsekvenser de olika scenarier som har beskrivits ovan medför för den skandinaviska vargpopulationens utveckling. Specifikt önskar vi att det redovisas modelleringsresultat angående:

- Hur stor populationsstorleken för varg beräknas bli hösten 2024 och 2025 (med 80, 90 och 95 % konfidensintervall) vid olika nivåer av beskattning. Samt en beskrivning av hur denna räknas fram.
- En uppskattning av olika beskattningsnivåers konsekvenser för respektive lands möjlighet att uppnå/upprätthålla sina respektive beståndsmål.
- Sannolikhet att den svenska delen av populationen understiger referensvärdet för gynnsam bevarandestatus (d.v.s. 300) hösten 2024 och 2025 vid olika beskattningsnivåer (exempelvis varje 10-tal inom intervallet 0 till 150), samt det jaktuttag då sannolikheten att den svenska delen av populationen understiger 300 är mindre än 2,5%, 5% och 10%.

I årets uppdrag ingick också att testa populationsmodeller avseende antal revir. Beräkningar ska alltså bygga på antal revir, som vi tolkar som antal familjegrupper och antal par med revirmarkerande vargar. Enheterna för analyserna blir alltså inte antal vargar, utan antal familjegrupper och par. Beskattningen bygger då på antal fall när båda revirmarkerande vargarna skjuts i familjegrupper eller par.

Inledning

Utgångspunkten för varje beräkning av ett mänskligt uttag ur en vild djurpopulation, där man vill ha kontroll på konsekvenserna, är populationens storlek och tillväxt. Den skandinaviska vargpopulationen, och även de nationella delpopulationerna har haft en nästan obruten utveckling fram till 2014 (Figur 1). Därefter vände utvecklingen nedåt i Sverige fram till 2018, men de senaste fem åren har den pendlat mellan positiv och negativ tillväxt. I Norge, däremot ökade stammen något 2015 och har därefter varit relativt konstant förutom de två senaste åren då den har minskat något. Eftersom den svenska delpopulationen är avsevärt större än den norska återspeglas dynamiken i Sverige i den totala skandinaviska population, om än något dämpat.

Figur 1. Populationsutveckling av varg under perioden 1999 till 2023 för den skandinaviska populationen (svart), den svenska delpopulationen (blå) samt den norska delpopulationen (röd). Populationstorleken per 1 oktober för respektive år inkluderar funna levande och döda vargar under inventeringssäsongen (1/10–30/3). Populationsskattningarna är hämtade från de årliga nationella statusrapporterna som produceras av Viltskadecenter (Sverige) och Rovdata och Høgskolen i Innlandet (Norge).

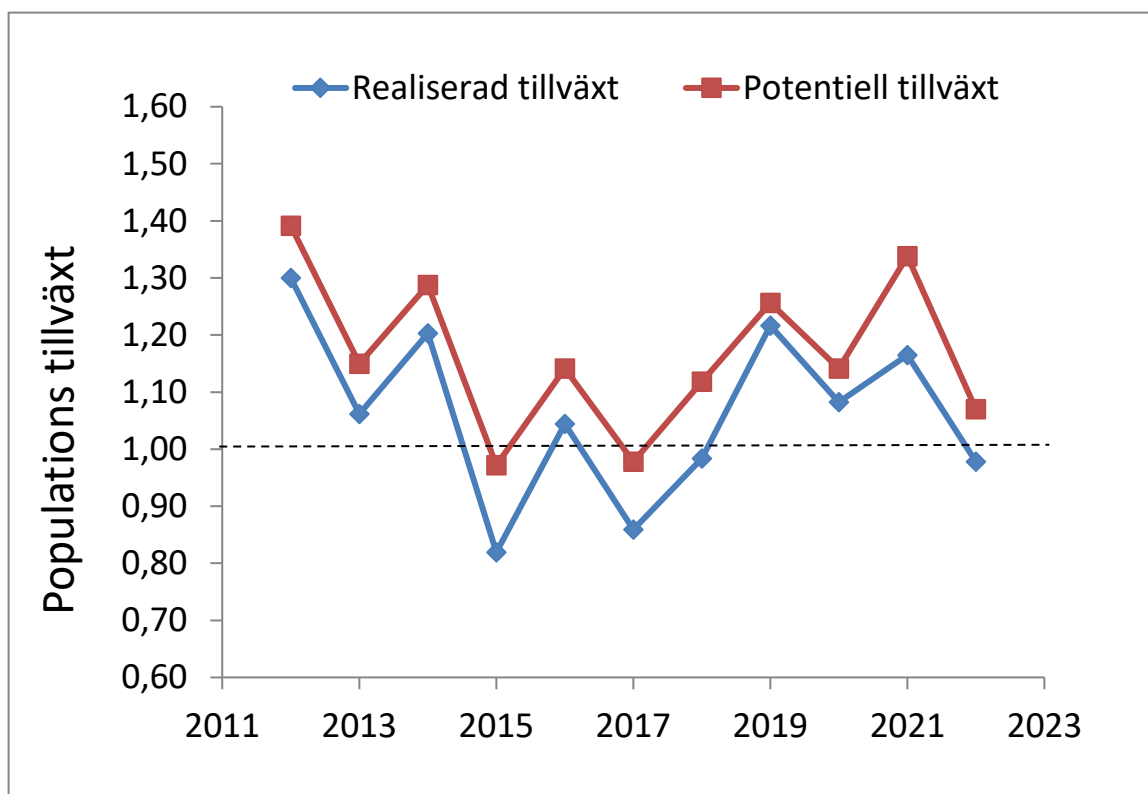
I den här rapporten kommer vi att använda några begrepp som inte förekommer i de nationella statusrapporterna men som är viktiga för att beräkna populationens nettoproduktion och därmed det utrymme som ges för jakt. För att beräkna kommande jaktuttag behöver vi veta hur snabbt populationen skulle växa utan effekter av legal jakt (inkluderar licensjakt,

skyddsjakt och nödvärn). Denna tillväxt ger den årliga nettoproduktion i populationen som ger utrymme för jakt. Vi kallar denna tillväxt för den *potentiella populationstillväxten*. I avsaknad av jakt är den *potentiella populationstillväxten* helt enkelt populationen vid en viss tidpunkt på året dividerad med populationen året innan vid samma tidpunkt. En sådan situation har vi inte haft i Skandinavien på många år. I stället jagas populationen både under sommar- och vinterhalvåren. För att beräkna den *potentiella populationstillväxten* måste vi därför kontrollera för effekterna av jakt. Det gör vi genom att jämföra inventeringsresultatet år 1 minus den jakt som genomförs under perioden 1 oktober – 30 april (*nettopopulation vår*) med inventeringsresultatet år 2 plus den jakt som skett under sommaren (1 maj – 30 september) innan inventeringen år 2 (*bruttopopulation höst*). Vi får den *potentiella populationstillväxten* genom att dividera *bruttopopulationen höst* år 2 med *nettopopulationen vår* år 1. Denna teoretiska tillväxt skiljer sig från den ”realiserade tillväxten” som är kvoten mellan populationsstorleken enligt inventeringsresultatet år 2 dividerad med motsvarande från år 1. Den *potentiella populationstillväxten* är därmed ett sätt att approximera hur populationen skulle vuxit utan någon laglig jakt alls. Däremot finns all ”övrig dödlighet” (naturlig, trafik och illegal jakt) inkluderad i beräkningen av den *potentiella populationstillväxten*. Observera att även om vi tidigare har visat att den illegala jakten kan vara omfattande (Liberg m.fl. 2012, 2020) så ingår denna i beräkningarna av den *potentiella populationstillväxten*.

Ett exempel på beräkning av den *potentiella tillväxten* är följande: Inventeringsresultatet för Skandinavien 2017/18 var 410 vargar. Från 1 okt 2017 till 30 april 2018 sköts 62 vargar. *Nettopopulationen vår* för 2017/18 blir då $410 - 62 = 348$ vargar. Inventeringsresultatet för 2018/2019 var 380 vargar. Sommaren före (1 maj 2018 till 30 september 2018) sköts 8 vargar. *Bruttopopulation höst* 2018/2019 blir då $380 + 8 = 388$. Den potentiella tillväxten för populationen från 2017/2018 till 2018/2019 blir då $388/348 = 1,11$ eller 11%. Värdena för *bruttopopulation höst* och *nettopopulation vår*, liksom den potentiella tillväxttakten presenteras för Skandinavien och för den svenska delpopulationen i Tabell 1 i syfte att ge en historisk översikt över populationens utveckling.

Tabell 1. Populationsnivåer uttryckta som antal föryngringar, bruttopopulation höst, nettopopulation vår, samt potentiella tillväxttakter (utan legal jakt) för varg Skandinavien och Sverige för perioden 2004/2005 till 2023/2024 (Wabakken/Svensson m.fl. 2005 – 2024). Populationsskattningarna (bruttopopulation höst och nettopopulation vår) bygger på de i statusrapporterna angivna antalet föryngringar multiplicerat med en omräkningsfaktor 10 samt det angivna antalet legalt skjutna vargar under olika perioder.

År	Skandinavien				Sverige			
	Antal föryngringar	Brutto pop höst	Netto pop vår	Potentiell tillväxt	Antal föryngringar	Brutto pop höst	Netto pop vår	Potentiell tillväxt
2004-2005	14	111	102	1,59	10	108	106	1,51
2005-2006	15	125	121	1,23	12	125	121	1,17
2006-2007	16	123	117	1,02	14	122	118	1,01
2007-2008	19	193	176	1,65	19	170	157	1,45
2008-2009	26	236	226	1,34	22,5	205	197	1,31
2009-2010	26	276	232	1,22	21	219	181	1,11
2010-2011	31	315	271	1,36	26,5	265	231	1,46
2011-2012	28	300	276	1,11	23,5	253	235	1,10
2012-2013	38	384	353	1,39	32,5	327	307	1,39
2013-2014	40	413	376	1,17	34,5	353	327	1,15
2014-2015	46	472	394	1,26	41,5	421	356	1,29
2015-2016	43	441	395	1,12	34	346	312	0,97
2016-2017	43	435	379	1,10	35,5	356	316	1,14
2017-2018	41	416	348	1,10	30,5	309	270	0,98
2018-2019	38	388	357	1,11	30	302	293	1,12
2019-2020	45	458	419	1,28	36,5	368	347	1,26
2020-2021	48	488	404	1,16	39,5	396	346	1,14
2021-2022	54	545	477	1,35	46	463	427	1,34
2022-2023	51	524	424	1,10	45	457	377	1,07
2023-2024	44	455	378	1,07	37,5	384	331	1,02

Figur 2. Mellanårsvariation i den potentiella och realiserade tillväxttakten (λ) i vargpopulationen under de 10 senaste åren i Sverige (Tabell 1). Värdet under 1,0 innebär att populationen har minskat från ett år till nästa.

Beräknad beskattning baserad på observerad populationsstorlek och årlig tillväxt

För att beräkna effekten av ett visst jaktuttag i vargpopulationen för en kommande vinter jämfört med föregående års nivå behöver man utgå från tidigare års tillväxt och hur denna har påverkats av genomfört jaktuttag i populationen. Däremot räknar vi inte in övrig känd dödlighet vid denna beräkning. Anledningen till detta är att man aldrig vet hur stor andel av den totala övriga dödligheten (naturlig, trafik och illegal jakt) som är ”känd”. Omfattningen av den ”kända” övriga dödligheten kan variera kraftigt mellan olika år och skulle man räkna in denna införs ett fel med okänd storlek. Istället ingår denna dödlighet som en del i populationens demografi utan jakt (se nedan).

Beräkningar i denna rapport bygger på populationens storlek som redovisas i de årliga inventeringsrapporterna och har tidigare beräknats genom att multiplicera antalet funna och bekräftade föryngringar i populationen med en faktor 10 samt där hälften av flockarna och föryngringarna som är belägna på riksgränsen mellan länderna tillfaller respektive land (Svensson m.fl. 2019, 2022, Wabakken m.fl. 2020, 2022). I denna rapport har vi istället använt resultat från den mest omfattande inventeringen och insamlingen av prover som genomfördes i Sverige under inventeringssäsongen 2017 – 2018. Resultat från denna säsong analyserades med en ny typ av populationsmodell och där man beräknade kvoten mellan antalet familjegrupper och den skattade storleken på den totala populationen (Bischof m.fl.

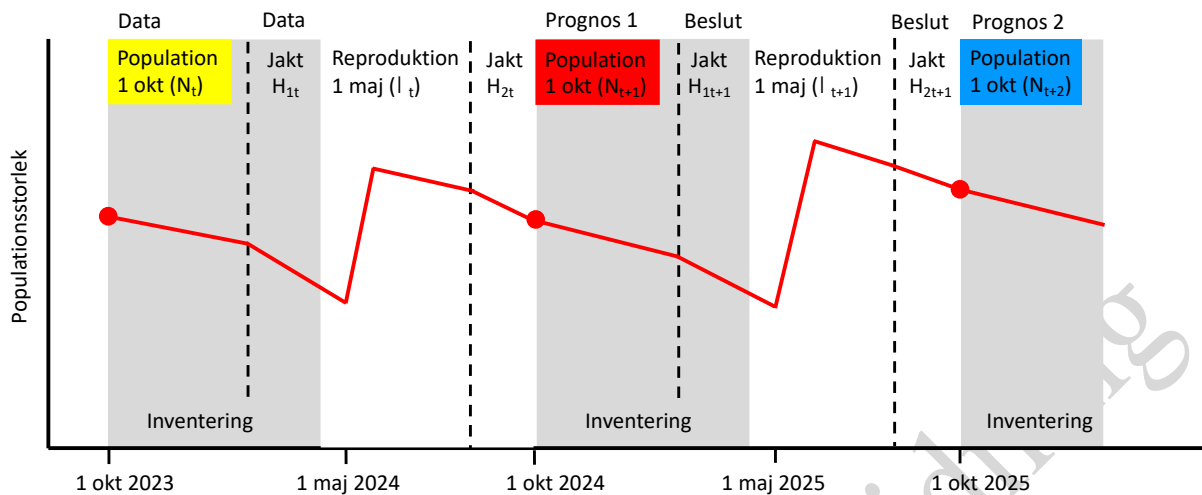
2019). Denna kvot beräknades till 9,8 (9,5-10,2 95% konfidensintervall). Under detta inventeringsår var antalet familjegrupper detsamma som antalet föryngringar. Dessutom var insamlingen av varg DNA prover under de första åren (2013 – 2016) främst inriktad mot vargar i flockar, medan man under 2017 även försökte få med DNA-prover för vargar som inte tillhörde någon flock (ensamma stationära samt vandringsvargar). Dessutom gjorde man ansträngningar att även få med samtliga individer i familjegrupperna. Konverteringsfaktorn för 2017 ger därför en mer realistisk beskrivning av relationen mellan antalet registrerade föryngringar och populationsstorlek.

Målsättningen med denna rapport är att skatta populationsstorleken både till den kommande inventeringssäsongen d.v.s. hösten 2024 samt även till efterföljande inventeringssäsong d.v.s. vid hösten 2025 för olika storlek på jaktuttag under perioden 1 maj 2024 till 30 september 2025. Därför behöver man förutom att beakta populationstillväxten som sker under våren 2024 även att beakta den populationstillväxt som kommer att ske under våren 2025 vilket innebär att man måste ta hänsyn till ytterligare en faktor med viss osäkerhet i dessa beräkningar.

Beräknat på inventeringsresultatet över antal föryngringar multiplicerat med 10 (Tabell 1), blir den årliga *potentiella tillväxten* i den skandinaviska populationen i medeltal ca 16% för den senaste 10-årsperioden medan denna för den svenska delpopulationen uppgår till 13%. I denna rapport använder vi endast data på populationstillväxten för de senaste 10 åren för våra beräkningar eftersom den mer komplexa populationsmodellen ger väldigt osäkra resultat om man använder en kortare tidsperiod. Modellen ger också väldigt osäkra resultat om man gör en beräkning för enbart Norge.

Metoder och data

Figur 3. Tidslinje inom vargförvaltningen för inventering, jakt, beslut om jakt och prognoser. Vargpopulationens förändring över tid (röd linje), tidpunkt för jämförelse (1 oktober; röda punkter). Prognos 1 för 1 oktober 2024 (N_{t+1}) beräknas från inventeringsresultatet 1 oktober 2023 (N_t) (data) och jakt från 1 oktober 2023 till 30 april 2024 (H_{1t}). Prognos 2 för 1 oktober 2024 beräknas från prognos 1 för 1 oktober 2024 (N_{t+1}) och beslut om eventuell jakt från 1 maj 2024 till 30 september 2025 (H_{1t+1} och H_{2t+1}). Se tabellerna 2 och 3, för olika beskattningsnivåer. Färgerna för populationsstorleken 1 oktober återkommer i tabellerna 2 och 3 samt i figurerna 4 och 5.

Populationsmodellen som används i analyserna $N_{(t+1)} = \lambda_{pt} \times (N_t - H_{1t}) - H_{2t}$ är samma som använts för att beräkna bruttopopulationen på hösten, nettopopulationen på våren och den potentiella tillväxten i populationen från våren till hösten.

Beräkningarna i tabell 1 är exakta (deterministiska) och tar inte hänsyn till osäkerheten i olika faktorer. Däremot tar populationsmodellen som ligger till grund för resultaten i tabell 2 och 3 hänsyn till att det finns osäkerheter i omräkningsfaktorn, observerbarhet av vargföringringar, tillväxttakten och en processosäkerhet (se Bilaga 2), d.v.s. det faktum att populationsmodellen är en förenklad beskrivning av verkligheten.

I populationsmodellen har vi också tagit hänsyn till att man inte alltid har registrerat alla vargföringringar under inventeringsperioden, s.k. observerbarhet av vargföringringar. Under perioden 2005 – 2016 fann man 220 av 226 (97 %) vargföringringar under inventeringsperioden, 6 vargföringringar har i efterhand identifieras med hjälp av DNA-analyser och föräldraskap (Åkesson m.fl. 2022). Det innebär att man vissa år missar någon föringring samt att antalet registrerade vargföringringar är ett absolut minimum.

I år har vi även tagit hänsyn till populationsuppskattningarna som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar (Milleret m.fl. 2023, samt preliminära uppskattningar; Bischof och Milleret muntligen 2024-05-14) då modellen ska anpassas till data. Detta gör att osäkerheten i prognoserna blir betydligt mindre. Då osäkerheten i fångst-återfångstberäkningar är betydligt mindre än populationsuppskattningarna från antal föringringar, får fångst-återfångstberäkningar större betydelse i populationsmodellen.

Populationsmodellen

För att göra prognoser för vargpopulationen i Sverige och Skandinavien har vi använt Bayesiansk hierarkisk modellering (modifierad efter Andrén m.fl. 2020, Nilsen m.fl. 2011) som bygger på inventeringsdata i form av antalet registrerade vargföringringar (Wabakken m.fl. 2024), uppskattade populationsstorlekar som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar (Milleret m.fl. 2023 samt Bischof och Milleret muntligen) och antal legalt skjutna vargar (Wabakken m.fl. 2024). För en detaljerad beskrivning av den Bayesianska hierarkiska populationsmodellen se Bilaga 2.

Vi har använt modellen för att uppskatta vargpopulationens potentiella tillväxttakt (λ_{pt}) för både den svenska delpopulationen och för hela den skandinaviska populationen samt för att göra prognoser för vargpopulationens utveckling vid olika beskattningsnivåer. För Sverige har vi även beräknat sannolikheterna att populationen skall hamna under referensvärdet för gynnsam bevarandestatus på 300 vargar vid olika beskattningsnivåer. Modellen tar inte hänsyn till ålders- och könsfördelningen bland de skjutna vargarna i prognoserna, utan antar att den är ungefär densamma som under tidigare år.

Modell: $N_{(t+1)} = \lambda_{pt} \times (N_t - H_{1t}) - H_{2t}$ där:

- N_t är den beräknade populationsstorleken år t vid början av inventeringsperioden (1 oktober).
- N_t beräknas från antal vargföringringar; $N_t = R_t \times \phi_t$
- R_t antal vargföringringar registrerade under inventeringen.
- ϕ_t är konverteringsfaktorn från antal vargföringringar till antal vargar. Konverteringsfaktorn beräknas i populationsmodell med hjälp av både populationsuppskattningar och antal vargföringringar. Konverteringsfaktorn tillåts variera mellan år. Ingångsvärdet för konverteringsfaktorn är $\phi_t = 10 \pm 2 \text{ SD}$.
- H_{1t} antal skjutna vargar år t , under perioden 1 oktober till 30 april (samma vinter som inventeringen samt våren efter inventeringen, men före reproduktionen).
- H_{2t} antal skjutna vargar år t , under perioden 1 maj till 30 september (vår, sommar och höst efter inventeringen och reproduktionen, men före nästa inventering).
- λ_{pt} årlig potentiell tillväxttakt utan legal jakt, medan all annan dödlighet ingår i den beräknade tillväxttakten. Legal jakt inkluderar licensjakt, skyddsjakt och nödvärn. Den potentiella tillväxttakten tillåts variera mellan år.
- Modellen inkluderar också en genomsnittlig observerbarhet på 97 % av samtliga vargföringringar, d.v.s. det händer att man vissa år missar någon föringring (Åkesson m.fl. 2022). Det innebär också att antalet registrerade vargföringringar är ett absolut minimum.

Populationsmodellen beräknar tillväxttakten, med viss mellanårsvariation, för hela perioden och anpassar modellberäkningarna till funna data från inventeringarna (antal föringringar och populationsuppskattningarna som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar; Milleret m.fl. 2023). Modellen tar också hänsyn till osäkerheter i omräkningsfaktorn, observerbarhet av vargföringringar, tillväxttakten och en processosäkerhet (d.v.s. att populationsmodellen är en förenklad beskrivning av verkligheten). Detta leder till att populationsuppskattningen från populationsmodellen kan vara högre eller lägre än populationsuppskattningen som bygger på det senaste inventeringsresultatet och antal föringringar multiplicerat med en konstant

omräkningsfaktor på 10 samt de populationsuppskattningar som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar (se Figur 4 och 5 och Bilaga 1, Tabellerna B2 och B3).

Prognoserna för 1 oktober 2024 bygger på *modellprediktionen* för 1 oktober 2023 och därmed inte direkt på den beräknade populationsuppskattningen för 1 oktober 2023 som bygger på det senaste inventeringsresultatet över antal föryngringar multiplicerat med 10. Den bygger således inte heller direkt på populationsuppskattningarna som är baserade på DNA och fångst-återfångstberäkningar. Men både inventeringsresultatet i form av antal föryngringar och populationsuppskattningarna som är baserade på DNA och fångst-återfångstberäkningar ingår i populationsmodellen. De senare har större betydelse i populationsmodellen, eftersom osäkerheten i fångst-återfångstberäkningar är betydligt mindre än de som baseras på antal föryngringar.

Analys på revirnivå

I populationsmodellerna som avser antal revir är enheterna antal familjegrupper och antal par registrerade under inventeringen, samt antal fall då båda revirmarkerande vargarna skjutits i familjegrupper eller par. Vi även beräknat sannolikheterna att antalet familjegrupper skall hamna under 30 familjegrupper för Sverige och under 36 familjegrupper för Skandinavien vid olika beskattningsnivåer.

Vi gör fyra olika beräkningar;

1. antal familjegrupper i Sverige
2. antal familjegrupper och antal par i Sverige
3. antal familjegrupper i Skandinavien
4. antal familjegrupper och antal par i Skandinavien

Populationsmodell: $F_{(t+1)} = \lambda_{pt} \times (F_t - K_t)$ där:

- F_t antal familjegrupper och par registrerade under inventeringen.
- K_t antal fall då båda revirmarkerande vargarna är skjutna i familjegrupper och par år t , under perioden 1 oktober till 30 april.
- λ_{pt} årlig potentiell tillväxttakt för antal familjegrupper och par utan legal jakt, medan all annan dödlighet ingår i den beräknade tillväxttakten. Legal jakt inkluderar licensjakt, skyddsjakt och nödvärn. Den potentiella tillväxttakten tillåts variera mellan år.
- Modellen inkluderar också en genomsnittlig observerbarhet på 97 % av samtliga vargföryngringar, d.v.s. det händer att man vissa år missar någon föryngring (Åkesson m.fl. 2022). Vi antar samma observerbarhet för familjegrupper och par, som för föryngringar. Det innebär också att antalet registrerade antal familjegrupper och par är ett absolut minimum.

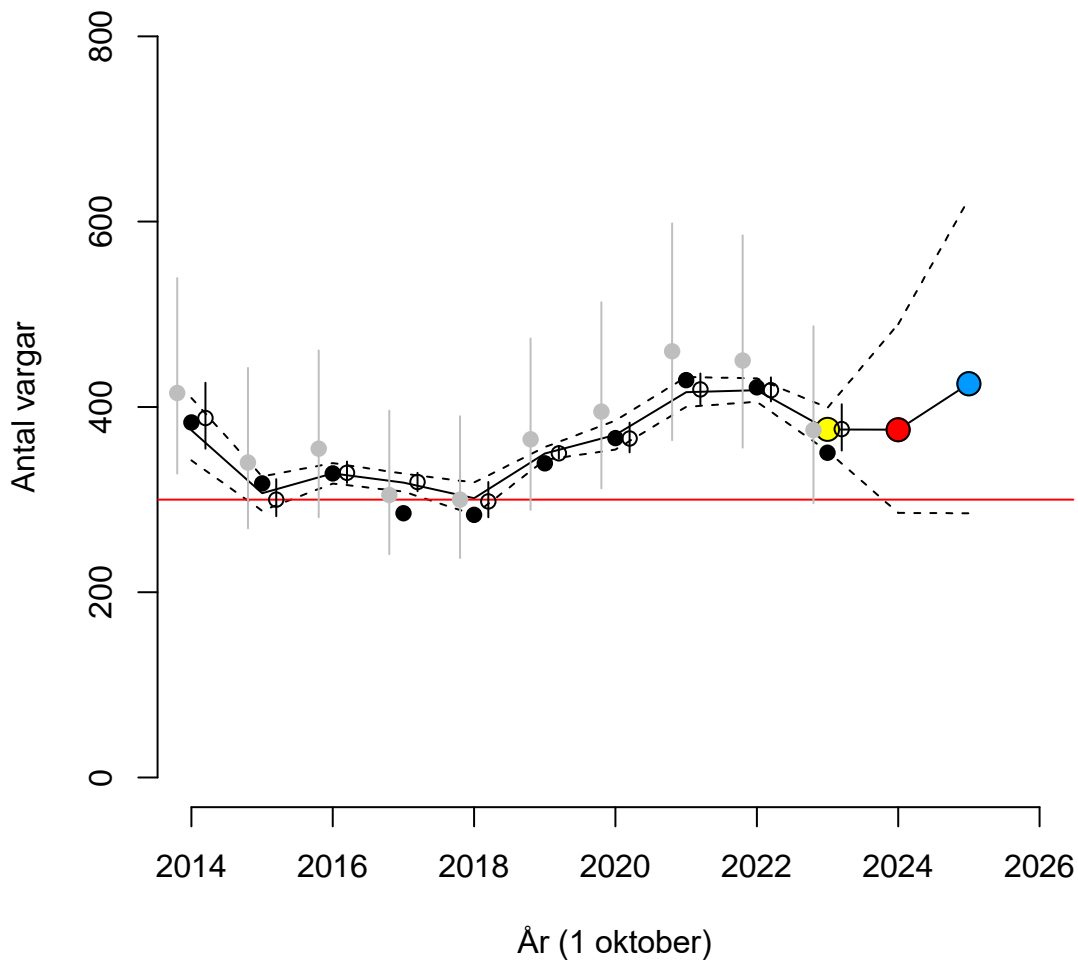
Resultat Sverige

Den mest sannolika storleken på den svenska delen av vargpopulationen beräknades enligt populationsmodellen till 376 (352 – 399; 95% KI) individer 1 oktober 2023. Det är ungefär samma som populationsuppskattningen som enbart bygger på det senaste inventeringsresultatet och antal föryngringar multiplicerat med 10 (375 individer, 296 – 487; 95 % KI; Wabakken m.fl. 2024). Den senare populationsuppskattning är helt deterministisk och tar inte med att kvoten mellan antalet familjegrupper och den skattade storleken på den totala populationen kan variera mellan år. Även populationsuppskattning som bygger på DNA och fångst-återfångstmetodik ger ungefär samma resultat (376 individer, 353 – 403; 95% KI, Bischof och Milleret muntligen) vilket inte är så konstigt då fångst-återfångstberäkningar har större betydelse i populationsmodellen.

Den mest sannolika beräkningen för den svenska delen av vargpopulationen uppgår till 375 (286 – 488; 95% KI) individer för 1 oktober 2024 där hänsyn har tagits till det jaktuttag på 44 individer som har skett under perioden 1 oktober 2023 till 30 april 2024. Om ytterligare jaktuttag genomförs under perioden 1 maj till 30 september 2024 skall detta antal dras ifrån den ovan angivna beräknade populationsnivån (Figur 4, Tabell 2).

Den mest sannolika storleken på den svenska populationen beräknas till 425 (285 – 624; 95% KI) individer för 1 oktober 2025 om inget jaktuttag alls görs under perioden 1 maj 2024 till 30 september 2025. Vid detta scenario är risken 4 % att populationen kommer att understiga 300 individer. En 5% risk att understiga 300 individer medger ett uttag på 11 individer och en beräknad total population på 412 (275 – 608; 95% KI). En 10% risk medger ett uttag på 37 individer och ger en beräknad total population på 383 (250 – 572; 95% KI) individer (Tabell 2). Modellen visar även att ett totalt jaktuttag på 43 individer under denna period medför att populationen kommer att uppgå till samma populationsstorlek som 1 oktober 2024 d.v.s. ca. 375 individer, samma totala jaktuttag på 43 individer ger samma populationsstorlek som 1 oktober 2023, d.v.s. ca. 376 individer.

Sverige

Figur 4. Populationsstorlek (beräknat som antal föryngringar $\times 9,42$) i relation till år (1 oktober, d.v.s. vid inventeringsperiodens start, **svarta punkter**), samt uppskattade populationsstorlekar som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar (Milleret m.fl. 2023 samt Bischof och Milleret muntligen; **cirklar** och 95% KI), och populationsstorlek (beräknat som antal föryngringar $\times 10$ och 95 % KI; Wabakken m.fl. 2024, **gråa punkter**). Modellens skattning av populationens storlek vid 1 oktober 2023 (**gul punkt**) samt prognos för 1 oktober 2024 (**röd punkt**, med den genomförda beskattningen på 44 vargar under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024), samt för 1 oktober 2025 (**blå punkt**, utan någon jakt). Modellprediktion (**heldragen linje**) och 95 % KI (**streckade linjer**). Nivån för gynnsam bevarande status (300 vargar, **röd horisontell linje**). Under perioden (2014 – 2023) var median tillväxttakten i modellberäkningen (λ) = 1,13 (1,04 – 1,23, 95% KI).

Tabell 2. Beräknat antal vargar hösten 2023 i Sverige, samt prognoser för hösten 2024 och för hösten 2025 efter olika jaktuttag mellan 1 maj 2024 till 30 september 2025, samt sannolikheterna att komma under referensvärdet för gynnsam bevarandestatus på 300 vargar. I beräkningarna är median tillväxttakten (λ) 1,13 (1,04 – 1,23; 95% KI). De färgade punkterna i figur 4 är de samma som de markerade med färger i tabellen. Tabellen fortsätter på nästa sida.

Beskattning (antal vargar)	Populationsstorlek				Sannolikhet < 300 vargar ^f
	Median	80 % KI	90 % KI	95 % KI	
	1 oktober 2023				
	375 ^a			296 – 487	
	376 ^b			353 – 403	
	376^c	360 – 391	356 – 395	352 – 399	<0,001
1 oktober 2023 – 30 april 2024 44 ^d	1 oktober 2024				
	375	320 – 437	302 – 462	286 – 488	0,05
1 maj 2024 – 30 september 2025	1 oktober 2025				
0	425	338 – 529	310 – 574	285 – 624	0,04
5	419	333 – 523	306 – 567	281 – 617	0,04
10	414	328 – 516	301 – 560	276 – 610	0,05
11^e	412	326 – 516	300 – 559	275 – 608	0,05
15	408	323 – 510	296 – 554	271 – 603	0,06
20	402	318 – 504	291 – 547	266 – 596	0,06
25	397	312 – 498	286 – 541	261 – 589	0,07
30	391	307 – 491	281 – 534	257 – 581	0,08
35	385	302 – 485	276 – 528	252 – 575	0,09
37^f	383	300 – 483	274 – 524	250 – 572	0,10
40	379	297 – 479	271 – 521	247 – 569	0,11
43^{g, h}	376	294 – 475	268 – 517	244 – 565	0,12
45	374	292 – 472	266 – 514	242 – 560	0,12
50	368	287 – 467	261 – 509	238 – 555	0,14
55	363	281 – 460	256 – 501	233 – 548	0,16

^a – Populationsuppskattning enligt inventeringsrapporten (antal registrerade föryngringar × 10) 37,5 föryngringar den 1 oktober 2023 (Wabakken m.fl. 2024).

^b – Populationsuppskattning som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar (Milleret m.fl. 2023, preliminär uppskattning för 1 oktober 2024, Bischof och Milleret muntligen 2024-05-14).

^c – Modellens skattning av populationen 1 oktober 2023 med högst sannolikhet.

^d – Under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024 sköts 44 vargar i Sverige.

^e – Ett 90% konfidensintervall beskriver sannolikheten för hela fördelningen d.v.s. sannolikheten att framtida värden (populationsstorlekar) både kan vara större och mindre än konfidensintervallet. Detta betyder att det finns en sannolikhet på 5% att komma under det nedre gränsvärdet vilket i tabellens högra kolumn motsvaras av 300 vargar.

^f – Det jaktuttag som ger en 10% risk att hamna under 300 individer till hösten 2025.

^g – Det jaktuttag som beräknas ge en samma nivå som 1 oktober 2023.

^h – Det jaktuttag som beräknas ge en nolltillväxt mellan 1 oktober 2024 och 1 oktober 2025.

Tabell 2. Fortsättning.

Beskattning (antal vargar)	Populationsstorlek				Sannolikhet < 300 vargar
	Median	80 % KI	90 % KI	95 % KI	
1 maj 2024 – 30 september 2025	1 oktober 2025				
55	363	281 – 460	256 – 501	233 – 548	0,16
60	357	284 – 427	263 – 458	244 – 492	0,18
65	351	278 – 421	258 – 452	239 – 485	0,20
70	345	273 – 415	252 – 445	234 – 479	0,23
75	340	268 – 409	248 – 439	229 – 472	0,26
80	334	263 – 402	243 – 433	224 – 466	0,29
85	328	257 – 396	237 – 426	219 – 459	0,32
90	323	252 – 390	232 – 420	214 – 452	0,35
95	317	247 – 384	227 – 414	209 – 447	0,39
100	312	241 – 378	222 – 407	204 – 439	0,42
110	300	231 – 365	212 – 394	194 – 427	0,50
120	289	220 – 353	201 – 382	183 – 414	0,58
130	277	210 – 341	191 – 370	174 – 401	0,65
140	266	199 – 329	180 – 357	163 – 388	0,72
150	255	188 – 316	170 – 345	153 – 374	0,77
160	243	178 – 304	160 – 332	143 – 362	0,82
170	232	167 – 292	149 – 319	133 – 348	0,86
180	221	156 – 280	139 – 307	122 – 336	0,89
190	210	145 – 268	128 – 294	112 – 322	0,91
200	198	135 – 256	117 – 282	102 – 310	0,93
210	187	124 – 244	107 – 270	91 – 298	0,95
220	175	113 – 232	96 – 257	80 – 285	0,96
230	164	102 – 220	85 – 245	70 – 272	0,97
240	153	91 – 208	75 – 233	59 – 260	0,97
250	142	80 – 196	64 – 221	48 – 247	0,98

Resultat Skandinavien

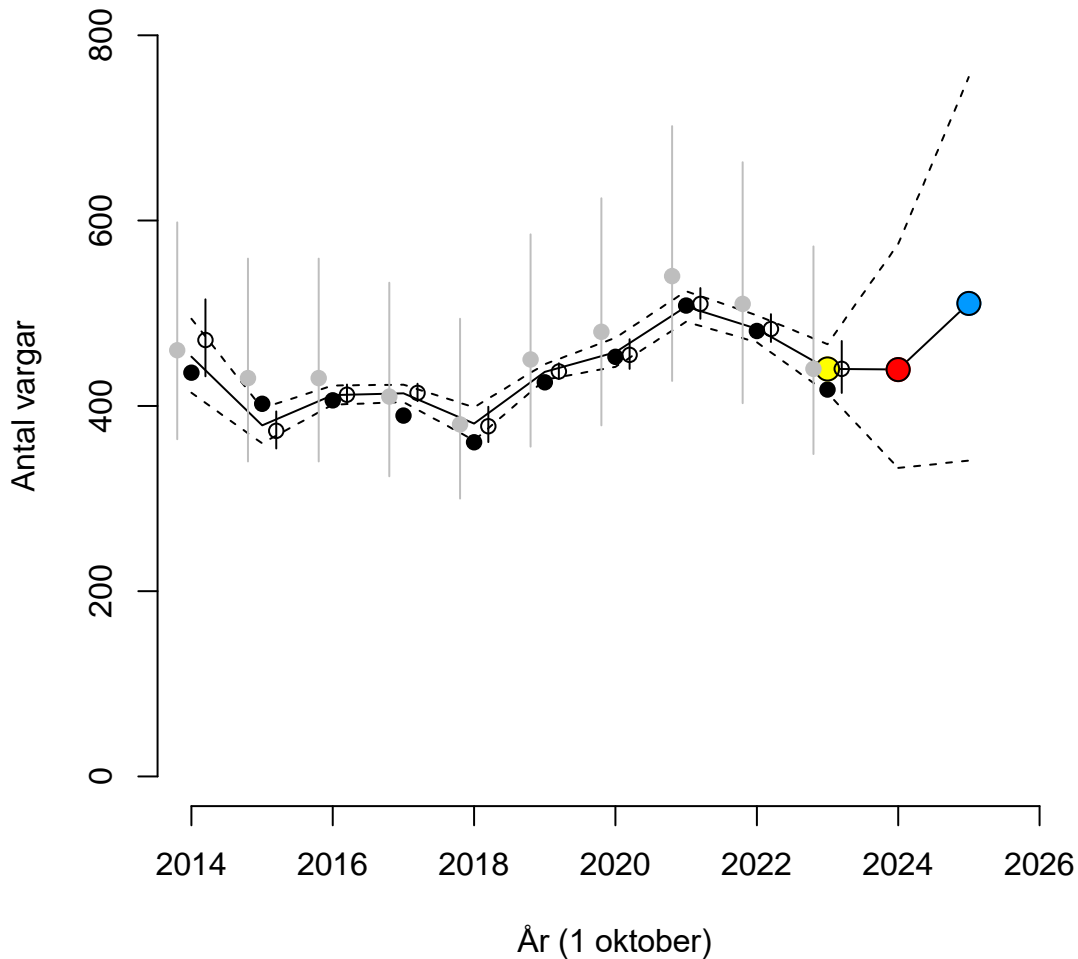
Den mest sannolika skattningen av den skandinaviska vargpopulationen uppgår enligt populationsmodellen till 440 (414 – 467; 95% KI) individer 1 oktober 2023. Det är samma som populationsuppskattningen som enbart bygger på det senaste inventeringsresultatet och antal föryngringar multiplicerat med 10 (440 individer, 348 – 572; 95 % KI; Wabakken m.fl. 2023). Modellens skattning populationsskattning är också samma som den preliminära populationsuppskattning som bygger DNA och fångst-återfångstmetodik (440 individer, 414 – 470; 95% KI, preliminär uppskattning, Bischof och Milleret muntligen 2024-05-14) vilket inte är så konstigt då fångst-återfångstberäkningar har större betydelse i populationsmodellen.

Den mest sannolika skattningen av den skandinaviska vargpopulationen uppgår till 439 (333 – 575; 95% KI) individer 1 oktober 2024 där hänsyn har tagits till det jaktuttag på 62 individer som har skett under perioden 1 oktober 2023 till 30 april 2024. Om ytterligare jaktuttag genomförs under perioden 1 maj till 30 september 2023 skall detta antal dras ifrån den ovan angivna beräknade populationsnivån (Figur 5, Tabell 3).

Den mest sannolika skattningen av den skandinaviska populationen uppgår till 511 (341 – 755; 95% KI) individer 1 oktober 2025 om inget jaktuttag alls görs under perioden 1 maj 2024 till 30 september 2025 (Tabell 3). Modellen visar även att ett totalt jaktuttag på 60 individer under denna period medför att populationen kommer att uppgå till ungefär samma populationsstorlek som 1 oktober 2024 d.v.s. ca. 439 individer och samma totala jaktuttag på 60 individer ger ungefär samma populationsstorlek som 1 oktober 2023, d.v.s. ca. 440 individer.

Skandinavien

Figur 5. Populationsstorlek (beräknat som antal föringringar $\times 9,48$) i relation till år (1 oktober, d.v.s. vid inventeringsperiodens start, **svarta punkter** och 95% KI), samt uppskattade populationsstorlekar som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar (Milleret m.fl. 2023 samt Bischof och Milleret muntligen; **cirklar** och 95% KI), och populationsstorlek (beräknat som antal föringringar $\times 10$ och 95 % KI; Wabakken m.fl. 2024, **gråa punkter**). Modellens skattning av populationens storlek vid 1 oktober 2023 (**gul punkt**) samt prognos för 1 oktober 2024 (**röd punkt**, med den genomförda beskattningen på 62 vargar under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024), samt för 1 oktober 2024 (**blå punkt**, utan någon jakt). Modellprediktion (**heldragen linje**) och 95 % KI; (**streckade linjer**). Under perioden (2014 – 2023) var median tillväxttakten i modellberäkningen (λ) = 1,16 (1,07 – 1,26; 95% KI).

Tabell 3. Beräknat antal vargar hösten 2023 i Skandinavien, samt prognoser för hösten 2024 och för hösten 2025 efter olika jaktuttag mellan 1 maj 2024 till 30 september 2025. I beräkningarna är median tillväxttakten (λ) 1,16 (1,07 – 1,26; 950% KI). De färgade punkterna i figur 5 är markerade med samma färger i tabellen. Tabellen fortsätter på nästa sida.

Beskattning (antal skjutna vargar)	Populationsstorlek			
	Median	80 % KI	90 % KI	95 % KI
	1 oktober 2023			
	440 ^a			348 – 572
	440 ^b			414 – 470
	440 ^c	423 – 457	418 – 462	414 – 467
1 oktober 2023 – 30 april 2024 62 ^d	1 oktober 2024			
	439	374 – 514	353 – 543	333 – 575
1 maj 2024 – 30 september 2025	1 oktober 2025			
0	511	405 – 640	372 – 694	341 – 755
5	505	399 – 633	366 – 687	336 – 747
10	499	394 – 627	362 – 681	332 – 740
15	493	389 – 620	357 – 674	326 – 734
20	488	384 – 613	352 – 667	322 – 726
25	481	378 – 608	346 – 662	317 – 721
30	475	373 – 600	341 – 654	312 – 713
35	470	368 – 595	336 – 647	307 – 706
40	464	363 – 588	331 – 641	302 – 699
45 ^e	458	358 – 582	326 – 633	298 – 691
50	453	352 – 575	321 – 627	293 – 684
55	447	347 – 568	316 – 619	288 – 675
60 ^{f, g}	441	342 – 562	311 – 614	283 – 671
65	435	336 – 556	306 – 607	278 – 664
70	429	331 – 550	301 – 600	273 – 657
75	423	325 – 543	296 – 593	268 – 650
80	417	320 – 536	290 – 587	263 – 643
85	412	315 – 530	285 – 581	258 – 635
90	406	310 – 523	281 – 572	253 – 628
95	400	305 – 517	275 – 567	249 – 622

^a – Populationsuppskattning enligt inventeringsrapporten (antal registrerade föryngringar $\times$ 10) 51 föryngringar den 1 oktober 2023 (Wabakken m.fl. 2024).

^b – Populationsuppskattning som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar (preliminär uppskattning för 1 oktober 2023, Bischof och Milleret muntligen 2024-05-15).

^c – Modellens skattning av populationen 1 oktober 2023 med högst sannolikhet.

^d – Under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024 sköts 62 vargar i Skandinavien.

^e – Det jaktuttag som ger en 10% risk att hamna under 360 individer till hösten 2025.

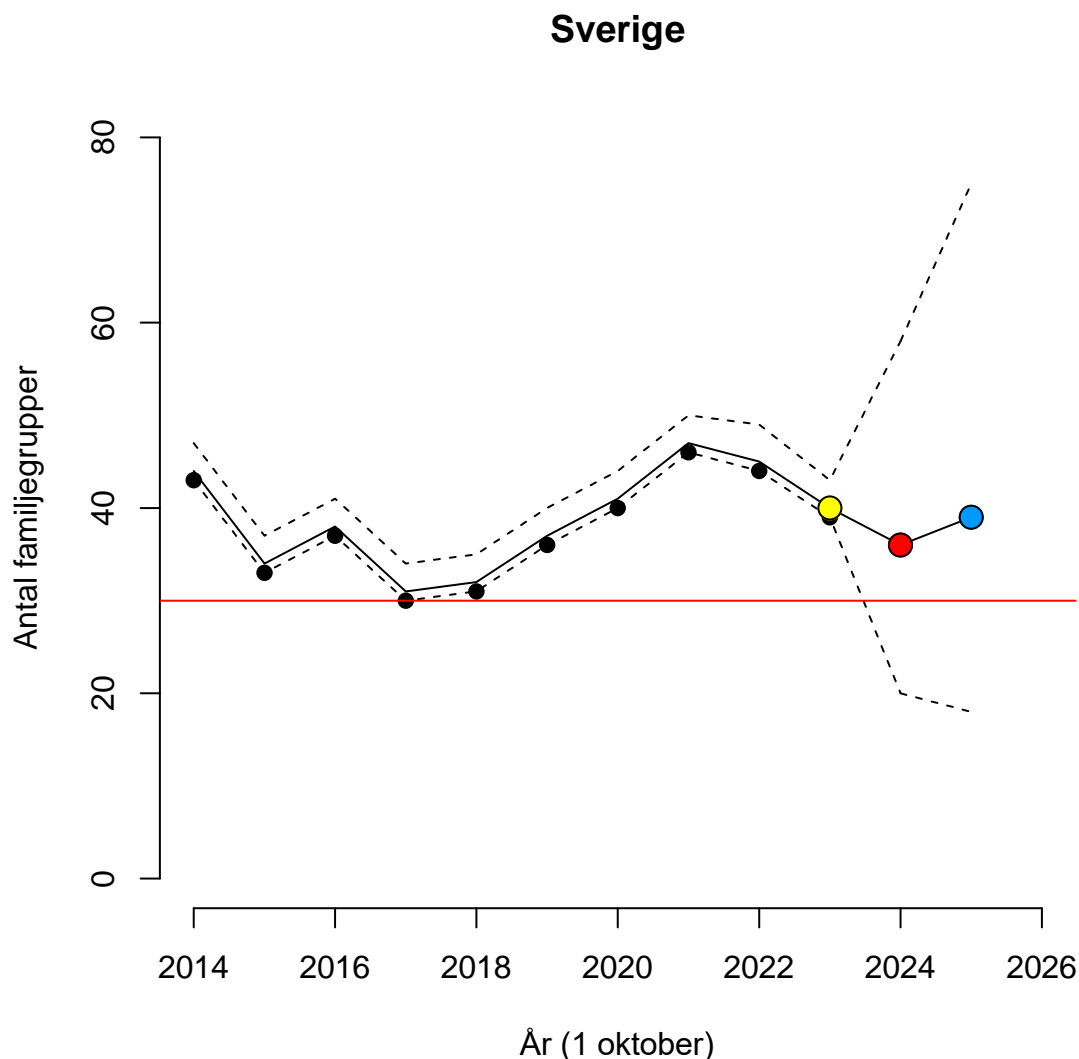
^f – Det jaktuttag som beräknas ge samma nivå som vid 1 oktober 2023.

^g – Det jaktuttag som beräknas ge en nolltillväxt mellan 1 oktober 2024 och 1 oktober 2025.

Tabell 3. Fortsättning.

Beskattning (antal skjutna vargar)	Populationsstorlek			
	Median	80 % KI	90 % KI	95 % KI
1 maj 2024 – 30 september 2025	1 oktober 2025			
95	400	305 – 517	275 – 567	249 – 622
100	394	299 – 511	270 – 561	244 – 615
110	382	289 – 498	260 – 546	234 – 600
120	371	278 – 485	250 – 534	224 – 587
130	359	268 – 472	240 – 520	214 – 573
140	348	257 – 460	229 – 507	204 – 558
150	336	246 – 447	219 – 493	193 – 545
160	324	235 – 433	208 – 480	184 – 531
170	312	225 – 421	198 – 467	173 – 520
180	301	214 – 408	188 – 454	163 – 504
190	289	203 – 395	177 – 441	153 – 491
200	277	192 – 383	166 – 428	143 – 478
210	266	181 – 370	156 – 414	132 – 464
220	254	170 – 358	145 – 401	122 – 450
230	243	160 – 345	135 – 389	112 – 436
240	231	149 – 333	124 – 375	101 – 422
250	219	138 – 320	113 – 363	90 – 410

Resultat på revirnivå – Antal familjegrupper i Sverige

Figur 6. **Antal familjegrupper** i relation till år (1 oktober, d.v.s. vid inventeringsperiodens start, **svarta punkter** och 95% KI) i Sverige. Modellens skattning av antal familjegrupper vid 1 oktober 2023 (**gul punkt**) samt prognos för 1 oktober 2024 (**röd punkt**, med den genomförda beskattningen på 6 fall då båda revirmarkerande vargarna sköt i familjegrupper under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024), samt för 1 oktober 2025 (**blå punkt**, utan någon jakt). Modellprediktion (**heldragen linje**) och 95 % KI (**streckade linjer**). Förvaltningsnivå på 30 föryngringar (**röd horisontell linje**). Under perioden (2014 – 2023) var median tillväxttakten i modellberäkningen (λ) = 1,09 (0,92 – 1,38, 95% KI).

Tabell 4. Beräknat antal familjegrupper hösten 2023 i Sverige, samt prognoser för hösten 2024 och för hösten 2025 efter olika uttag då båda revirmarkerande vargarna skjuts i familjegrupper 1 maj 2024 till 30 september 2025, samt sannolikheterna att komma under förvaltningsnivån på 30 föryngringar. I beräkningarna är median tillväxttakten (λ) 1,09 (0,92 – 1,38; 95% KI). De färgade punkterna i figur 6 är samma som de markerade med färger i tabellen.

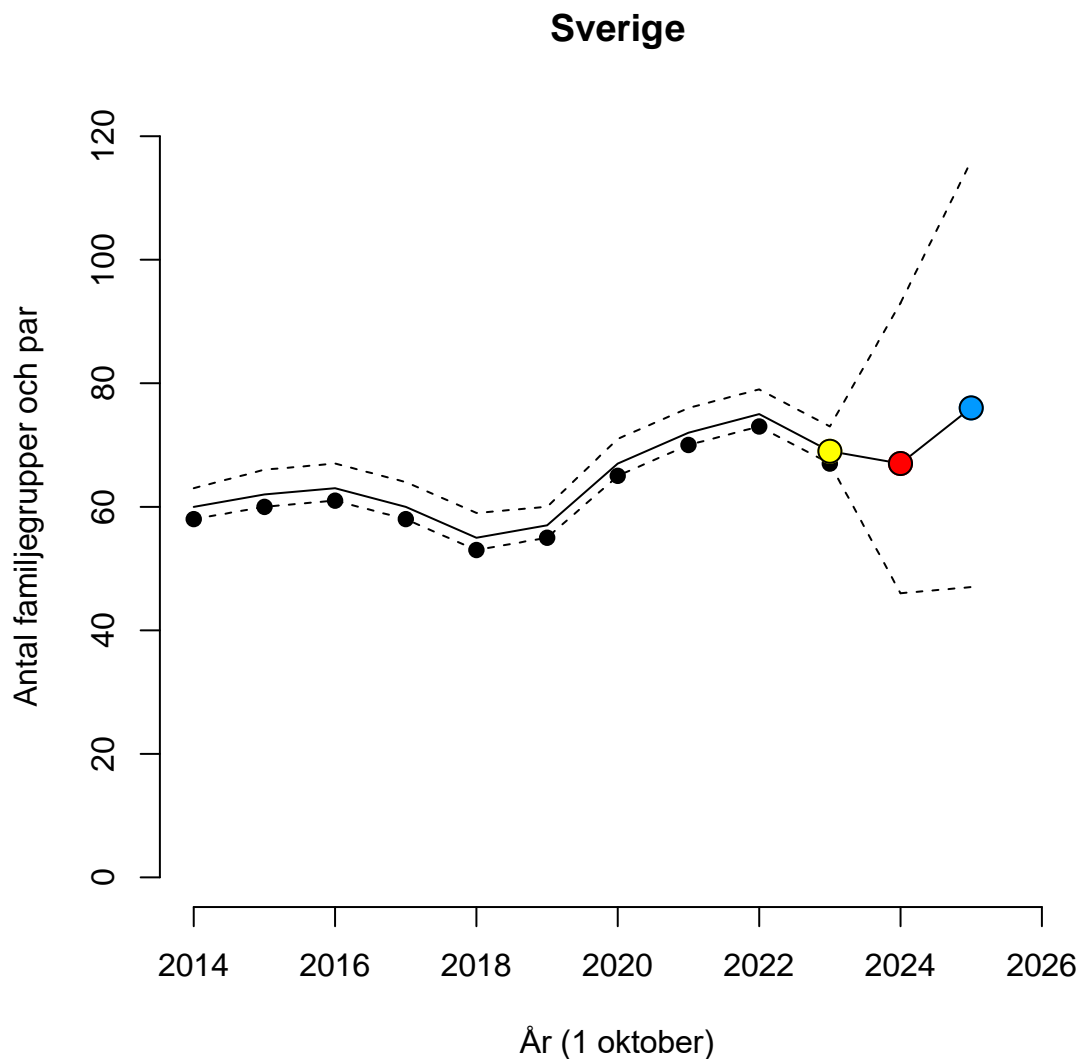
Beskattning (båda revirmarkerande vargarna i familjegrupper)	Populationsstorlek				Sannolikhet < 30 familjegrupper
	Median	80 % KI	90 % KI	95 % KI	
	1 oktober 2023				
	39 ^a				
	40 ^b	39 – 42	39 – 43	39 – 43	<0,001
1 oktober 2023 – 30 april 2024 6 ^c	1 oktober 2024				
	36	25 – 48	23 – 53	20 – 58	0,26
1 maj 2024 – 30 september 2025	1 oktober 2025				
0	39	25 – 57	22 – 65	18 – 75	0,22
1	38	24 – 56	21 – 64	17 – 73	0,25
2	37	23 – 54	20 – 62	17 – 72	0,28
3	36	23 – 53	19 – 61	16 – 71	0,31
4	35	22 – 52	18 – 60	15 – 69	0,35
5	34	21 – 50	17 – 58	14 – 67	0,39
6	32	20 – 49	17 – 57	14 – 66	0,43
7	31	19 – 48	16 – 55	13 – 64	0,47
8	30	18 – 47	15 – 54	12 – 63	0,51
9	29	17 – 45	14 – 52	11 – 61	0,55
10	28	16 – 44	13 – 51	11 – 60	0,60
11	27	15 – 43	12 – 50	10 – 58	0,64
12	26	15 – 41	12 – 48	9 – 57	0,68
13	25	14 – 40	11 – 47	8 – 55	0,72
14	24	13 – 39	10 – 46	7 – 54	0,75
15	23	12 – 37	9 – 44	7 – 52	0,78

^a – Antal familjegrupper den 1 oktober 2023 enligt inventeringsrapporten (Wabakken m.fl. 2024).

^b – Modellens skattning av antal familjegrupper 1 oktober 2023 med högst sannolikhet.

^c – Under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024 sköts båda revirmarkerande vargarna i 6 familjegrupper i Sverige.

Resultat på revirnivå – Antal familjegrupper och par i Sverige

Figur 7. **Antal familjegrupper och par** i relation till år (1 oktober, d.v.s. vid inventeringsperiodens start, **svarta punkter** och 95% KI) i **Sverige**. Modellens skattning av antal familjegrupper vid 1 oktober 2023 (**gul punkt**) samt prognos för 1 oktober 2024 (**röd punkt**, med den genomförda beskattningen på 7 fall då båda revirmarkerande vargarna sköt i familjegrupper eller under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024), samt för 1 oktober 2025 (**blå punkt**, utan någon jakt). Modellprediktion (**heldragen linje**) och 95 % KI (**streckade linjer**). Under perioden (2014 – 2023) var median tillväxttakten i modellberäkningen (λ) = 1,12 (1,00 – 1,26, 95% KI).

Tabell 5. Beräknat **antal familjegrupper och par** hösten 2023 i **Sverige**, samt prognoser för hösten 2024 och för hösten 2025 efter olika uttag då båda revirmarkerande vargarna skjuts i familjegrupper eller par 1 maj 2024 till 30 september 2025. I beräkningarna är median tillväxttakten (λ) 1,09 (0,92 – 1,38; 95% KI). De färgade punkterna i figur 7 är samma som de markerade med färger i tabellen.

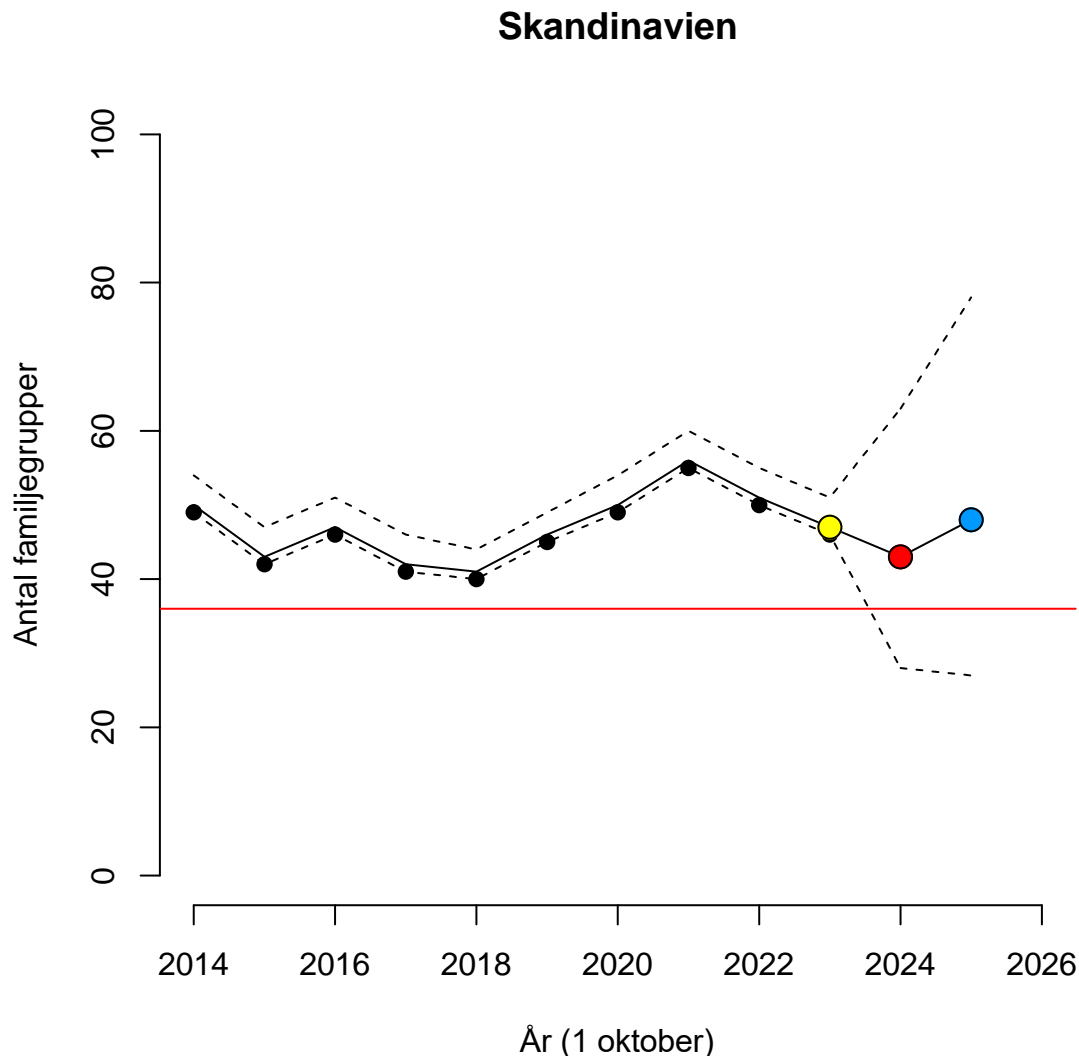
Beskattning (båda revirmarkerande vargarna i familjegrupper eller par)	Populationsstorlek			
	Median	80 % KI	90 % KI	95 % KI
	1 oktober 2023			
	67 ^a			
	69 ^b	67 – 71	67 – 72	67 – 73
1 oktober 2023 – 30 april 2024 7 ^c	1 oktober 2024			
	67	54 – 82	50 – 88	46 – 93
1 maj 2024 – 30 september 2025	1 oktober 2025			
0	76	57 – 98	52 – 107	47 – 116
1	74	56 – 97	51 – 105	46 – 115
2	73	55 – 95	50 – 104	45 – 113
3	72	54 – 94	49 – 103	44 – 112
4	71	53 – 93	48 – 101	43 – 111
5	70	52 – 91	47 – 100	42 – 109
6	69	51 – 90	46 – 98	41 – 108
7	68	50 – 89	45 – 97	41 – 106
8	66	49 – 88	44 – 96	40 – 105
9	65	48 – 86	43 – 95	39 – 104
10	64	47 – 85	42 – 93	38 – 102
11	63	46 – 84	41 – 92	37 – 101
12	62	45 – 82	41 – 91	36 – 100
13	61	44 – 81	40 – 89	35 – 98
14	60	43 – 80	39 – 88	34 – 97
15	59	42 – 79	38 – 87	33 – 95

^a – Antal familjegrupper och par den 1 oktober 2023 enligt inventeringsrapporten (Wabakken m.fl. 2024).

^b – Modellens skattning av antal familjegrupper och par 1 oktober 2023 med högst sannolikhet.

^c – Under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024 sköts båda revirmarkerande vargarna i 6 familjegrupper eller par i Sverige.

Resultat på revirnivå – Antal familjegrupper i Skandinavien

Figur 8. **Antal familjegrupper** i relation till år (1 oktober, d.v.s. vid inventeringsperiodens start, **svarta punkter** och 95% KI) i **Skandinavien**. Modellens skattning av antal familjegrupper vid 1 oktober 2023 (**gul punkt**) samt prognos för 1 oktober 2024 (**röd punkt**, med den genomförda beskattningen på 7 fall då båda revirmarkerande vargarna sköt i familjegrupper under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024), samt för 1 oktober 2025 (**blå punkt**, utan någon jakt). Modellprediktion (**heldragen linje**) och 95 % KI (**streckade linjer**). Förvaltningsnivå på 36 föryngringar (**röd horisontell linje**). Under perioden (2014 – 2023) var median tillväxttakten i modellberäkningen (λ) = 1,11 (0,97 – 1,26, 95% KI).

Tabell 6. Beräknat antal familjegrupper hösten 2023 i Skandinavien, samt prognoser för hösten 2024 och för hösten 2025 efter olika uttag då båda revirmarkerande vargarna skjuts i familjegrupper 1 maj 2024 till 30 september 2025, samt sannolikheterna att komma under förvaltningsnivån på 36 föryngringar. I beräkningarna är median tillväxttakten (λ) 1,11 (0,97 – 1,26; 95% KI). De färgade punkterna i figur 8 är samma som de markerade med färger i tabellen.

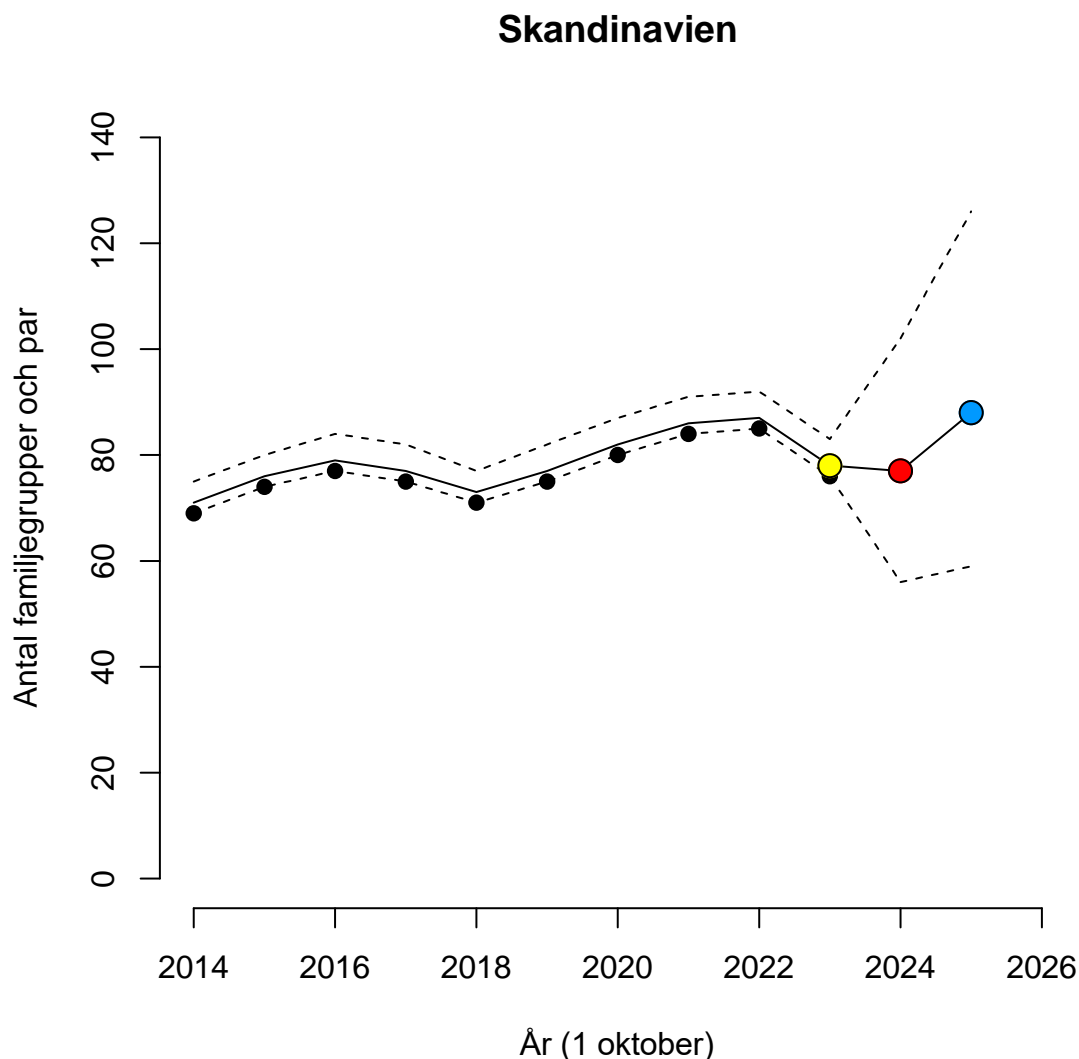
Beskattning (båda revirmarkerande vargarna i familjegrupper)	Populationsstorlek				Sannolikhet < 36 familjegrupper
	Median	80 % KI	90 % KI	95 % KI	
	1 oktober 2023				
	46 ^a				
	47 ^b	46 – 49	46 – 50	46 – 51	<0,001
1 oktober 2023 – 30 april 2024 7 ^c	1 oktober 2024				
	43	33 – 55	38 – 59	28 – 63	0,21
1 maj 2024 – 30 september 2025	1 oktober 2025				
0	48	34 – 64	31 – 71	27 – 78	0,14
1	47	33 – 63	30 – 69	26 – 76	0,16
2	46	33 – 62	29 – 68	26 – 75	0,19
3	45	32 – 61	28 – 67	25 – 74	0,22
4	43	31 – 59	27 – 65	24 – 72	0,25
5	42	30 – 58	26 – 64	23 – 71	0,28
6	41	29 – 57	25 – 63	22 – 69	0,32
7	40	28 – 55	24 – 61	21 – 68	0,36
8	39	27 – 54	23 – 60	21 – 66	0,40
9	38	26 – 53	23 – 59	20 – 65	0,44
10	37	25 – 52	22 – 57	19 – 64	0,49
11	36	24 – 50	21 – 56	18 – 62	0,53
12	35	23 – 49	20 – 55	17 – 61	0,58
13	33	22 – 48	19 – 53	16 – 59	0,62
14	32	21 – 46	18 – 52	15 – 58	0,67
15	31	20 – 45	17 – 51	15 – 56	0,71

^a – Antal familjegrupper den 1 oktober 2023 enligt inventeringsrapporten (Wabakken m.fl. 2024).

^b – Modellens skattning av antal familjegrupper 1 oktober 2023 med högst sannolikhet.

^c – Under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024 sköts båda revirmarkerande vargarna i 7 familjegrupper i Skandinavien.

Resultat på revirnivå – Antal familjegrupper och par i Skandinavien

Figur 9. **Antal familjegrupper och par** i relation till år (1 oktober, d.v.s. vid inventeringsperiodens start, **svarta punkter** och 95% KI) i **Skandinavien**. Modellens skattning av antal familjegrupper vid 1 oktober 2023 (**gul punkt**) samt prognos för 1 oktober 2024 (**röd punkt**, med den genomförda beskattningen på 8 fall då båda revirmarkerande vargarna sköt i familjegrupper eller par under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024), samt för 1 oktober 2025 (**blå punkt**, utan någon jakt). Modellprediktion (**heldragen linje**) och 95 % KI (**streckade linjer**). Under perioden (2014 – 2023) var median tillväxttakten i modellberäkningen (λ) = 1,14 (1,03 – 1,25, 95% KI).

Tabell 7. Beräknat antal familjegrupper och par hösten 2023 i Skandinavien, samt prognoser för hösten 2024 och hösten 2025 efter olika uttag då båda revirmarkerande vargarna skjuts i familjegrupper eller par 1 maj 2024 till 30 september 2025. I beräkningarna är median tillväxttakten (λ) 1,14 (1,03 – 1,25; 95% KI). De färgade punkterna i figur 9 är samma som de markerade med färger i tabellen.

Beskattning (båda revirmarkerande vargarna i familjegrupper eller par)	Populationsstorlek			
	Median	80 % KI	90 % KI	95 % KI
	1 oktober 2023			
	76 ^a			
	78 ^b	76 – 81	76 – 82	76 – 83
1 oktober 2023 – 30 april 2024 8 ^c	1 oktober 2024			
	77	63 – 92	59 – 97	56 – 102
1 maj 2024 – 30 september 2025	1 oktober 2025			
0	88	69 – 110	63 – 118	59 – 126
1	86	68 – 108	62 – 116	58 – 124
2	85	67 – 107	61 – 115	57 – 123
3	84	66 – 106	60 – 114	56 – 122
4	83	65 – 104	60 – 112	55 – 121
5	82	64 – 103	59 – 111	54 – 119
6	81	63 – 102	58 – 110	53 – 118
7	80	62 – 101	57 – 108	52 – 116
8	78	61 – 99	56 – 107	51 – 115
9	77	60 – 98	55 – 106	50 – 114
10	76	59 – 97	54 – 104	49 – 112
11	75	58 – 95	53 – 103	48 – 111
12	74	57 – 94	52 – 102	47 – 109
13	73	56 – 93	51 – 100	46 – 108
14	72	55 – 92	50 – 99	45 – 107
15	70	54 – 90	49 – 97	45 – 105

^a – Antal familjegrupper och par den 1 oktober 2023 enligt inventeringsrapporten (Wabakken m.fl. 2024).

^b – Modellens skattning av antal familjegrupper och par 1 oktober 2023 med högst sannolikhet.

^c – Under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024 sköts båda revirmarkerande vargarna i 8 familjegrupper eller par i Skandinavien.

Tabell 8. Modellosäkerhet (standardavvikelse/medelvärde = variationskoefficient; CV) för sex olika populationsmodeller för prediktion 1 oktober 2023, d.v.s. sista året med data (gul punkt i figurerna). Prognos för 1 oktober 2024, d.v.s. ettårs prognos (röd punkt i figurerna) och för 1 oktober 2025, d.v.s. tvåårs prognos (blå punkt i figurerna). Modellosäkerhet har delats in i tre nivåer; liten osäkerhet $0 < CV < 12,5$ %, medel osäkerhet $12,5 < CV < 25$ %, stor osäkerhet $25 < CV < 50$ % (Robson & Regier 1964).

Modell	Prediktion 1 oktober 2023	Prognos 1 oktober 2024	Prognos 1 oktober 2025
Antal vargar, Sverige	3,1 %	14 %	20 %
Antal vargar, Skandinavien	3,1 %	14 %	21 %
Antal familjegrupper, Sverige	3,1 %	28 %	47 %
Antal familjegrupper och par, Sverige	2,5 %	18 %	23 %
Antal familjegrupper, Skandinavien	2,9 %	21 %	27 %
Antal familjegrupper och par, Skandinavien	2,4 %	15 %	19 %

Diskussion

Populationsmodellen inkluderar osäkerhet i olika parametrar på ett strikt statistiskt sätt och den inkluderar också kända kunskaper om vargpopulation. Modellen kräver en viss mängd data, t.ex. längden på tidserien och antal vargföryngringar. Modellen ger mycket större osäkerhet i resultaten om man bara använder den senaste 5 åren eller om man gör en separat beräkning för Norge. Vi har använt ett ingångsvärde på omräkningsfaktorn 9,8 från den omfattande inventeringen som genomfördes 2017 och som presenterades av Bischof m.fl. (2019). Vi har även använt en observerbarhet 97% av vargföryngringar som har kunnat konstateras i populationen genom att föryngringar har kunnat bekräftas i efterhand på basis av DNA-analyser av avkommor (Åkesson m.fl. 2022). Både dessa parametrar har hög precision och leder till att osäkerheten i modellen minskar.

Utvärderingen av populationsmodell med Bayesian p-värde visar att den ger en relativt bra beskrivning av data. Bayesian p-värde för modellerna var mellan 0,51 och 0,59 och p-värden mellan 0,1 och 0,9 anses vara visa en bra anpassning mellan en modell och data. Den uppskattade tillväxten varierade mellan år, men det fanns ingen signifikant trend i tillväxttakten under perioden 2014 till 2022 (Figur S1 och S4). Även konverteringsfaktorn från antal vargreproduktioner till totala vargpopulationen varierade mellan år, men inte heller för konverteringsfaktorn fanns det någon signifikant trend under perioden 2014 till 2023 (Figur S2 och S5).

Sveriges och Norges möjligheter att uppnå/upprätthålla sina respektive beståndsmål

I vårt uppdrag ingick att bedöma konsekvenserna av olika beskattningsnivåer för respektive lands möjlighet att uppnå/upprätthålla sina respektive mål. Naturvårdsverket bedömer att det behövs minst 300 vargar i Sverige, samt att minst en ny immigrant från Finland eller Ryssland ska reproducera sig med de skandinaviska vargarna under naturliga förhållanden varje 5-årsperiod för att vargen i Sverige ska kunna anses ha gynnsam bevarandestatus. Det nationella beståndsmålet för varg i Norge är 4 – 6 årliga föryngringar, varav minst 3 helnorska och där gränsrevir räknas med en faktor med 0,5.

För Sveriges del finns stor möjlighet att ligga väl över beståndsmålet hösten 2024 på minst 300 vargar. Medelvärde för den beräknade populationen den kommande hösten (2024) är 375 (286 – 488; 95% KI) vargar med det genomförda jaktuttaget på 44 vargar under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024. Utrymmet för viss jakt under hela perioden 1 maj 2024 till 30 september 2025 finns därmed och modellens prognos för 1 oktober 2025 visar att risken för att hamna under 300 individer är 10% för ett totalt uttag (summa av licensjakt, skyddsjakt och nödvärn) på 37 individer.

För Norge har den *potentiella tillväxten* legat på 38% (0,79 – 1,97; 90% KI) de senaste 10 åren. Den stora variationen i tillväxttakten i Norge beror på att beräkningarna bygger på en begränsad del av en större population och därmed får slumpen en relativt större påverkan. Dessutom kan spridning av vargar från Sverige ha stor påverkan på tillväxttakten i Norge eftersom denna delpopulation endast utgör mindre än 20% av den skandinaviska populationen. Om vi utgår från det högre nationella målet, 6 föryngringar inklusive hälften av gränsreviren, så blir målet räknat som antal individer ca 60 vargar.

Det finns inget uttalat mål för den skandinaviska populationen. Om man emellertid lägger samman målen för de norska och svenska delpopulationerna blir det *minimum* 340 till 360 vargar (spannet beror på det norska målet om 4 till 6 föryngringar). Den beräknade populationen hösten 2023 på 440 (414 – 467; 95% KI) vargar ligger väl över detta mål. Den mest sannolika prognosen för 1 oktober 2024 är 439 (333 – 575; 95% KI) vargar med ett genomfört jaktuttag på 62 vargar i Sverige och Norge under perioden 1 oktober 2023 – 30 april 2024.

Vid en beskattning från 1 oktober 2024 till 30 september 2025 i Skandinavien på 45 vargar är risken 10% att populationen hamnar under 360 till 1 oktober 2025, d.v.s. det undre 80% konfidensintervallet i Tabell 3. Om man kombinerar möjligt jaktuttag i Sverige och Skandinavien för att nå beståndsmålen, så ger ett jaktuttag på 37 vargar i Sverige en risk på 10% att komma under referensvärdet på 300 vargar, d.v.s. det finns utrymme på 8 vargar kvar för Norge om man vill hålla sig till en risk på 10% att komma under 360 vargar för Skandinavien.

Ett jaktuttag i Skandinavien på 60 vargar mellan 1 maj 2024 och 1 oktober 2025 beräknas ge nolltillväxt och beräknas också ge samma populationsstorlek som 1 oktober 2023. Observera att modellens utfall gäller all jakt som genomförs under perioden 1 maj 2024 – 30 september 2025. Blir det en omfattande skydds jakt sommaren 2024 och 2025, eller om man vill ha utrymme för skydds jakt under vintern 2024/2025, ska dessa dras från eventuella kvoter för licensjakt under vintern 2024/2025 för att modellresultaten ska gälla.

Analyser på revirnivå

I årets uppdrag ingick också att utvärdera populationsmodeller på revirnivå. Beräkningar bygger på antal revir; antal familjegrupper och antal par med revirmarkerande vargar. Enheterna för analyserna blir alltså inte antal vargar, utan antal familjegrupper och par. Beskattningen bygger då på antal fall när båda revirmarkerande vargarna skjuts i familjegrupper eller par.

Vi gjorde fyra olika beräkningar;

1. antal familjegrupper i Sverige
2. antal familjegrupper och antal par i Sverige
3. antal familjegrupper i Skandinavien
4. antal familjegrupper och antal par i Skandinavien

Beräkningarna som byggde på bara antal familjegrupper hade relativt stor modellosäkerhet för prognoserna för 1 oktober 2025, 47 % för Sverige och 27 % för Skandinavien (Tabell 8). Den stora osäkerheten syns också i att det är stor sannolikhet att komma under målet på 30 familjegrupper i Sverige och 36 familjegrupper i Skandinavien (Tabellerna 4 och 6).

Beräkningarna som byggde på summan av antal familjegrupper och antal par hade ungefär samma modellosäkerhet som beräkningarna som byggde på antal vargar (Tabell 8). Eftersom det inte finns några mål uppsatta för summan av antal familjegrupper och antal par går det inte att bedöma konsekvenserna av olika beskattningsnivåer för respektive lands möjlighet att uppnå/upprätthålla sina respektive mål för dessa beräkningar (Tabellerna 5 och 7).

Referenser

- Andrén, H., Hobbs, N.T., Aronsson, A., Brøseth, H., Chapron, G., Linnell, J.D.C., Odden, J., Persson, J. and Nilsen, E.B. 2020. Harvest models of small populations of a large carnivore using Bayesian forecasting. – *Ecological Applications* 30(3), e02063, 18 pages.
- Andrén, H, Sand, H, Liberg, O. och Wabakken, P. 2022. Beräkningar av beskattning av den skandinaviska vargpopulationen 2023. Rapport till Naturvårdsverket och Miljødirektoratet, Norge från SKANDULV. 26 sidor.
- Bischof, R., Milleret, C., Dupont, P., Chipperfield, J., Åkesson, M., Brøseth, H., and Kindberg, J. 2019. Estimating the size of the Scandinavian wolf population with spatial capture-recapture and conversion factors - MINA fagrappport 57. 80 pp. ISSN: 2535-2806.
- Evans D, and Arvela M. 2011. Assessment and reporting under Article 17 of the Habitats Directive – Explanatory Notes & Guidelines for the period 2007 – 2012. European Topic Centre on Biological Diversity, Paris, France. Finnish Wildlife Agency 2015 <http://riista.fi/metsastys/saalisiseuranta/kannanhoidollinen-susisaalis/> (accessed June 2015).
- Liberg, O., Chapron, G., Wabakken, P., Pedersen, H.C., Hobbs., N.T. and Sand. H., 2012. Shoot, shovel and shut up: cryptic poaching slows restoration of a large carnivore in Europe. *Proc. R. Soc. B* 279, 910–915.
- Liberg, O., Suutarinen, J., Åkesson, M., Andrén, H., Wabakken, P., Wikenros, C. and Sand, H. 2020. Poaching-related disappearance rate of wolves in Sweden was positively related to population size and negatively to legal culling. – *Biological Conservation* 243: 108456
- Milleret, C., Dupont, P., Åkesson, M., Brøseth, H., Kindberg, J., and Bischof, R., 2021. Estimates of wolf density, abundance, and population dynamics in Scandinavia, 2012 - 2021 - MINA fagrappport 72. 30 pages.
- Milleret, C., Dupont, P., Brøseth, H., Flagstad, Ø., Kindberg, J., Svensson, L., and Bischof, R., 2023. Estimates of wolf density, abundance, and population dynamics in Scandinavia, 2013–2023 – MINA fagrappport 85. 34 pp. ISBN 2535-2806
- Naturvårdsverket. 2015. Delredovisning av regeringsuppdraget att utreda gynnsam bevarandestatus för varg (M2015/1573/Nm). Rapport från Naturvårdsverket, NV-02945-15. 13 s.
- Naturvårdsverket. 2016. Femårig plan för genetisk förstärkning 2016 – 2020. Rapport från Naturvårdsverket, NV-02544-15. 21 s.
- Nilsen, E.B., Brøseth, H., Odden, J., Andrén, H. og Linnell, J.D.C. 2011. Prognosemodell for bestanden av gaupe i Norge. – NINA Rapport 774. 26 sid.
- Robson, D. S. & Regier, H. A. 1964. Sample size in Petersen mark-recapture experiments. - *Transactions of the American Fishery Society* 93 (3): 215-226.
- Svensson, L., Wabakken, P., Maartmann, E., Åkesson, M., Flagstad, Ø. & Hedmark, E. 2019. Inventering av varg vintern 2018 – 2019. Bestandsövervakning av ulv vintern 2018 – 2019. Bestandsstatus for store rovdjur i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien Rovdata, Viltskadecenter och Høgskolan i Innlandet. Rapport 1-2019. 53 s.
- Svensson, L., Wabakken, P., Maartmann, E., Palacios, C., Flagstad, Ø. & Åkesson, M. 2021. Inventering av varg vintern 2020 – 2021. Bestandsövervakning av ulv vintern 2020 – 2021. Bestandsstatus for store rovdjur i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien 1-2021. 55 s.

- Svensson, L., Wabakken, P., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø., Danielsson, A., Hensel, H., Pöchhacker, K., & Åkesson, M. 2023. Inventering av varg vintern 2022 – 2023. Bestandsovervåking av ulv vintern 2022 – 2023. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien 1-2023. 65s.
- Wabakken, P., Svensson, L., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø. & Åkesson, M. 2020. Bestandsovervåking av ulv vintern 2019 – 2020. Inventering av varg vintern 2019 – 2020. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien. Rovdata, Vilskadecenter og Høgskolen i Innlandet. Rapport 1-2020 55 s.
- Wabakken, P., Svensson, L., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø. & Åkesson, M. 2022. Bestandsovervåking av ulv vintern 2021 – 2022. Inventering av varg vintern 2021 – 2022. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien 1-2022. 59s.
- Wabakken, P., Svensson, L., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø., Danielsson, A., Cardoso Palacios, C och Åkesson, M. 2024. Bestandsovervåking av ulv vintern 2023-2024. Inventering av varg vintern 2023-2024. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien 1-2024. 60s.
- Åkesson, M., Svensson, L., Flagstad, Ø, Wabakken, P. and Frank, J. 2022. Wolf monitoring in Scandinavia: evaluating counts of packs and reproduction events. Journal of Wildlife Management 86: e22206. (13 pages).

BILAGA 1

Tabell B1. Inventeringsresultat (Wabakken m.fl. 2024) antal föryngringar, antal revirmarkerande par, samt andelen föryngringar (= antal föryngringar / (antal föryngringar + antal revirmarkerande par)).

År	Skandinavien			Sverige		
	Antal föryngringar	Antal revirmarkerade par	Andel föryngringar	Antal föryngringar	Antal revirmarkerade par	Andel föryngringar
2014-2015	46	20	0,70	41,5	14,5	0,74
2015-2016	43	32	0,57	34	27	0,56
2016-2017	43	31	0,58	35,5	23,5	0,60
2017-2018	41	34	0,55	30,5	27,5	0,53
2018-2019	38	31	0,55	30	22,5	0,57
2019-2020	45	30	0,60	36,5	23	0,61
2020-2021	48	31	0,61	39,5	25	0,61
2021-2022	54	28	0,66	46	23	0,67
2022-2023	51	34	0,60	45	28,5	0,61
2023-2024	44	30	0,59	37,5	27,5	0,58

BILAGA 1

Tabell B2. Uppskattningar av vargpopulationen i Sverige sedan 1 oktober 2014 med olika metoder.

År	Antal registrerade föryngringar ^a	Population (föryngringar × 10) ^a (95% KI)	Modell-Prediktion (95 % KI) ^b	Uppskattning från DNA fångst-återfångst (95 % KI) ^c
1 okt. 2014	41,5	415 (328 – 539)	375 (343 – 410)	388 (355 – 426)
1 okt. 2015	34	340 (269 – 442)	307 (288 – 325)	300 (282 – 322)
1 okt. 2016	35,5	355 (281 – 461)	328 (317 – 339)	329 (318 – 341)
1 okt. 2017	30,5	305 (241 – 396)	318 (309 – 328)	319 (309 – 329)
1 okt. 2018	30	300 (237 – 390)	301 (284 – 319)	298 (281 – 319)
1 okt. 2019	36,5	365 (289 – 474)	350 (343 – 357)	350 (344 – 358)
1 okt. 2020	39,5	395 (312 – 513)	370 (354 – 385)	366 (351 – 383)
1 okt. 2021	46	460 (364 – 598)	416 (400 – 432)	419 (403 – 436)
1 okt. 2022	45	450 (356 – 585)	418 (405 – 431)	418 (406 – 432)
1 okt. 2023	37,5	375 (296 – 487)	376 (352 – 399)	376 (353 – 403)

^a – Populationsstorlek enligt inventeringsrapporterna (antal registrerade föryngringar × 10; Wabakken m.fl. 2024).

^b – Populationsstorlek enligt populationsmodellen i den här rapporten.

^c – Populationsstorlekar som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar (Milleret m.fl. 2023, samt preliminära populationsuppskattningar, Bischof och Milleret muntligen 2024-05-14).

BILAGA 1

Tabell B3. Uppskattningar av vargpopulationen i Skandinavien sedan 1 oktober 2014 med olika metoder.

År	Antal registrerade föryngringar ^a	Population (föryngringar × 10) ^a (95% KI)	Modell-prediktion (95% KI) ^b	Uppskattning från DNA fångst-återfångst (95 % KI) ^c
1 okt. 2014	46	460 (343 – 598)	453 (414 – 494)	471 (432 – 512)
1 okt. 2015	43	430 (340 – 559)	379 (360 – 397)	373 (354 – 394)
1 okt. 2016	43	430 (340 – 559)	412 (401 – 422)	412 (402 – 423)
1 okt. 2017	41	410 (324 – 533)	414 (404 – 423)	414 (405 – 424)
1 okt. 2018	38	380 (300 – 494)	381 (363 – 399)	378 (361 – 399)
1 okt. 2019	45	450 (356 – 585)	437 (428 – 445)	437 (429 – 446)
1 okt. 2020	48	480 (379 – 624)	458 (442 – 474)	455 (440 – 472)
1 okt. 2021	54	540 (427 – 702)	507 (491 – 524)	510 (494 – 527)
1 okt. 2022	51	510 (403 – 663)	483 (469 – 498)	483 (469 – 499)
1 okt. 2023	44	440 (348 – 572)	440 (414 – 467)	440 (414 – 470)

^a – Populationsstorlek enligt inventeringsrapporterna (antal registrerade föryngringar × 10; Wabakken m.fl. 2024).

^b – Populationsstorlek enligt populationsmodellen i den här rapporten.

^c – Populationsstorlekar som bygger på DNA och fångst-återfångstberäkningar (Milleret m.fl. 2023, samt preliminära populationsuppskattningar, Bischof och Milleret muntligen 2024-05-14).

BILAGA 2

Population model

We used Bayesian hierarchical population models to estimate the posterior distribution of the unobserved population size with process and observation equations.

The deterministic process model is:

$$\mu_t = \log [(\psi_{t-1} - H_{1,t-1}) \times \exp(\alpha_{t-1}) - H_{2,t-1}] \quad (\text{Eq. S1})$$

Where μ_t is the deterministic prediction of the log (population size) at time t , ψ_{t-1} is the predicted unobserved population size at time $t-1$, $H_{1,t-1}$ is the observed harvest October 1 to April 30 at time $t-1$ and $H_{2,t-1}$ is the observed harvest May 1 to September 30 at time $t-1$. The growth rate on log-scale (α_t) at time t , was drawn from a normal distribution, which was based on a normal distribution for the mean (α) and its variation and a uniform distribution for the standard deviation (σ_α) and its variation, which correspond to α_t being a random factor from the hyperparameter ($\alpha \pm \sigma_\alpha$, Table S1) and allows handling of some of the temporal variation. The growth rate on log-scale (α_t) is the potential growth rate at time t without legal harvest, but the potential growth includes all other factors that might influence growth rate, e.g., natural causes of mortality, poaching and vehicle collisions (Liberg et al. 2012, 2020) and inbreeding (Liberg et al. 2005, Wikenros et al. 2021).

$$\alpha_t \sim \text{normal}(\alpha, \sigma_\alpha) \quad (\text{Eq. S2})$$

We include stochasticity in the process using:

$$\psi_t \sim \text{lognormal}(\mu_t, \sigma_{proc}) \quad (\text{Eq. S3})$$

$$\rho_t \sim \text{Poisson}(\psi_t / \phi_t) \quad (\text{Eq. S4})$$

Where σ_{proc} is the standard deviation on log-scale of the unobserved population size, ρ_t is the predicted unobserved number of reproductions at time t . The conversion factor from number of reproductions to total population size (ϕ_t) at time t , was drawn from a gamma distribution, which was based on a normal distribution for the mean (ϕ) and its variation and a uniform distribution for the standard deviation (σ_ϕ) and its variation, which correspond to ϕ_t being a random factor from the hyperparameter ($\phi \pm \sigma_\phi$, Table S1) and allows handling of some of the temporal variation. The parameters for the gamma distribution (s_t , r_t) were computed using moment matching.

$$s_t = \phi^2 / \sigma_\phi^2 \quad (\text{Eq. S5})$$

$$r_t = \phi / \sigma_\phi^2 \quad (\text{Eq. S6})$$

$$\phi_t \sim \text{gamma}(s_t, r_t) \quad (\text{Eq. S7})$$

The process equations were linked to two different data sets using the observation equations using:

$$N_t \sim \text{normal}(\psi_t, \sigma_{obs,t}) \quad (\text{Eq. S8})$$

$$R_t \sim \text{binomial}(\delta, \rho_t) \quad (\text{Eq. S9})$$

Where N_t is the estimated population size at time t and $\sigma_{obs,t}$ is the estimated standard deviation of the estimated wolf population size at time t (from Bischof et al. 2020, Milleret et al. 2022). Bischof et al. (2020) used open spatial capture – mark – recapture methods of DNA from wolf scats and urine collected during the monitoring season to estimate the mean and standard deviation of the wolf population size. R_t is the observed number of wolf reproductions at time t (Wabakken et al. 2024) and δ is the probability to find a wolf reproduction during the monitoring season (Åkesson et al. 2022).

Model fitting and evaluation

Vague prior distributions were assigned to the hyperparameter growth rate and its variation, $\alpha \sim \text{normal}(0, 100)$ and $\sigma_\alpha \sim \text{uniform}(0, 10)$. We also used a vague prior for the process error, $\sigma_{proc} \sim \text{uniform}(0, 10)$. We used a weakly informed prior for the hyperparameter conversion factor from number of wolf reproductions to total population size and its variation; $\phi \sim \text{normal}(10, 2)$ and $\sigma_\phi \sim \text{uniform}(0, 4)$. Bischof et al. (2019) estimated the conversion factor to 9.8 ± 0.12 SD. However, we preferred to have it less informed prior, to increase the possibility for annual variation and to be able to find trends in the annual estimates. An informed prior was used for the probability to find a wolf reproduction during the monitoring season, $\delta \sim \text{beta}(221, 7)$. Åkesson et al. (2022) showed that 220 reproductions out of 226 reproductions, i.e., 97 %, were found during the monitoring seasons (2005 – 2016), the rest was detected ≥ 1 year later from kinship assessments of all DNA-detected individuals.

We approximated the marginal posterior distributions of parameters fitting the models to data using the Markov Chain Monte Carlo algorithm implemented in *rjags* and *coda* packages (Plummer 2003) in R (R Core Team 2022). We ran three chains of 100,000 iterations following a 50,000 burn-in. Convergence was checked by visual inspection of trace plots and by the diagnostics of Heidelberger (Heidelberger and Welch 1983) and Gelman (using the threshold value of <1.02 indicating very low variation between the three chains, Brooks and Gelman 1997) implemented in the *coda* package (Plummer 2003). We used posterior predictive checks to evaluate lack-of-fit between models and data using Bayesian p-values (where $0.1 < p < 0.9$ suggest good fit between the model and the data; Hobbs and Hooten 2015). We present posterior means and SD with associated 95% Bayesian credible intervals (BCI).

Results – Sweden

Posterior predictive checks showed that the model was able to simulate data that were consistent with the observations. Bayesian p-values for discrepancy statistics were 0.51 for the number of reproductions and 0.57 for the estimated population size. The parameters α , σ_α , ϕ , σ_ϕ , δ and σ_{proc} all passed Heidelberger diagnostics. The upper confidence limits for all parameters were <1.01 in Gelman diagnostics, indicating very lower variation between the three chains.

The overall mean growth rate (hyperparameter) on log-scale (α) was 0.123 ± 0.071 , which correspond to a growth rate $\lambda = 1.13 \pm 0.046$. The potential growth rate excluding legal harvest indicates an increasing population without legal harvest. The probability that $\exp(\alpha) = \lambda$ being > 1 was > 0.993 (Table S1, Figure S3). There was no trend in the annual estimated growth rates ($r = 0.31$, $df = 7$, $p = 0.38$; Figure S1). The overall mean conversion factor (hyperparameter) from number of wolf reproductions to total population size (ϕ) was 9.42 ± 0.51 (Table S1, Figure S3). There was no trend in the annual estimated conversion factor ($r = 0.03$, $df = 8$, $p = 0.94$; Figure S2).

Results – Scandinavia

Posterior predictive checks showed that the model was able to simulate data that were consistent with the observations. Bayesian p-values for discrepancy statistics were 0.51 for the number of reproductions and 0.59 for the estimated population size. The parameters α , σ_α , ϕ , σ_ϕ , δ and σ_{proc} all passed Heidelberger diagnostics. The upper confidence limits for all parameters were < 1.01 in Gelman diagnostics, indicating very lower variation between the three chains.

The overall mean growth rate (hyperparameter) on log-scale (α) was 0.149 ± 0.073 , which correspond to a growth rate $\lambda = 1.16 \pm 0.048$. The potential growth rate excluding legal harvest indicates an increasing population without legal harvest. The probability that $\exp(\alpha) = \lambda$ being > 1 was > 0.997 (Table S2, Figure S6). There was no trend in the annual estimated growth rates ($r = 0.27$, $df = 7$, $p = 0.46$; Figure S4). The overall mean conversion factor (hyperparameter) from number of wolf reproductions to total population size (ϕ) was 9.48 ± 0.46 (Table S2, Figure S6). There was no trend in the annual estimated conversion factor ($r = 0.11$, $df = 8$, $p = 0.74$; Figure S5).

References

- Bischof, R., Milleret, C., Dupont, P., Chipperfield, J., Åkesson, M., Brøseth, H., and Kindberg, J. 2019. Estimating the size of the Scandinavian wolf population with spatial capture-recapture and conversion factors - MINA fagrapport 57. 80 pp. ISSN: 2535-2806.
- Bischof, R., Milleret, C., Dupont, P., Chipperfield, J., Tourani, M., Ordiz, A., Valpine, P., Turek, D., Royle, J.A., Gimenez, O., Flagstad, Ø., Åkesson, M., Svensson, L., Brøseth, H., and Kindberg, J. 2020. Estimating and forecasting spatial population dynamics of apex predators using transnational genetic monitoring. – PNAS 117(48): 30531–30538.
- Brooks, S.P., and A. Gelman, 1997. General methods for monitoring convergence of iterative simulations. – Journal of Computational and Graphical Statistics 7: 434-455.
- Heidelberger, P., and P. Welch. 1983. Simulation run length control in the presence of an initial transient. – Operations Research 31: 1109-1044.
- Hobbs, N.T. and M.B. Hooten. 2015. Bayesian models. A statistical primer for ecologists. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA.
- Liberg, O., Andrén, H., Pedersen, H.-C., Sand, H., Sejberg, D., Wabakken, P., Åkesson, M., and Bensch, S. 2005. Severe inbreeding depression in a wild wolf (*Canis lupus*) population. – Biology Letters 1: 17-20.

- Liberg, O., Chapron, G., Wabakken, P., Pedersen, H.C., Hobbs., N.T. and Sand. H., 2012. Shoot, shovel and shut up: cryptic poaching slows restoration of a large carnivore in Europe. *Proc. R. Soc. B* 279, 910–915.
- Liberg, O., Suutarinen, J., Åkesson, M., Andrén, H., Wabakken, P., Wikenros, C. and Sand, H. 2020. Poaching-related disappearance rate of wolves in Sweden was positively related to population size and negatively to legal culling. – *Biological Conservation* 243: 108456
- Milleret, C., Dupont, P., Åkesson, M., Brøseth, H., Kindberg, J., and Bischof, R., 2021. Estimates of wolf density, abundance, and population dynamics in Scandinavia, 2012 - 2021 - MINA fagrappport 72. 30 pages.
- Milleret, C., Dupont, P., Åkesson, M., Brøseth, H., Svensson, L., Kindberg, J., and Bischof, R., 2022. Estimates of wolf density, abundance, and population dynamics in Scandinavia, 2013–2022 - MINA fagrappport 77. 34 pp. ISBN 2535-2806
- Milleret, C., Dupont, P., Brøseth, H., Flagstad, Ø., Kindberg, J., Svensson, L., and Bischof, R., 2023. Estimates of wolf density, abundance, and population dynamics in Scandinavia, 2013–2023 – MINA fagrappport 85. 34 pp. ISBN 2535-2806
- Plummer, M. 2003. JAGS: A program for analysis of Bayesian graphical models using Gibbs sampling. DSC Working Papers. Proceedings of the 3rd International Workshop on Distributed Statistical Computing, March 20–22, 2003. Technische Universität Wien, Vienna, Austria.
- R Core Team. 2022. R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. URL <https://www.R-project.org/>.
- Svensson, L., Wabakken, P., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø., Danielsson, A., Hensel, H., Pöchlacker, K., & Åkesson, M. 2023. Inventering av varg vintern 2022 – 2023. Bestandsövervakning av ulv vintern 2022 – 2023. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien 1-2023. 65s.
- Wabakken, P., Svensson, L., Maartmann, E., Nordli, K., Flagstad, Ø., Danielsson, A., Cardoso Palacios, C och Åkesson, M. 2024. Bestandsövervakning av ulv vintern 2023-2024. Inventering av varg vintern 2023-2024. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia. Bestandsstatus för stora rovdjur i Skandinavien 1-2024. 60s.
- Wikenros, C., Gicquel, M., Zimmermann, B., Flagstad, Ø. and Åkesson, M. 2021. Age at first reproduction in wolves: different patterns of density dependence for females and males. *Proceedings of the Royal Society B-Biological Sciences* 288: 20210207.
- Åkesson, M., Svensson, L., Flagstad, Ø, Wabakken, P. and Frank, J. 2022. Wolf monitoring in Scandinavia: evaluating counts of packs and reproduction events. *Journal of Wildlife Management* 86: e22206. (13 pages).

Table S1. Prior and posterior distributions of parameters in the Bayesian hierarchical population model for Sweden.

Parameter	Prior	Posterior (mean $\pm$ SD)	Posterior (95 % BCI)	Description
α	normal (0, 100)	0.123 $\pm$ 0.0407	0.038 – 0.203	Growth rate on log-scale (hyperparameter)
σ_α	uniform (0, 10)	0.0712 $\pm$ 0.0478	0.0043 – 0.183	Variation in growth rate (hyperparameter)
ϕ	normal (10, 2)	9.42 $\pm$ 0.531	8.44 – 10.52	Conversion factor from number of wolf reproductions to total population size (hyperparameter)
σ_ϕ	uniform (0, 4)	0.5711 $\pm$ 0.439	0.018 – 1.62	Variation in conversion factor from number of wolf reproductions to total population size (hyperparameter)
δ	beta (221, 7)	0.970 $\pm$ 0.011	0.944 – 0.988	Probability to find a wolf reproduction during the monitoring season. 220 reproductions were found out of 226 reproductions (0.973; Åkesson et al. 2022)
σ_{proc}	uniform (0, 10)	0.071 $\pm$ 0.048	0.0034 – 0.184	Process error on log-scale

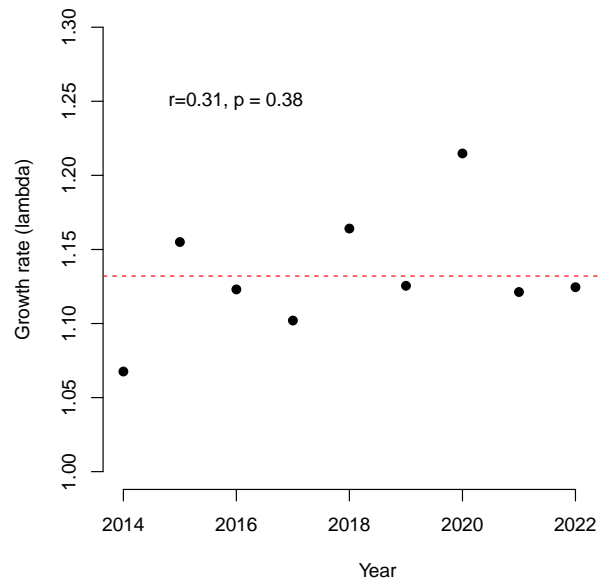

Figure S1. Mean annual potential growth rate (λ_{pt}) in the Swedish wolf population in relation to year. Red dashed line shows the overall mean potential growth rate ($\lambda = 1.13$).

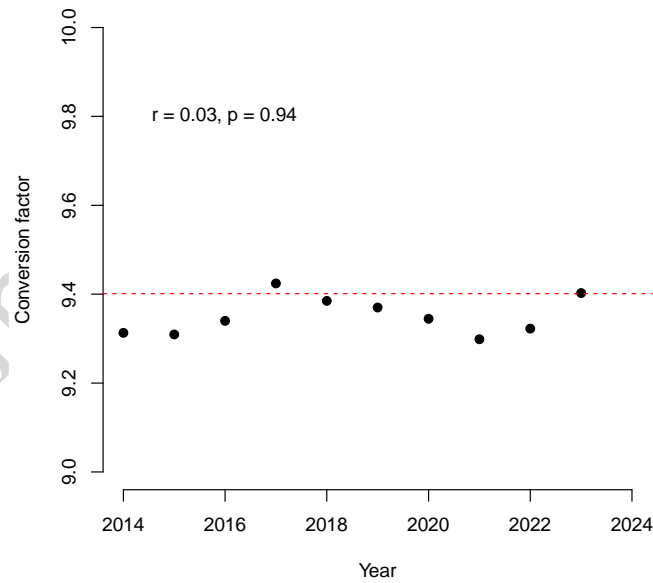

Figure S2. Mean annual conversion factor from number of wolf reproduction to total population size (ϕ_t) for the Swedish wolf population in relation to year. Red dashed line shows the overall mean conversion factor ($\phi = 9.42$)

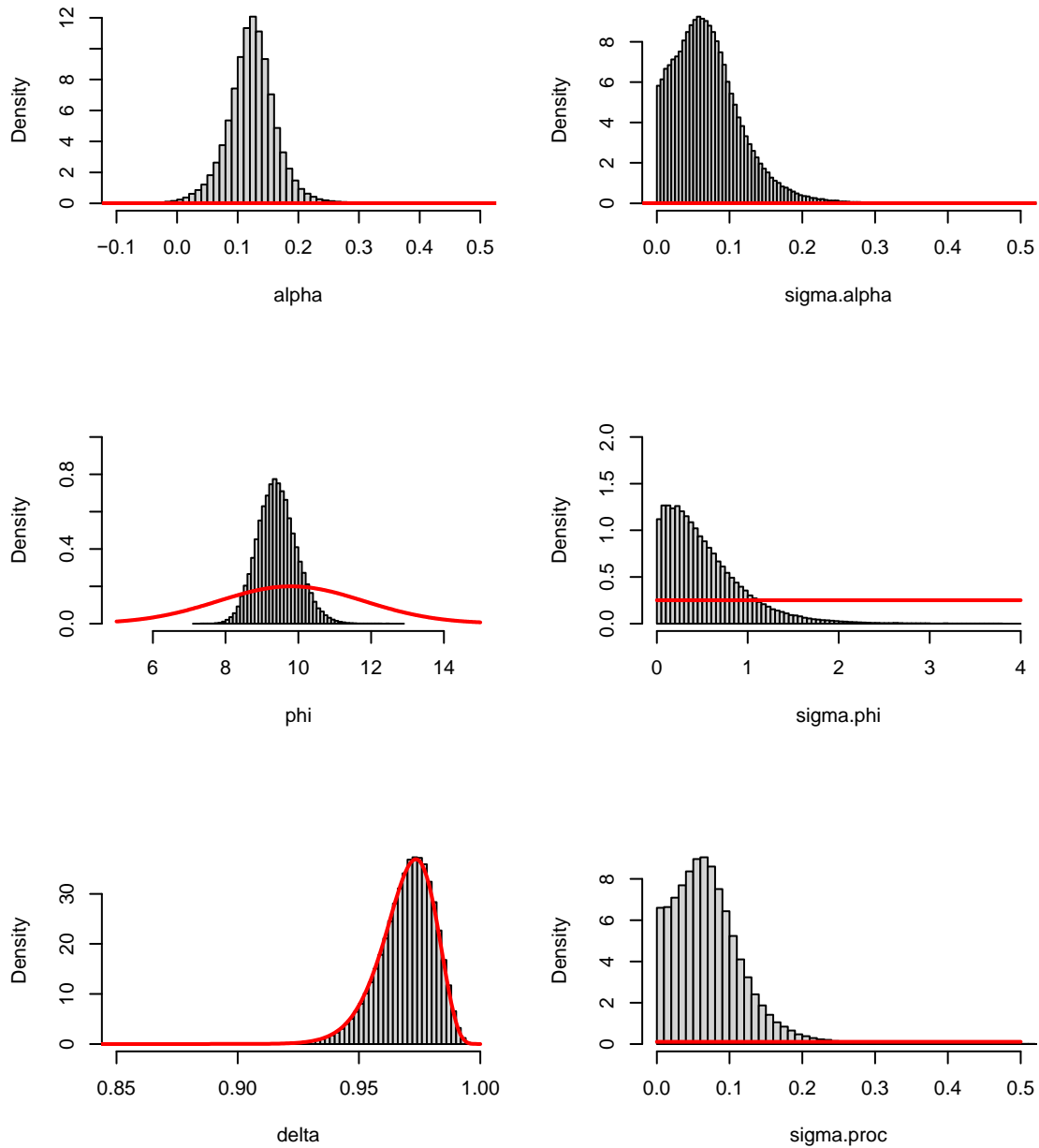

Figure S3. Prior (red lines) and posterior distribution for parameters included in the Bayesian hierarchical population model for Sweden (Table S1). The parameters are mean growth rate (hyperparameter, α (alpha)), variation in growth rate (hyperparameter, σ_α (sigma.alpha)), conversion factor (hyperparameter, ϕ (phi)), variation in conversion factor (hyperparameter, σ_ϕ (sigma.phi)), probability to find a wolf reproduction (δ (delta)) and process error (σ_{proc} (sigma.proc)).

Table S2. Prior and posterior distributions of parameters in the Bayesian hierarchical population model for Scandinavia.

Parameter	Prior	Posterior (mean $\pm$ SD)	Posterior (95 % BCI)	Description
α	normal (0, 100)	0.149 $\pm$ 0.0416	0.063 – 0.230	Growth rate on log-scale (hyperparameter)
σ_α	uniform (0, 10)	0.0728 $\pm$ 0.0492	0.0046 – 0.187	Variation in growth rate (hyperparameter)
ϕ	normal (10, 2)	9.48 $\pm$ 0.49	8.57 – 10.48	Conversion factor from number of wolf reproductions to total population size (hyperparameter)
σ_ϕ	uniform (0, 4)	0.462 $\pm$ 0.388	0.018 – 1.43	Variation in conversion factor from number of wolf reproductions to total population size (hyperparameter)
δ	beta (221, 7)	0.970 $\pm$ 0.011	0.944 – 0.988	Probability to find a wolf reproduction during the monitoring season. 220 reproductions were found out of 226 reproductions (0.973; Åkesson et al. 2022)
σ_{proc}	uniform (0, 10)	0.073 $\pm$ 0.049	0.0032 – 0.189	Process error on log-scale

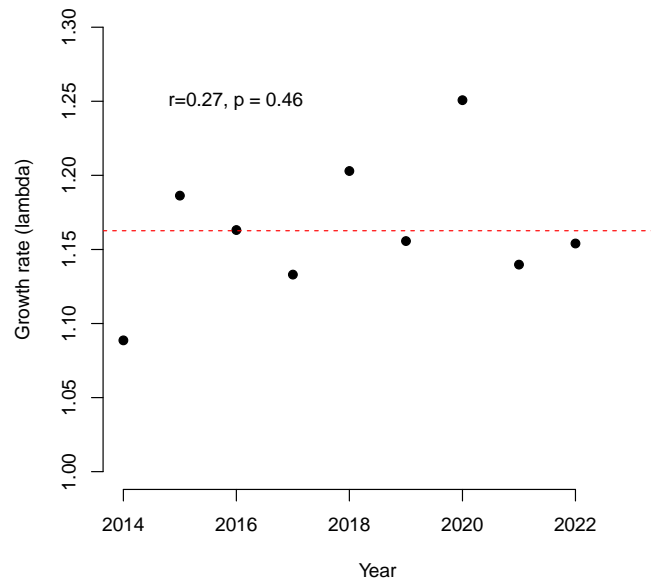

Figure S4. Mean annual potential growth rate (λ_{pt}) in the Scandinavian wolf population in relation to year. Red dashed line shows the overall mean potential growth rate ($\lambda = 1.16$).

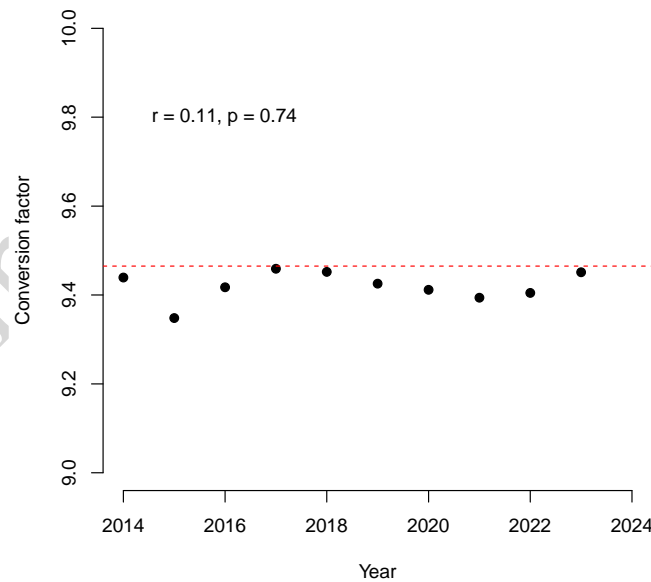

Figure S5. Mean annual conversion factor from number of wolf reproduction to total population size (ϕ_t) for the Scandinavian wolf population in relation to year. Red dashed line shows the overall mean conversion factor ($\phi = 9.48$)

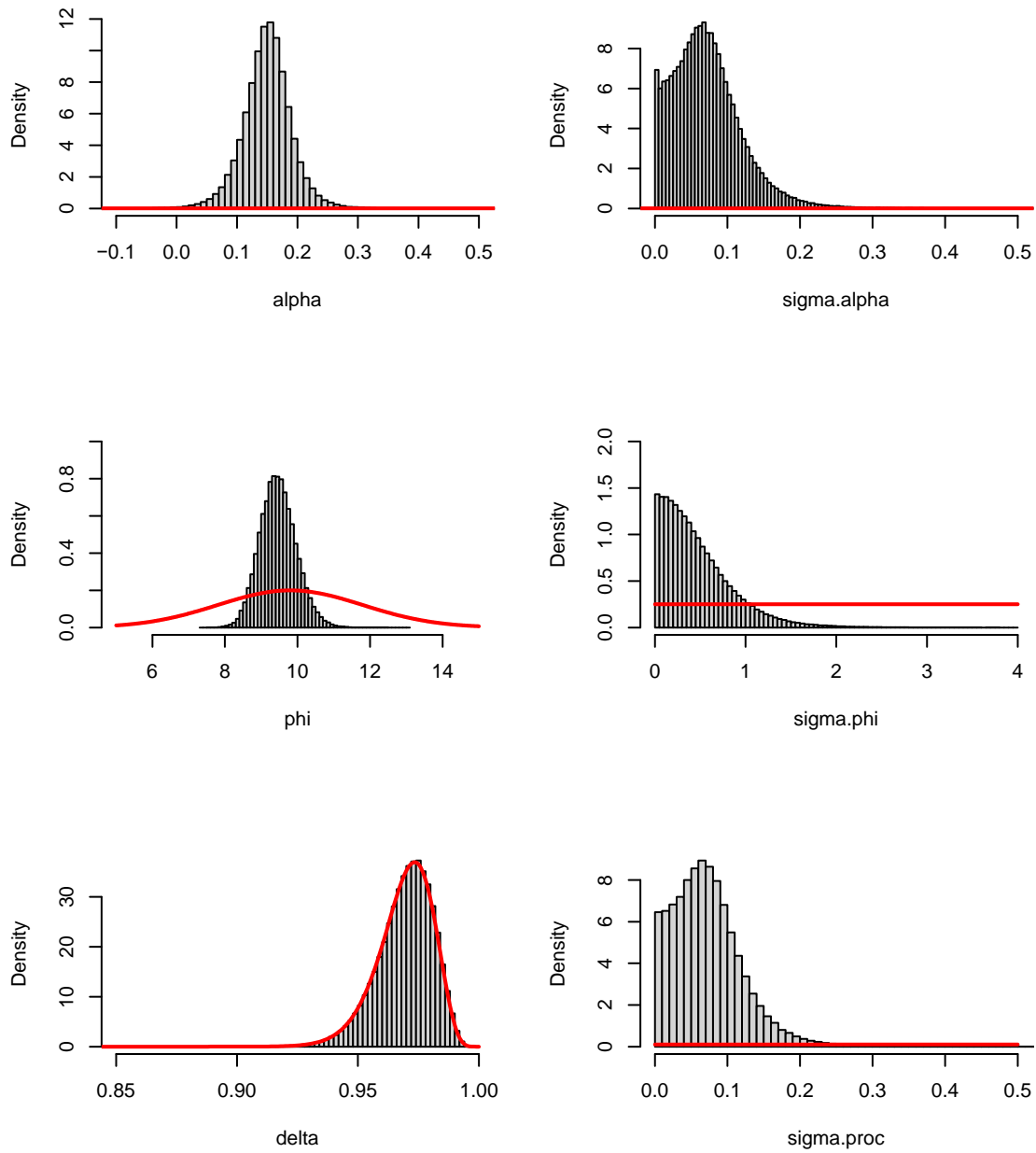

Figure S6. Prior (red lines) and posterior distribution for parameters included in the Bayesian hierarchical population model for Scandinavia (Table S1). The parameters are mean growth rate (hyperparameter, α (alpha)), variation in growth rate (hyperparameter, σ_α (sigma.alpha)), conversion factor (hyperparameter, ϕ (phi)), variation in conversion factor (hyperparameter, σ_ϕ (sigma.phi)), probability to find a wolf reproduction (δ (delta)) and process error (σ_{proc} (sigma.proc)).

Länsstyrelsen i Västra Götalands län planerar inte någon licensjakt efter varg i Boksjöreviret.

Det finns inga konfliktsituationer knutna till reviret från svensk sida, eftersom reviret är beläget i ett område som saknar förekomst av tamdjursbesättningar. Vargarna är skygga och har inte angripit vare sig tamdjur eller jakthundar i Sverige.

Trots att Länsstyrelsen i Västra Götalands län anser att det därför är olyckligt att Boksjöreviret omfattas av beslut om jakt, motsäger sig inte länsstyrelsen att reviret jagas från norsk sida.

Med vänlig hälsning

Mia Bisther och Nelly Grönberg

Mia Bisther

Rovdjurshandläggare

Viltenheten Naturavdelningen

Länsstyrelsen i Västra Götalands län

010-224 56 83

mia.bisther@lansstyrelsen.se

www.lansstyrelsen.se/vastragotaland

[**Så hanterar vi dina personuppgifter**](#)

Til:

Klima- og miljødepartementet
postmottak@kld.dep.no

02.10.2024

Sendt til:

Rovviltnemndene i region 4 og 5
Statsforvalteren i Innlandet
sfinpost@statsforvalteren.no

KLAGE PÅ VEDTAK OM LISENSFELLING AV ULV INNENFOR ULVESONEN I 2025

NOAH - for dyrs rettigheter (NOAH) påklager med dette vedtak om kvote og område for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025 av rovviltnemndene i region 4 og 5. Rovviltnemndene har vedtatt kvote for lisensfelling av **12 ulver med formål å skyte alle ulvene i Risberget/Ulvåreviret, og i grenserevirene Boksjø og Fjornshöjden.**

NOAH ber Klima- og miljødepartementet om at rovviltnemndas vedtak om lisensfelling av ulver i tre ulvrevir innenfor ulvesonen erklæres ugyldig / omgjøres slik at det ikke tillates noe lisensfelling i 2025 av følgende grunner:

1) rovviltnemndene mangler myndighet til å fatte vedtak om lisensfelling av ulv siden ulvebestanden i region 4 og 5 ikke er over bestandsmålet, men ligger på bestandsmålet på 6,5 ynglinger. Etter NOAHs oppfatning betyr det at ulvebestanden må ligge minst på 7 ynglinger for at rovviltnemnda skal ha myndighet til å fatte vedtak om lisensfelling av ulv, jf. rovviltforskriften § 7 første ledd og § 4. Dette gjør at vedtaket er ugyldig.

2) vedtaket er i strid med Bernkonvensjonen. NOAH mener at det å tillate å skyte familiegrupper av ulv i ulvesonen utgjør et brudd på Bernkonvensjonen. NOAH gjør rovviltnemndene oppmerksom på at Byrå til den Stående Komiteen til Bernkonvensjonen har sendt et brev til norske myndigheter, datert 15.04.2024, hvor Byrådet uttrykte bekymring over en "very aggressive policy" i norsk ulveforvaltning og oppfordret myndigheter "to reconsider their approach of pre-emptive culling to a very restricted population target, and instead to apply proven prevention methods, especially livestock protection, and to raise awareness of the role of the wolf in nature and social acceptance of the species". Norsk ulveforvaltning og dens samsvar med Bernkonvensjonen skal drøftes på Stående Komiteens møte i desember som følge av en klage fra NOAH. At sekretariatet beskriver sitt forslag om å skyte flere ulver innenfor ulvesonen som "normalisert forvaltning", er svært urovekkende og viser at forvaltning som drives av norske myndigheter, er helt på feil spor.

3) vedtaket er i strid med naturmangfoldloven og Høyesteretts føringer i Letjenna-saken. Begrunnelsen for lisensfelling av ulv i de tre revirene er basert kun på generelle forhold. Det er ikke redegjort for noen konkrete forhold eller påvist konkret hvordan de utvalgte ulvefamiliene påvirker offentlige interesser negativt; iallfall er det ikke påvist hvordan de nevnte ulvefamiliene påvirker slike interesser utover det som vanligvis kan forventes i ulvesonen. I lys av at ulvebestanden ligger på bestandsmålet og er ikke over det «med forholdsvis god margin», må de private og offentlige interessene nevnt i vedtaket vike for vernehensynet. I tillegg finnes det andre løsninger enn lisensfelling, og påstanden om at lisensfelling virker konfliktdepende har ikke noe forankring i kunnskapsgrunnet; tvert imot - forskning viser at lisensfelling ikke har konfliktdepende effekt.¹ Heller ikke kan man se at de siste årenes vedtak i realiteten har hatt noe konfliktdepende effekt - konfliktene i samfunnet over regjeringens ulveforvaltning er minst like store som i 2017 da regjeringen begynte å skyte ulv i ulvesonen uten noen reelt behov eller grunnlag, og etter NOAHs oppfatning er konfliktene blitt enda større. Rovviltnemndenes begrunnelse for lisensfelling av ulv i Fjornshöjden-reviret er mangelfullt - dersom man vil skyte «gjenstående individer i reviret», er det nødvendig å fatte et nytt vedtak om dette; det er ikke tilstrekkelig at man henviser til begrunnelse i rovviltnemndenes vedtak i 2023. I tillegg

¹ S. Dressel, G. Ericsson, S. Lindgren & C. Sandström, Rapport 7087, 2023 September: <https://naturvardsverket.diva-portal.org/smash/get/diva2:1801448/FULLTEXT02.pdf>

har sekretariatet vurdert at «det er forsvarlig med uttak av ett grenserevir eller ett helnorsk revir», og ikke tre revir som rovviltneemnda har vedtatt. Rovviltneemndenes konklusjon om at «en mest sannsynlig har rimelig god margin for at bestandsmålet vil bli nådd for 2025» har ikke noen forankring i kunnskap. I tillegg er sannsynlighetsvurderingen av oppnåelse av bestandsmålet ikke ensbetydende med at vilkåret at lisensfelling «ikke er skadelig for bestandens overlevelse i Norge» er oppfylt. Rovviltneemndene virker som helt uvitende om omfanget av krypskyting av ulv både i Norge og Sverige. NOAH vil også understreke at de siste tellingene viser at det er registrert laveste antall ulv på nesten 10 år i Norge. I vinter ble det påvist 42-44 ulver med helnorsk tilhold og 32 individer i grenserevir. Når ulvene i grenserevir fordeles mellom de to landene gir det **58-60 ulver, som er det laveste antallet siden vinteren 2014/2015.**²

Disse aspektene er ikke hensyntatt ved vurdering av vilkåret om hvorvidt unntaket er skadelig for bestandens overlevelse, og både nemndenes og sekretariatets vurdering av dette vilkåret lider av grove feil. NOAH mener at den prekære tilstanden til ulvebestanden både i Norge og Sverige betyr at det ikke bør tillates skyting av ulv innenfor ulvesonen, jf. §§ 6, 8, 9 og 18 i naturmangfoldloven.

Dersom man tillater lisensfelling av ulv, vil rovviltneemnda også komme i strid med Høyesteretts føringer i Letjenna-saken. Bestandsmålet til ulv er ikke nådd over tid med forholdsvis god margin. Dette gjør at vernehensynene må legges mye større vekt enn før og at det må vises enda mer konkret hvordan ulvens tilstedeværelse preger «offentlige interesser» i en så vesentlig grad at ulvene må skytes. Disse vilkårene er ikke oppfylt verken i sekretariatets saksframlegg eller rovviltneemndenes vedtak.

4) Norge står midt i naturkrisen og det å legge avgjørende vekt på hensynet om å holde bestanden av en truet art på et politisk bestemt bestandsmål er uverdigg, kunnskapsløst og meget uansvarlig. I tillegg er rovviltneemndenes vedtak enda et skritt mot å skyve nesten hele ansvaret for å sikre levedyktighet av den sør-skandinaviske ulvebestanden over på Sverige.

NOAH vil minne om at ulven er kritisk truet på norsk rødliste og sterkt truet på svensk rødliste. FN erklærte i 2019 krise for naturen og de ville dyrene.³ I 2020 forpliktet Norges politiske ledelse seg sammen med mange andre land over hele verden å stanse tap av naturmangfold innen 2030.⁴ Norske myndigheter har satt et nasjonalt mål om at ingen arter skal utryddes⁵ og har forpliktet seg til «å redusere utryddelsesrisikoen betydelig, samt å opprettholde og gjenopprette det genetiske mangfoldet» i ville bestander for å opprettholde deres tilpasningspotensiale, ved å signere Naturavtalen i desember 2022.⁶ Det er absurd at midt i en naturkrise, velger rovviltneemndene å skyte nesten halvparten av bestanden av den kritisk truede ulven i Norge, innenfor en snever sone hvor disse dyrene skal ha høy beskyttelse, stikk i strid med Naturavtalen. Miljøministeren har uttalt at «naturkrisen er like alvorlig som klimakrisen», «vår tids største utfordring» som «endrer rammebetingelsen for alt liv» - men samtidig har rovviltneemndene fattet et ubegrunnet vedtak om å skyte en kritisk truet nøkkelart i en vernesone. Regjeringens målsetninger og fine ord om ivaretagelse av naturen, skal være gjeldende også for landets egne utrydningstruede nøkkelarter.

Ulvebestanden i Norge er kritisk truet, hvilket betyr at det er ekstremt høy risiko for at den dør ut i Norge. Den er også sterkt truet i Sverige. Bestanden er en av de mest innvlede i verden og mangler genetisk variasjon. Det forekommer omfattende ulovlig jakt på ulv i Norge. For de aller fleste nordmenn er dette en helt uforståelig og uakseptabel forvaltning. Myndighetene fortsetter å påstå at ulvens status som kritisk truet på norsk rødliste ikke er relevant for vurdering av ulvens overlevelse. Men en slik politisk motivert fornektelse av ulvens status kan ikke avvise det faktum at ulven fortsatt står på rødliste både i Norge og Sverige. En forsvarlig forvaltning ville dermed avvente med en så omfattende og ikke minst meget konfliktskapende avskyting av ulv som ikke har noe annet mål enn å holde bestanden på et bestemt (kritisk truet) nivå.

Rovviltneemndenes forslag om å skyte til sammen tre ulveflokker innenfor ulvesonen er en latterliggjøring av den offentlige myndighet som er blitt betrodd dem etter loven. Man kan ikke ta seriøst et forslag om å drepe nesten halvparten av ulvebestanden i Norge.

² Rovdata.no

³ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/>

⁴ <https://www.leaderspledgefornature.org/>. Se også <https://www.nrk.no/norge/norge-har-forpliktet-seg-til-a-reversere-tap-av-naturmangfoldet-1.15180194>

⁵ <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/miljomal/naturmangfold/>

⁶ <https://www.cbd.int/doc/c/e6d3/cd1d/daf663719a03902a9b116c34/cop-15-l-25-en.pdf>

Ved å vedta hele tre ulveflokker i sonen skutt, fremstår vedtaket som polariserende tautrekking for å oppnå minst én til to flokker i sonen skutt – og dermed videreføre praksisen om skyting av ulv innenfor ulvesonen. NOAH vil ikke se på det som noe «kompromiss» å tillate noen familiegrupper i sonen skutt. Vi ser på det som politisk dragkamp for å normalisere skyting i ulvesonen. Det vil føre til ytterligere polarisering av situasjonen, samt en uforutsigbar forvaltning uten tillit i store deler av befolkningen. NOAH mener dermed at roviltnemdene har grovt misbrukt sin rolle som forvaltningsmyndighet.

NOAH mener at vilkårene for lisensfelling av 12 ulver i tre ulike revir innenfor ulvesonen ikke er oppfylt, jf. naturmangfoldloven (nml.) §§ 6, 8, 9 og 18 og Bernkonvensjonen artikler 4, 6 og 9, og at roviltnemndenes vedtak bør omgjøres slik at det ikke tillates lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025.

1. Vedtaket oppfyller ikke vilkåret om at lisensfelling ikke vil true bestandens overlevelse

1.1. Det må foretas en vurdering av om felling truer den norske ulvebestandens overlevelse utover oppnåelse av bestandsmålet

NOAH mener at det ikke er seriøst at sekretariatet under dette vilkåret kun vurderer at bestanden etter neste yngling fortsatt vil oppfylle det nasjonalt fastsatte bestandsmålet, og at felling ikke truer den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Det må i tillegg foretas en vurdering av hvorvidt felling truer den norske bestandens overlevelse utover bestandsmålet. Det er dermed ikke mulig å basere vedtaket om lisensfelling av ulv på konklusjonen om at vilkåret om bestandens overlevelse er oppfylt så lenge Norge sikrer at bestandsmålet av 4-6 ynglinger på norsk territorium opprettholdes.

Vinteren 2023-2024 ble det påvist 58-60 ulver i Norge, med kun 42-44 med helnorsk tilhold. Det er det laveste antallet påvist i Norge siden vinteren 2014/2015. Det har også vært en nedgang antall ulver i Skandinavia sammenlignet med forrige vinter. Skandinavisk ulvebestand har en økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulven er kategorisert som kritisk truet i Norge og som sterkt truet etter ny Rødlisting 2020 i Sverige (oppgradert fra å være sårbar etter Rødlisting 2015). Det er dermed ufattelig at det i det hele tatt vurderes å drepe ulvefamilier i ulvesonen som er ment å være det området hvor ulven skal være prioritert og hvor den skal være strengt beskyttet, jf. Bernkonvensjonen artikler 4 og 6 og nml. §§ 5, 6 og 15.

NOAH vil først påpeke en feil i sekretariatets saksframlegg. Sekretariatet skriver at norsk bestandsmål på 4-6 ynglinger (omregnet til rundt 40-60 individer) er det antallet ulv i Norge som svensk forvaltning legger til grunn i sine vurderinger knyttet til «gynnsam bevarandestatus». Dette gir et feil bilde av at svenske myndigheter har foretatt en vurdering av den skandinaviske ulvebestanden som omfatter den norske delbestanden. Svenske myndigheter har aldri bestilt en slik vurdering, heller ikke har forskerne gjort den vurderingen. Det finnes ikke noen vitenskapelig vurdering av hva som kunne utgjøre en levedyktig norsk ulvebestand.⁷ NOAH påpeker videre at det ikke finnes noen avtale mellom Sverige og Norge om felles forvaltning av ulv i Skandinavia som fastsetter at Norge kun er forpliktet til å sikre at det finnes 40-60 ulver i Norge (4-6 ynglinger i året).

EU-domstolen har kommet til i den såkalte Tapiola-saken at det ikke er mulig for en EØS-medlemsstat å påberope seg bestander av truede arter som finnes i naboland som ikke er EØS-medlemsstat.⁸ Denne fortolkningen er videre bekreftet av en ny dom avsagt av EU-domstolen i juli 2024 i sak C-601-22.⁹ Hvis

⁷ Det å basere vurderingen om vilkåret «ikke truer bestandens overlevelse» på en utredning som kun nevner det norske bestandsmålet er ikke seriøs forvaltning. Stortinget vedtok bestandsmålet i 2004 som et politisk mål uten noen forankring i biologisk utredning.

⁸ C-674/17, avsn. 60. <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-674/17> (10. oktober 2019).

⁹ "Article 16(1) of Directive 92/43, as amended by Directive 2013/17, must be interpreted as meaning that the condition laid down therein, according to which the derogation granted under that provision must not be detrimental to the maintenance of the populations of the species concerned with a favourable conservation status in their natural range, may be assessed by taking account, in the light of the available data, of the level of the biogeographical region, which extends beyond national borders, only where it has been established in advance that that derogation does not adversely affect the maintenance of such a favourable conservation status at the level of the local and national territory of the Member State concerned." C-601-

Sverige er rettslig forhindret fra å påberope seg ulvebestanden som finnes i Norge, oppstår det spørsmål om på hvilket grunnlag norske myndigheter baserer sin vurdering av dette vilkåret om bestandens overlevelse på ulvebestanden som finnes i Sverige. Ved å legge til grunn den hele skandinaviske ulvebestanden ved vurdering av vilkåret om bestandens overlevelse, har norske myndigheter skapt en absurd situasjon hvor vilkåret alltid vil være oppfylt så lenge Sverige er bundet av Habitatdirektivet og som setter et krav om at ulvebestanden i Sverige må ha gunstig bevaringsstatus. Det er videre problematisk (og i strid med Habitatdirektivet)¹⁰ at ulvebestand som er kategorisert som sterkt truet, anføres å ha gunstig bevaringsstatus, og iallfall bør det faktum at ulven er rødlistet både i Norge og Sverige medføre at unntak fra det strenge vernet tillattes kun i svært begrensede tilfeller som ikke er tilfelle her.

1.2. Genetisk tilstand av den skandinaviske ulvebestanden tåler ikke lisensfelling av hele familiegrupper

SKANDULV viser i sin rapport til Naturvårdsverkets femårig plan för genetisk förstärkning 2016–2020 hvor det er lagt til grunn:¹¹ «Eftersom ett genflöde inte skett under mer än sju år före 2016 kommer det under fem vargenerationer under det närmaste århundradet att behövas minst två reproduktioner mellan nya invandrade vargar, som inte är nära besläktade med varandra, och skandinaviska vargar. I nuläget, med årets reproduktion i Tunturireviret, har det skett en sådan.»

Det er i tillegg en forutsetning om at «Årsungarnas överlevnad till reproduktiv ålder är minst lika bra som de skandinaviska valparna».¹²

NOAH mener at det ikke er mulig å konkludere fra det som er skrevet i saksfremlegget at femårs-regelen er oppfylt. Dette betyr at den riktige konklusjonen bør dermed være at lisensfelling av ulv innenfor sonen ikke bør tillates pga. den genetiske tilstanden av den skandinaviske ulvebestanden. NOAH vil påpeke at forvaltningsorgan har utrednings- og informasjonsplikt etter forvaltningsloven § 17 første ledd, og som følge skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Rovviltnemndene har ikke opplyst en av de mest vesentlige aspektene ved vurdering av vilkåret om bestandens overlevelse. Vedtaket lider dermed av grov saksbehandlingsfeil.

NOAH påpeker at innavlskoeffisienten er på 0,23 i 2023/2024. Som man har sett fra tidligere er sannsynligheten for at innvandrede ulver reproducerer seg med suksess slik at deres avkom i sin tur bidrar i bestanden, ganske lav. Det er dermed klart at det ikke finnes grunnlag for å påstå at man er i rute med 5-års regelen. Bestanden bør dermed være mye større for at den skal overleve. Ifølge svenske myndigheter kan en økt bestandsstørrelse minske disse risikoene i en viss grad¹³. Det er skrevet i St. Meld. 21 (2015-2016) «Ulv i norsk natur» på side 73: «Naturvårdsverket viser til at dersom det ikke er innvandring og reproduksjon av nye immigranter (og derav ingen genetisk utveksling) med skandinaviske ulver må den skandinaviske ulvepopulasjonen bestå av minst 1700 ulver for å kunne anses å ha gunstig bevaringsstatus.»

Ifølge forsker Linda Laikre ved Stockholm Universitet må den skandinaviske ulvebestanden ha i utgangspunktet 2000 ulver for å «opprettholde og gjenopprette det genetiske mangfoldet» og «for å opprettholde deres tilpasningspotensiale», slik statene har forpliktet seg til i Naturavtalen.

22, WWF Österreich and Others. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62022CJ0601&qid=1727878676052> (11. juli 2024)

¹⁰ "According to the definition in Article 1(i) of the Habitats Directive, a conservation status will be taken as favourable when, first, population dynamics data on the species concerned indicate that it is maintaining itself on a long-term basis as a viable component of its natural habitats. Second, the natural range of that species must be neither being reduced nor be likely to be reduced for the foreseeable future. Last, it is necessary that there is, and will probably continue to be, a sufficiently large habitat to maintain its populations on a long-term basis (judgment of 10 October 2019, *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola*, C-674/17, EU:C:2019:851, paragraph 56)." - C-436/22, Asociación para la Conservación y Estudio del Lobo Ibérico (ASCEL), para. 60. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62022CJ0436&qid=1723822576339>

¹¹ Naturvårdsverket. 2016. Femårig plan för genetisk förstärkning 2016 - 2020. Rapport från Naturvårdsverket, NV-02544-15. 21 s.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

Den direkte effekten av den høye innavlsgraden er at skandinaviske ulver har mindre valper og disse overlever i mindre grad. Øystein Flagstad har uttalt følgende:¹⁴ «Det vi ser er at foreldrepar som er sterkt innavlede får færre unger. En mindre andel av ungene vokser opp. Det nære slektskapet ser ut til å påvirke overlevelse hos valper og reproduksjon hos voksne ulver.»

Ifølge føre-var prinsippet må man ta hensyn til denne kunnskapen. NOAH mener dermed at ulvebestanden som er så innavlet som den skandinaviske ulvebestanden er og som ikke har fått inn nye gener i bestanden de siste 15 årene, ikke kan bedømmes å ha «gunstig bevaringsstatus».

NOAH mener at dette er enda et aspekt som tyder på at det er grunnlag til å være føre-var i vurdering av hvorvidt vilkåret om bestandens overlevelse er oppfylt, og ikke tillate lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Sekretariatets vurdering unnlater å ta hensyn til noen svært viktige elementer som har ført til at vedtaket lider av grov saksbehandlingsfeil.

1.3. Ulovlig jakt

Skogen og Krange henviser til skandinavisk ulveforskning som «har beregnet at så mye som halvparten (51 %) av dødsfallene i den skandinaviske ulvepopulasjonen skyldes ulovlig jakt» og at «det gjør illegal jakt til den aller viktigste dødsårsaken hos ulv ...».¹⁵

NOAH henviser videre til den nyeste forskning om illegal jakt hvor det omtales at den såkalte «cryptic poaching» er nedvurdert eller helt ignorert av myndighetene, men at den kan utgjøre en stor del av illegal jakt og ha vesentlige påvirkninger på bestandene av ulv:¹⁶ «Traditional time-to-event models in wildlife science discard or censor data from marked animals that disappeared (no collar or carcass recovered) as uninformative. This approach fails to account for the high certainty attached to rates of legal causes of death compared to the low certainty about rates of other causes that are not well reported, including the least documented form termed cryptic poaching. Instead, the assumption that individuals that are lost-to-monitoring suffer from similar hazards and endpoints as monitored individuals, or survive through migration or dispersal, produce systematic biases. These biases may underestimate mortality and its anthropogenic component (...)

NOAH mener at dette er enda et aspekt som tyder på at det er grunnlag til å være føre-var i vurdering av hvorvidt vilkåret om bestandens overlevelse er oppfylt, og ikke tillate lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Sekretariatets vurdering unnlater å legge noe vekt på dette aspektet og vedtaket lider dermed av grov saksbehandlingsfeil.

1.4. Andre viktige momenter

NOAH vil understreke at vurdering av vilkåret om bestandens overlevelse ikke kan være en ren matematisk beregning. Det er nettopp stabile flokker som i særlig grad bør spares fra dreping siden det ikke er mulig å bygge opp en levedyktig ulvebestand kun basert på «genetisk viktige» individer. Ulven er et sosialt dyr, noe som betyr at bestanden er levedyktig når de sosiale strukturene i bestanden er sterke. Å skyte hele ulveflokker er direkte kontraproduktivt for ivaretagelse av langsiktig levedyktighet og genetisk mangfold i ulvebestanden.

Ulver er høyt sosiale og intelligente dyr, noe som betyr at ulveflokkens stabilitet er viktig for å lære avkom til å jage sine naturlige byttedyr i skogen og holde seg unna menneskelige infrastruktur. Vedvarende skyting av

¹⁴ <https://forskning.no/rovdyr-ny/ekstrem-innavl-hos-norske-og-svenske-ulver/306558>. Se også Kardos, M., Åkesson, M., Fountain, T., Flagstad, Ø., Liberg, O., Olason, P., ... & Ellegren, H. (2018). Genomic consequences of intensive inbreeding in an isolated wolf population. *Nature ecology & evolution*, 2(1), 124-131.

¹⁵ Krange, O. Skogen, K. 2019. Ulovlig jakt på store rovdyr. Holdninger i befolkningen, lokalsamfunn og blant jegere. NINA Rapport 1663. Norsk institutt for naturforskning.

¹⁶ Santiago-Ávila, F. J., Chappell, R. J., & Treves, A. (2020). Liberalizing the killing of endangered wolves was associated with more disappearances of collared individuals in Wisconsin, USA. *Scientific reports*, 10(1), 1-14.

ulveflokker fører til sosiale og fysiologiske endringer som ikke er positive når målet er å ha en levedyktig ulvebestand og en ulvebestand med minst mulig konflikt - dette understrekes av forskning:¹⁷

«(...) the higher progesterone we detected in female tundra-taiga wolves compared with forest wolves is consistent with increased reproductive activity because of social disruption as well as established numeric responses of wolves to high mortality rates (...) Hunting can also decrease pack size, which results in altered predation patterns, increased time spent defending kill sites from scavengers and may lead to increased conflict with humans and livestock (...) The potential physiological effects of substantial, human-caused mortality suggest that hunting could be causing changes in reproductive structure and breeding strategy, as well as imposing chronic stress. Though increased reproduction might be viewed as a positive response of wolves to population reductions, the implications on lifetime reproductive output and generational survival of offspring as compared with undisturbed populations are unknown. However, a predicted outcome of such population disturbances is the loss of genetic diversity that can lead to a decrease in individual fitness and evolutionary potential, as well as an increased risk of population extinction (Frankham, D. & A. 2002; Leonard, Vila & Wayne 2005). Indeed, elevated stress and reproductive hormones in hair or feathers have been associated negatively with fitness (Koren et al. 2011) and proxies of fitness (Macbeth et al. 2012; Bryan et al. 2013b). Moreover, chronic stress may have evolutionary consequences for wolf populations via epigenetic, intergenerational changes (McGowan & Szyf 2010; Cao-Lei et al. 2014).»

NOAH mener at negative effekter fra skyting av familiegupper av ulv er et viktig aspekt som tyder på at det er grunnlag til å være føre-var i vurdering av hvorvidt vilkåret om bestandens overlevelse er oppfylt. Dette taler også for at det ikke bør tillates lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Etter forvaltningsloven § 17 første ledd skal forvaltningsorganet påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Vedtaket unnlater å vurdere de negative effektene. Dette har ført til at vedtaket lider av grov saksbehandlingsfeil.

1.5. Konklusjon

NOAH mener at rovviltnemndenes vurdering av at lisensfelling av ulvefamilier innenfor ulvesonen ikke vil true bestandens overlevelse er feil. I tillegg lider den delen av vedtaket av grove saksbehandlingsfeil.

2. Det finnes ikke noen materielt grunnlag for lisensfelling etter nml. § 18 første ledd bokstav c

2.1. Vernehensynet må fortsatt veie tungt selv om bestandsmålet er oppnådd

Rettslig sett er det ikke tilstrekkelig å legge vekt på generelle påståtte ulemper fra tilstedeværelse av ulv innenfor ulvesonen for at den høye terskelen til lisensfelling innenfor ulvesonen vil være oppfylt. Generelle påstander om at det er belastende å leve i et område hvor det forekommer ulv og hvor det er politisk vedtatt at det skal være ulv, kan ikke begrunne unntak etter nml. § 18 første ledd bokstav c. I det motsatte tilfellet vil det bety at det alltid skal være grunnlag for unntak etter nml. § 18 når bestandsmålet for ulv er oppnådd og at det faktisk aldri finnes noen andre løsninger. Dette bryter vilkårene for unntak i loven. Det faktum at bestandsmålet er oppnådd, kan ikke automatisk føre til at det høyere beskyttelsesnivået av ulv innenfor ulvesonen fjernes. I det tilfellet vil ulvesonen faktisk været opphevet.

2.2. Det er ikke påvist noen tilstrekkelig tungtveiende grunner for lisensfelling av de utvalgte revirene

Det er dermed kun de spesielle belastningene knyttet til konkrete ulverevir som kan gå inn i den konkrete vurderingen av unntaksbestemmelsen. Heller ikke kan antallet dyr eller stabilitet i reviret i seg selv begrunne uttak. De vurderingene som er gjort av sekretariatet og rovviltnemndene handler kort sagt om at det finnes ulv i ulvesonen. Det er feil rettsanvendelse når man begrunner lisensfelling av revir med den generelle samfunnskonflikten forbundet med ulv.

I vedtaket ser man at rovviltnemndene begrunner lisensfelling i ulvesonen med «belastningene» ved at ulv i det hele tatt eksisterer «over bestandsmålet». I praksis betyr det at ulv i ulvesonen skytes fordi de er ulver og lever i ulvesonen. Sekretariatets innstilling redegjør kun for de generelle ulempene fra tilstedeværelse av ulv i de nevnte revirene som beitenæring, jegermiljøet og noen deler av lokalbefolkningen opplever. Det er ikke vist at det er noe spesielt med disse ulvefamiliene som gjør at de er mer konfliktfylte enn andre. Sekretariatet

¹⁷ Bryan, H. M., Smits, J. E., Koren, L., Paquet, P. C., Wynne-Edwards, K. E., & Musiani, M. (2015). Heavily hunted wolves have higher stress and reproductive steroids than wolves with lower hunting pressure. *Functional Ecology*, 29(3), 347-356.

antar i stedet at det er konflikter knyttet til beitebruk, samt jakt som fritidsaktivitet og næringsvei, i større eller mindre grad gjeldende innenfor alle revirene.

Sekretariatet bemerker i flere steder i sin innstilling at felling av revirer innenfor ulvesonen ikke vil være en varig løsning ettersom man må forvente både forekomst av streifende individer og nye reviretableringer forholdsvis raskt i samme område. Den «vedvarende belastningen» har tydeligvis ikke noe med de konkrete revirene eller de spesielle omstendighetene rundt revirenes tilstedeværelse å gjøre, men med det faktum at det er opprettet en ulvesone hvor det skal være forekomst av ulv på permanent basis. For øvrig - hvis fjerning av ulv i de utvalgte revirene ikke er en løsning siden det snart vandrer inn nye ulv, bør det ikke igangsettes noen lisensfelling.

Det å beholde stabile ulvflokker bør på alle kanter være foretrukket, særlig av dem som er opptatt av forutsigbarhet og konfliktdemping - det er ulv fra stabile ulvflokker som har mest forutsigbar områdebruk, mens det tar tid inntil innvandrede streifulver tilvenner seg i et område. En annen studie har kommet til at selv om skyting av hele ulvflokker reduserer størrelsen av bestanden, kan den sosiale forstyrrelsen som oppstår som følge av uttak av reproduktive individer føre til en økning i antallet flokker i området.¹⁸ Sekretariatene har påpekt at det er registrert 85 skader på sau forårsaket av ulv innenfor ulvesonen i 2023 (10.08.23) og at dette peker seg ut som et høyt skadeomfang sammenlignet med tidligere år. En omfattende skyting av ulvflokker innenfor ulvesonen siden 2017 har hatt sin effekt og her kan man se konsekvenser av en kunnskapsløs forvaltning.

NOAH vil rette kritikk mot det at rovviltmyndene har unnlatt å vurdere at stabile ulvflokker har en mer forutsigbar områdebruk, og ved å skyte stabile flokker kan man gjøre situasjonen «verre» i forhold til vandring av ulver. Som kjent har ulver som nylig har kommet i et område mindre forutsigbar områdebruk og adferd enn ulvflokker som har vært etablert der i lengre tid.¹⁹

En hypotese om at lisensfelling har konfliktdempende effekt er bare det - en hypotese som ikke er forankret i kunnskap. NOAH henviser her til en studie gjennomført i Sverige av Dressel et al. og hvor forskerne har kommet til at lisensjakt ikke har hatt noe konfliktdempingseffekt og heller ikke økt tillit til rovviltforvaltning:²⁰ *"I den kvantitative delen av studien kunde vi inte finna någon stark effekt av 2021 års licensjakten på allmänhetens attityder till varg, dess förvaltning eller tillit till förvaltande myndigheter. Som den detaljerade redovisningen visade upptäckte vi för vissa frågor i vissa län signifikanta förändringar, men genomgående med små effektstorlekar. Dessutom varierade även riktningen på attitydförändringarna (mer eller mindre positiva eller mer negativa attityder) mellan länen. I vissa aspekter observerades till och med förändringar i kontroll-länen, där ingen jakt på varg genomförts. Liknande utfall såg vi inom våra analyser på kommunnivå. Varken i de kommuner där jakten ägde rum eller kommuner utan jakt, inom de fyra länen som genomfört licensjakt (Värmland, Gävleborg, Örebro och Västmanland) visade starka förändringar. Utifrån detta konstaterar vi att licensjakten under 2021 som en enskild förvaltningsåtgärd inte haft någon egentlig effekt på allmänhetens attityder till varg under den period som studien genomfördes."*

Som denne undersøkelsen viser, handler det å skape tillit og dempe konflikter i ulveforvaltning ikke om antakelser, men det er et eget fagfelt. Det er dermed utdatert å hevde at «Det vil som regel ikke la seg gjøre å påvise konkret hvordan interessene gjør seg gjeldende for bestemte mennesker, grupper av mennesker og ulike aktiviteter»; myndighetene er i så fall lovpålagt å basere vedtak om lisensfelling av ulv på det beste tilgjengelige kunnskapsgrunnlaget. Å basere et vedtak om omfattende lisensfelling av ulv på en hypotese er ikke forsvarlig forvaltning og er i strid med naturmangfoldloven § 8.

Både sekretariatet og rovviltmyndene har stilt likhetstegn mellom på den ene siden at bestandsmålet er nådd, og på den andre siden at ulvestammen er så belastende at det er nødvendig med uttak, uten å

¹⁸ Fernández-Gil, A., Naves, J., Ordiz, A., Quevedo, M., Revilla, E., & Delibes, M. (2016). Conflict misleads large carnivore management and conservation: brown bears and wolves in Spain. *PLoS ONE*, 11(3), e0151541.

¹⁹ Suutarinen, J., & Kojola, I. (2017). Poaching regulates the legally hunted wolf population in Finland. *Biological Conservation*, 215, 11-18.

²⁰ S. Dressel, G. Ericsson, S. Lindgren & C. Sandström, Rapport 7087, 2023 September: <https://naturvardsverket.diva-portal.org/smash/get/diva2:1801448/FULLTEXT02.pdf>

påvise konkrete og særskilte belastninger forbundet med de konkrete ulvrevirene. Det er heller ikke redegjort hva man oppnår med skyting av ulveflokkene. Rovviltnemndene har dermed ikke påvist noen tilstrekkelig tungtveiende grunner som kan gi grunnlag til unntak fra det strenge vernet av ulv etter nml. § 18 første ledd bokstav c.

2.3. Vedtaket mangler en vurdering av mulige negative effekter av lisensfelling av ulv på holdninger til ulv, konfliktdemping og tillit til rovdyrforvaltning

NOAH mener at det fremstår klart at rovviltnemndene i sine vurderinger har lagt hovedvekt på det faktum at bestandsmålet for ulv er oppnådd - noe som ikke kan være grunnlag for å ty til unntaksbestemmelsen. NOAH mener at rovviltnemndene med en slik tilnærming har skapt mer konflikt i rovviltforvaltning og muligens også økt risiko for ulovlig jakt på ulv i Norge. Samtidig har rovviltnemndene ikke vurdert mulige negative effekter av sine vedtak - når man baserer valg av ulveflokker som kan felles, på det faktum at det har vært ulver over lang tid i et område, gir man et signal om at ulvebestandens tilstedeværelse og størrelse i seg selv er problematisk og bør reduseres.

Sekretariatet vurderer at «konfliktnivået knyttet til rovviltforvaltningen er lavere, men fremdeles relativt høyt». Hva baserer sekretariatet denne vurderingen på? NOAH mener at denne «vurderingen» er tatt ut fra luften og det er ikke noe grunnlag for å sette et likhetstegn mellom konfliktnivå og bestandsmål. Som lagmannsretten har uttalt i Letjenna-saken i sin dom av 6. juli 2022:

«Vekten av de offentlige interesser som taler for uttak, må basere seg på en konkret vurdering av blant annet hvilke belastninger de ulvene som skal felles medfører for beite- og jaktinteresser, psykososiale forhold, og konflikt- og tillitsnivå. Dette vil også medføre en nødvendig vurdering av hva man oppnår ved å felle ulven. Denne vurderingen kan ikke forenkles ved at det stilles likhetstegn mellom på den ene siden at bestandsmålet er nådd, og på den andre siden at ulvestammen er så stor og belastende at det er nødvendig med uttak.» (NOAHs utheving)

NOAH mener at skyting av ulv innenfor ulvesonen pga. at bestandsmålet er oppnådd, setter konflikten i enda steilere spor. Det gir også en forventning i noen deler av samfunnet om at ulver skal skytes pga. ulvens blotte tilstedeværelse. NOAH henviser til forskning publisert i 2020 hvor forskerne konkluderte med at ulovlig jakt på ulver økte etter at myndigheter ga større adgang til legal jakt på den truede ulvebestanden.²¹ Santiago-Avila og al. viste i sin forskning at selv om avdekkede tilfeller av krypskyting gikk ned i noen grad etter at legal jakt på ulv var innført, var den nedgangen veid opp av en enda større økning (11-34%) i risiko og tilfeller av forsvinning av ulv. Santiago-Avila og al. kaller dette «*facilitated poaching*» som innebærer følgende: «*would-be poachers respond to the policy changes as a signal to increase their activities, possibly associated with cognitive processes relating to values (e.g., lower value of wolves in the eyes of would-be poachers), social norms (e.g., greater acceptability of poaching, or less enforcement against poaching), or perceived control (e.g., would-be poachers perceive themselves helping authorities to kill wolves). This hypothesis is supported by four quantitative surveys of residents of Wisconsin from 2001 to 2013 and two qualitative focus groups from 2011 to 2012, which revealed increased inclinations to poach after Wisconsin wolf policies liberalized killing (...)*»

Med andre ord kan potensielle krypskyttere tolke slike endringer i ulveforvaltning slik at beskyttelse av truet ulv har lavere verdi for myndighetene som følge av en politikk hvor myndigheter tillater skyting med begrunnelser som antyder at ulvebestanden er for stor (til tross for truet status).

NOAH henviser videre til undersøkelser fra 2017 og 2018 om sammenheng mellom ulovlig jakt og økning i ulvebestand som ble gjennomført i Finland.²² Ifølge disse undersøkelsene gikk sannsynligheten for ulovlig jakt ned etter at myndighetene tillot jakt på ulv, men samtidig økte sannsynligheten for ulovlig jakt i takt med økning i antall gitte tillatelser for felling av ulv. Forskerne forklarte dette med en tallmessig nedgang i antall

²¹ Santiago-Ávila, F. J., Chappell, R. J., & Treves, A. (2020). Liberalizing the killing of endangered wolves was associated with more disappearances of collared individuals in Wisconsin, USA. *Scientific reports*, 10(1), 1-14.

²² Suutarinen, J., & Kojola, I. (2017). Poaching regulates the legally hunted wolf population in Finland. *Biological Conservation*, 215, 11-18. Suutarinen, J., & Kojola, I. (2018). One way or another: predictors of wolf poaching in a legally harvested wolf population. *Animal Conservation*, 21(5), 414-422.

ulver som var utsatt for risiko for krypskyting, siden disse ulvene ble skutt under lovlig jakt før de kunne bli jaktet ulovlig. Grunnen til nedgang i krypskyting var dermed ikke økt toleranse for ulv, men ganske enkelt at det fantes færre ulver som kunne bli gjenstand for potensiell ulovlig jakt.

NOAH mener at denne nye kunnskapen bør tas med ved klagebehandling og må være et av grunnene til å ikke tillate lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Det er viktig at departementet vurderer hvilket budskap dreping av ulveflokker for å holde bestanden «nede på bestandsmålet» eller å tømme revirer for ulv siden det har forekommet ulv der «for lenge», sender til allmennheten generelt og spesielt til deler av samfunnet som i utgangspunktet støtter eller ser positivt på ulovlig jakt. Ifølge studien gjennomført av NINA og publisert i 2019 finner 8 prosent av befolkning i Norge at det er fullstendig akseptabelt å skyte ulv ulovlig, og meningen var også delt av 7 prosent i jegerutvalget og 12 prosent i lokalsamfunnsutvalget.²³ 16% uttrykker en klar aksept for ulovlig jakt. Krange og Skogen påpeker at et ikke ubetydelig mindretall ikke er helt avvisende til at det å skyte ulv ulovlig noen ganger kan være akseptabelt. NOAH mener disse svært urovekkende resultatene kan ses i lys av de siste års forvaltning og politiske debatt, som gjennomgående har fokusert på at tilstedeværelse av ulv er et «problem», og sett bort i fra andre løsninger på konflikt som medfører økt toleranse for ulv.

2.4. Vedtaket mangler en reell vurdering av interessene til de delene av samfunnet som er positive til ulv

NOAH mener at rovviltnemndene burde ha tatt hensyn til interessene som ser positivt på tilstedeværelse av ulv ved vurdering av materielt grunnlag til felling under nml. § 18 første ledd bokstav c. Siden vedtaket mangler en vurdering av både biologiske, samfunns- og næringsmessige fordeler av å ha (stabile) ulveflokker i området, lider vedtaket av grov saksbehandlingsfeil.

NOAH oppfatter det som provoserende at sekretariatene legger til grunn at «uttak av Boksjø eller Risberget/Ulvåa-reviret til en viss grad ivareta interessene på begge sider i konflikten» fordi bestanden forvaltes mot den øvre delen av bestandsmålet. Dette fremstår for NOAH som at sekretariatene er svært uvitende om hva konfliktene i ulveforvaltning og i de konkrete områdene handler om, og hvordan myndighetene selv bidrar til å øke konfliktnivået.

NOAH reagerer på at det ikke legges noe særlig vekt på NINAs forskning over flere år, som viser at også i områdene med ulv er et stort flertall positive til ulv. Forskningen viser at den største gruppen i disse områdene er de som liker ulven godt (ca. 36%), mens de som misliker ulven sterkt utgjør et klart mindretall (ca. 13%). Hele 60% uttrykker at de liker ulv. I stedet for å legge slik forskning til grunn, skaper nemndene et inntrykk av at oppfatningen av «belastning» er sterkest. Vi ser videre at enkelthistorier fremheves som en form for «bevis» på dette narrativet i politisk offentlig debatt. Ifølge en rapport publisert av NINA i 2024 «Nordmenns holdninger til store rovdyr: 2010, 2017 og 2023» er store rovdyr populære i Norge. De er mer populære på større steder enn på mindre steder, men også i rurale områder er det vanligere å like enn å mislike at jerv, bjørn, gaupe og ulv finnes i Norge. Det ble også konkludert med at informasjonstiltak og undervisning om positive sider ved rovdyr får bred støtte, mens avlivningstiltak, som hiuttak, har lav oppslutning.²⁴

Vi vil i den anledning gjøre oppmerksom på at NOAH selv har samlet slike «historier» for å vise frem både de positive opplevelsene med ulv, og ikke minst belastningen som ulvejakt medfører. Den helt reelle belastningen som mange føler ved at kritisk truet ulv jaktes, er ikke hensyntatt i vedtaket.

2.5. Konklusjon

NOAH mener at rovviltnemndenes vurdering av ulike hensyn under det materielle grunnlaget til felling - «offentlige interesser av vesentlig betydning» - ikke har vist at dette vilkåret er oppfylt.

²³ Krange, O. Skogen, K. 2019. Ulovlig jakt på store rovdyr. Holdninger i befolkningen, lokalsamfunn og blant jegere. NINA Rapport 1663. Norsk institutt for naturforskning.

²⁴ Krange, O. & Figari, H. 2024. Nordmenns holdninger til store rovdyr: 2010, 2017 og 2023. NINA Rapport 2407. Norsk institutt for naturforskning.

3. Vilkåret om at det ikke foreligger andre tilfredsstillende løsninger, er ikke oppfylt

Sekretariatet bemerker flere steder i sin innstilling at felling av revirer innenfor ulvesonen ikke vil være en varig løsning ettersom man må forvente både forekomst av streifende individer og nye reviretableringer forholdsvis raskt i samme område. Hvis det ikke er en varig løsning, vil det heller ikke være mer tilfredsstillende enn andre ikke-letale løsninger – dette i seg selv tilsier at vedtaket ikke oppfyller lovens vilkår om at det ikke finnes andre tilfredsstillende tiltak for å takle de konkrete problemene.

Når det gjelder konfliktdemping og tillit til forvaltning mener NOAH at den måten politikere og rovviltmyndighetene omtaler bestandsmålet som et forpliktende maksimumsmål, i seg selv skaper konflikt i ulveforvaltningen. Med en slik omtale skaper myndighetene en forventning i visse deler av befolkningen om at det skal skytes ulv når bestanden ligger over bestandsmålet, selv om det ikke finnes noen juridisk hjemmel for skyting. Samtidig vil flertallet som er for ulv oppfatte dette som konfliktskapende retorikk.

I lys av dette ville den mest effektive løsninger være å stoppe å omtale bestandsmålet for ulv som maksimumsmål. For den andre, kan NOAH ikke se at rovviltmyndene har brukt tilgjengelig kunnskap om hva konfliktene i ulveforvaltning handler om og hvordan de ulike problemstillingene kunne løses. Vi vil blant annet henvise her til forskning gjennomført av Skogen og Krange fra 2019, Linnell fra 2018 og Sollund fra 2017:

1) Krange, O., & Skogen, K. (2019). Ulovlig jakt på store rovdyr. Holdninger i befolkningen, lokalsamfunn og blant jegere. Tilgjengelig på nett: <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2599697>

2) Linnell, J. D. C. (2013). From conflict to coexistence: insights from multi-disciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions. *Istituto di Ecologia Applicata, Rome*.

Tilgjengelig på nett:

https://lciepub.nina.no/pdf/634994155738977342_Task%20%20Conflict_coexistence_FINAL_DEF.pdf

3) Sollund, R. (2017). Perceptions and law enforcement of illegal and legal wolf killing in Norway: organized crime or folk crime?. *Palgrave Communications*, 3(1), 1-9. Tilgjengelig på nett:

<https://www.nature.com/articles/palcomms201759>

Det er ikke klargjort i vedtaket hva sekretariatet mener med "tilfredsstillende" og «fullt ut». Disse uttrykkene har avgjørende betydning ved vurderingen. Sekretariatet nevner flyktig noen andre løsninger, men kommer raskt til konklusjon at disse ikke er nok - uten noen begrunnelse eller henvisning til datagrunnlag som kunne gi støtte til de generelle påstandene. Heller ikke er det gjort noen vurdering av hvorvidt skyting av ulv faktisk «fullt ut» avhjelper, og dette i enda mer betydelig grad enn andre ikke-letale løsninger, heller ikke har sekretariatet henvist til noen undersøkelser eller annet datagrunnlag som kunne bekrefte disse generelle konklusjonene om skyting som den eneste tilfredsstillende løsning. Ettersom det er tilstedeværelsen av ulv og størrelsen av ulvebestanden i seg selv som defineres som problemet, mister kravet om at det først må prøves ut andre tilfredsstillende løsninger sin betydning. NOAH mener dette bryter lovens forutsetninger for anvendelse av unntaksbestemmelsen.

NOAH vil påpeke at omfattende skyting av ulv - og ikke minst den politiske retorikken som brukes for å begrunne dette - i seg selv skaper «frykt og uro» ved å bo i et ulverevir. Det er sterke indikasjoner på at negativ omtale av ulv skaper negative holdninger og frykt i forhold til ulv: «Hva som kommuniseres om ulv betyr derfor mer for holdningsdannelsen enn egne erfaringer.» (Krange, & Skogen, 2019). Denne erkjennelsen er naturligvis, som poengtert over, svært relevant for «andre tilfredsstillende løsninger» på problemet med «frykt og uro».

NOAH mener for øvrig at lisensfelling av familiegrupper av ulv ikke er hensiktsmessig, selv med nemndenes problembeskrivelse, siden det snart vil vandre inn og etablere seg nye ulver i de omtalte områdene. Dette kan med sikkerhet antas å skje innenfor ulvesonen. Det er dermed ikke et spørsmål om hvorvidt det forekommer noen ulv i området, men om man vil leve i nærheten av stasjonære dyr eller streifende ulver. Det er ikke gitt noen begrunnelse for at det skulle foreligge en vesentlig offentlig interesse i sistnevnte alternativ fremfor den førstnevnte.

NOAH henviser til Miljødirektoratets utredning om endring av bestandsmål for ulv publisert i slutten av september 2023 hvor Miljødirektoratet påpeker at «tilskuddsordningene som har vært og er tilgjengelige for de som opplever konflikter med ulv, må kunne anses å ha gitt positive bidrag til å redusere konflikten».

Miljødirektoratet anser videreføring av tilskuddsordningene som viktig.²⁵ NOAH er enig i det. Disse tiltakene og hvordan de oppleves som konfliktdependente er ikke blitt vurdert i vedtaket som underbygger ytterligere at vilkåret om andre tilfredsstillende løsninger ikke er oppfylt. Sekretariatet har kun nevnt noen få andre tiltak, men ikke begrunnet hvorfor disse ikke er tilstrekkelige eller tilfredsstillende. Dette er ytterligere bevis om uvilje om å legge til rette for tilpasninger, og ikke minst usaklig og manglende saksbehandling.

Konklusjon

NOAH mener at rowiltnemndenes vurdering av at det ikke finnes noen andre tilfredsstillende løsninger er feil. I tillegg lider den delen av vedtaket av grov saksbehandlingsfeil. Det er på det rene at forvaltningen ser på dette vilkåret kun som en formalitet. Dette er rett og slett feil lovtolkning og utgjør et klart brudd på Bernkonvensjonen.

NOAH anfører at ingen av de tre vilkårene for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen er oppfylt, jf. § nml. 18 første ledd bokstav c og andre ledd, fortolket i lys av Bernkonvensjonens artikkel 9. Vedtaket er i strid med naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen. NOAH ber Klima- og miljødepartementet om å ikke tillate noen lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen I 2025.

Med hilsen

NOAH - for dyrs rettigheter
v/

(sign.)
Siri Martinsen
Leder og veterinær

(sign.)
Katrín Vels
Jurist

---

²⁵ <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2023/september-2023/utredning-om-endring-av-bestandsmal-for-ulv-i-norge/>

Fellessak 6 – 24: Klagebehandling på kvoter for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025

Innkomne klager:

- Aktivt Rovdyrvern
- Foreningen våre rovdyr
- Naturvernforbundet
- Naturvernforbundet i Halden
- NOAH
- Rovviltets Røst
- Ulv i hele Norge
- WWF

Rettslig klageinteresse

I henhold til forvaltningsloven (fvl.) § 28 har parter og andre med rettslig klageinteresse klagerett. Ved rettslig klageinteresse må klageren ha en viss tilknytning til saken, det vil si å ha interesser av slik art og styrke at det er rimelig å gi vedkommende et rettskrav på å få avgjort om et forvaltningsvedtak er gyldig eller ugyldig. Organisasjoner har i stor utstrekning rett til å klage for å fremme medlemmenes eller standens interesser, eller for å ivareta organisasjonens ideelle interesser de har som formål å verne om.

Sekretariatet anser at klagere i saken har rettslig klageinteresse.

Klagefrist

Vedtak i fellessak 4/24, fastsetting av kvote og område for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025, ble fattet den 11. september 2024 og lagt ut på miljøvedtaksregisteret den 13. september.

Enkeltvedtak kan påklages i samsvar med forvaltningsloven kapittel VI, senest innen 3 uker etter at vedtaket er gjort kjent. Klagefristen var dermed 4. oktober.

Sekretariatet anser at klagene har kommet inn rettidig.

Hovedinnhold i klagene

Klagene er omfattende og det gjengis her kun hovedanførsler fra de innkomne klagene. Flere av klagene berører de samme forhold. Det vises ellers til at alle klagene er vedlagt saksframlegget og organisasjonene sine begrunnelser vil fremgå her. Det er viktig å lese klagene i helhet.

Aktivt rovdyrvern

Aktivt rovdyrvern har argumenter mot lisensjakt innenfor ulvesonen og innenfor disse kategoriene:

- Forvaltningsområdet for ynglende ulv er ulveprioritert sone.
- Bestandssituasjonen tillater ikke uttak nå.
- Ulovlig jakt, det totale uttaket og innavlsituasjonen er de største truslene mot Norges kritisk truede ulv
- Sauetap til ulv er ikke et argument innenfor ulvesonen

I tillegg har Aktivt rovdyrvern en rekke argumenter mot uttak av de konkrete revirene som ble

vedtatt felt av nemndene og uttak av dyr ved Fjornshøyden. Foreningen har også en rekke generelle betraktninger, metodekritikk og de har listet opp vedtakets lovbrudd innenfor nasjonal og internasjonal lovgiving. Dette fremkommer i klagen og gjengis ikke her.

Foreningen Våre Rovdyr

De mener at det ikke kan fattes vedtak om felling av ulv innenfor ulvesonen kommende år fordi;

- Ulven er kritisk truet i Norge, bestanden er på vei ned
- Ulvesonen skal prioritere ulven og dens leveområder
- Genetikken må hensyntas for langsiktig levedyktighet og bevaring
- Ulovlig jakt må inn i likningen
- At kvoten ikke er til hinder for å nå bestandsmålet i 2025 er verken sannsynliggjort av nemndene eller faglig godt nok vurdert
- Det er uforsvarlig å åpne for jakt på ulv innenfor ulvesonen i 2025.

Naturvernforbundet

- Naturvernforbundet anser at det ikke finnes faglig eller juridisk grunnlag for skyting av stabile ulvefamilier innenfor ulvesona. Den norske delbestanden går nedover og ligger nå under målet som Stortinget har fastsatt.
- De anser vedtaket som konflikt drivende og faglig uforsvarlig. De mener vedtaket er brudd på naturmangfoldloven og Bernkonvensjonens forpliktelser om bevaring av en kritisk truet art. Vedtaket er også i direkte konflikt med Stortingsforlikene om rovdyr, blant annet i forhold til det todelte målet og at rovdyra skal forvaltes på en økologisk og bærekraftig måte.
- De finner ingen viltfaglig eller biologisk begrunnelse som tilsier at jaktkvote på ulv innenfor ulvesona er forsvarlig i forhold til bevaringsansvaret vi har for en kritisk truet art (CR). Kvoten er ikke i samsvar med moderne naturforvaltningsprinsipper og møter ikke målet om langsiktig bevaring av ulven i norsk natur.
- Deres klage er basert på faktisk kunnskapsstatus, bestandsutvikling, bestandens genetikk, vurderinger av biologiske og økologiske forhold, juridiske forhold etter naturmangfoldloven samt ansvar og forpliktelser knyttet til internasjonale konvensjoner for bevaring av biologisk mangfold og trua arter.
- Naturvernforbundet mener at nemndenes behandling og vedtak er en meget god søknad for å avskaffe nemndene. Nemndene forholder seg ikke til Bernkonvensjonen, det foreligger klare brudd på naturmangfoldloven §§ 4-12 og det er brudd på Stortingets rovdyrforlik fra 2004. Nemndene forholder seg heller ikke til faktisk levende bestand, men inkluderer skutt familiegrupper og døde ulver i sitt beslutningsgrunnlag. Manglende biofaglige vurdering av konsekvenser for bestanden og dokumentasjon av eventuell ny kunnskap som skal ligge til grunn for vedtaket er ikke gitt. Dette er et klart brudd med naturmangfoldloven og nemndenes mandat.
- De ber med dette om at Naturvernforbundets klage tas til følge og at det ikke åpnes for lisensjakt på ulv inne i ulvesona vinteren 2025.

Naturvernforbundet i Halden

Naturvernforbundet i Halden anfører følgende:

- Det å bruke naturmangfoldloven §18 bokstav b) og c) som grunnlag for lisensfelling av Boksjøreviret bør falle på sin egen urimelighet og med respekt for det lovverket vi skal forholde oss til. aturmangfold er også de dyrene som jakter på toppen av næringskjeden.
- Boksjøreviret ligger langt vekk fra andre revir. Kjerneområdet i Sverige er en nasjonalpark der det er forbud mot jakt. Det lave konfliktnivået, mangfoldet og

balansen som dette reviret er en del av må sees på som særdeles viktig. Ikke tas ut gjennom tolkninger av naturmangfoldloven § 18 som ikke hører noe steds hjemme i offentlig forvaltning.

- Foreldrepar kan felles uten kontroll på hvor mange og hvor valpene befinner seg. Dette kan skape en svært uheldig situasjon med unge uerfarne dyr som mister muligheten for læring av et alfapar i et revir hvor konfliktene er minimale.
- Dette er en kvote hvor alt kan skytes fordi antallet blir satt i etterkant. Slik beregning av en kvote er en faglig svak og kritikkverdig forvaltning av en rødlistet art. Dette uttaket bør ikke gjennomføres.

NOAH

NOAH ber Klima- og miljødepartementet om at rovviltnemndas vedtak om lisensfelling av ulver i tre ulverevir innenfor ulvesonen erklæres ugyldig / omgjøres slik at det ikke tillates noe lisensfelling i 2025 av følgende grunner:

- Rovviltnemndene mangler myndighet til å fatte vedtak om lisensfelling av ulv.
- Vedtaket er i strid med Bernkonvensjonen.
- Vedtaket er i strid med naturmangfoldloven og Høyesteretts føringer i Letjenna-saken.
- Norge står midt i naturkrisen og det å legge avgjørende vekt på hensynet om å holde bestanden av en truet art på et politisk bestemt bestandsmål er uverdlig, kunnskapsløst og meget uansvarlig.
- NOAH mener at vilkårene for lisensfelling av 12 ulver i tre ulike revir innenfor ulvesonen ikke er oppfylt, jf. naturmangfoldloven (nml.) §§ 6, 8, 9 og 18 og Bernkonvensjonen artikler 4, 6 og 9, og at rovviltnemndenes vedtak bør omgjøres slik at det ikke tillates lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025.

Rovviltets Røst

- Boksjøreviret er grenserevir lokalisert sør i Østfold fylke. Reviret har ingen relevant skade eller problemstatistikk.
- Ulvåareviret har heller ingen relevant problemhistorie eller utsetter omgivelsene for belastninger utover å være av arten ulv.
- Tisper gjenlevende fra Fjornshøyden-reviret er i sommer registrert i grenseområdet med 0DNA analyser; fire treff fra UI421619 V1191 i Aurskog-Høland. UI420696 G47-24 V1178 er registrert med 5 treff hvor av 2 i Sverige. Så det er sannsynlig at de lever på tvers av riksgrensa. Rovviltets Røst kan ikke se at det er praktisk mulig å ta ut disse individene ved lisensfelling uten at det reiser en rekke problemstillinger.
- Rovviltets Røst protesterer på det sterkeste på at rovviltnemndenes flertall sikter mot at vi ikke oppnår målet med minst 3 ynglinger i helnorske revir med dette vedtaket.
- Mest sannsynlig er det verken valper i Østmarka i år, ei heller Boksjø (der muligens tisper er steril ettersom de ikke har ynglet verken i 2022 eller 2023.) I tillegg er det etter hva RR erfarer ikke registrert valper i andre revir der det tidligere har vært yngling.

WWF

- WWF klager på vedtaket om å skyte inntil 12 ulver med formål å ta alle individer i grenserevir Boksjø og i helnorske Risberget/Ulvåareviret og eventuelle fjorårsvalper som går igjen i området Fjornshøyden og som kommer fra Fjornshøyden-reviret. Dette er en betydelig økning fra sekretariatets innstilling fra august 2024 på en kvote på inntil seks ulver.

- Ulven er totalfredet i Norge og står oppført som kritisk truet på den norske rødlisten. Felling kan derfor bare unntaksvis tillates dersom både grunnvilkårene og tilleggsvilkårene for slik felling er oppfylt. Det er de ikke i denne saken. Ingen av revirene som er vedtatt tatt ut medfører fare for skade på beitedyr jf. naturmangfoldloven § 18 b). Det foreligger heller ikke offentlige interesser av vesentlig betydning som gir hjemmelsgrunnlag for felling i ulvesonen, jf. naturmangfoldloven § 18 c).
- WWF kan ikke se at vedtaket fattet den 11. september 2024 av rovviltnemndene i region 4 og 5 er innenfor rammene av verken Grunnloven, Bernkonvensjonen eller naturmangfoldloven.
- WWF ber derfor om at Klima- og miljødepartementet omgjør vedtaket, slik at det ikke fattes vedtak om uttak av revirene Boksjø, Risberget/Ulvåa og Fjornshøyden.

Ulv i hele Norge

- De nevner at Ulvåa er et helnorsk revirmarkerende par og at Risberget ikke er nevnt ifølge ulvetelleren. De har videre spørsmål om hvem som definerer ulverevir i Norge.
- De ønsker videre å vite hvilken dokumentasjon som ligger til grunn for uttak av gjenlevende ulver i Fjornshøyden.
- De poengterer at heller ikke Sverige går inn for uttak av Boksjøreviret.
- De anmoder om at lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen ikke gjennomføres i 2025.

Om klagebehandlingen

De regionale rovviltnemndene er offentlige viltorgan opprettet i samsvar med viltloven § 4 med ansvar for forvaltning av rovvilt i sin region, jf. rovviltforskriften § 2 k). Rovviltnemndene skal gjennomføre vedtatt nasjonal politikk innenfor sin region, jf. rovviltforskriften § 5. Rovviltnemndenes vedtak om kvote for lisensfelling kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. §18 i rovviltforskriften. Ellers følger klagebehandlingen forvaltningslovens regler.

I henhold til forvaltningsloven § 33 skal underinstansen (i dette tilfellet rovviltnemndene) foreta de undersøkelser klagen gir grunn til. Den kan oppheve eller endre vedtaket dersom den finner klagen begrunnet.

Sakshistorikk

Lisensjakt på ulv i region 4 og 5 har de senere årene blitt delt i to saker, henholdsvis utenfor og innenfor ulvesonen. Dette skyldes i all hovedsak at det er ulike jaktidsrammer innenfor og utenfor ulvesonen og at det er ønskelig å avvente endelig vedtak innenfor sonen for å ha et best mulig beslutningsgrunnlag. Det ble den 23. august 2024 fattet vedtak om felling av 14 ulver utenfor ulvesonen. Lisensfellingssaken innenfor ulvesonen ble tatt opp til behandling på samme møte, men uten at det formelt ble gjort vedtak i saken.

Sekretariatet innstilte på uttak av seks ulver i grensereviret Boksjø, alternativt seks ulver i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa. Etter en prøvevotering ble det klart at det var flertall for en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesona med formål å ta ut alle individer i både Risberget-Ulvåa og Boksjø i tillegg til gjenværende avkom i reviret som ble tatt ut vinteren 2024 i området Fjornshøyden.

Siden nemndene ønsket å ta ut grenserevir, ble behandlingen av saken utsatt til den 11. september for først å kunne gjennomføre en konsultasjon med svenske forvaltningsmyndigheter.

Lederne for nemndene hadde et møte med svenske myndigheter den 4. september, der uttak av Boksjøreviret ble drøftet. Nemndene ble orientert om dette i forkant av vedtak om uttak.

I møte den 11. september fattet rovviltnemndene vedtak om lisensfelling av grensereviret Boksjø, i tillegg til det helnorske Risberget-Ulvåa-reviret og gjenværende avkom i reviret som ble tatt ut vinteren 2024 i området Fjornshøyden.

Sekretariatets vurderinger

I saksframlegget til fellessak 4/24 redegjorde sekretariatet for kunnskapsgrunnlaget for lisensfelling av ulv og faglige og juridiske sider ved saken. Sekretariatet kom til at det kunne tas ut inntil ett revir innenfor ulvesona uten at dette truer bestandens overlevelse, og at det med et slikt uttak fortsatt kan sannsynliggjøres at bestandsmålet vil nås kommende år.

Sekretariatet kom frem til at det var mest naturlig å prioritere enten grensereviret Boksjø eller det helnorske reviret Risberget-Ulvåa. Vi anbefalte uttak av grensereviret Boksjø.

Sekretariatet utarbeidet også et faktagrunnlag for samtlige revir i Norge, slik at nemndene selv ville ha mulighet for å vurdere og begrunne uttak av eventuelt andre revir enn hva sekretariatet foreslo.

Sekretariatet har i saksframlegget, som ligger til grunn for rovviltnemndenes behandling, redegjort for gjeldende politiske føringer, naturmangfoldloven og rovviltforskriften som grunnlag for vedtaket. Samtidig forutsettes det at norsk rett er i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser.

Sentralt i klagebehandlingen står spørsmålet om vilkårene for felling er oppfylt, jf. naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b) for å avverge skade på husdyr og/eller c) ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning. Det er i tillegg to kumulative vilkår som må være oppfylt for at felling skal kunne gjennomføres; at felling ikke truer bestandens overlevelse og at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte, jf. naturmangfoldloven § 18 annet ledd. Det skal ved vurdering av uttak av rovvilt etter første ledd bokstav c) legges vekt på om bestandsmål som er vedtatt i Stortinget er nådd. I vurderingen av om det foreligger andre tilfredsstillende løsninger enn felling av ulv skal prinsippet om arealdifferensiert forvaltning og rovviltnemndas regionale forvaltningsplan veie tungt.

I det følgende vil sekretariatet kommentere de fire vilkårene for annet uttak av vilt iht. naturmangfoldloven § 18; vilkåret om bestandens overlevelse, oppnåelse av det norske bestandsmålet, hjemmelsgrunnlaget etter § 18 b) eller c) og at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte.

Vilkåret om bestandsmålet i Norge

Flere av klagerne mener at uttaket som er vedtatt av nemndene medfører fare for at bestanden vil havne under bestandsmålet.

I sin innstilling kom sekretariatet til at det med et uttak på ett revir innenfor ulvesonen, fortsatt kunne sannsynliggjøres at bestandsmålet nås i 2026 (ynglinger i 2025). Vurderingen ble gjort på bakgrunn av siste tilgjengelige kunnskap om etablerte revir og med hensyn til de ulike forholdene som kan virke inn på potensialet for ynglinger i 2025. Av sekretariatets vurderinger går det frem at summen av påvirkningsfaktorer taler for at bestanden bør forvaltes i øvre del av bestandsmålet.

Nemndene kom til at det med uttak av ytterligere ett helnorsk revir i tillegg til gjenværende avkom i reviret som ble tatt ut vinteren 2024 i området Fjornshøyden fortsatt kan sannsynliggjøres at bestandsmålet nås kommende år. Nemndene mener at det derfor er sannsynlig at bestandsmålet for ulv jf. rovviltforskriften § 3 første ledd vil nås i 2025.

Det er etter sekretariatets vurdering noe usikkert om bestandsmålet oppnås i 2026 (ynglinger i 2025), og da kanskje spesielt når det gjelder delkravet om tre helnorske ynglinger.

Sekretariatet kan imidlertid ikke se at det er kommet frem nye opplysninger som ville hatt betydning for nemndenes vurdering av dette vilkåret.

Vilkåret om bestandens overlevelse

I saksframlegget kom sekretariatet til at en kvote i region 4 og 5 på totalt 20 ulver (14 utenfor og 6 innenfor sona), sammen med annet kjent og forventet uttak i Norge og Sverige i 2024/25 ikke vil true bestandens overlevelse jf. naturmangfoldloven § 18, andre ledd. Det ble blant annet lagt vekt på at forventet uttak i Norge og Sverige samlet sett ikke vil bringe den sør-skandinaviske bestanden under referanseverdien for *gynnsam bevarandestatus* på 340 individer.

Gjennom saksframlegget har nemndene fått forelagt et detaljert kunnskapsgrunnlag for å vurdere betydningen av uttak opp mot bestandens overlevelse. Det er blant annet redegjort for bestandens status og utvikling, utredninger knyttet til effekten av beskatning av den skandinaviske ulvepopulasjonen, Naturvårdsverkets utredning knyttet til *gynnsam bevarandestatus*, samt den genetiske situasjonen i populasjonen.

Sekretariatet mener at nemndene har hatt et godt faglig grunnlag for å vurdere om uttaket truer bestandens overlevelse, og at det ikke har kommet frem nye opplysninger etter vedtakstidspunktet som ville hatt betydning for nemndenes vurdering av dette vilkåret.

Hjemmelsgrunnlaget etter naturmangfoldloven § 18 c

Flere av klagerne mener at de offentlige interessene som begrunner uttak etter naturmangfoldloven § 18 c ikke er tilstrekkelig tungtveiende for å kunne tillate uttak. Det er også pekt på at mange også opplever det som en belastning at det felles ulv, ved at man mister opplevelser ved å gå i naturen og de næringsmulighetene som tilstedeværelse av rovdyr representerer. Det vises også til at vedtaket gjelder felling innenfor ulvesonen der terskelen skal være vesentlig høyere enn utenfor.

I saksframlegget, som utgjør deler av begrunnelsen for nemndenes vedtak, har sekretariatet gjort en drøfting av hjemmelsgrunnlaget etter naturmangfoldloven 18 c. Det er lagt spesiell

vekt på de hensyn som er fremhevet av Energi- og miljøkomitéen og hensynet til konfliktdemping og tillit til forvaltningen. I vurderingen fremgår det at hensynet til differensiert forvaltning er vektlagt, samtidig er det lagt vekt på Energi- og miljøkomitéens uttalelse om at interesseavveiningene skal være av dynamisk karakter, samt at det ved vurdering av uttak av rovvilt iht. naturmangfoldloven § 18 c, skal legges vekt på om bestandsmålet som er vedtatt i Stortinget er nådd. Sekretariatet har pekt på at det er en forventning hos en del om at ulven skal ha et sterkt vern, særlig innenfor ulvesonen, og at det for disse oppleves spesielt konfliktfyllt at det åpnes for felling av hele familiegrupper innenfor ulvesonen.

Etter en samlet avveining, mente sekretariatet at de offentlige interessene som taler for felling av Boksjø eller Risberget-Ulvåa-reviret veier tyngre enn vernehensynene som taler imot felling. Sekretariatet viser til at vernehensynet er vektlagt ved vurderingen av størrelsen på uttaket og valg av revir for felling. Med et slikt uttak tas det sikte på å opprettholde bestanden i den øvre eller midtre delen av bestandsmålet, samtidig som genetisk verdifulle individer skjermes fra lisensfelling. I de offentlige interessene som taler for felling inngår distriktpolitiske hensyn, samt hensynet til konfliktdemping og tillit til forvaltningen.

Etter sekretariatets oppfatning er hensynet til de nevnte belastningene og konfliktene knyttet til de distriktpolitiske hensynene, samt hensynet til økt tillit og konfliktdemping i forvaltningen av ulv generelt, samlet sett så tungtveiende at det danner rettslig grunnlag for felling av Boksjø eller Risberget-Ulvåa-reviret med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd, bokstav c.

Nemndene har i sitt vedtak kommet til at det også er hjemmel etter naturmangfoldloven § 18 c for uttak av begge de to revirene som sekretariatet pekte på, i tillegg til gjenværende dyr etter uttak av reviret Fjornshøyden.

Etter sekretariatets oppfatning kan vi ikke se at det har kommet frem nye opplysninger i klagene som ville hatt betydning for nemndenes vurdering av dette vilkåret.

Vilkåret om at det ikke må foreligge andre tilfredsstillende løsninger

Det er et vilkår i naturmangfoldloven § 18 annet ledd at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte. I saksframlegget har sekretariatet drøftet muligheten for å iverksette andre tiltak enn felling. Sekretariatet kom til at det ikke foreligger andre tiltak enn felling som i tilstrekkelig grad kan gi forutsigbarhet og tillit til forvaltningen, som blant annet bygger på at forvaltningen utføres i tråd med Stortingets føringer.

Uttak av gjenværende avkom født 2023 i reviret som ble tatt ut vinteren 2024 i området Fjornshøyden

Sekretariatet har kommentar til rovviltnemndenes vedtak om også å ta ut gjenværende avkom i reviret som ble tatt ut vinteren 2024 i området Fjornshøyden. I dette området skal det i sommer gjennom dna av møkkprøver, være registrert to fjorårsvalper (tisper) som ikke ble tatt ut under vinterens lisensjakt. Sekretariatet vil peke på at reviret Fjornshøyden ble tatt ut vinteren 2024 ved at lederparet ble felt. Eventuelle valper som unngår å bli skutt vil ha en uforutsigbar områdebruk og det normale er at de utover senvinter, våren og eventuelt sommeren forlater området og deretter har en streifende adferd til de selv finner et egnet område og begynner å markere sitt eget revir. Det er svært sjeldent at valpene blir værende i

sitt føderevir, men det har skjedd. Det er svært usikkert om disse valpene fortsatt er i sitt føderevir, og hvis en av valpene skulle gå igjen så vil det være en stor mulighet for at det har kommet en partner inn og at de har etablert sitt eget revir. En av valpene fra i fjor skal også være registrert på svensk side av riksgrensen. Hvis vinterens kartlegging skulle vise at en av valpene har etablert et nytt revir sammen med en ny partner, så vil det være som et nytt revir å regne og da trolig som et grenseoverskridende revir. Da må det gjennomføres nødvendig konsultasjon med svenske myndigheter. Et uttak av et nytt revir her, vil også ha konsekvens for oppnåelse av det norske bestandsmålet og bestandens overlevelse, i tillegg til at det må være et hjemmelsgrunnlag for uttak. Videre vil det være urealistisk å gjennom lisensjakt kun ta ut den eller de ulvene som ble født i området nesten to år i forveien, og dermed ikke samtidig eller i stedet skyte eventuelle andre ulver i området. Det vil heller ikke være mulig å sette et fellingsområde som tar sikte på å kun felle eventuelle valper født i 2023 og uten at det er fare for uttak av andre ulver.

Selv om sekretariatet mener at det ikke vil være realistisk å oppnå nemndenes forventning om uttak av valper født i 2023 i området Fjornshøyden under vinterens lisensjakt, så mener vi at nemndene hadde et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag for å vurdere dette, og at innkomne klager ikke belyser nye momenter i saken som nemdene ikke var kjent med.

Hensynet til genetisk viktige individer

Etter sekretariatets oppfatning har nemndene tatt de nødvendige forholdsregler for å redusere faren for utilsiktet felling av dyr som ikke tilhører revirene hvor det åpnes for lisensfelling, og for å unngå felling av genetisk viktige individer.

Konklusjon

Det er sentralt i en klagebehandling om saken på vedtakstidspunktet var tilstrekkelig opplyst, og om det gjennom klagen har kommet frem opplysninger som ikke var kjent for nemndene på vedtakstidspunktet. Sekretariatet har i saksframlegget som ligger til grunn for rovviltnemndenes behandling, redegjort for kunnskapsgrunnlaget for lisensfelling av ulv og faglige og juridiske sider ved saken.

Sekretariatet legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å vurdere kvoten. Sekretariatet anser at nemndene gjennom saksframlegget har hatt tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag for å gjøre en avveining av den arealdifferensierte forvaltningen og muligheten til å iverksette andre tilfredsstillende tiltak. Sekretariatet legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å fatte et gyldig vedtak, jf. naturmangfoldloven § 8, jf. også forvaltningsloven § 17.

I henhold til forvaltningsloven § 33 (saksforberedelse i klagesak), andre ledd, skal underinstansen (dvs. rovviltnemndene) foreta de undersøkelser klagen gir grunn til. Den kan oppheve eller endre vedtaket dersom den finner klagen begrunnet. Etter forvaltningsloven. § 33, fjerde ledd, skal sakens dokumenter sendes klageinstansen så snart saken er tilrettelagt, dersom det ikke tas en avgjørelse som nevnt i annet ledd. Klagesaken er forberedt fra sekretariatets side.

Sekretariatet legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å fatte et gyldig vedtak, jf. naturmangfoldloven § 8, jf. også forvaltningsloven § 17. Sekretariatet kan ikke se at det i klagen er kommet fram nye momenter som tilsier en omgjøring av rovviltnemndenes vedtak av 11.09.2024, fellessak 4/24.

Innstilling

1. Om rettslige forhold:

Rovviltnemndene viser til at klagen har innkommet innen fristen. Det anses at klagerne har rettslig klageinteresse i henhold til forvaltningsloven § 28.

2. Nemndas klagebehandling:

Rovviltnemndene legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å fatte et gyldig vedtak, jf. naturmangfoldloven §§ 8 og 10, jf. også forvaltningsloven § 17. Rovviltnemnda kan ikke se at det er innkommet nye opplysninger eller andre hensyn som ikke var kjent på vedtakstidspunktet. Vedtaket ansees også tilstrekkelig begrunnet.

Klagen tas etter dette ikke til følge. Rovviltnemndene opprettholder sitt vedtak av 11.09.2024 i sak 4- 24, og klagen oversendes Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse, jf. forvaltningsloven § 33, fjerde ledd.

Protokoll fra fellesmøte i rovviltnemndene i region 4 og region 5

25. oktober 2024

Tid og sted:

25. oktober 2024, kl. 11:30-12:30, Teams

Til stede:

Fra nemnda i region 4

Elisabeth Holter-Schøyen, Anders Eidsvaag Graven, Arnstein Koch-Engbretsen, Sissel Rundblad, Anna Dåsnes

Fra nemnda i region 5

Thomas Breen, Mari Gjestvang, Joakim Ekset (vara), Truls Gihlemoen, Jon Anders Mortensson

Forfall:

Mona Cicilie Stormoen

Møteleder: Sissel Rundblad

Fra sekretariatene:

Region 4: Janne Fossum, Christian Hillmann

Region 5: Thomas Olstad, Lisa Roverud Rusten

Referent: Christian Hillmann

*****

Ingen kommentarer til innkallingen.

Fellessak 5-24 Klagebehandling vedtak lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen 2024-2025

Innstilling

1. Om rettslige forhold:

Rovviltnemndene viser til at klagene har innkommet innen fristen og klagerne har rettslig klageinteresse.

2. Nemndas klagebehandling:

Rovviltnemndene legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å fatte et gyldig vedtak, jf. naturmangfoldloven §§ 8 og 10, jf. også forvaltningsloven § 17. Rovviltnemndene kan ikke se at det er innkommet nye opplysninger eller andre hensyn som ikke var kjent på vedtakstidspunktet. Vedtaket ansees også tilstrekkelig begrunnet.

Klagene tas etter dette ikke til følge. Rovviltnemndene opprettholder sitt vedtak av 23.08.2024 i sak 3/24, og klagene oversendes Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse, jf. forvaltningsloven § 33, fjerde ledd.

Rovviltnemndenes behandling:

Det kom ingen alternative forslag.

Votering:

Enstemmig.

Vedtak:

1. Om rettslige forhold:

Rovviltnemndene viser til at klagene har innkommet innen fristen og klagerne har rettslig klageinteresse.

2. Nemndas klagebehandling:

Rovviltnemndene legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å fatte et gyldig vedtak, jf. naturmangfoldloven §§ 8 og 10, jf. også forvaltningsloven § 17. Rovviltnemndene kan ikke se at det er innkommet nye opplysninger eller andre hensyn som ikke var kjent på vedtakstidspunktet. Vedtaket ansees også tilstrekkelig begrunnet.

Klagene tas etter dette ikke til følge. Rovviltnemndene opprettholder sitt vedtak av 23.08.2024 i sak 3/24, og klagene oversendes Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse, jf. forvaltningsloven § 33, fjerde ledd.

Fellessak 6-24 Klagebehandling lisensfelling av ulv innenfor sona 2025

Innstilling:

1. Om rettslige forhold:

Rovviltnemndene viser til at klagene har innkommet innen fristen. Det anses at klagerne har rettslig klageinteresse i henhold til forvaltningsloven § 28.

2. Nemndas klagebehandling:

Rovviltnemndene legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å fatte et gyldig vedtak, jf. naturmangfoldloven §§ 8 og 10, jf. også forvaltningsloven § 17. Rovviltnemnda kan ikke se at det er innkommet nye opplysninger eller andre hensyn som ikke var kjent på vedtakstidspunktet. Vedtaket ansees også tilstrekkelig begrunnet.

Klagene tas etter dette ikke til følge. Rovviltnemndene opprettholder sitt vedtak av 11.09.2024 i sak 4- 24, og klagene oversendes Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse, jf. forvaltningsloven § 33, fjerde ledd.

Rovviltnemndenes behandling:

Elisabeth Holter-Schøyen og Anna Dåsnes fremmet følgende forslag til saken om klagebehandling lisensfelling innenfor sona:

«Forslag til vedtak i fellessak 6-24 Klagebehandling lisensfelling av ulv innenfor sona 2025

Klagene etterkommes. Det vises til forslag fremmet i behandlingen av saken (4/2024), i felles nemndsmøter 23. august og 11. september: «Rovviltnemndene mener at et uttak i 2025 vil kunne påføre bestanden en for stor samlet belastning eller true overlevelsen av den skandinaviske ulvebestanden på lang sikt. Det gis derfor ikke fellingstillatelse innenfor ulvesonen».

Votering:

Forslaget fra sekretariatet fikk 8 stemmer og ble vedtatt.

Forslaget fra Elisabeth Holter- Schøyen og Anna Dåsnes fikk 2 stemmer

Vedtak:

1. Om rettslige forhold:

Rovviltnemndene viser til at klagene har innkommet innen fristen. Det anses at klagerne har rettslig klageinteresse i henhold til forvaltningsloven § 28.

2. Nemndas klagebehandling:

Rovviltnemndene legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å fatte et gyldig vedtak, jf. naturmangfoldloven §§ 8 og 10, jf. også forvaltningsloven § 17. Rovviltnemnda kan ikke se at det er innkommet nye opplysninger eller andre hensyn som ikke var kjent på vedtakstidspunktet. Vedtaket ansees også tilstrekkelig begrunnet.

Klagene tas etter dette ikke til følge. Rovviltnemndene opprettholder sitt vedtak av 11.09.2024 i sak 4- 24, og klagene oversendes Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse, jf. forvaltningsloven § 33, fjerde ledd.

Eventuelt:

- Nemndene ble enig om en godtgjøring som tilsvarer 2 timer forberedelse pluss 1 time møte.

ULV I NORGE PR. 11. DESEMBER 2024 FORELØPIGE KONKLUSJONER FOR VINTEREN 2024-2025

RAPPORT 1

Bakgrunnen for denne foreløpige statusrapporten om ulv i Norge er pågående og mangeårige felles svensk-norske bestandsregistreringer av ulv i vinterhalvåret. Resultatene er de første fra denne vinteren og gir et sammendrag over det som pr. 11. desember er dokumentert og kartlagt om ulvens status i Norge vinteren 2024-2025. Disse foreløpige resultatene på norsk side bygger på systematiske sporinger av ulv på snø gjennomført av Statens naturoppsyn (SNO) og Universitetet i Innlandet, DNA-analyser ved Rovdata av innsamlet genetisk materiale og mer tilfeldige meldinger om ulv som er kvalitetssikret og kan skilles fra andre ulver på annen måte. Alt datagrunnlag er innlagt i Miljødirektoratets Rovbase. Ulveregistreringene er en del av Det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyr i Norge. Når det gjelder ulver med tilhold på tvers av riksgrensen, er länsstyrelsene ansvarlige for sporinger på svensk side, mens DNA-analyser av svensk innsamlet genetisk materiale blir gjennomført av Grimsö forskningsstations DNA-lab ved Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Alle svenske opplysninger legges også inn i den felles skandinaviske Rovbasen ved Miljødirektoratet. Den mangeårige felles skandinaviske overvåkingssesongen varer fra 1. oktober 2024 - 31. mars 2025.

Mer detaljer om bakgrunn og metodikk som brukes i registreringene av ulv finnes i den offisielle sluttrapporten fra forrige vinter: Wabakken m.fl. 2024: Bestandsovervåking av ulv vinteren 2023-2024. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia, 1-2024. Rovdata, Viltskadecenter og Universitetet i Innlandet. 61 s. Denne og andre årlig utgitte statusrapporter fra perioden 1998-2023 er tilgjengelige på hjemmesidene til Rovdata (<http://www.rovdata.no>), Universitetet i Innlandet (www.inn.no), Det Skandinaviske Ulveforskningsprosjektet - SKANDULV (<http://www.slu.se/skandulv>) og Viltskadecenter (SLU) (<http://www.slu.se/viltskadecenter>).

Når det gjelder metoder og kriterier som blir brukt i registreringene henvises det til felles svensk-norske instruksjoner på Rovdata (<https://rovdata.no/Ulv/Instrukser.aspx>). En ny endelig statusrapport for ulv i Norge og Skandinavia for vinteren 2024-2025 er sammen med faglige samarbeidspartnere i Sverige planlagt ferdigstilt til 1. juni 2025.

Antall og utbredelse 2024-2025

For perioden 1. oktober-11. desember i vintersesongen 2024-2025 er det foreløpig dokumentert totalt 39-50 ulver med tilhold i Norge eller på begge sider av riksgrensen mot Sverige (Tabell 1). Av disse er så langt 24-33 ulver klassifisert med helnorsk tilhold (Tabell 1; Figur 1). I ulvetelleren til Rovdata v/NINA i Trondheim, som oppdateres fortløpende ved DNA-analyser, var det pr. 11. desember identifisert 31 ulver i Norge.

Utbredelsen av ulv i Norge er som i tidligere år hovedsakelig konsentrert til fylkene med ulvesone i Sørøst-Norge, dvs. i østre deler av Innlandet (øst for Glomma), Akershus (øst for E6) og Østfold. Dessuten er et fåtall enkelt-ulver også dokumentert i andre deler av Norge, i Finnmark, Trøndelag og Agder fylker (Tabell 1). Flokker eller par av ulv i Norge er kun bekreftet innenfor deler av ulvesonen i Innlandet (østre Hedmark) og Akershus fylker (Figur 1). Hele Østfold fylke dekkes av ulvesone, men der er foreløpig kun én ulv dokumentert (Tabell 1).

Valpekull bekreftet født i 2024

Med utgangspunkt i gjeldende kriterier for felles svensk-norsk registrering av ulv i Skandinavia er det så langt i vinter dokumentert tre helnorske valpekull (Julussa, Disenå, Setten). Basert på kriteriene for bestandsregistrering vil det i tiden framover være særskilt viktig å prioritere sporing (med tilhørende DNA-analyser) i Setten-reviret og tilgrensende revir for endelig fastsetting av antall individer og faktiske revirgrenser, og dessuten avklare om den reproduktive finsk-russiske hannulven fortsatt har tilhold i Setten (Tabell 1, Figur 1).

Ulvevalper er i år også påvist født i tre grenserevir, dvs. ulver med stasjonært tilhold på tvers av riksgrensen, (Tabell 1, Figur 1: Gråberget, Kymmen og etter all sannsynlighet Kynna).

Døde ulver

Utenfor norsk ulvesone, som er opprettet av Stortinget, er årlig lisensjakt på ulv tillatt fra 1. desember og pågår fram til og med 31. mai, hvis ikke lisenskvoten blir fylt tidligere. Utenfor ulvesonen i Sør-Norge t.o.m. Trøndelag er det i 2024-2025 fra og med 1. desember gitt en lisenskvote på til sammen 27 dyr. I fellingsperioden 1-11. desember, der det tidligere år oftest er skutt ulv, er ingen ulver kjent avlivet i år på landsbasis. I samme sørnorske område utenfor ulvesonen med lisensjakt er det i løpet av de første 72 dagene av ulveregistreringene hittil påvist 2-3 dyr (Tabell 1).

I Rotnareviret på Finnskogen (Åsnes-Grue) hadde en flokk på 8 ulver tilhold sist vinter (2023-2024). Et halvt år seinere er det nå mye som kan tyde på at flokken ikke lenger eksisterer.

Meld fra om ulv eller ulvespor!

Denne foreløpige rapporten bygger på alt tilgjengelig materiale om ulv som er lagt inn i Miljødirektoratets Rovbase for perioden 1. oktober – 11. desember 2024. I tiden framover gjenstår mye sporing, DNA-innsamling og annet registreringsarbeid før kartleggingen av ulvens status i Norge denne vinteren er avsluttet.

Alle meldinger om spor eller observasjoner av ulv mottas med takk. Dette gjelder spesielt der det er mistanke om at ulv kan ha ynglet i år. Avklaring om hvilke revir som har ulver med stasjonært tilhold på tvers av riksgrensen er også særskilt viktig å dokumentere ved sporing og DNA-funn.

Ulvespor, andre observasjoner og funn kan meldes til Statens naturoppsyn (SNO) eller til Universitetet i Innlandet, Evenstad.

Med vennlig hilsen

Petter Wabakken

Prosjektleder
Universitetet i Innlandet
Fakultet for Anvendt økologi,
Landbruksfag og Bioteknologi
Evenstad, 2480 Koppang
Telefon: (+47) 97044518
E-mail: petter.wabakken@inn.no

Kristoffer Nordli

Feltkoordinator
Universitetet i Innlandet
Fakultet for Anvendt økologi,
Landbruksfag og Bioteknologi
Evenstad, 2480 Koppang
Telefon: (+47) 41907877
E-mail: kristoffer.nordli@inn.no

Erling Maartmann

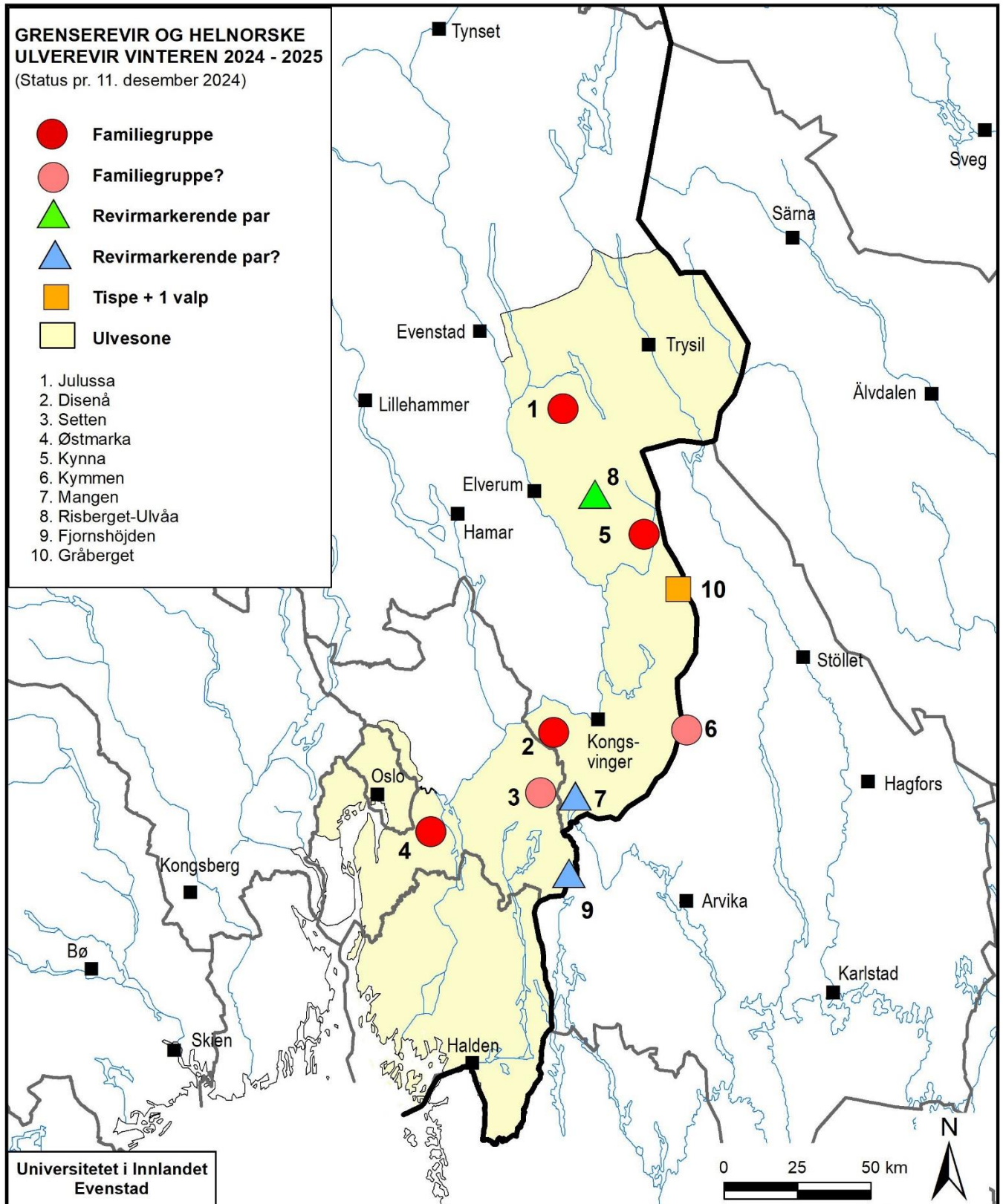
Feltkoordinator
Universitetet i Innlandet
Fakultet for Anvendt økologi,
Landbruksfag og Bioteknologi
Evenstad, 2480 Koppang
Telefon: (+47) 48112070
E-mail: erling.maartmann@inn.no

Tabell 1. Ulv hittil dokumentert i Norge pr 11. desember vinteren 2024-2025 med foreløpig helnorsk tilhold (24-33), tilhold på begge sider av riksgrensen (6-7), eller med usikker grensestatus (9-10). Antall valpekull født i 2024 og som hittil er dokumentert i den årlige felles skandinaviske overvåkingsperioden 1. oktober – 31. mars er også vist.

REVIR/ område	Revir nr	LAND	FYLKE/LÄN	Sosial status 2024-25	Kull i 2024	Foreløpig ant. ulver
Julussa	1	N	Innlandet	Familiegruppe	Ja	6
Disenå	2	N	Innlandet	Familiegruppe	Ja	4 ¹
Setten	3	N	Akershus/Innlandet	Familiegruppe? ²	Ja	3-8 ²
Østmarka	4	N	Akershus	Familiegruppe	Nei?	3 ³
Kynna	5	N/S?	Innlandet/Värmland?	Familiegruppe	Ja	7-8 ⁴
Kymmen	6	S/N	Värmland/Innlandet	Familiegruppe? ⁵	Ja	2-3 ⁵
Mangen? ⁶	7	N	Innlandet	Revirmark. par?	?	2 ⁶
Risberget-Ulvåa	8	N/S?	Innlandet/Värmland?	Revirmark. par	?	2
Fjornshöjden	9	N/S	Akershus/Värmland	Revirmark. par? ⁷	Nei	2 ⁷
Gråberget	10	N/S	Innlandet/Värmland	Stasjonære ⁸	Ja	2 ⁸
Pasvik		N	Finnmark	Ikke stasjonær?	Nei	1
Pasvik		N	Finnmark	Ikke stasjonær?	Nei	1
Kautokeino		N	Finnmark	Ikke stasjonær?	Nei	0-1
Tydal		N	Trøndelag	Ikke stasjonær?	Nei	0-1
Evenstadkjølen		N	Innlandet	Stasjonær?	Nei	1
Deset		N	Innlandet	Stasjonær?	Nei	0-1
Hernes		N	Innlandet	Ikke stasjonær?	Nei	0-1
Fetsund SØ		N	Akershus	Ikke stasjonær?	Nei	1
Boksjø		N	Østfold	Stasjonær?	Nei?	1 ⁹
Lyngdal		N	Agder	Stasjonær?	Nei	1 ¹⁰
Totalt						39-50

1. DNA fra 2 foreldre og 1 valp. Video med 4 dyr <1 km fra DNA-funn av de 3. Nytt revir. Ikke registrert som par sist vinter.
2. DNA 3 nye avkom. Ingen foreldre påvist ved DNA etter mars 2024. Video m 8 ulver 16. oktober, trolig Setten (alt. Disenå?)
3. Paret + 1 eldre avkom (født før 2024) er dokumentert ved DNA.
4. Viltkamera: 8 mest sannsynlig, men 7 kan foreløpig ikke utelukkes. Begge foreldre og avkom dokumentert ved DNA.
5. 1 årsvalp DNA-dokumentert i Sverige. Foreløpig kun mor til valpen dokumentert på norsk side (DNA på barmark).
6. Video, men DNA eller sporing av paret mangler. Begge helt eldelvis hvite haletipper, tyder på Mangen-ulver, trolig paret.
7. 2 gjenværende avkom av ulikt kjønn fra en flokk på 8, der 6 ble lisensfelt i januar 2024. Minimum 1 av de 2 markerer revir.
8. Atferd på snø og DNA: Tispe m/1 årsvalp påvist. Ikke DNA fra far til valp etter 29.10.2023. Nytt revir, ikke påvist sist vinter.
9. Eneste ulv så langt dokumentert innenfor ulvesonen i Østfold fylke.
10. Påvist ved dokumentert ulvedrept sau. Ingen ulv DNA-identifisert i Agder-Rogaland etter 1. oktober 2024.

Figur 1. Utbredelse av helnorske og svensk-norske ulverevir. Revirene er ikke endelig kartlagt og er vist med symboler som illustrerer omtrentlig lokalisering for perioden 1. oktober-11. desember 2024. Revirnumre er de samme som oppgitt i Tabell 1.

Ifølge liste

Deres ref

Vår ref

Dato

24/4007-

20. desember 2024

Avgjørelse av klager på vedtak om lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen 2025

1. Innledning og konklusjon

Klima- og miljødepartementet viser til klager fra Aktivt Rovdyrvern, Foreningen Våre Rovdyr, Naturvernforbundet, Naturvernforbundet i Innlandet, Naturvernforbundet i Oslo og Akershus og Naturvernforbundet i Østfold, Naturvernforbundet i Halden, NOAH – for dyrs rettigheter, Rovviltets Røst, Ulv i hele Norge og WWF Verdens naturfond på rovviltnemndene i region 4 (Oslo, Akershus og Østfold) og 5 (Hedmark) sitt vedtak av 11. september 2024 om kvote for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen for 2025.

Klima- og miljødepartementet opprettholder rovviltnemndenes vedtak, og åpner for lisensfelling av en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesonen med formål om å ta ut

- alle individer i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa,
- alle individer i grensereviret Boksjøreviret som oppholder seg på norsk side av riksgrensen, og
- fjorårsvulper som går igjen i den norske delen av området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret.

Foreløpig statusrapport om ulv i Norge viser at det så langt i vinter er registrert 5 ulver i disse tre revirene. Formålet er å ta ut alle individer i de aktuelle revirene og Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i revirene.

Departementet anser at det foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som tilsier felling av ulvene i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa, ulvene i den norske

Postadresse
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo
postmottak@kld.dep.no

Kontoradresse
Kongens gate 20
www.kld.dep.no

Telefon*
22 24 90 90
Org.nr.
972 417 882

Avdeling
Naturforvaltningsavdelingen

Saksbehandler
Torbjørn Lange
22 24 58 28

delen av grensereviret Boksjø og fjorårsvalper som går igjen i den norske delen av området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c er oppfylt for et slikt uttak. Når det gjelder forståelsen av § 18 første ledd bokstav c, viser departementet til de to høyesterettsavgjørelsene om felling av ulv, HR-2021-662-A og HR-2023-936-A, samt flertallsmerknadene i Innst. 257 L (2016-2017).

Departementet anser at hensynet til at ulvebestanden skal ligge så nært bestandsmålet som mulig i kommende sesonger taler for lisensfelling av ett helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir. Departementet har deretter identifisert hvilke offentlige interesser som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget/Ulvåareviret og den norske delen av Boksjøreviret, og hvilke vernehensyn som taler mot lisensfellingen, for så å avveie interessene mot hverandre. Departementet har etter en samlet vurdering kommet til at interessene som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret og den norske delen av Boksjøreviret veier tyngre enn hensynene mot.

Departementet har også etter en samlet vurdering kommet til at interessene som taler for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden veier tyngre enn hensynene mot. Det vises særlig til hensynet til å ivareta de interessene som vedtaket om lisensfelling i reviret vinteren 2024 skulle ivareta, hensynet til å opprettholde rovviltnemndenes vedtak der det er faktisk og rettslig mulig, et svært høyt innavlsnivå ved eventuelle avkom fra de revirmarkerende ulvene, samt at bestandsmålet etter departementets vurdering kan nås neste sesong også dersom det åpnes for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden.

Etter departementets vurdering er det ikke andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret, den norske delen av Boksjøreviret og gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd. Uttaket vil ikke true bestandens overlevelse, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd, og er ikke til hinder for å nå bestandsmålet neste år.

Når det gjelder nærmere om uttak av kvoten, inkludert forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer, samt fellingsperiode og lisensfellingsområde vises det til nemndenes vedtak. Dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles. Departementet legger til at statsforvalteren kan stanse lisensfellingen ved mistanke om nye lederdyr i revirene.

Klagene er ikke tatt til følge.

2. Bakgrunn

2.1. Saksgang

Rovviltnemndene vedtok den 11. september 2024 en lisensfellingskvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesona med formål å ta ut alle individer i revirene Boksjø og Risberget-Ulvåa, og eventuelle fjorårsvulper som går igjen i området Fjornshöjden og som kommer fra Fjornshöjdenreviret. Sekretariatet for nemndene hadde anbefalt en kvote på inntil 6 ulver med hensikt å ta ut alle individene i Boksjöreviret.

Vedtaket ble påklaget av Aktivt Rovdyrvern 13. september 2024, Foreningen Våre Rovdyr 1. oktober 2024, Naturvernforbundet, Naturvernforbundet i Innlandet, Naturvernforbundet i Oslo og Akershus og Naturvernforbundet i Östfold 27. september 2024, Naturvernforbundet i Halden 30. september 2024, NOAH – for dyrs rettigheter 2. oktober 2024, Rovviltets Röst 18. september 2024, Ulv i hele Norge 18. september 2024 og WWF Verdens naturfond 25. september 2024. Rovviltnemndene behandlet klagen 25. oktober 2024 og opprettholdt vedtaket. Klagesaken ble oversendt til Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse. Miljødirektoratet leverte faglig tilråding i saken 4. november 2024, og en tilleggsvurdering til faglig tilråding i saken 16. desember 2024. Departementet har også fått en rekke henvendelser fra privatpersoner om nemndenes vedtak, i etterkant av at Bernkonvensjonens stående komité i desember 2024 vedtok å åpne en sak som gjelder norsk bestandsregulering av ulv.

Rovviltnemndene i rovviltregion 1 (Vestland, Rogaland og Vest-Agder), 2 (Buskerud, Vestfold og Telemark og Aust-Agder), 3 (Oppland), 4, 5 og 6 (Trøndelag og Møre og Romsdal) har for lisensfellingsperioden 2024/2025 fattet vedtak om lisensfelling av til sammen 27 ulv utenfor ulvesonen. Disse kvotene er opprettholdt etter klagebehandling i Klima- og miljødepartementet.

2.2. Rovviltnemndenes vedtak

2.2.1. Rovviltnemndenes vedtak

Rovviltnemndene i region 4 og 5 fattet 11. september 2024 vedtak om lisensfelling av ulv med en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesona med formål å ta ut alle individer i Boksjöreviret og i Risberget-Ulvåareviret og eventuelle fjorårsvulper som går igjen i området Fjornshöjden og som kommer fra Fjornshöjdenreviret. Kvoten var avgrenset til å gjelde foreldreindivider og deres avkom som enda ikke har vandret ut fra revirene, og Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i reviret. Statsforvalteren kan også justere fellingsområde og -periode for å sikre et effektivt uttak av dyr tilhørende revirene og samtidig redusere risikoen for å felle dyr som ikke tilhører revirene.

Ut fra dagens kunnskap anså rovviltnemndene at de hadde tatt de forholdsregler som skulle tas for å ivareta genetisk verdifulle individer. Dersom ny kunnskap om slike individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

2.2.2. Rovviltnemndenes behandling av klagen

Rovviltnemndene behandlet 25. oktober 2024 klagene på vedtaket av 11. september 2024, og kom blant annet til at:

«Rovviltnemndene legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å fatte et gyldig vedtak, jf. naturmangfoldloven §§ 8 og 10, jf. også forvaltningsloven § 17. Rovviltnemnda kan ikke se at det er innkommet nye opplysninger eller andre hensyn som ikke var kjent på vedtakstidspunktet. Vedtaket ansees også tilstrekkelig begrunnet. Klagene tas etter dette ikke til følge. Rovviltnemndene opprettholder sitt vedtak av 11.09.2024 i sak 4- 24, og klagene oversendes Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse, jf. forvaltningsloven § 33, fjerde ledd.»

2.2.3. Prosesser med Sverige knyttet til felling av grenserevir

Lederne for nemndene hadde et møte med svenske myndigheter den 4. september, der uttak av Boksjöreviret ble drøftet. Nemndene ble orientert om dette i forkant av vedtak om uttak 11. september. Nemndene hadde på vedtakstidspunktet den 11. september hatt dialog med svenske myndigheter. Tilbakemeldingen fra Länsstyrelsen i Västra Götalands län framgår under:

«Länsstyrelsen i Västra Götalands län planerar inte någon licensjakt efter varg i Boksjöreviret.

Det finns inga konfliktsituationer knutna till reviret från svensk sida, eftersom reviret är beläget i ett område som saknar förekomst av tamdjursbesättningar. Vargarna är skygga och har inte angripit vare sig tamdjur eller jakthundar i Sverige.

Trots att Länsstyrelsen i Västra Götalands län anser att det därför är olyckligt att Boksjöreviret omfattas av beslut om jakt, motsäger sig inte länsstyrelsen att reviret jagas från norsk sida.»

Når det gjelder Fjornshöjden ble uttak i dette grensereviret drøftet med svenske myndigheter i forbindelse med forrige vinters lisensfelling. Det ble ikke åpnet for felling i svensk del av reviret, men svenske myndigheter hadde ikke innvendinger til at det blir åpnet for lisensfelling på norsk side av reviret. Departementet har tatt ny kontakt med svenske myndigheter og orientert om saken, og svenske myndigheter har tatt dette til orientering.

2.3. Klagernes anførsler

Enkelte av klagene er omfattende, og flere av klagene peker på flere av de samme momentene. Departementet mener klagene er treffende oppsummert av rovviltnemndene ved oversendelse av saken:

«Aktivt rovdyrvern

Aktivt rovdyrvern har argumenter mot lisensjakt innenfor ulvesonen og innenfor disse kategoriene:

- Forvaltningsområdet for ynglende ulv er ulveprioritert sone.

- Bestandssituasjonen tillater ikke uttak nå.
  - Ulovlig jakt, det totale uttaket og innavlsituasjonen er de største truslene mot Norges kritisk truede ulv
  - Sauetap til ulv er ikke et argument innenfor ulvesonen
- I tillegg har Aktivt rovdyrvern en rekke argument mot uttak av de konkrete revirene som ble vedtatt felt av nemndene og uttak av dyr ved Fjornshøyden. Foreningen har også en rekke generelle betraktninger, metodekritikk og de har listet opp vedtakets lovbrudd innenfor nasjonal og internasjonal lovgiving. Dette fremkommer i klagen og gjengis ikke her.

Foreningen Våre Rovdyr

De mener at det ikke kan fattes vedtak om felling av ulv innenfor ulvesonen kommende år fordi;

- Ulven er kritisk truet i Norge, bestanden er på vei ned
- Ulvesonen skal prioritere ulven og dens leveområder
- Genetikken må hensyntas for langsiktig levedyktighet og bevaring
- Ulovlig jakt må inn i likningen
- At kvoten ikke er til hinder for å nå bestandsmålet i 2025 er verken sannsynliggjort av nemndene eller faglig godt nok vurdert
- Det er uforsvarlig å åpne for jakt på ulv innenfor ulvesonen i 2025.

Naturvernforbundet

- Naturvernforbundet anser at det ikke finnes faglig eller juridisk grunnlag for skyting av stabile ulvefamilier innenfor ulvesona. Den norske delbestanden går nedover og ligger nå under målet som Stortinget har fastsatt.
- De anser vedtaket som konflikt drivende og faglig uforsvarlig. De mener vedtaket er brudd på naturmangfoldloven og Bernkonvensjonens forpliktelser om bevaring av en kritisk truet art. Vedtaket er også i direkte konflikt med Stortingsforlikene om rovdyr, blant annet i forhold til det todelte målet og at rovdyra skal forvaltes på en økologisk og bærekraftig måte.
- De finner ingen villt faglig eller biologisk begrunnelse som tilsier at jaktkvote på ulv innenfor ulvesona er forsvarlig i forhold til bevaringsansvaret vi har for en kritisk truet art (CR). Kvoten er ikke i samsvar med moderne naturforvaltningsprinsipper og møter ikke målet om langsiktig bevaring av ulven i norsk natur.
- Deres klage er basert på faktisk kunnskapsstatus, bestandsutvikling, bestandens genetik, vurderinger av biologiske og økologiske forhold, juridiske forhold etter naturmangfoldloven samt ansvar og forpliktelser knyttet til internasjonale konvensjoner for bevaring av biologisk mangfold og trua arter.
- Naturvernforbundet mener at nemndenes behandling og vedtak er en meget god søknad for å avskaffe nemndene. Nemndene forholder seg ikke til Bernkonvensjonen, det foreligger klare brudd på naturmangfoldloven §§ 4-12 og det er brudd på Stortingets rovdyrforlik fra 2004. Nemndene forholder seg heller ikke til faktisk levende bestand, men inkluderer skutt familiegrupper og døde ulver i sitt beslutningsgrunnlag. Manglende biofaglige vurdering av konsekvenser for bestanden og dokumentasjon av eventuell ny kunnskap som skal ligge til grunn for vedtaket er ikke gitt. Dette er et klart brudd med naturmangfoldloven og nemndenes mandat.

- De ber med dette om at Naturvernforbundets klage tas til følge og at det ikke åpnes for lisensjakt på ulv inne i ulvesona vinteren 2025.

Naturvernforbundet i Halden

Naturvernforbundet i Halden anfører følgende:

- Det å bruke naturmangfoldloven §18 bokstav b) og c) som grunnlag for lisensfelling av Boksjøreviret bør falle på sin egen urimelighet og med respekt for det lovverket vi skal forholde oss til. [N]aturmangfold er også de dyrene som jakter på toppen av næringskjeden.
- Boksjøreviret ligger langt vekk fra andre revir. Kjerneområdet i Sverige er en nasjonalpark der det er forbud mot jakt. Det lave konfliktnivået, mangfoldet og balansen som dette reviret er en del av må sees på som særdeles viktig. Ikke tas ut gjennom tolkninger av naturmangfoldloven § 18 som ikke hører noe steds hjemme i offentlig forvaltning.
- Foreldrepar kan felles uten kontroll på hvor mange og hvor valpene befinner seg. Dette kan skape en svært uheldig situasjon med unge uerfarne dyr som mister muligheten for læring av et alfapar i et revir hvor konfliktene er minimale.
- Dette er en kvote hvor alt kan skytes fordi antallet blir satt i etterkant. Slik beregning av en kvote er en faglig svak og kritikkverdig forvaltning av en rødlistet art. Dette uttaket bør ikke gjennomføres.

NOAH

NOAH ber Klima- og miljødepartementet om at roviltnemndas vedtak om lisensfelling av ulver i tre ulverevir innenfor ulvesonen erklæres ugyldig / omgjøres slik at det ikke tillates noe lisensfelling i 2025 av følgende grunner:

- Roviltnemndene mangler myndighet til å fatte vedtak om lisensfelling av ulv.
- Vedtaket er i strid med Bernkonvensjonen.
- Vedtaket er i strid med naturmangfoldloven og Høyesteretts føringer i Letjenna-saken.
- Norge står midt i naturkrisen og det å legge avgjørende vekt på hensynet om å holde bestanden av en truet art på et politisk bestemt bestandsmål er uverdigg, kunnskapsløst og meget uansvarlig.
- NOAH mener at vilkårene for lisensfelling av 12 ulver i tre ulike revir innenfor ulvesonen ikke er oppfylt, jf. naturmangfoldloven (nml.) §§ 6, 8, 9 og 18 og Bernkonvensjonen artikler 4, 6 og 9, og at roviltnemndenes vedtak bør omgjøres slik at det ikke tillates lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025.

Roviltets Røst

- Boksjøreviret er grenserevir lokalisert sør i Østfold fylke. Reviret har ingen relevant skade eller problemstatistikk.
- Ulvåareviret har heller ingen relevant problemhistorie eller utsetter omgivelsene for belastninger utover å være av arten ulv.
- Tisper gjenlevende fra Fjornshøjden-reviret er i sommer registret i grenseområdet med ODNA analyser; fire treff fra UI421619 V1191 i Aurskog-Høland. UI420696 G47-24 V1178 er registret med 5 treff hvorav 2 i Sverige. Så det er sannsynlig at de lever på tvers av riksgrensa. Roviltets Røst kan ikke se at det er praktisk mulig å ta ut disse individene ved lisensfelling uten at det reiser en rekke problemstillinger.

- Rovviltets Røst protesterer på det sterkeste på at rovviltnemdenes flertall sikter mot at vi ikke oppnår målet med minst 3 ynglinger i helnorske revir med dette vedtaket.
- Mest sannsynlig er det verken valper i Østmarka i år, ei heller Boksjø (der muligens tispå er steril ettersom de ikke har ynglet verken i 2022 eller 2023.) I tillegg er det etter hva RR erfarer ikke registrert valper i andre revir der det tidligere har vært yngling.

WWF

- WWF klager på vedtaket om å skyte inntil 12 ulver med formål å ta alle individer i grenserevir Boksjø og i helnorske Risberget/Ulvåareviret og eventuelle fjorårsvalper som går igjen i området Fjornshøyden og som kommer fra Fjornshøyden-reviret. Dette er en betydelig økning fra sekretariatets innstilling fra august 2024 på en kvote på inntil seks ulver.
- Ulven er totalfredet i Norge og står oppført som kritisk truet på den norske rødlisten. Felling kan derfor bare unntaksvis tillates dersom både grunnvilkårene og tilleggsvilkårene for slik felling er oppfylt. Det er de ikke i denne saken. Ingen av revirene som er vedtatt tatt ut medfører fare for skade på beitedyr jf. naturmangfoldloven § 18 b). Det foreligger heller ikke offentlige interesser av vesentlig betydning som gir hjemmelsgrunnlag for felling i ulvesonen, jf. naturmangfoldloven § 18 c).
- WWF kan ikke se at vedtaket fattet den 11. september 2024 av rovviltnemndene i region 4 og 5 er innenfor rammene av verken Grunnloven, Bernkonvensjonen eller naturmangfoldloven.
- WWF ber derfor om at Klima- og miljødepartementet omgjør vedtaket, slik at det ikke fattes vedtak om uttak av revirene Boksjø, Risberget/Ulvåa og Fjornshøyden.

Ulv i hele Norge

- De nevner at Ulvåa er et helnorsk revirmarkerende par og at Risberget ikke er nevnt ifølge ulvetelleren. De har videre spørsmål om hvem som definerer ulverevir i Norge.
- De ønsker videre å vite hvilken dokumentasjon som ligger til grunn for uttak av gjenlevende ulver i Fjornshøyden.
- De poengterer at heller ikke Sverige går inn for uttak av Boksjøreviret.
- De anmoder om at lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen ikke gjennomføres i 2025.»

Det vises for øvrig til klagene i sin helhet.

3. Miljødirektoratets vurderinger

Miljødirektoratet ga 4. november 2024 en faglig tilrådning i forbindelse med klagebehandlingen av rovviltnemndenes vedtak. Miljødirektoratet oppsummerer sin vurdering slik:

«Miljødirektoratet vurderer at den samlede lisensfellingskvoten for ulv i Norge - 39 dyr - er satt høyt. En eventuell felling av hele den vedtatte kvoten vil kunne gi en betydelig reduksjon i den norske delbestanden av ulv. Det er imidlertid sett i lys av kjent fellingsstatistikk og kvotenes fordeling, der størstedelen av kvotene er gitt for områder med lav forekomst av ulv (beiteprioriterte områder), svært lite sannsynlig at kvotene som er vedtatt vil bli effektuert.

Den tydelige soneforvaltningen av ulv har medført at all reproduksjon i Norge skjer innenfor ulvesonen. Vi vurderer at det er sannsynlighetsovervekt for at Stortingets bestandsmål vil kunne nås innenfor ulvesonen, uavhengig av hvor mange ulv som blir felt utenfor ulvesonen. Det er regulering av bestanden innenfor sonen som er styrende for om bestandsmålet blir oppnådd.

Etter vår vurdering vil felling av ett helnorsk revir og ett grenserevir, ikke gi sannsynlighetsovervekt for å komme under det lavere nivået i Stortingets bestandsmål ved neste reproduksjonssesong. Vi vil samtidig fraråde forsøk på uttak av ikke-revirhevdene enkelt dyr, ettersom det ikke finnes noen praktisk måte å rette fellingsaktiviteten mot dyrene som ønskes felt. Sannsynligheten for at andre individer på vandring i området blir felt vil være stor.

Det er videre vår vurdering at felling i tråd med de vedtatte kvotene, utenfor og innenfor ulvesonen, under noen forutsetninger, ikke vil true den skandinaviske ulvebestandens overlevelse.

Den Skandinaviske ulvebestanden har utfordringer knyttet til innavl. Det er derfor viktig å øke overlevelsen til eventuelle immigranter med opprinnelse fra den større østlige (finsk-russiske) ulvebestanden, og deres avkom. Miljødirektoratet anbefaler av den grunn at statsforvalterne, som administrerer lisensfelling, gjennom lisensfellingsvedtakene gis myndighet til å kunne stanse lisensfelling dersom det er mistanke om at genetisk verdifulle ulver beveger seg i områdene der det åpnes for lisensfelling.»

Departementet viser for øvrig til den faglige tilrådingen i sin helhet.

Miljødirektoratet ga 16. desember 2024 en tilleggsvurdering til faglig vurdering om lisensfelling av ulv i Norge sesongen 2024/2025. I denne tilleggsvurderingen fremgår følgende vurdering:

«Datagrunnlaget om revirhevdende dyr som er samlet til nå i overvåkningssesongen er svakere enn hva som har vært vanlig på denne tid. Vi har vesentlig dårligere oversikt over eventuelle utskiftninger/forsvining av lederdyr i revirene. Dette skyldes nok delvis fravær av gode sporforhold, men kan også i noen områder skyldes at de revirhevdende dyrene ikke lar seg finne fordi de er borte. Miljødirektoratet finner likevel at de vurderingene vi gjorde 4. november 2024, er gjeldende også i lys av den første foreløpige rapporten.

Den foreløpige rapporten angir 3 ynglinger i helnorsk og 3 ynglinger i grenserevir inneværende sesong. Om denne statusen står seg og det ikke blir avdekket flere kull er det 4,5 ynglinger totalt for 2024/2025. Dersom Settenreviret skulle bli sporet over til Sverige, noe som ikke er helt usannsynlig, kan en risikere at delmålet om 3 helnorske revir ikke nås sesongen 2024/2025. Men det kan jo også oppdages kull som ikke er avdekket til nå. Det er derfor for tidlig å slå fast at bestandsmålet blir nådd i 2024/2025.

For reviret Boksjø, er det så langt ikke registrert DNA fra ulv, men det er gjort observasjoner av enkelt dyr i reviområdet. Dersom vedtak om felling av Boksjøreviret skal opprettholdes, bør KLD vurdere om det skal settes vilkår om at DNA fra lederdyrene skal registreres, før felling iverksettes. Dette for å sikre seg at felling blir rettet mot individer med kjent identitet og ikke andre potensielt viktige individer, som kan oppholde seg der nå. En stor ulempe med å sette et slikt vilkår vil være at området er snøfattig noe som tilsier at dersom det blir forhold for å spore og finne DNA fra ulv der på nyåret, burde de samme forholdene benyttes til å få tatt ut ulven(e) som oppholder seg der om en vil lykkes med uttak.

For reviret Risberget-Ulvåa, er det funnet DNA av begge lederdyrene. Det er ikke registrert tegn på valper i reviret, men ynglestatus er usikker. I foreløpig bestandsrapport åpnes det for at paret kanskje er grensekryssende, men paret er til denne tid kun sporet i Norge. Om dialog med svenske myndigheter bør opprettes på grunnlag av den foreløpige rapporten, eller om slik dialog kun skal gjennomføres dersom paret faktisk registreres i begge land ar vi være opp til KLD å vurdere.

For Fjornshöjden kan det se ut som to avkom fra Fjornshöjden 1, der lederparet og 4 avkom ble felt forrige sesong, nå har etablert seg i samme område. Men det er usikkert om de faktisk er et par, eller om hannen bare følger søstera si. Det er registrert revirmarkeringer etter tispa (V1178) og det kan følgelig forventes at hun vil bli i området og holde et revir som overlapper med det tidligere Fjornshöjden 1 reviret. Hvorvidt om hun har dannet par med broren, eller om det kan komme inne en annen hann til reviret er uavklart. Vi frarår fortsatt felling av ulv i dette området, til det er mer avklart hva som faktisk er status. Det at Settenreviret synes å endre områdebruk i særlig retning taler også mot å åpne for lisensfelling i området før en har mer oversikt.»

4. Klima- og miljødepartementets vurdering

4.1 Det rettslige vurderingstemaet

Ulven ble fredet i Norge ved kongelig resolusjon 15. mai 1973. I Norsk rødliste for arter 2021 er ulven klassifisert som kritisk truet. Arten er oppført i Bernkonvensjonens vedlegg II «Strictly protected fauna species». På møtet i konvensjonens stående komité i desember 2024 ble det vedtatt at ulven skal overføres til vedlegg III «Protected fauna species». Endringen trer i kraft for Norge 6. mars, med mindre minst en tredjedel av partene til konvensjonen har levert inn protest mot vedtaket, jf. konvensjonens artikkel 17.

Utgangspunktet er at uttak av ulv krever hjemmel i lov eller vedtak med hjemmel i lov, jf. naturmangfoldloven § 15. For uttak av ulv er det vilkårene i naturmangfoldloven § 18 som er aktuelle. Disse bygger langt på vei på vilkårene i Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1.

I denne saken skal departementet ta stilling til om man skal tillate uttak av ulv for å avverge skade på «avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom» jf. nml. § 18 første ledd bokstav b, eller for å ivareta «allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning», jf. nml. § 18 første ledd bokstav c. I tillegg er det to vilkår

som alltid må være oppfylt for at lisensfelling av ulv skal kunne gjennomføres: At felling ikke truer bestandens overlevelse og at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte, jf. nml. § 18 andre ledd første punktum. Der felling av ulv vurderes etter nml. § 18 første ledd bokstav c, skal det legges vekt på om bestandsmålet som er vedtatt av Stortinget er nådd, jf. nml. § 18 andre ledd andre punktum.

Høyesterett har de senere årene behandlet to saker om felling av ulv. I 2021 behandlet Høyesterett vedtak om felling utenfor ulvesonen, jf. HR-2021-662-A. I 2023 behandlet Høyesterett vedtak om felling av ulv innenfor ulvesonen, jf. HR-2023-936-A. I begge tilfellene kom Høyesterett til at departementets klageavgjørelser var gyldige. Samlet sett medfører rettsavgjørelsene en betydelig avklaring av rettstilstanden når det gjelder lisensfelling av ulv. De to siste årene har det i tillegg vært rettsprosesser med krav om midlertidig forføyning for å stanse gjennomføring av lisensfellingsvedtakene innenfor ulvesonen. Både i 2022 og 2023 tok tingretten begjæringen til følge, mens lagmannsretten tok statens anke til følge og mente det ikke var sannsynliggjort at vedtaket var ugyldig, jf. LB-2022-19312 og LB-2023-12647.

Flere av klagerne har anført at nemndenes vedtak er i strid med Grunnloven og Bernkonvensjonen. I henvendelser til departementet er det også trukket frem at Bernkonvensjonens stående komité i desember 2024 vedtok å åpne en sak om norsk bestandsregulering av ulv.

Grunnloven § 112 verner miljøet og gir rett til «en natur der produksjonsevne og mangfold bevares». I HR-2021-662-A uttalte Høyesterett at de ikke kunne se at nml. § 18 var i strid med Grunnloven § 112. Høyesterett kunne slik nml. og rovviltforskriften er utformet heller ikke se at § 112 fikk nevneverdig betydning som tolkningsfaktor i saken. På denne bakgrunn vurderer departementet at et vedtak som oppfylder vilkårene i nml. og rovviltforskriften ikke er i strid med Grunnloven § 112. Departementet viser til vurderingene av vilkårene i nml. § 18 under.

Om forholdet til Bernkonvensjonen uttalte Høyesterett i HR-2021-662-A at nml. § 18 første og andre ledd langt på vei er formet etter mønster av Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1, og må tolkes i samsvar med forpliktelsene i konvensjonen. I saken viste Høyesterett også til at det følger av Bernkonvensjonen artikkel 2 at Norge har visse forpliktelser til å treffe nødvendige tiltak for å opprettholde bestandene av vill flora og fauna, inkludert ulv. Høyesterett la til grunn at Norge er folkerettslig bundet til å sikre ulvens overlevelse i norsk natur. Høyesterett fant det derimot klart at Norge ikke bryter Bernkonvensjonen artikkel 2 så lenge den norske delbestanden av ulv er så stor at bestandsmålet nås. Departementet legger til grunn at nml. gjennomfører Norges folkerettslige forpliktelser etter Bernkonvensjonen, og at et vedtak om lisensfelling som oppfylder vilkårene i norsk rett ikke er i strid med konvensjonens bestemmelser. Departementets vurdering er at åpning av klagesaken under Bernkonvensjonen ikke endrer på denne konklusjonen.

Det er blant klagerne anført at vedtaket strider mot det globale Kunming-Montreal-rammeverket for naturmangfold (naturavtalen), særlig mål 4 som omhandler trusler mot

truede arter. For å følge opp den globale naturavtalen, inkludert mål 4, har regjeringen lagt fram en stortingsmelding med en ny nasjonal handlingsplan for natur. Samtidig viser departementet til at vedtak om lisensfelling, som alle vedtak om uttak av rovvilt, skal skje innenfor rammene av blant annet Bernkonvensjonen, naturmangfoldloven og Stortingets føringer for rovviltforvaltningen. Vi kan på denne bakgrunn ikke se at rammeverkets overordnede målsetninger kan tillegges særlig betydning i denne saken.

Nml. § 5 første ledd slår fast at «[m]ålet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder». Bestemmelsen pålegger ikke forvaltningen direkte forpliktelser, men utgjør en retningslinje for lovtolkningen og skjønnsutøvelsen, som må avveies mot andre viktige samfunnshensyn, jf. nml. § 14. Det innebærer at det er mulig å gjøre uttak etter nml. § 18 selv om forvaltningsmålet i § 5 ikke er nådd, jf. HR-2021-662-A. Forvaltningsmålet for arter i nml. § 5 og nml. § 14 om andre viktige samfunnsinteresser er trukket inn i den skjønnsmessige vurderingen av saken.

Prinsippene i nml. §§ 8-10 og § 12 legges til grunn som retningslinjer for avgjørelsen, jf. nml § 7. Prinsippene er integrert i vurderingene. Prinsippene i nml. § 11 anses ikke som relevante i denne saken da det ikke er aktuelt å stille fordyrende vilkår. Departementet anser at kunnskapsgrunnlaget i hovedsak er basert på eksisterende og tilgjengelig kunnskap, og at kravet til kunnskapsgrunnlaget etter nml. § 8 er oppfylt. Når det gjelder effekten av påvirkninger, jf. nml. § 10, foreligger det betydelig kunnskap om den samlede belastningen som den sør-skandinaviske ulvebestanden blir utsatt for, se punkt 4.3. Departementet anser at føre-var-prinsippet er ivaretatt, jf. nml. § 9. Departementet viser til den omfattende kunnskapen om ulvebestanden og om påvirkningen av lisensfellingskvoten på bestanden, og tiltakene som skal redusere risikoen for feilfelling av individer fra andre revir under lisensfelling.

Departementet anser at kravene til utredning i saksbehandlingen, jf. forvaltningsloven § 17, er tilfredsstillt. Annet relevant regelverk er rovviltforskriften §§ 3, 4, 7 og 10.

Enkelte av klagerne har anførsler som knytter seg til ulovligheter begått ved gjennomføringen av lisensfelling. Departementet forutsetter at lisensfelling utøves i overensstemmelse med relevant regelverk, herunder viltloven § 19 om human jakt. Mistanke om eventuelle lovbrudd må etter departementets mening håndteres på annen måte enn som et argument mot å åpne for lisensfelling, for eksempel ved at konkrete forhold meldes til politiet, Miljødirektoratet eller Statsforvalteren som administrerer felling.

4.2. Rovviltnemndenes myndighet

Etter rovviltforskriften § 7 første ledd første punktum har en rovviltnemnd myndighet til å fatte vedtak om kvote for blant annet lisensfelling av ulv «når bestanden av den enkelte art ligger over de nasjonalt fastsatte bestandsmålene for regionen, jf. forskriften § 4.» De følger av departementets merknad til forskriftsbestemmelsen at vurderingen av om nemnden har myndighet skal for ulv og bjørn baseres på de siste dokumenterte data om siste års ynglinger

fra Nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt, jf. rovviltforskriften § 3 tredje ledd. Siste resultat fra bestandsovervåkingen viser at det ble registrert 5 ynglinger i helnorske revir, og 3 ynglinger i såkalte grenserevir som benytter areal både i Norge og Sverige. Dette tilsvarer 6,5 ynglinger i Norge i 2023, fordi grenserevir medregnes med en faktor på 0,5.

Noen av klagerne har anført at rovviltnemndene ikke har myndighet til å fatte vedtak om lisensfelling når bestanden ligger på bestandsmålet eller under bestandsmålet på vedtakstidspunktet, og ikke over. Som det går frem over er bestanden 0,5 ynglinger over bestandsmålet. Departementet vil likevel kommentere klageres anførsel. Det er en etablert praksis for at myndigheten er lagt til de regionale rovviltnemndene når regionalt bestandsmål for den aktuelle arten er oppnådd, se for eksempel departementets vedtak om lisensfelling innenfor ulvesonen 21. desember 2023. Ved det tilfelle bestanden er mindre enn regionalt bestandsmål mister rovviltnemnda myndigheten. Dette underbygges av kommentarene til rovviltforskriften. I kommentarene til § 3 står det for eksempel

«Når bestandsmålet for ulv er nådd, dvs. når det foreligger minst 4 ynglinger av ulv, der ynglinger i grenserevir teller med en faktor på 0,5, og revirene for minst 3 av disse i sin helhet ligger i Norge, har rovviltnemndene myndighet til å fatte vedtak om kvote for skadefelling eller lisensfelling av ulv, jf. forskriften § 7, § 8 og § 10.»

Departementet viser også til rovviltforliket av 2011, jf. Representantforslag 163 S (2010-2011), hvor det i punkt 2.1.1 fremgår: «Nemndene har myndighet til å fastsette kvoter for lisensfelling, kvotejakt og kvoter for betinget skadefelling for bestander der regionalt bestandsmål er nådd.»

Med en politisk målsetting om å forvalte rovviltbestandene i tråd med bestandsmålet, mener departementet det er lite hensiktsmessig å endre praksis slik at rovviltnemndene kun har myndighet i tilfeller der en rovviltbestand er større enn det regionale bestandsmålet for arten i den enkelte region. Selv om bestanden er 0,5 ungekull over bestandsmålet, kan bestandsregulering være nødvendig for å sikre at bestanden holder seg på samme nivå i fremtiden. Dette har sammenheng med at det hvert år blir født nye ulver i bestanden. Vi vil for ordens skyld påpeke at bestemmelsen kun gjelder rovviltnemndenes myndighet, og at departementet kan vedta lisensfelling uavhengig av denne bestemmelsen.

4.3. Bestandssituasjonen

4.3.1. Betydningen av bestandssituasjonen i vurderingene

Ulvebestandens størrelse og genetiske tilstand har betydning i relasjon til flere av vilkårene for lisensfelling. Det er for det første et vilkår etter nml. § 18 andre ledd første punktum at «uttaket ikke truer bestandens overlevelse». Vilåret knytter seg til den sør-skandinaviske ulvebestanden. Dette følger av lovens forarbeider, jf. Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) og er lagt til grunn i HR-2021-662-A. Departementet drøfter dette vilåret i punkt 4.3.4.

For det andre har bestandens størrelse og genetiske tilstand betydning for det nasjonale bestandsmålet for ulv. Departementet skal i tillegg til lovens vilkår som er nevnt over, ta stilling til om det med uttaket er sannsynlig at bestandsmålet for ulv nås neste år, jf. blant annet kommentarene til rovviltforskriften § 7 andre ledd. Departementet drøfter forholdet til bestandsmålet i punkt 4.3.3.

For det tredje har bestandsmålet, bestandens størrelse og dens genetiske tilstand betydning for vurderingen av vilkåret om at uttaket skjer for å ivareta «andre offentlige interesser av vesentlig betydning», jf. nml. § 18 første ledd bokstav c. Ifølge HR-2023-936-A krever vilkåret at det må gjøres en samlet interesseavveining. Høyesterett uttalte i avsnitt 34 at når ulvebestanden er over bestandsmålet, står vernehensynene svakere enn de ellers ville gjort, med den konsekvens for interesseavveiningen at kravene til andre offentlige hensyn senkes. Det er derfor nærliggende å ta utgangspunkt i om målet er nådd eller ikke, og i tilfelle med hvilken margin. Men det må uansett også gjøres en konkret vurdering basert på et oppdatert faktisk grunnlag. Vi viser til vår vurdering i punkt 4.5.

4.3.2. Bestandssituasjonen for ulv

Departementet legger Miljødirektoratets faglige tilråding av 4. november 2024 til grunn for redegjørelsen. Miljødirektoratet har blant annet basert seg på rapport fra Rovdata av 3. juni 2024 om endelig bestandsstatus for ulv i Skandinavia vinteren 2023/2024.

Det ble registrert i alt 44 ynglinger av ulv i Skandinavia vinteren 2023/2024, hvorav 5 helnorske og 3 i grenserevir med tilhold i både Norge og Sverige. Det ble registrert 30 revirmarkerende par, hvorav 1 i Norge og 3 i grenseoverskridende revir. Samlet for Norge og Sverige var dette en reduksjon på 7 ynglinger og en reduksjon på 6 revirmarkerende par sammenlignet med det som ble registrert under registreringssesongen 2022/2023. Til sammenligning ble det registrert ungekull i 3 helnorske revir og 6 grenserevir i registreringssesongen 2022/2023, og ungekull i 4 helnorske revir og 8 grenserevir i registreringssesongen 2021/2022.

I henhold til opplysningene i rapporten «Ulv i Norge pr. 11. desember 2024. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2024-2025», er det så langt i registreringssesongen 2024/2025, det vil si fra 1. oktober til 11. desember 2024, dokumentert totalt 39-50 ulv med tilhold i Norge eller på begge sider av riksgrensen mot Sverige, hvorav 24-33 med helnorsk tilhold. I ulvetelleren til Rovdata var det per 11. desember identifisert 31 ulver i Norge. Den foreløpige rapporten viser videre at det per 11. desember var dokumentert 3 valpekull i helnorske revir (revirene Julussa, Disenå og Setten), og 3 valpekull i grenserevir, det vil si i revir med tilhold på tvers av riksgrensa (revirene Gråberget, Kymmen og etter all sannsynlighet Kynna). Det understrekes at dette er foreløpige registreringer, og at registreringssesongen går fra 1. oktober til 31. mars. Endelig status blir rapportert rundt 1. juni 2025.

Bestanden ble for registreringssesongen 2023/2024 beregnet til ca. 440 ulver i Skandinavia. Dette er en reduksjon på 70 dyr i forhold til den estimerte bestanden for 2022/2023. Ca. 375

av den beregnede bestanden var i Sverige, inkludert halvparten av individene i grenserevirene.

Det ble registrert 42-44 ulver med helnorsk tilhold i Norge i 2023/2024, og 32 ulver dokumentert med tilhold på begge sider av riksgrensen. Det betyr at det, etter å ha fordelt ulvene i revir som hadde tilhold på begge sider av riksgrensen med en faktor på 0,5, ble registrert 58-60 ulver i Norge i 2023/2024. Dette er 6-10 ulver færre enn det som ble registrert sesongen 2022/2023.

Ulv registrert døde i løpet av overvåkingssesongen er ikke trukket fra tallene over. På den andre siden er det født nye kull våren 2024 som ikke inngår i disse tallene. Hvor mange par og flokker som finnes i Norge sesongen 2024/2025 er kun foreløpig kartlagt gjennom rapporten nevnt over med tall per 11. desember 2024.

Bestandstallene over må sees i sammenheng med hvilken dødelighet det har vært i ulvebestanden. I perioden 1. oktober 2023 til 30. april 2024 ble det registrert 20 døde ulver i Norge og 53 døde ulver i Sverige. Det samlede antallet dyr felt under lisensfelling, skadefelling og SNO-oppdrag i Norge i perioden fra 1. oktober 2023 til 30. april 2024, var 18 dyr. I tillegg er ett dyr kjent å være felt ulovlig i Norge i denne perioden, og ett dyr kjent å være påkjørt i Norge i denne perioden. I Norge ble det felt en helnorsk flokk (Rafjelletreviret), en grenseflokk (Fjornshöjdenreviret) og ett grensepar sist vinter. I tillegg ble det felt noen streifende individer. Fra 1. mai 2024 til 15. desember 2024 er det registrert 7 døde ulver i Norge og 22 i Sverige.

Det er vedtatt en lisenskvote på totalt 27 ulver i områdene utenfor ulvesonen i Norge. Erfaringsmessig er det lite sannsynlig at disse kvotene vil bli effektuert i sin helhet, og per 20. desember er det ikke felt ulv inneværende lisensfellingsperiode (1. desember – 31. mai) utenfor ulvesonen. Irregulær avgang av ulv fra tidspunktet for rovviltnevndenes vedtak skal trekkes fra lisensfellingskvoten, jf. rovviltforskriften § 7 siste ledd.

Den sør-skandinaviske ulvebestanden har en høy innavlsgrad. Den gjennomsnittlige innavlskoeffisienten for vintersesongen 2023/2024 er beregnet til $[0,23 \pm 0,10]$, som er noe lavere enn forrige sesong $[0,24 \pm 0,10]$. Innavlskoeffisienten måler andelen identiske gener et individ arver fra foreldrene, og jo mer beslektet foreldrene er jo høyere blir innavlskoeffisienten. En verdi på 0,25 tilsvarer avkom til et søskenpar, og gjennomsnittlig er altså innavlsgraden i den sør-skandinaviske ulvebestanden om lag på dette nivået.

Det er dokumentert at det skjer ulovlig avlaving av ulv i den sør-skandinaviske bestanden, og at omfanget har vært betydelig. Dette er nærmere beskrevet i Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur* s. 27. Miljødirektoratet skriver blant annet følgende om ulovlig avlaving i den faglige tilrådingen av 4. november 2024:

«Det er en utfordring for den felles skandinaviske ulveforvaltningen at mange dyr forsvinner av ukjente årsaker, og størrelsen på faktoren er ukjent. Eksempelvis ble hele det

revirmarkerende paret vi hadde i reviret Aurskog i 2022/2023 sesongen (V878 og V1099), ikke funnet i 2023/2024 sesongen, uten at en har kjennskap til om dette skyldes naturlig avgang eller ulovlig jakt. Det at omfanget av voksne dyr som forsvinner mellom sesonger er betydelig, gjør uansett at en må være oppmerksom på at revir kan og vil forsvinne mellom sesonger selv uten lisensfelling.»

4.3.3. Bestandsmålet

Bestandsmålet for ulv er fastsatt av Stortinget og framgår av rovviltsforskriften § 3 første ledd. Det er en målsetting at den norske delen av den sør-skandinaviske ulvebestanden forvaltes slik at den ligger så nær det nasjonalt fastsatte bestandsmålet som mulig. Samtidig må ulv forvaltes innenfor rammene av Bernkonvensjonen og naturmangfoldloven.

Bestandsmålet er 4-6 årlige ynglinger av ulv i Norge. Tre av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5. Som nevnt ble det i registreringssesongen 2023/2024 registrert 5 ynglinger av ulv i helnorske revir og 3 ynglinger av ulv i grenserevir. Det ble dermed registrert 6,5 ynglinger av ulv i Norge i 2023/2024, inkludert halvparten av grenserevir. Bestanden oppfylte dermed både delmålet om tre helnorske ynglinger og intervallmålet på 4-6 ynglinger totalt. Døde ulver er ikke trukket fra disse tallene. Bestanden har ligget noen ynglinger over bestandsmålet fra sesongen 2015/2016 til 2021/2022, og på bestandsmålet i 2022/2023.

Risberget-Ulvåareviret var registrert som helnorsk revir i 2023/2024. Så langt denne vinteren er reviret også registrert som helnorsk. Som det fremgår av sekretariatets saksframlegg har familiegrupper som har benyttet dette området tidligere både vært helnorske og grenserevir. Boksjøreviret har vært registrert som grenserevir i alle sesonger som det har blitt registrert, med unntak av i 2021/2022. Det er foreløpig kun registrert ett dyr i reviret i vinter, jf. foreløpig statusrapport per 11. desember 2024. Departementet antar at et eventuelt revir i Boksjø vil være grenserevir. Fjornshöjdenreviret har vært registrert som grenserevir de sesongene det har vært registrert ulv i reviret. Fjornshöjden er registrert som grenserevir i foreløpig statusrapport per 11. desember.

Departementet viser til Miljødirektoratets faglige tilrådning av 4. november 2024. Miljødirektoratet beskriver at et uttak av det helnorske reviret Risberget-Ulvåa reduserer sannsynligheten for å kunne oppnå delmålet om 3 helnorske ynglinger neste sesong, men anser at det ikke er sannsynlighetsovervekt for at felling av et helnorsk revir og et grenserevir innenfor ulvesonen vinteren 2025 fører til at noen av delmålene i bestandsmålet ikke kan nås neste sesong. Vurderingen rundt dette oppgis av Miljødirektoratet å være noe usikker. Direktoratet anser det videre som mest sannsynlig at bestanden vil havne i det nedre sjiktet av intervallmålet på 4 til 6 årlige ynglinger med uttak av et helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir innenfor ulvesonen. Vurderingen rundt dette oppgis av Miljødirektoratet å være svært usikker. I tilleggsvurderingen konkluderer direktoratet med at vurderingene i tilrådingen av 4. november 2024 «er gjeldende også i lys av den foreløpige bestandsrapporten». På bakgrunn av dette legger departementet til grunn at det ikke er

sannsynlighetsovervekt for at felling av et helnorsk revir og et grenserevir innenfor ulvesonen vinteren 2025 fører til at noen av delmålene i bestandsmålet ikke kan nås neste sesong.

I den faglige tilrådingen av 4. november 2024 har ikke Miljødirektoratet vurdert betydningen av felling av gjenværende individer i Fjornshöjdenreviret for muligheten for å nå bestandsmålet neste sesong. Årsaken er at på det på dette tidspunktet ikke forelå informasjon om et mulig revirmarkerende par i Fjornshöjden, og nemndenes vedtak hadde derfor på dette punktet ikke direkte betydning for bestandsmålsoppnåelsen. Informasjonen om et mulig revirmarkerende par i dette området fremgår av den foreløpige bestandsrapporten av 11. desember 2024, og 20. desember 2024 kom det informasjon om at det er registrert en tise og en hann i Fjornshöjden-området med opphav i det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at begge individer revirmarkerer. En kvote som, i tillegg til lisensfelling av et helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir, åpner for lisensfelling av revirmarkerende ulver i den norske delen av grensereviret Fjornshöjden vil redusere bestandens ynglepotensial ytterligere med 0,5 ungekull i Norge i 2025. Departementet antar at bestandsmålet kan nås neste sesong også med et slik uttak.

Departementet understreker at oppnådd bestandsmål ikke alene er tilstrekkelig for at naturmangfoldlovens vilkår for uttak er oppfylt. Departementet har derfor ikke med det som er sagt over, tatt stilling til om lovens vilkår for uttak er oppfylt. Drøftelsen av om det er hjemmelsgrunnlag etter naturmangfoldloven § 18 for lisensfelling av ulvene i reviret Risberget-Ulvåa, den norske delen av grensereviret Boksjø, samt gjengående fjorårshalper i den norske delen av grensereviret Fjornshöjden følger under.

4.3.4. Vurdering av vilkåret om at uttaket ikke må true bestandens overlevelse, jf. nml. § 18 andre ledd første punktum

Etter nml. § 18 andre ledd første punktum er det et vilkår at «uttaket ikke truer bestandens overlevelse». Vilkaeret knytter seg som nevnt til den sør-skandinaviske ulvebestanden, jf. Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) og HR-2021-662-A avsnitt 61. I avgjørelsen understreker Høyesterett at det ikke lar seg gjøre å beskrive generelt hvilken risiko for bestandens overlevelse som stenger for felling av ulv etter naturmangfoldloven § 18 andre ledd, men at dette må avgjøres konkret i den enkelte sak, jf. HR-2021-662-A avsnitt 65. Høyesterett la til grunn at grensen kan variere noe, avhengig av blant annet fellings- og kunnskapsgrunnlaget.

Aktuelle momenter i vurderingen av om uttaket truer bestandens overlevelse vil være

- (i) antall ulv i kvoten holdt opp mot totalt antall ulv i den sør-skandinaviske ulvebestanden,
- (ii) hvorvidt ulvene som kan felles etter kvoten antas å være genetisk viktige eller være blant de mest stabile reproduserende familiegruppene,
- (iii) kvoten sett i sammenheng med det samlede (forventede) uttaket i Norge og Sverige,
- (iv) andre konsekvenser uttaket kan få for ulvebestanden, og
- (v) annen relevant informasjon om faktorer som kan påvirke ulvebestandens overlevelse i tiden fremover (bl.a. naturlig avgang, ulovlig jakt, påkjørsler m.m.).

Når det gjelder den samlede effekten av påvirkninger, jf. nml. § 10, foreligger det statusrapporter og annen vitenskapelig kunnskap som medfører at vi har betydelig kunnskap om den samlede belastningen arten utsettes for.

Departementet er av den oppfatning at det i denne saken foreligger grundige vurderinger fra Miljødirektoratet om ulvebestandens status, genetiske situasjon og usikkerhet som det må legges vekt på ved vurderingen av lovens vilkår. Departementet har i tillegg sett hen til oppdatert kunnskap om bestandssituasjonen, jf. rapporten «Ulv i Norge pr. 11. desember 2024. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2024-2025».

Ulv er en truet art i Skandinavia. Den samlede sør-skandinaviske bestanden er listet som sårbar (VU) på Verdens naturvernunions (IUCN) rødliste for truede arter. Den norske delen av bestanden er listet som kritisk truet (CR) i Norsk rødliste for arter 2021. Den svenske delbestanden er listet som sterkt truet (EN). Den sør-skandinaviske bestanden er relativt liten og isolert. Som det fremgår i punkt 5.3.2, er bestanden beregnet til 440 ulver i Skandinavia (hvorav ca. 375 i Sverige, inkludert halvparten av individer i grenserevir) i 2023/2024. Dette er en reduksjon på 70 dyr i forhold til den estimerte bestanden for 2022/2023. Estimert bestand ble redusert fra 2014/2015 til 2018/2019, økte fra 2019/2020 til 2021/2022, og redusert fra 2022/2023.

Små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulvebestanden er etablert av få individer, noe som har ført til en høy innavlsgrad. Som nevnt under pkt. 4.3.2 er gjennomsnittlig innavlskoeffisient for vinteren 2023/2024 beregnet til ca. [0,23 +/- 0,10]. Dette er noe lavere enn i 2022/2023 [0,24 +/- 0,10]. En innavlskoeffisient på 0,25 tilsvarer for eksempel avkom til et søskenpar. Dette tilsier at ulvene i den sør-skandinaviske ulvebestanden i gjennomsnitt er omtrent like nært beslektet som avkom til helsøsken. Innavl vil påvirke ulvebestanden i et langsiktig perspektiv, men innavlsrelaterte defekter, blant annet sterilitet, er registrert i bestanden. Fordi bestanden er så liten og den genetiske tilstanden så dårlig, er den svært sårbar når det gjelder effekten av felling og andre negative påvirkningsfaktorer.

Miljødirektoratet har i sin faglige tilrådning konkludert med at kvotene som er vedtatt av nemndene ikke vil true den skandinaviske ulvebestandens overlevelse. Denne vurderingen bygger på følgende forutsetninger:

«A. Forvaltningen sørger for at tilstrekkelig mange immigranter fra den finsk-russiske bestanden klarer å vandre inn og etablere seg i den skandinaviske bestanden. Dette har svært stor betydning for bestandens langsiktige overlevelse. Uten innvandring må bestanden forvaltes på et vesentlig høyere bestandsnivå enn dagens samlede bestandsmål i Norge og Sverige for å sikre overlevelsen.

B. Lederparene i revirene som skal felles er de samme som forrige sesong og som angitt i tabell 3a og 3b.

C. Den praktiske gjennomføringen av lisensfelling innenfor ulvesonen må ikke medføre felling av ulv fra tilgrensende revir.

D. Annen avgang, inkludert illegal jakt, forblir på samme nivå som tidligere sesonger.»

Miljødirektoratet skriver også i sin faglige tilråding at den norske ulveforvaltningen er avhengig av at svenske forvaltningsmyndigheter opprettholder en delbestand av ulv som er vesentlig større enn den norske delbestanden, for å sikre artens langsiktige overlevelse.

Når det gjelder forutsetning A, viser departementet til at forvaltningen ikke er kjent med at genetisk verdifulle individer har etablert seg i revirene Boksjø eller Risberget-Ulvåa. Imidlertid er ledertispa som tidligere er registrert i Boksjøreviret (V962) født i reviret Boksjø 2, og avkom etter Tiveden-tispa (F2-generasjon) og Galven-hannen (F3-generasjon). Denne tispa har spesielt lav innavlskoeffisient (0.075). Miljødirektoratet anser imidlertid genene etter Tiveden-tispa som på vei til å sikres i bestanden, uavhengig av eventuell felling av V962. Miljødirektoratet uttalte i faglig tilråding til fjorårets klagevedtak om lisensfelling av ulv at de vurderte genene etter Galven-hannen som godt sikret i bestanden. Når det gjelder Fjornshöjden-reviret viser siste informasjon at det er registrert en tispe og en hann i Fjornshöjden-området med opphav i det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at begge individer revirmarkerer. Vi anser at dette ivaretar forutsetning A.

Departementet viser til at dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles, se punkt 4.7. Norge har felles retningslinjer med Sverige om forvaltning av genetisk verdifulle ulver. Av disse følger det at innvandret ulv fra den finsk-russiske populasjonen og deres førstegenerasjons avkom så langt det er mulig skal unntas fra felling.

Når det gjelder forutsetning B, har ikke departementet informasjon som tilsier at det er nye lederpar i de aktuelle revirene, med unntak av Fjornshöjdenreviret, der fjorårets lederpar ble felt under lisensfelling. Som nevnt er forvaltningen ikke kjent med at genetisk verdifulle individer har etablert seg i de aktuelle revirene. Når det gjelder Boksjøreviret, viser vi til at det i den foreløpige statusrapporten per 11. desember 2024 er registrert ett individ. Det er fortsatt tidlig i overvåkingssesongen, og ny informasjon kan tilkomme. Dette innebærer likevel en viss risiko for at andre individ enn kjente lederdyr i reviret kan befinne seg i reviret. Vi viser her til at Statsforvalteren kan gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at genetisk verdifulle individer felles og endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antall dyr i reviret, se punkt 4.7, og statsforvalteren kan stanse lisensfelling ved mistanke om nye lederdyr i revirene.

Når det gjelder forutsetning C, anser departementet at det kan gjøres tiltak knyttet til den praktiske gjennomføringen av lisensfelling innenfor ulvesonen for å i så stor grad som mulig unngå at det felles ulv fra tilgrensende revir. Se punkt 4.7. Etter departementets vurdering vil det være vanskelig å fastslå om forutsetning D, om at «annen avgang herunder illegal jakt forblir på samme nivå som tidligere sesonger», vil være oppfylt. Best tilgjengelig kunnskap tilsier imidlertid ikke at det er grunn til å anta en vesentlig endring i nivået på ulovlig jakt.

Departementet viser til at direktoratet i sin tilleggsvurdering av 16. desember 2024 finner «at de vurderingene vi gjorde 4. november 2024, er gjeldende også i lys av den første foreløpige rapporten».

Departementet mener på denne bakgrunn at et uttak av ulv i ett helnorsk revir, ett grenserevir og gjengående fjorårsvalper i den norske delen av grensereviret Fjornshöjden, i tillegg til annen kjent og forventet avgang i den sør-skandinaviske bestanden som redegjort for over og i Miljødirektoratets tilrådning, ikke vil true bestandens overlevelse, jf. nml. § 18 andre ledd første punktum.

Departementet viser til klagen fra NOAH – for dyrs rettigheter. Klageren spør på hvilket grunnlag norske myndigheter kan basere sin vurdering av vilkåret om bestandens overlevelse på ulvebestanden som finnes i Sverige, når Sverige er rettslig forhindret fra å påberope seg ulvebestanden som finnes i Norge. Departementet viser til at EUs habitatsdirektiv, rådsdirektiv 92/43/EØF om bevaring av naturtyper samt ville dyr og planter, ikke er en del av EØS-avtalen, og at Norge ikke er bundet av direktivet. Vilkalet i Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1 og nml. § 18 annet ledd om at «uttaket ikke truer bestandens overlevelse» knytter seg som nevnt til den sør-skandinaviske ulvebestanden, jf. Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) og HR-2021-662-A avsnitt 61. Departementet viser også til at vilkåret om «gynnsam bevarandestatus» under rådsdirektiv 92/43/EØF anses å gi et høyere beskyttelsesnivå enn vilkåret om at «uttaket ikke truer bestandens overlevelse». Dersom det førstnevnte vilkåret er oppfylt, taler det for at også det sistnevnte vilkåret er oppfylt.

4.4. Skadeomfang og fremtidig skadepotensial, jf. nml. § 18 første ledd bokstav b

Det følger av nml. § 18 første ledd bokstav b at Kongen kan tillate uttak av vilt «for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom». Nml. § 18 er utformet med sikte på å gjennomføre Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1, jf. lovens forarbeider (Ot.prp. nr. 52 (2008-2009)). Bestemmelsen må tolkes på bakgrunn av konvensjonsbestemmelsens innhold. Bestemmelsen stiller visse minstekrav til skadens omfang og alvorlighetsgrad, og begrepet «avverge» innebærer at felling kan skje som et forebyggende tiltak, jf. HR-2021-662-A avsnitt 82.

Departementet viser til beskrivelsene av beitenæring og husdyrhold innenfor og i nærheten av ulvesonen, samt skader forårsaket av ulv, i saksframlegget til rovviltnemndenes vedtak. Vi viser til at det ikke er tamreindrift innenfor ulvesonen. Vi viser videre til at husdyrhold innenfor ulvesonen har tilpasset seg forekomsten av rovvilt, men at det oppstår årvisse skader og driftsforstyrrelser, både i inngjerdede områder og på utmarksbeite. Departementet er likevel enig med rovviltnemndenes sekretariat i at skadeomfanget og skadepotensialet på beitedyr og andre husdyr innenfor ulvesonen må anses som begrenset. I tillegg foreligger det andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling for å forebygge skader, jf. nml § 18 andre ledd. Departementet understreker i denne sammenheng at prinsippet om en geografisk differensiert forvaltning tilsier at terskelen for felling av ulv skal være høyere innenfor ulvesonen, og at beitenæring skal tilpasses forekomsten av ulv gjennom forebyggende tiltak.

Departementet understreker at det ikke kan legges til grunn at ulv i ulvesonen utgjør et skadepotensial fordi den eller dens avkom kan vandre inn i prioriterte beiteområder og gjøre skade på beitedyr. Departementet vil peke på at ulv som vandrer inn i områder utenfor ulvesonen, der det er fare for skade av et visst omfang og alvorlighetsgrad, kan felles i den grad de vandrer inn i beiteområder hvor det er tildelt fellingskvote. Rovviltnemndene i rovviltregionene 1-6 har for lisensfellingsperioden 2024/2025 fattet vedtak om kvoter for lisensfelling av til sammen 27 ulv utenfor ulvesonen.

Departementets vurdering er at det ikke foreligger et tilstrekkelig skadepotensial til at vilkåret i nml. § 18 første ledd bokstav b, om å avverge skade på blant annet husdyr, tamrein eller annen eiendom, kan anses oppfylt for lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåa, den norske delen av Boksjøreviret eller et mulig revirmarkerende par i den norske delen av Fjornshöjdenreviret, verken isolert eller samlet. Departementet viser også til at rovviltnemndene har hjemlet kvoten i § 18 andre ledd bokstav c.

4.5. Offentlige interesser av vesentlig betydning, jf. nml. § 18 første ledd bokstav c

4.5.1. Utgangspunkter for vurderingen og forholdet til bestandsmålet

Nml. § 18 første ledd bokstav c åpner for uttak av vilt «for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning». Det er ikke vist til forhold i saksframlegget til rovviltnemndenes vedtak eller i vedtaket som tilsier at ulveflokkene/-revirene i denne saken har en påvirkning på allmenne helse- eller sikkerhetshensyn. Departement anser at det er alternativet «andre offentlige interesser av vesentlig betydning» som er relevant i saken, og vil vurdere dette alternativet i det følgende.

I 2023 kom Høyesterett til at statens vedtak om lisensfelling av Letjennareviret innenfor ulvesonen i 2020 var gyldig, jf. HR-2023-936-A. Avgjørelsen gir viktige føringer for vurderingen av om vilkåret om «andre offentlige interesser av vesentlig betydning» er oppfylt for lisensfelling innenfor ulvesonen. Med henvisning til sin avgjørelse om lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen fra 2021, mener Høyesterett at vilkåret krever en samlet interesseavveining også innenfor ulvesonen. Det vises til avgjørelsen fra 2021 hvor det fremgår at nml. § 18 første ledd bokstav c åpner for å trekke inn et bredt spekter av offentlige interesser, jf. HR-2021-662-A avsnitt 108. Men for at felling skal kunne besluttes, må disse interessene samlet sett gjøre seg gjeldende i så vesentlig grad at de veier tyngre enn de vernehensyn som også gjør seg gjeldende. Vurderingen må gjøres konkret, men det Stortinget har omtalt som distriktspolitiske hensyn, vil ha vesentlig vekt.

I HR-2023-936-A uttalte Høyesterett at bestandsmålet bygger på en generell avveining av relevante interesser som, når målet er nådd, senker terskelen for felling. Det er derfor nærliggende å ta utgangspunkt i om målet er nådd eller ikke, og i tilfelle med hvilken margin. Uansett må det også gjøres en konkret vurdering basert på et oppdatert faktisk grunnlag. Presumsjonen for at ulv kan felles når bestandsmålet er nådd som gjelder utenfor ulvesonen, får ikke anvendelse innenfor ulvesonen, hvor forutsetningen altså er at ulven har et sterkere vern enn utenfor. Innenfor sonen vil de konkrete omstendighetene i større grad bli

avgjørende. Etter at vedtaket om lisensfelling av Letjennareviret ble fattet, har nml. § 18 blitt endret gjennom tilføyelsen av et nytt andre punktum i bestemmelsens andre ledd. Det følger nå av bestemmelsen at det ved vurdering av uttak av rovvilt etter § 18 første ledd bokstav c skal legges vekt på om bestandsmål som er vedtatt i Stortinget er nådd. Etter Høyesteretts syn er tilføyelsen en konstatering og tydeliggjøring av det som allerede gjaldt, jf. HR-2023-936-A avsnitt 36.

Ifølge Miljødirektoratets faglige tilrådning ble bestanden registrert å være over begge de to delmålene i bestandsmålet forrige vinter, med 5 helnorske kull og 6,5 kull totalt. Antall ynglinger har de øvrige årene etter at gjeldende bestandsmål ble fastsatt i 2016 ligget over bestandsmålet, med unntak av sesongen 2022/2023, da det ble registrert 6 ynglinger. Departementet viser til Miljødirektoratets vurdering om at felling av ett helnorsk revir og ett grenserevir innenfor ulvesonen i 2025 ikke medfører sannsynlighetsovervekt for at noen av delmålene i bestandsmålet ikke kan nås neste sesong. Departementet antar at en kvote som i tillegg åpner for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjdenreviret, herunder et eventuelt revirmarkerende par, heller ikke vil medføre at bestandsmålet ikke kan nås neste sesong.

Oppsummert lå bestanden i sesongen 2023/2024 0,5 ungekull over bestandsmålet. Det tilsier at det er noe handlingsrom for felling, for å øke sannsynligheten for at bestanden etter neste yngling ligger innenfor og ikke over bestandsmålet.

Miljødirektoratet anbefaler at Norges del av den skandinaviske ulvebestanden forvaltes slik at den holdes i øvre sjikt av bestandsmålet, fordi bestanden har utfordringer knyttet til både innavl og illegal felling. Departementet har i flere år lagt til grunn denne tilrådingen i vedtak om lisensfelling innenfor ulvesonen. Departementet kan imidlertid ikke se at det er avgjørende at bestanden hvert år forvaltes med mål om at den holdes i det øvre sjiktet av målet, så lenge bestanden forvaltes slik at den skal ligge innenfor intervallmålet på 4-6 årlige ynglinger. Departementet viser også til hensynet til å ikke overprøve rovviltnemndenes avgjørelser, der det er rettslig og faktisk handlingsrom for dette.

Departementet tar utgangspunkt i at bestandsmålet for ulv er nådd og at det senker terskelen for felling. Rovviltnemndenes vurdering er at det er rom for å ta ut et helnorsk revir og et grenserevir. Departementet er enig i nemndenes vurdering, og anser at hensynet til at ulvebestanden ikke skal ligge over bestandsmålet neste sesong taler for lisensfelling av ulvene i et helnorsk revir og i den norske delen av et grenserevir. Med dette utgangspunktet vil departementet i det følgende identifisere hvilke offentlige interesser som taler for lisensfelling av ulvene i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa og grensereviret Boksjø, og hvilke vernehensyn som taler mot lisensfelling, for så å avveie interessene mot hverandre. Se punktene 4.5.2 til 4.5.6.

For lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden anser departementet at det ikke på samme måte er naturlig å ta utgangspunkt i om fellingen vil bidra til å ivareta hensynet til at bestanden ikke skal ligge over bestandsmålet neste sesong. Vurderingen av vilkåret i nml.

§ 18 første ledd bokstav c for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden gjøres under punkt. 4.5.7. Departementet understreker samtidig vurderingen under punkt 4.3.3 om at departementet antar at bestandsmålet kan nå neste sesong også med lisensfelling av gjenværende fjorårsvalper i Fjornshöjden i tillegg til lisensfelling av Risberget-Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret vinteren 2025.

4.5.2. Distriktpolitiske hensyn

I HR-2021-662-A fant Høyesterett at føringene Stortinget ga for lovtolkningen gjennom Innst. 257 L (2016–2017) skal tillegges adskillig vekt i interesseavveiningen etter nml. § 18 første ledd bokstav c. I flertallsmerknadene til Innst. 257 L (2016–2017) legges det til grunn at dersom ulvebestanden virker negativt på den distriktpolitiske målsettingen om å opprettholde spredt bosetting i Norge, kan det gi hjemmel for uttak etter § 18 første ledd bokstav c. I Innst. 257 L (2016–2017) peker komitéflertallet på at hvorvidt vilkåret er oppfylt beror på en sammensatt vurdering av ulike faktorer, og at negativ påvirkning på:

«[...] bl.a. beitenæring, annen næringsvirksomhet, jakt, lokalbefolkningens trygghet og psykososiale forhold av generell karakter, må anses som faktorer som kan oppfylle vilkåret om distriktpolitiske hensyn.»

Flertallet understreker også at Bernkonvensjonens prioritet etter artikkel 2 til å bevare bestandene ut fra økologiske, vitenskapelige og kulturelle krav skal respekteres. Flertallet mener derfor det må være:

«[...] overveiende sannsynlig at ulvebestanden virker negativt inn på nasjonale distriktpolitiske hensyn dersom uttak skal tillates.»

I det følgende vil departementet vurdere faktorene som ble trukket frem av komitéflertallet i Innst. 257 L (2016-2017). I likhet med tidligere års vedtak om lisensfelling innenfor ulvesonen, og som påpekt av Høyesterett i HR-2023-936-A avsnitt 47, jf. også LB-2022-19312 og LB-2023-12647, er de distriktpolitiske interessene som taler for felling av ulvene i de aktuelle revirene i stor grad av mer generell karakter. Departementet mener like fullt – i år som i tidligere års vedtak – at disse interessene er relevante og får betydning i interesseavveiningen. De to høyesterettsdommene og de to lagsmannsrettskjennelsene gir støtte for en slik tilnærming. Etter departementets syn får det ingen nevneverdig betydning for denne vurderingen at bestanden nå er 0,5 over bestandsmålet og ikke er «nådd (...) med forholdsvis god margin», jf. HR-2023-936-A avsnitt 47. Departementet viser til det som er sagt i punkt 4.5.1 om behovet for lisensfelling for å holde bestanden så nær bestandsmålet som mulig. Til syvende og sist vil det bero på et skjønn hvilke av interessene som anses som overveiende, jf. HR-2023-936-A.

Hensynet til beitenæring

For Risberget-Ulvåa-reviret fremgår det av saksframlegget til rovviltnevnendenes vedtak at det er beitedyr i og rundt reviområdet, hovedsakelig storfe. Alt av sau og det meste av storfe går på inngjerdede arealer. Det går noe storfe fritt på utmarksbeite i nærheten av reviret, sør for

rv. 25 i Elverum kommune. For Boksjøreviret fremgår det av saksframlegget til rovviltnemndenes vedtak at det i og rundt reviområdet er omtrent fem foretak med rundt 1000 sau. Det slippes ikke beitedyr fritt på utmarksbeite. Flere foretak har besetningene sine innenfor rovviltavvisende gjerder. I mai 2023 ble det dokumentert skader fra ulv på totalt 30 sau i Aremark kommune, nord for Boksjøreviret. Det finnes ikke DNA-prøver fra skadestedet som kan påvise hvilke(n) ulv(er) som årsaket skadene. Länsstyrelsen i Västra Götalands län viser i sin uttalelse til rovviltnemndene om Boksjøreviret at det "finns inga konfliktsituationer knutna till reviret från svensk sida, eftersom reviret är beläget i ett område som saknar förekomst av tamdjursbesättningar. Vargarna är skygga och har inte angripit vare sig tamdjur eller jakthundar i Sverige."

I saksframlegget fremgår det at sekretariatet til rovviltnemndene mener det innenfor gjeldende rammevilkår med tilstedeværelse av ulv innenfor ulvesonen er mulig med fortsatt beitebruk. Videre at det er ulemper knyttet til at beitenæringen har måttet tilpasse seg rovviltforekomsten, men at det fortsatt er mulig å drive med storfe på utmark, og med sau på inngjerdede arealer innenfor ulvesonen.

Departementet understreker at det må forventes regelmessig forekomst av ulv innenfor ulvesonen. Saueproduksjon, og andre produksjoner basert på utmarksbeite, i prioriterte rovviltområder skal tilpasses forekomsten av rovvilt. Det er fortsatt mulig å drive med storfe på utmark, og med sau på inngjerdet areal, innenfor ulvesonen. For storfe er sannsynligheten for skader fra ulv vesentlig mindre enn for sau. Departementet viser også til ordningen med tilskudd til forebyggende tiltak mot rovviltskader og konfliktdempende tiltak. Det kan imidlertid oppstå ulemper ved at beitenæringen må tilpasses forekomsten av ulv. Departementet viser til saksframlegget, hvor det gis en beskrivelse av ulemper for beitebrukere. Slike ulemper inngår i den samlede belastningen lokalsamfunnene opplever, og utgjør en del av årsakene til konflikten som har utviklet seg rundt ulvebestanden.

I forbindelse med vedtak om lisensfelling i ulvesonen er det anført at det blir flere beitedyrskader av at stabile flokker skytes, blant annet fordi stabile flokker hindrer streifdyr, samt at det er negativt med nyetableringer av uforutsigbare streifulver og revirmarkerende par. Departementet er kjent med at skyting av lederdyr i stabile ulverevir kan medføre mindre forutsigbarhet. Dette fordi de revirhevdende dyrene er borte og området da åpnes for etablering av nye ulvepar og revirgrenser. De eksakte virkninger av det enkelte uttak er imidlertid vanskelig å forutse.

Etter departementets vurdering er de negative effektene på beitenæringen forårsaket av ulvene i de aktuelle revirene begrenset. Som nevnt under punkt 4.4 er skadeomfanget og skadepotensialet på beitedyr og andre husdyr innenfor ulvesonen begrenset og gir ikke hjemmel for felling etter § 18 første ledd bokstav b. Det understrekes også at ulemper må ses i sammenheng med den differensierte forvaltningen, der det må forventes en tilpasning av beitenæringene innenfor ulvesonen. Departementet mener likevel at hensynet til beitenæringen i områdene hvor de aktuelle revirene holder til kan tillegges noe vekt i den samlede interesseavveiningen, fordi ulempene knyttet til tilpasning, frykt for skader på

beitedyr osv. inngår i den samlede belastningen lokalsamfunnene opplever. Ulempene er en del av årsakene til konfliktene som har utviklet seg rundt ulvebestanden. Departementet vil samtidig understreke at felling av konkrete ulveflokker/-revir innenfor ulvesonen ikke vil fjerne slike ulemper på lang sikt, da man må forvente forekomst av både streifulv og nye reviretableringer i områdene relativt raskt.

Hensynet til jaktutøvelse

I Innst. 257 (2015-2016) uttaler komitéflertallet følgende om hensynet til jaktutøvelse:

«[...] jakt er en viktig interesse i samfunnet og har lange tradisjoner i Norge. Flertallet har merket seg at det er betydelig flere som deltar i jaktaktiviteter enn det er personer som eier jaktrettigheter. Flertallet mener jaktutøvelse, både som grunnlag for nærings- og friluftaktiviteter, er viktige distriktpolitiske hensyn som kan tillegges vekt dersom en stadig voksende rovviltbestand innvirker på hjorteviltbestanden i en slik grad at grunnlaget for jaktutøvelsen blir dokumentert å være vesentlig forringet.»

Formuleringen synes i utgangspunktet å tilsi at hensynet til jaktutøvelse kun er relevant dersom det er dokumentert vesentlig forringet grunnlag for jaktutøvelse. Departementet anser at det trolig ikke er det komiteen har ment. Hensynet til jaktutøvelse må kunne være relevant også før grunnlaget for jaktutøvelsen blir dokumentert å være vesentlig forringet, selv om hensynet da ikke nødvendigvis er tungtveiende nok til i seg selv å begrunne felling. Dette har også støtte i måten vurderingstemaet er formulert på i Innst 257, hvor det fremgår at negativ påvirkning på «[...] bl.a. (...) jakt må anses som faktorer som kan oppfylle vilkåret om distriktpolitiske hensyn.»

Det går frem av saksframlegget at det drives med jakt innenfor alle deler av ulvesonen, og at det oppstår konflikter knyttet til jakt i de fleste områder hvor det etableres ulvevir. Det pekes på at ulvevir kan påvirke elgbestanden lokalt og måten det drives jakt på negativt. Dette kan få betydelige konsekvenser for rettighetshavere og jegere, både økonomisk og med hensyn til jakt som rekreasjon. I saksframlegget påpekes det samtidig at jegere og rettighetshavere til en viss grad kan kompensere for tilstedeværelse av ulv gjennom å endre høstingsstrategi og jaktform. Det vurderes at skader på hund i svært stor grad kan forebygges ved å jakte uten hund, eller med bandhund i områder med kjent ulveforekomst. Det understrekes også at ulemper må ses i sammenheng med den differensierte forvaltningen, der det må forventes en tilpasning av jaktutøvelse innenfor ulvesonen. I saksframlegget vurderes det at selv om det er muligheter for tilpasning, kan bortfallet av tradisjonelle jaktformer være konfliktyl. Länsstyrelsen i Västra Götalands län viser i sin uttalelse til rovviltmyndene om Boksjöreviret at ulvene i reviret ikke har angrepet jakthunder i Sverige.

I saksframlegget legges det til grunn at hjorteviltbestandene innenfor ulvesonen ikke er vesentlig forringet, men at tilstedeværelsen av ulvevir har medført behov for tilpasning i måten jakt utføres på og redusert avkastning av elgbestanden. Det vurderes at

tilstedeværelsen av ulv i områdene over en lengre periode, har medført en belastning for jegere og rettighetshavere, som bygger opp under konfliktene knyttet til ulveforvaltningen.

Departementet legger til grunn at det er jaktinteresser som gjør seg gjeldende i områdene hvor de aktuelle revirene ligger. Departementets vurdering er at ulvebestanden ikke har en slik innvirkning på hjorteviltbestanden at grunnlaget for jaktutøvelsen er dokumentert å være vesentlig forringet. Departementet understreker at det må forventes forekomst av ulv i alle deler av ulvesonen, og anser at negative effekter på jaktutøvelse forårsaket av ulvene i de aktuelle revirene er begrenset, og at ulemper til en viss grad kan forebygges gjennom tilpasninger.

Samtidig er ulempene og behovene for tilpasning en del av den samlede belastningen lokalsamfunnene i ulvesonen opplever. Tilpasninger i jaktutøvelse, endringer i tradisjonelle jaktformer og redusert avkastning fra jakt kan bidra til å bygge opp under konflikter knyttet til ulveforvaltningen. Det kan særlig gjelde når det har vært tilstedeværelse av ulv i et område over en lengre periode og revirene ligger tett. I likhet med tidligere vedtak om lisensfelling i ulvesonen, vurderer departementet at dette kan tillegges noe vekt i den samlede interesseavveilingen etter § 18 første ledd bokstav c. Departementet vil samtidig understreke at felling av konkrete ulveflokker/-revir innenfor ulvesonen ikke vil fjerne slike ulemper på lang sikt, da man må forvente forekomst av både streifulv og nye reviretableringer i områdene relativt raskt.

Hensynet til lokalbefolkningens trygghet og psykososiale forhold

I Innst. 257 L (2016-2017) uttalte komitéflertallet blant annet «psykososiale forhold av generell karakter, må anses som faktorer som kan oppfylle vilkåret om distriktpolitiske hensyn».

I saksframlegget vurderes det at konflikter knyttet til ulvebestanden til en viss grad handler om utrygghet, bekymring for barn/hunder/egen person og innskrenkede muligheter for friluftsliv og jaktutøvelse. I saksframlegget vurderes det at belastningen knyttet til lokalbefolkningens trygghet og psykososiale forhold ikke kan gi hjemmel for felling isolert sett, men at vedvarende belastning over lang tid vurderes å kunne tillegges noe vekt i en samlet vurdering av naturmangfoldloven § 18 c. Det påpekes at belastningen vil variere noe mellom ulverevir. I saksframlegget vises det samtidig til at mange er positive til å ha ulv i sitt nærområde, og at de i en psykososial sammenheng kan bli negativt berørt av lisensfelling. Dette taler mot lisensfelling av hensyn til psykososiale forhold. Det opplyses videre at det ikke er dokumentert at ulv har utvist unormal eller nærgående adferd i noen revirer i ulvesonen. I saksframlegget anses ikke lisensfelling av revir i ulvesonen som en varig løsning, da det må forventes både forekomst av streifende individer og nye reviretableringer forholdsvis raskt i samme område, men det kan redusere de opplevde ulempene for en periode for den delen av befolkningen som er negativt belastet med å ha ulv i sitt nærområde.

Departementet kan ikke se at det er påvist at ulvene i de aktuelle revirene har utvist unormal eller nærgående adferd. Store rovdyr kan likevel være forbundet med en subjektiv frykt hos noen personer, og det er på det rene at en del mennesker føler frykt og ubehag ved å ha ulv i nærheten. Dersom dette skal tillegges avgjørende vekt, kan det imidlertid undergrave beskyttelsen av store rovdyr. Departementet mener også at frykt og utrygghet delvis kan avhjelpes gjennom informasjonstiltak, fysiske tiltak som belysning og lignende, og konfliktdependente tiltak. Departementet understreker også at meningene om ulv er svært varierte. Som flere av klagerne i saken peker på, er det mange som er positive til å ha ulv i sitt nærområde. Det går også frem av klagene i saken at det er personer som bor både innenfor og utenfor ulvesonen som anser tilstedeværelsen av ulv som en berikelse, og som opplever lisensfelling av stabile ulvrevir som en belastning.

Departementet anser likevel at konflikter knyttet til det å bo i eller i nærheten av ulvrevir til en viss grad kan skyldes psykososiale forhold, og at dette er en del av de samlede ulempene lokalbefolkning i områdene hvor de aktuelle revirene holder til opplever. Departementet viser til at revirene ligger i områder hvor det har vært tilstedeværelse av ulv over tid. Departementet mener derfor at hensynet til psykososiale forhold kan tillegges noe vekt i den samlede vurderingen etter § 18 første ledd bokstav c.

Departementet vil samtidig understreke at felling av konkrete ulvflokker/-revir innenfor ulvesonen ikke vil fjerne slike ulemper på lang sikt, da det må forventes både forekomst av streifende individer og nye reviretableringer områdene ganske raskt. Som det vurderes i saksframlegget kan lisensfelling likevel redusere de opplevde ulempene for en periode for den delen av befolkningen som er negativt belastet med å ha ulv i sitt nærområde.

4.5.3. Genetisk status, hensyn til genetisk verdifull ulv mv.

Den genetiske statusen til ulvene som vurderes felt er også et relevant hensyn i interesseavveiningen etter § 18 første ledd bokstav c. Som tidligere nevnt er den sør-skandinaviske bestanden preget av stor grad av innavl, og det er svært viktig for bestandssituasjonen at bestanden tilføres nye gener. Departementet viser til at det er utarbeidet felles retningslinjer for forvaltning av genetisk verdifulle individer gjeldende for norsk og svensk ulveforvaltning (gjengitt i Meld. St. 21 (2015-2016) kap. 2.6.) Genetisk verdifulle ulver er definert som innvandrende ulver fra østlige populasjoner (F0), og førstegenerasjonsavkom til immigranter (F1). De genetisk verdifulle individene skal ifølge retningslinjene så langt som mulig unntas fra felling.

Departementet viser til Miljødirektoratets faglige tilrådning 4. november 2024. Direktoratet er ikke kjent med at genetisk verdifulle individer har etablert seg i Risberget-Ulvåareviret eller i Boksjøreviret.

Arealbruken til Settenreviret har vært stabil i to sesonger, og departementet har ikke informasjon om utskifting av lederdyr der. I Miljødirektoratets tilleggsvurdering av 16. desember 2024 framgår det imidlertid at reviret Disenå, som antas å være helnorsk, foreløpig ser ut til å kunne skyve Settenreviret og sannsynligvis Mangenreviret i sørlig

retning. Direktoratets vurdering om at Settenreviret ser ut til å endre områdebruk i sørlig retning og forholdet til lisensfelling i Fjornshöjden-området, vurderes under punkt 4.5.7.

Det fremgår av direktoratets tilrådning at felling av enhver ulv vil kunne gi negativ påvirkning på den genetiske variasjonen fordi det alltid vil være en risiko for at sjeldne alleler går tapt. Departementet vurderer at dette er en innvending mot enhver felling, og at det dermed ikke er en tungtveiende innvending mot felling av de konkrete revirene. Departementet anser dette som en del av de vernehensynene som generelt taler mot lisensfelling av ulv, og som interessene for felling må avveies mot etter nml. § 18 første ledd bokstav c.

Ledertispa som ble registrert i Boksjøreviret i 2023/2024 (V962) er født i Boksjø 2-reviret og er avkom etter den genetisk verdifulle Tiveden-tispa (F2-generasjon). Direktoratet viser til at det er en del andre avkom etter Tiveden-tispa i bestanden som helhet, som har dannet par og fått avkom. Direktoratet anser at genene etter Tiveden-tispa er på vei til å sikres i bestanden, uavhengig av eventuell felling av Boksjø-tispa. Boksjø-tispa har for øvrig også linjer tilbake til den genetisk verdifulle Galven-hannen (F3-generasjon). I forbindelse med vurdering av kvoten for lisensfelling for vinteren 2024, vurderte Miljødirektoratet at eventuelle fellinger av to F2-dyr etter Galven-hannen ikke ville medføre uheldige konsekvenser for bestandens genetiske status. Departementet legger til grunn at dette gjelder også i år.

En av klagerne har anført at det må tas hensyn til at tispa i Boksjøreviret er F2 og at paret som ble registrert i reviret i fjor hadde en innavlskoeffisient på 0,151. Departementet viser til Miljødirektoratets vurdering av at genene etter Tiveden-tispa, som Boksjø-tispa er etterkommer av, er på vei til å sikres i bestanden, uavhengig av felling av Boksjø-tispa. Vi viser også til det vi ovenfor har sagt om at felling av enhver ulv vil kunne gi negativ påvirkning på den genetiske variasjonen, og at departementet anser dette som en del av de vernehensynene som interessene for felling alltid må avveies mot. Vi viser til avveiningen under punkt 4.5.6.

4.5.4. Hensynet til konfliktdemping og tillit til forvaltningen

I tråd med den todelte målsettingen i rovviltpolitikken, og Stortingets vedtak om en ulvesone, må det forventes en regelmessig forekomst av ulv i alle områder innenfor ulvesonen. Andre interesser, som beitenæring og jaktutøvelse, må tilpasse seg dette. Det er samtidig slik at interessemotsetningene knyttet til ulvebestanden har ført til et høyt konfliktnivå.

Departementet mener det er viktig at forvaltningen av ulv bidrar til å holde konfliktnivået så lavt som mulig. For å oppnå dette, er det blant annet avgjørende å sikre at befolkningen har tillit til forvaltningen av ulvebestanden.

Flere dokumenter, blant annet rovviltforlikene, viser at Stortinget har vært opptatt av de konfliktene ulv fører med seg innenfor ulvesonen, og at bestandsmålet er et uttrykk for hvor mange ulveflokker som bør få etablere seg i ulvesonen. Departementet viser til innstillingen fra energi- og miljøkomiteen til Meld. St. 21 (2015-2016) Ulv i norsk natur, Innst. 330 S (2015-2016), der komitéflertallet understreket at:

«[...] forvaltningen av ulvestammen må etterstrebe å skape tillit og respekt i befolkningen og søke å dempe konfliktnivået. Flertallet mener dialog og lokal involvering er viktig både for forvaltningen og berørte interesser, slik at utfordringene enkelte opplever kan løses best mulig. [...] Flertallet mener at jakt er et konfliktdempende tiltak og viser til at dagens regelverk åpner for lisensfelling også innenfor ulvesonen.»

I HR-2021-662-A la Høyesterett til grunn at hensynet til å sikre forutsigbarhet og konfliktdemping i forvaltningen, og hensynet til å øke tilliten til rovviltforvaltningen, kunne tillegges adskillig vekt i vurderingen etter nml. § 18 første ledd bokstav c. I HR-2023-936-A var det anført at fellingen av ulvene ikke reduserer konfliktnivået og tvert om virker konfliktskapende for en del mennesker. Til dette svarte Høyesterett at de ikke hadde grunnlag for å betvile at den balanseringen av interessene som fellingsvedtaket bygget på, og som var i tråd med Stortingets vedtatte forutsetninger, økte forutsigbarheten i rovdyrforvaltningen og samlet sett virket konfliktdempende.

Enkelte av klagerne har anført at det ikke foreligger noen utredninger eller forskning som fastslår at det vil være konfliktdempende å skyte ut stabile ulveflokker, og at det eksisterer forskning som sier at lisensfelling ikke har hatt noen konfliktdempingseffekt og heller ikke økt tillit til rovviltforvaltning. Departementet viser i denne sammenheng til HR-2021-662-A avsnitt 115. Høyesterett uttalte at det som regel ikke vil la seg gjøre å påvise konkret hvordan de interessene departementet hadde fremhevet, herunder forutsigbarhet, konfliktdemping og økt tillit, gjorde seg gjeldende for bestemte mennesker, grupper av mennesker og ulike aktiviteter. Men dette kunne ifølge Høyesterett ikke være avgjørende.

Som det fremgår av saksframlegget, vil en forutsigbar forvaltning samtidig tilsi at befolkningen kan forvente at ulv gis et høyere vern innenfor enn utenfor sona. For den delen av befolkningen som ønsker et sterkere vern av ulv og andre rovdyr i norsk natur vil det å redusere bestanden gjennom lisensfelling oppleves konfliktfyllt, særlig når det åpnes for felling av hele familiegrupper innenfor ulvesonen. Dette fremgår av flere av klagen. Interesse motsetningene er store, og det er vanskelig å se for seg en forvaltning som ikke vil være konfliktfyllt på et visst nivå. Departementet er enig i det som står i saksframlegget til nemndenes vedtak om at det er sentralt at forvaltningen er forutsigbar og forståelig, og hviler på et balansert syn på de ulike interessene i konflikten, for å skape tillit til forvaltningen og dempe konflikten. Etter departementets syn ivaretas disse hensynene best ved en forvaltning som følger opp Stortingets vedtatte bestandsmål.

De aktuelle revirene ligger i områder som har hatt tilstedeværelse av ulv og ulike ulverevir over tid. Et revir markerende par ble etablert i Boksjøreviret vinteren 2016/2017, og det ble registrert en familiegruppe i reviret påfølgende vinter. Vinteren 2018/2019 ble det ikke registrert ulv i reviret. I 2019/2020 ble det registrert et revir markerende par i reviret, før det vinteren 2020/2021 ble registrert ei familiegruppe i reviret. De tre påfølgende vintrene fra 2021/2022 til 2023/2024, er det registrert revir markerende par i reviret. Paret som ble registrert i reviret vinteren 2023/2024 har vært revir markerende siden vinteren 2021/2022.

Risberget-Ulvåreviret var et nytt revirmarkerende par uten yngling i 2023/2024. Det har vært ulike revir i dette området, sist Ulvåreviret som ble felt vinteren 2023.

Dette innebærer at ulempene og belastningene som er drøftet tidligere i vedtaket, har gjort seg gjeldende i disse områdene over tid. Departementet legger til grunn at dette kan ha bygget opp under konflikter knyttet til blant annet beitenæring og jaktutøvelse i de aktuelle områdene. I HR-2023-936-A mente Høyesterett at det hadde vekt i et konfliktdempingsperspektiv at stabile revir over lengre tid vil kunne oppfattes som belastende lokalt. Samtidig ble det altså vedtatt og gjennomført lisensfelling i Ulvåa-området for to år siden, som reviret Risberget-Ulvåa ligger i. Departementet anser imidlertid at hensynet til konfliktdemping gjør seg gjeldende på samme måte når et område har hatt tilstedeværelse av ulverevir over tid, selv om det ikke nødvendigvis er tale om de samme ulvene.

Departementet anser at en del av konfliktene rundt ulvebestanden i Norge har vært forbundet med at bestanden i en periode lå over bestandsmålet, og at det var en forventning om at bestanden skulle kunne forvaltes så nært bestandsmålet som mulig, såfremt lovens vilkår for uttak var oppfylt. Som nevnt lå bestanden i registreringssesongen 2023/2024 på 0,5 revir over bestandsmålet. I registreringssesongen 2022/2023 var bestanden på bestandsmålet, men før dette hadde bestanden ligget over bestandsmålet i noen år. Bestandsregulering er nødvendig dersom bestanden skal holde seg på bestandsmålet, se nærmere under punkt 4.5.1. Departementet mener at hensynet til bestandsmålet vil bli ivaretatt ved lisensfelling av ett helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir vinteren 2024, jf. nml. § 18 andre ledd andre setning. Departementets vurdering er at befolkningens tillit til forvaltningen av ulv er avhengig av at forvaltningen er i tråd med føringene som følger av Stortingets vedtatte bestandsmål.

Departementet anser at det foreligger tungtveiende offentlige interesser knyttet til å redusere konfliktnivået tilknyttet ulv i ulvesonen. Departementet anser at lisensfelling vil virke konfliktdempende, selv om det er sannsynlig med forekomst av både streifulv og relativt rask reetablering av ulv i de aktuelle revirområdene.

4.5.5. Betydningen av felling på svensk side av grenserevir

Det er ikke åpnet for lisensfelling på svensk side av grensereviret Boksjø. Flere av klagerne anfører at felling av grensereviret Boksjø ikke er i tråd med vurderinger foretatt av svenske myndigheter.

I ulverevir som bruker areal både i Norge og Sverige beveger ulvene seg fritt over grensen. Det vil være en viss sannsynlighet for at alle ulvene i reviret vil befinne seg på norsk side i løpet av lisensfellingsperioden, slik at det kan være mulighet for å felle alle ulvene i et revir. Felling kun på norsk side av et grenserevir medfører likevel en risiko for at ikke hele reviret kan tas ut, og departementet vurderer at de ulemper det eventuelt ville medføre må tas i betraktning i interesseavveiningen etter nml. § 18 første ledd bokstav c.

Miljødirektoratet viser i sin faglige tilrådning til tidligere anbefalinger om at uttak av ulv fra grenserevir bør avvantes til en kommer i en situasjon der både norske og svenske myndigheter ser behov for uttak av ulv fra reviret. Miljødirektoratet viser for øvrig til at åpning for lisensfelling i kun deler av revir, vil kunne påvirke gjennomføringen og gi seg utslag i at fellingen blir mindre effektiv, som vil gi økt risiko for at fellingen må stanses før alle dyrene i flokken er tatt ut.

Flere klagere har anført at det er problematisk med lisensfelling på norsk side av et grenserevir uten at felling er tillatt på svensk side, fordi det medfører en fare for at foreldrene blir felt mens valpene lever videre. Til dette bemerker departementet at lisensfellingsperioden innenfor ulvesonen tar hensyn til ulvenes biologi. Lisensfellingsperioden starter etter at valpene er gamle nok til å klare seg uten foreldrene og avsluttes før tispene eventuelt blir drektige med nye valper.

Forvaltningens praksis har vært at det som et utgangspunkt ikke skal åpnes for å felle deler av ulveflokker. Dette har blant annet sammenheng med forutberegnelighet og at å felle enkeltindivider i et etablert revir kan ha mindre konfliktdependende effekt. I tillegg kan oppsplitting av revir ha etiske betenkeligheter eller andre negative konsekvenser, for eksempel kan felling av foreldredyr føre til at valpene opptrer nærmere bebyggelse. Felling av kun noen av ulvene i et revir kan også medføre at det likevel blir yngling i reviret kommende sesong, slik at uttaket ikke bidrar til å føre bestanden ned på bestandsmålet. Motsatt vil uttak på norsk side av grensereviret kunne bidra til å bringe bestanden ned mot bestandsmålet, selv om de nevnte forholdene gjør det mindre sikkert.

Departementet forstår rovviltforlikene slik at hensynet til de som bor ved grenserevir veier like tungt som de som bor ved helnorske, og at det også skal kunne skje bestandsregulering av ulver med tilhold i grenserevir. Rovviltforskriften § 13 tredje ledd krever at det har vært kontakt med svenske myndigheter før det fattes vedtak om felling som berører grenserevir, og det har vært dialog med svenske myndigheter om både Boksjøreviret, som ikke motsetter seg felling i den norske delen av reviret. På denne bakgrunn mener departementet at det i dagens situasjon ikke er grunn til å oppstille lisensfelling på svensk side som en forutsetning for lisensfelling på norsk side av grensen. I fjorårets vedtak om lisensfelling innenfor ulvesonen fattet departementet også vedtak om lisensfelling i grenserevir, selv om det var gitt tilbakemelding fra svenske myndigheter om at det ikke ville bli åpnet for felling på svensk side.

Departementet mener at de ulempene som følger av at det kun åpnes for lisensfelling på norsk side av grensereviret, kan oppveies av andre offentlige interesser i den avveiningen som skal gjøres etter nml. § 18 første ledd bokstav c. Vi viser til hensynene det er redegjort for ovenfor, og den samlede interesseavveiningen under.

4.5.6. Samlet vurdering

Departementet anser at det i utgangspunktet taler mot å åpne for lisensfelling at ulven er en truet art i Skandinavia, og at den norske delen av den sør-skandinaviske bestanden er

rødlistet som kritisk truet. Bestanden er relativt liten og isolert med store genetiske utfordringer. Samtidig veier disse interessene mindre tungt som følge av at bestandsmålet for ulvebestanden er nådd, jf. HR-2023-936-A. I avsnitt 35 i nevnte avgjørelse uttaler Høyesterett at vernehensynene inkluderer formålet om biologisk mangfold i naturmangfoldloven § 1, forvaltningsmålet i § 5 og føre-var-prinsippet i § 9. Departementet viser til tidligere redegjørelse om bestandssituasjonen under punkt 4.3, Miljødirektoratets vurdering av at uttaket ikke vil true bestandens overlevelse og departementets vurdering av kvoten opp mot bestandsmålet. Vi viser også til den omfattende kunnskapen om ulvebestanden og om påvirkningen av lisensfellingskvoten på bestanden, og tiltakene som skal redusere risikoen for feilfelling av individer fra andre revir under lisensfelling.

Det anføres fra klagere at ulv kan regulere bestanden av villsvin, og dermed er positivt med tanke på svinepest, og at tilstedeværelse av ulv er til fordel for en frisk og sunn hjorteviltstamme. Departementet vurderer at ulv har en direkte effekt på byttedyrbestanden gjennom sin predasjon, men også indirekte effekter. Predasjon på kløvvtill kan redusere beitetrykket på planter og predasjon på mellomstore rovviltarter kan medføre at bestandene av deres byttedyr øker. Ulvenes predasjon fører også til at kadaver blir tilgjengelige i større grad for åtseletere, og påvirker en rekke arter som drar nytte av kadaver og bidrar til nedbrytningen. Hvor stor effekt ulv eller andre rovviltarter, har i et økosystem, påvirkes også av andre faktorer, som graden av menneskelig påvirkning i andre deler av systemet. Størstedelene av Europa og Skandinavia er sterkt preget av menneskelig aktivitet gjennom landbruk, dyrehold, skogsbruk, og annen menneskelig infrastruktur. Den store graden av påvirkning innebærer at ulv ikke har mulighet til å fylle hele sin økologiske rolle.

Ivaretagelse av genetisk verdifulle individer er et tungtveiende hensyn for departementet. Det er imidlertid ikke særlige forhold ved genetikken til ulvene i revirene som er vedtatt felt som taler mot lisensfelling av revirene, jf. punkt 4.5.3.

Andre interesser som taler mot lisensfelling, er hensynet til den delen av befolkningen som er positiv til tilstedeværelse av ulv og opplever lisensfelling som en belastning. I tillegg kommer ulemperne ved at det kun åpnes for felling på norsk side av grenserevirene, som det er redegjort for under punkt 4.5.5.

På den andre siden taler hensynet til ivaretagelsen av distriktspolitiske hensyn i form av hensynet til beitenæring, jaktutøvelse og psykososiale forhold til en viss grad for lisensfelling i ulvesonen. I tillegg kommer hensynet til å skape en forutsigbar forvaltning, dempe konflikter og skape tillit til at forvaltningen er i tråd med Stortingets føringer. Etter departementets syn ivaretas dette hensynet best ved en forvaltning som følger opp Stortingets vedtatte bestandsmål i så stor grad som det er faktisk og rettslig mulig. Etter en samlet vurdering finner departementet at interessene som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret, og i den norske delen av Boksjøreviret, veier tyngre enn hensynene som taler mot. Det innebærer at vilkåret i nml. § 18 første ledd bokstav c, om at lisensfelling skjer for å ivareta andre offentlige interesser av vesentlig betydning, er oppfylt.

Departementet vil fremheve at årets vedtak blir det sjette året på rad at det vedtas lisensfelling av ulv i etablerte revir i medhold av naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c, hvorav vedtaket for de siste fem årene har vært rettet mot lisensfelling innenfor ulvesonen. Med unntak av vedtaket 21. desember 2020 og vedtaket 21. desember 2023, som ikke ble brakt inn for rettslig prøving, har domstolene ment at departementets lovtolkning og konkrete subsumsjon var innenfor lovens og konvensjonens rammer. Departementet viser til forføyningskjennelser fra Oslo tingrett og Borgarting lagmannsrett, TOSLO-2017-196251-1, LB-2022-19312 og LB-2023-12647, samt dommer fra Høyesterett, HR-2021-662-A og HR-2023-936-A. Departementet mener at årets vedtak i stor grad er en fortsettelse av praksisen som tidligere års vedtak bygger på, og at de nevnte rettsavgjørelsene gir støtte for departementets konklusjon. Det er – også i år – gjort en konkret interesseavveining basert på et oppdatert faktisk grunnlag, med utgangspunkt i et svært godt kunnskapsgrunnlag og Miljødirektoratets faglige tilrådning. Departementet mener årets vedtak innebærer en forsvarlig bestandsregulering i tråd med Stortingets føringer for rovviltpolitikken og innenfor lovens og konvensjonens rammer.

4.5.7 Gjenværende fjorårsvalper i Fjornshöjden

Rovviltnemndene har vedtatt felling av eventuelle fjorårsvalper som går igjen i området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret. Det ble vedtatt og gjennomført lisensfelling i dette reviret vinteren 2024. Lederdyrene og 4 avkom ble felt. I den foreløpige bestandsrapporten av 11. desember 2024 går det frem at det er påvist to gjenværende avkom av ulikt kjønn i reviret, og at minimum et av de to individene markerer revir. Den 20. desember 2024 er det kommet informasjon om at det er registrert en tisper og en hann i Fjornshöjden-området med opphav i det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at begge individer revirmarkerer.

Rovviltnemndene har hjemlet også denne delen av vedtaket i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c. Departementet viser til de rettslige utgangspunktene for vurderingen av vilkåret i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c som er beskrevet under punkt 4.5.1. I vurderingen av vilkåret tar departementet utgangspunkt i at bestandsmålet for ulv er nådd og at det senker terskelen for felling, som beskrevet under punkt 4.5.1.

Departementet viser til de hensynene som er trukket frem under punkt 4.5.2. om distriktpolitiske hensyn, 4.5.3. om genetisk status, hensyn til genetisk verdifull ulv mv., 4.5.4. om hensynet til konfliktdemping og tillit til forvaltningen og 4.5.5. om betydningen av felling på svensk side av grenserevir. Her er det trukket frem hensyn som taler både for og mot lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Dette gjør seg i stor grad gjeldende også for felling av gjengående individer fra Fjornshöjdenreviret.

Konkret for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjdenreviret, anser departementet at hensynet til å ivareta de interessene som vedtaket om lisensfelling av ulvene i Fjornshöjdenreviret vinteren 2024 skulle ivareta, taler for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper. Når det gjelder den interesseavveiningen som lå til grunn for dette vedtaket viser departementet til begrunnelsen i Klima- og miljødepartementets vedtak 21. desember 2023.

På den andre siden viser departementet til vurderingene under punkt 4.5.5 om risikoen for at det blir gjengående individer der det åpnes for felling kun på en side i et grenserevir. Dette er understreket av departementet i tidligere avgjørelser om lisensfelling av ulv. Departementet anser at dette taler mot at det åpnes for lisensfelling av eventuelle gjengående individer fra Fjornshöjdenreviret. Departementet vil samtidig fremheve at Stortinget har bestemt at avgjørelser om bestandsregulering av ulv som et utgangspunkt skal ligge til regionalt oppnevnte rovviltnemnder. Der det er en rettslig og faktisk anledning til det, og der dette bidrar til å følge opp Stortingets føringer for forvaltning av ulvebestanden, anser departementet at det kan være konfliktdempende at vedtak om lisensfelling av ulv fattet av rovviltnemndene opprettholdes.

Departementet viser videre til vurderingene under punkt 4.5.5. Foreløpig statusrapport per 11. desember 2024 viser at Fjornshöjdenreviret er grenserevir vinteren 2024/2025. Det er ikke åpnet for lisensfelling på svensk side i Fjornshöjden-området. Som beskrevet under punkt 4.5.5 forstår departementet rovviltforlikene slik at hensynet til de som bor ved grenserevir veier like tungt som de som bor ved helnorske, og at det også skal kunne skje bestandsregulering av ulver med tilhold i grenserevir. I tråd med rovviltforskriften § 13 tredje ledd har det vært dialog med svenske myndigheter om Fjornshöjdenreviret (se punkt 2.2.3). På denne bakgrunn mener departementet at det i dagens situasjon ikke er grunn til å oppstille lisensfelling på svensk side som en forutsetning for lisensfelling på norsk side av grensen.

Ved lisensfelling av gjengående individer fra et revir hvor det er gjennomført lisensfelling, slik at lederdyrene ble felt, kan på generelt grunnlag medføre risiko for felling av andre ulver enn de tilsiktede individene. I den faglige tilleggsvurderingen av 16. desember 2024 skriver Miljødirektoratet i tillegg at Setten-reviret ser ut til å endre områdebruk i særlig retning, og at dette taler mot å åpne for lisensfelling i Fjornshöjden-området før man har mer oversikt. Departementet viser til at det 20. desember 2024 er kommet informasjon om at det er registrert en tisper og en hann i Fjornshöjden-området med opphav i det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at begge individer revirmarkerer. Departementet legger til grunn at dette i stor grad vil hindre at andre ulver beveger seg inn i det aktuelle området. Departementets syn er at dette gir tilstrekkelig oversikt over hvilke ulver som befinner seg i det aktuelle området.

Departementet viser til vurderingene under punkt 4.5.3 om genetisk status, hensyn til genetisk verdifull ulv mv. De gjenværende fjorårsvulvene i Fjornshöjden er ikke genetisk verdifulle individer. Hensynet til nyetableringer, som kan bidra til å oppnå bestandsmålet, kan tale mot felling av et eventuelt nyetablert ulvepar i området Fjornshöjden. Samtidig, dersom det er to avkom fra samme foreldre som har etablert seg, vil eventuelle avkom av disse få et svært høyt innavlsnivå ($F=0,519$). Etter departementets syn kan dette tilsi at vernehensynet gjør seg noe mindre gjeldende for disse individene. Som beskrevet under punkt 4.3.3, vil en kvote som åpner for lisensfelling av gjengående fjorårsvulper i Fjornshöjden-området, herunder et eventuelt revirmarkerende par, i tillegg til lisensfelling av et helnorsk revir og et grenserevir, redusere bestandens ynglepotensial med 0,5 ungekull i Norge i 2025.

Departementet antar imidlertid at bestandsmålet kan nås neste sesong også med lisensfelling av gjenværende fjorårsvalper i Fjornshöjden i tillegg til lisensfelling av Risberget-Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret vinteren 2025.

Etter en samlet vurdering har departementet kommet til at interessene som taler for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden veier tyngre enn hensynene mot. Departementet anser at det foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som vil bli ivare tatt med lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden, og at vilkåret i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c er oppfylt.

4.6 Vilkaoret om at formålet ikke må kunne nås på annen tilfredsstillende måte, jf. nml. § 18 andre ledd første punktum

Etter nml. § 18 andre ledd første punktum er det vilkår for uttak at «formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte». I HR-2023-936-A kom Høyesterett til at dette vilkåret var oppfylt. Høyesterett mente det måtte være klart at formålet om å ivareta de offentlige interessene som begrunner at vilkåret i § 18 første ledd bokstav c er oppfylt, ikke kunne nås på annen tilfredsstillende måte enn ved felling av ulvene i reviret. I den brede interesseavveiningen som allerede var gjort, inngikk det at fellingen var et egnet virkemiddel for å oppfylle de omtalte offentlige interessene. Departementet hadde i fellingsvedtaket drøftet om de aktuelle ulemper kunne avbøtes gjennom alternative tiltak, slik som informasjon, kunnskapsformidling, forebygging og økonomiske tilskuddsordninger. Høyesterett hadde ikke innvendinger til departementets vurdering av at slike tiltak ikke vil avbøte ulemper og heller ikke være egnet til å dempe konfliktnivået.

I saksframlegget til rovviltnemndenes vedtak vurderes det at ulemper og belastninger knyttet til Risberget-Ulvåareviret og Boksjøreviret i noen grad kan reduseres gjennom andre tiltak enn felling. Skadepotensialet er begrenset, men frykt for at det kan oppstå angrep på beitedyr kan likevel være en belastning for enkelte beitebrukere. Jegere og rettighetshavere kan til en viss grad kompensere for tilstedeværelse av ulv gjennom å endre jaktform og høstingsstrategi i elgforvaltningen. For mange vil likevel ikke dette bidra til å dempe konfliktnivået knyttet til rovviltforvaltningen, som til en viss grad dreier seg om hensynet til jakt som fritidsinteresse og næringsvei. Belastningen knyttet til det psykososiale aspektet ved å leve i områder med ulv kan til en viss grad forebygges for eksempel ved informasjon, hjelp til å håndtere frykt og konfliktdempende tiltak. I saksframlegget er vurderingen likevel at det ikke foreligger tiltak som fullt ut kan avhjelpe frykt og uro som noen opplever ved å bo i nærheten av et ulvrevir og som bygger opp under konflikten, men trolig kan en tilvenning over tid for noen avhjelpe frykt som kommer fra vissheten om ulv i nærområdene. I saksframlegget er vurderingen også at noe av konflikten knytter seg til at ulvebestanden har vært over bestandsmålet, og etter sekretariatets oppfatning kan ikke forutsigbarhet og tillit til forvaltningen, som blant annet bygger på at forvaltningen utføres i tråd med Stortingets føringer, ivaretas tilfredsstillende med andre løsninger enn et uttak.

Departementets vurdering er at ulemper som følger av tilstedeværelsen av ulv, delvis kan avhjelpes gjennom andre tiltak. Departementet viser til eksemplene som er trukket frem i

saksfremlegget for Risberget-Ulvåareviret og Boksjøreviret. Departementet mener også at informasjons- og kunnskapsformidling om ulv er viktige tiltak, som kan bidra til å avhjelpe ulemper knyttet til tilstedeværelsen av ulv innenfor ulvesonen. Departementet mener imidlertid at også der slike tiltak er iverksatt, vil det foreligge negative virkninger. Disse negative virkningene er i stor grad knyttet til konflikt og redusert tillit dersom ulvebestanden ligger over bestandsmålet.

Departementet vil understreke nærheten mellom den interesseavveiningen som er gjort etter § 18 første ledd bokstav c og vurderingen av vilkåret om at formålet ikke kan nås på en annen tilfredsstillende måte. Departementet viser til Høyesteretts vurderinger i HR-2021-662-A avsnitt 120, der førstvoterende uttalte at:

«Legges det først til grunn at felling vil styrke tilliten til rovdyrforvaltningen og øke forutsigbarheten for folk utenfor ulvesonen, er det ikke lett å se hvordan dette kan oppnås på annen tilfredsstillende måte.»

Departementet anser at konfliktene som har vart over tid, og som blant annet bygger på redusert tillit til at ulvebestanden forvaltes i samsvar med bestandsmålet, ikke kan avhjelpes på noen annen tilfredsstillende måte enn ved at det tillates felling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret og ulvene i de norske delene av grensereviret Boksjø. På denne bakgrunn har departementet kommet til at vilkåret i § 18 andre ledd første punktum, om at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte, er oppfylt for felling av ulvene i disse revirene.

Når det gjelder lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjdenreviret, viser departementet til vurderingen om at felling av disse individene vil ivareta de interessene som vedtaket om lisensfelling av reviret vinteren 2024 skulle ivareta. Disse interessene er i stor grad sammenfallende med de interessene som i år tilsier felling av Risberget-Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret. Departementet viser også til vurderingen om at det kan være konfliktdependende at vedtak om lisensfelling av ulv fattet av rovviltnemndene opprettholdes, der dette er rettslig og faktisk mulig. Departementet viser for øvrig til vurderingene under 4.5.7, og at departementet mener det foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som tilsier felling av gjengående fjorårsvalper etter Fjornshöjdenreviret. Departementets vurdering er at hensynet til å oppnå formålene som nevnt ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte enn ved å åpne for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper etter Fjornshöjdenreviret i Fjornshöjden-området. På denne bakgrunn har departementet kommet til at vilkåret i § 18 andre ledd første punktum er oppfylt også for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjdenreviret.

4.7 Tiltak for å unngå utilsiktet felling av ulv som ikke tilhører de aktuelle revirene, og tiltak for ivaretagelse av genetisk verdifull ulv

To av forutsetningene for at Miljødirektoratet mener at uttaket nemndene vedtok ikke vil true den skandinaviske ulvebestandens overlevelse, er at den praktiske gjennomføringen av lisensfelling innenfor ulvesonen ikke må medføre felling av ulv fra tilgrensende revir, og at lederparene i revirene som skal felles er de samme som forrige sesong. Dersom det har

kommet nye lederdyr i revirene, eller det felles ulv som ikke tilhører revirene, kan det påvirke flere av de vurderingene som ligger til grunn for vedtaket, blant annet av størrelsen på uttaket opp mot bestandsmålet for ulv og ulvenes genetikk. Det er derfor viktig å unngå felling av andre ulver innenfor ulvesonen enn de vedtaket gjelder.

Miljødirektoratet skriver i den faglige tilrådingen at små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Eventuelle utilsiktede fellinger av genetisk verdifulle individer på vandring, er et betydelig risikomoment. Departementet viser til at rovviltnemndene ut fra den kunnskapen som gjaldt på vedtakstidspunktet, anser å ha tatt de forholdsregler som skal tas for å ivareta genetisk verdifulle individer. Nemndene har vedtatt at dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

Rovviltnemndene har i sitt vedtak også tatt andre forholdsregler for å unngå felling av ulv som ikke tilhører de aktuelle revirene, som også kan omfatte genetisk verdifull ulv. Etter rovviltnemndenes vedtak fastsettes fellingsområdet av Statsforvalteren nært opp til start av lisensfelling når det foreligger oppdatert informasjon om områdebruken, innenfor rammene av rovviltforskriften § 10 fastsettes lisensfellingsperioden av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfelling. Statsforvalteren er også gitt myndighet til å fastsette en egen tidsfrist for når melding om felling og forsøk på felling, jf. rovviltforskriften § 16, senest kan gis, og at denne kan endres i løpet av fellingsperioden.

Departementet opprettholder de forholdsreglene rovviltnemndene har vedtatt. Departementet presiserer at Statsforvalteren dermed blant annet kan stanse lisensfelling dersom det er mistanke om at genetisk verdifulle ulver beveger seg i områdene der det åpnes for lisensfelling. Departementet legger til at statsforvalteren kan stanse lisensfelling ved mistanke om nye lederdyr i revirene.

Departementet viser til at norske og svenske forvaltningsmyndigheter har utarbeidet felles retningslinjer for forvaltning av genetisk verdifulle individer (gjengitt i Meld. St. 21 (2015-2016) kap. 2.6.). Genetisk verdifulle ulver er definert som innvandrende ulver fra østlige populasjoner (status F0), og førstegenerasjonsavkom til immigranter (status F1). Genetisk verdifulle individer skal ifølge retningslinjene så langt som mulig unntas fra felling.

4.8 Antall dyr i kvoten

Det åpnes for lisensfelling av til sammen 12 individer i reviret Risberget-Ulvåa, den norske delen av grensereviret Boksjø og i det nye Fjornshöjdenreviret. Foreløpig statusrapport om ulv i Norge viser at det så langt i vinter er registrert 5 ulver i disse tre revirene. Rapporten «Ulv i Norge pr. 11. desember 2024. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2024-2025» viser at det er antatt å være 2 individer i reviret Risberget-Ulvåa, 1 individ i Boksjøreviret og 2 individ i reviret Fjornshöjden. Departementet har valgt å opprettholde kvotens størrelse selv om den er større enn det man per i dag vet om antall individer. Dette har uansett ikke betydning fordi formålet er å ta ut alle individer i revirene og som vedtatt av rovviltnemndene kan Statsforvalteren endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i revirene.

5. Konklusjon

Klima- og miljødepartementet opprettholder roviltneemndenes vedtak, og åpner for lisensfelling av en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesonen med formål om å ta ut

- alle individer i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa,
- alle individer i grensereviret Boksjøreviret som oppholder seg på norsk side av riksgrensen, og
- fjorårsvalper som går igjen i den norske delen av området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret.

Foreløpig statusrapport om ulv i Norge viser at det så langt i vinter er registrert 5 ulver i disse tre revirene. Formålet er å ta ut alle individer i de aktuelle revirene og Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i revirene.

Departementet anser at det foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som tilsier felling av ulvene i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa, ulvene i den norske delen av grensereviret Boksjø og fjorårsvalper som går igjen i den norske delen av området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c er oppfylt for et slikt uttak. Når det gjelder forståelsen av § 18 første ledd bokstav c, viser departementet til de to høyesterettsavgjørelsene om felling av ulv, HR-2021-662-A og HR-2023-936-A, samt flertallsmerknadene i Innst. 257 L (2016-2017).

Departementet anser at hensynet til at ulvebestanden skal ligge så nært bestandsmålet som mulig i kommende sesonger taler for lisensfelling av ett helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir. Departementet har deretter identifisert hvilke offentlige interesser som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget/Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret, og hvilke vernehensyn som taler mot lisensfellingen, for så å avveie interessene mot hverandre. Departementet har etter en samlet vurdering kommet til at interessene som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret veier tyngre enn hensynene mot.

Departementet har også etter en samlet vurdering kommet til at interessene som taler for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden veier tyngre enn hensynene mot. Det vises særlig til hensynet til å ivareta de interessene som vedtaket om lisensfelling i reviret vinteren 2024 skulle ivareta, hensynet til å opprettholde roviltneemndenes vedtak der det er faktisk og rettslig mulig, et svært høyt innavlsnivå ved eventuelle avkom fra de revirmarkerende ulvene, samt at bestandsmålet etter departementets vurdering kan nå neste sesong også dersom det åpnes for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden.

Etter departementets vurdering er det ikke andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret, den norske delen av Boksjøreviret og gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd. Uttaket vil ikke true

bestandens overlevelse, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd, og er ikke til hinder for å nå bestandsmålet neste år.

Når det gjelder nærmere om uttak av kvoten, inkludert forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer, samt fellingsperiode og lisensfellingsområde vises det til nemndenes vedtak. Dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles. Departementet legger til at statsforvalteren kan stanse lisensfellingene ved mistanke om nye lederdyr i revirene.

Klagene er ikke tatt til følge.

Med hilsen

Lene Lyngby (e.f.)
ekspedisjonssjef

Torbjørn Lange
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk signert og har derfor ikke håndskrevne signaturer

Kopi

Miljødirektoratet
Rovviltnemnda i region 4
Rovviltnemnda i region 5
Statsforvalteren i Innlandet
Buskerud, Oslo og Akershus Statsforvalteren i Østfold

Adresseliste

Aktivt Rovdyrvern	Postboks 23	1641	RÅDE
Foreningen Våre Rovdyr	Postboks 195	2151	ÅRNES
Naturvernforbundet	Mariboegate 8	0183	OSLO
Naturvernforbundet i Halden			
Naturvernforbundet i Innlandet			
Naturvernforbundet i Oslo og Akerhus			
Naturvernforbundet i Østfold			
NOAH - for dyrs rettigheter			
Rovviltets Røst	Postboks 1410	2406	ELVERUM
Norge			
Ulv i hele Norge			
WWF Verdens naturfond			

DIRECTORATE OF SOCIAL RIGHTS, HEALTH
AND ENVIRONMENT

Mr Andreas Benjamin SCHEI
Senior Advisor
Norwegian Environment Agency
P.O. Box 5672, Torgarden
NO-7485 Trondheim / Norway

Strasbourg, 15 April 2024

Subject: Complaint No. 2022/03: Possible file: Norway: Wolf Culling Policy in Norway

Dear Mr Schei,

The Bureau of the Standing Committee of the Bern Convention re-examined the above-mentioned complaint during its meeting on 18-19 March 2024, in light of the most recently submitted reports by the authorities and complainant. Here follows the Bureau decision:

The Bureau thanked both parties for their reports.

The Bureau took note of the concluded proceedings at the national level by the Supreme Court judgement sustaining the 2020 decision of the authorities on the culling of wolf inside the wolf management area. The Bureau also noted the quotas for culling of wolves in 2023–2024, which from the government's point of view complied with national regulations and the Convention.

The Bureau thanked the authorities for the data on the Norwegian part of the Southern Scandinavian wolf population, noticing that despite its overall increase during the reference period, a decrease over the last five years was significant (30%), especially considering the small number of individuals. Bearing in mind an unsatisfactory conservation status of the species in the region, this was worrisome.

The Bureau noted the complainants' concern over viability of the Norwegian and indeed the South-Scandinavian wolf population, both in terms of their overall size and genetic diversity. The Bureau reiterated that the wolf management area was proportionately rather limited (5% of the territory) and stressed with great concern that removing about two thirds of the population was a very aggressive policy.

The Bureau encouraged the authorities to reconsider their approach of pre-emptive culling to a very restricted population target, and instead to apply proven prevention methods, especially livestock protection, and to raise awareness of the role of the wolf in nature and social acceptance of the species. The Bureau also suggested that the authorities partake in international exchanges on best practice in management of large carnivores (see agenda item 4.6).

Both parties were requested to submit their progress reports including information on the state of the wolf population and cooperation with the Swedish authorities on wolf management for the Bureau meeting in Autumn 2024.

Considering the worrying situation, the Bureau decided to elevate the status of the complaint to a **possible file**, ensuring that it would also feature on the agenda of the 44th Standing Committee.

In that regard, I would invite the authorities to send a progress report including the above-requested information and any other relevant updates no later than **31 July 2024, to be addressed at the meeting of the Bureau on 10-11 September 2024.**

Case-file reports should contain a summary of the information requested by the Standing Committee or its Bureau, and be as concise as possible. Report should be strictly kept to a maximum of 5 pages, submitted in text editor format such as WORD format and not exceed 2 MB in size. Annexes and links to other resources or online Drive/Cloud folders are encouraged for longer, more detailed/technical information, and/or heavy media.

The same deadline and information on reports apply to the complainant organisation for the submission of an updated report for the attention of the Bureau.

On behalf of the Standing Committee, I would like to thank you for your ongoing cooperation with the Bern Convention and for your work in protecting species and habitats.

Yours sincerely,

Mikaël Poutiers
Secretary of the Bern Convention

Cc: Permanent Representation of Norway to the Council of Europe
Ms Margareth Konst, Ms Ragnhild Sollund, Ms Stefanie Reinhardt, NOAH/Ms Katrin Vels (co-complainants)

DIRECTORATE OF SOCIAL RIGHTS, HEALTH
AND ENVIRONMENT

Eva Hauge Fontaine
Senior Adviser
Nature Management Department
Norwegian Environment Agency
Norway

Strasbourg, 11th October 2024

Subject: Complaint No. 2022/03: Possible File: Norway: Wolf culling policy

Dear Ms Fontaine,

At its third ordinary meeting of 2024 on 10-12 September, the Bureau of the Standing Committee to the Bern Convention re-examined the above-mentioned complaint in light of the most recently submitted reports by the authorities and complainant.

Decision: The Bureau thanked both parties for their reports with the data on the wolf population in Norway and the South Scandinavian wolf population.

Acknowledging the data it expressed a strong concern over the very limited number of individuals, which combined with the high estimated average inbreeding coefficient implied very significant vulnerability of the population.

The Bureau thanked the Norwegian authorities for the efforts to protect the individuals that spontaneously migrate from Finland/Russia. However, it noted that due to the uncertainty of the impact on enriching the genetic pool of the Norwegian-Swedish population that measure may be insufficient to protect it.

The Bureau welcomed the information provided by the respondent on mitigation and prevention, as well as awareness raising on the role of the species in nature and appreciated the scope of these measures. At the same time, it noted with great concern that the predominant political intention to maintain open grazing in a great majority of the territory supposedly required culling. The Bureau asked for further information about this and the potential increased culling and further diminishing of the wolf management zone. It stated that combined with a possible stricter regulation of the Swedish population, evoked by the complainant, such reduction of the cross-border wolf population was highly worrisome.

The Bureau noted also that extensive culling did not seem to resolve the social conflict and raised the question of the perception of the species versus actual damages it causes. It asked about public policy consultations on the culling, if any, and suggested gradually moving away from its strict target and a very constrained wolf management zone to other policy measures, enhancing co-existence. The Bureau stressed that theoretical danger, social strain or fear and potential damage only did not constitute sufficient basis for derogating from the provisions of the Bern Convention.

The Bureau invited both parties to make a brief presentation at the 44th Standing Committee meeting.

If your authorities decide to send an update to their latest report to be presented at the 44th Standing Committee which is **meeting in-person in Strasbourg from 2nd December to 6th December 2024**, kindly submit this to the Secretariat no later than **4th November 2024**.

As recalled by the Bureau at its meeting in Autumn 2022, case-file reports should contain a summary of the information requested by the Standing Committee or its Bureau, and be as concise as possible. Report should be strictly kept to a maximum of 5 pages, submitted in text editor format such as WORD format and not exceed 2 MB in size. Annexes and links to other resources or online Drive/Cloud folders are encouraged for longer, more detailed/technical information, and/or heavy media.

Furthermore, if the representative at the meeting will use a PowerPoint presentation or speaking notes, kindly send these to the Secretariat before the meeting and **no later than 25th November 2024**, in order to accommodate the interpreters and enable the efficient functioning of the meeting.

The same deadlines apply to the complainant organisation for the submission of an updated report and/or PowerPoint for the attention of the Standing Committee.

Due to the exceptionally busy agenda, timekeeping is crucial and **presentations must be strictly kept to a maximum of 10 minutes**. The Chair will keep strict time control during the presentations. We thank you for your understanding and cooperation in helping to ensure the smooth functioning of the meeting.

On behalf of the Bureau, I would like to thank you for your ongoing cooperation with the Bern Convention and for your work in protecting species and habitats.

Yours sincerely,

Mikaël Poutiers
Secretary of the Bern Convention

Cc: Permanent Representation of Norway to the Council of Europe
NOAH – for animal rights (Complainant)
Margareth Konst, Assistant Professor Stefanie Reinhardt and Professor Ragnhild Sollund (Co-complainants)

Strasbourg, 6th December 2024

T-PVS(2024)MISC

CONVENTION ON THE CONSERVATION OF EUROPEAN WILDLIFE
AND NATURAL HABITATS

Standing Committee

44th meeting
Strasbourg, 2 - 6 December 2024
Strasbourg

Opening of the meeting: 2.00 pm CET on Monday, 2 December 2024

**LIST OF DECISIONS
AND ADOPTED TEXTS**

*Document prepared by
the Secretariat of the Bern Convention*

PART I – OPENING

1. OPENING OF THE MEETING AND ADOPTION OF THE AGENDA

Relevant document: T-PVS/Agenda(2024)13 – draft agenda of 44th Standing Committee

The Standing Committee:

1. Welcomed its new observer, the Born Free Foundation.
2. Was reminded that the Bern Convention celebrated its 45th anniversary this year.
3. Was informed by its Chair, Ms Merike Linnamägi, of staff changes since the last meeting of the Standing Committee, with departures of Mr Eoghan Kelly, Junior professional, and the arrivals of Ms Marta Medlinska, administrator, Mr Pep Amengual, policy adviser seconded from Spain, Mr Mark Barlow, administrative assistant, Ms Irina Spoiala, administrative assistant and trainees Inès Carter and Hugh O'Reilly.
4. Took note of the welcoming remarks of the Director of Social Rights, Health and Environment, Mr Rafael Benitez, and of the European Union (EU) and its Member States.
5. Adopted its agenda (Appendix I).

2. CHAIRPERSON'S REPORT AND COMMUNICATIONS FROM THE DELEGATIONS AND FROM THE SECRETARIAT

The Standing Committee:

6. Took note of the meeting reports and the information presented.
7. Was reminded that Belarus denounced the Bern Convention with effect from 1st April 2024.

2.1. Follow up to the Summit of the Heads of State and Government of the Council of Europe on 16-17 May 2023 in Reykjavík, Iceland

2.1.1. Creation of the Department on the Reykjavík process and the environment/ Directorate social, rights, health and environment

2.1.2. Involvement of the Bern Convention in the Reykjavík process

2.1.3. Ad hoc Multidisciplinary Group on the Environment (GME)

Relevant documents: GME(2024)1 – Terms of Reference of the Ad hoc Multidisciplinary Group on the Environment (GME)
GME(2024)ARI – Abridged report of the 1st meeting of the GME

The Standing Committee:

8. Took note of the information provided by the Director of Social Rights, Health and Environment, Mr Rafael Benitez, about the follow-up given to the Summit of the Heads of State and Government of the Council of Europe held on 16-17 May 2023 in Reykjavík, Iceland, and confirmed its support to the Reykjavík process. It welcomed the creation of the Department on the Reykjavík process and the environment within the new Directorate, as well as information on the involvement of the Bern Convention in the Reykjavík process and on the Ad hoc Multidisciplinary Group on the Environment (GME).
9. Took note of the terms of reference of the GME according to which the GME is instructed to prepare a draft Council of Europe Strategy on the Environment and a related Action Plan for its implementation in accordance with the Reykjavík Declaration. These are expected to be finalised in due time for their possible adoption at the ministerial session of the Council of Europe's Committee of Ministers in Luxembourg in May 2025. The GME has already met once, for preparatory work on 25-27 September 2024. Its 2nd meeting is on 9-11 December 2024 and a 3rd meeting will be held on 11-13 February 2025 where the Strategy and its Action Plan are expected to be adopted. The Standing Committee acknowledged the importance of a Council of Europe Strategy on the environment but stressed that biodiversity should be fully integrated in the six overarching themes and the need to duly consider the key role of the Bern Convention.

10. Was informed by its Chair about her participation in the 1st GME meeting (25-27 September 2024).

3. FINANCING AND STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE BERN CONVENTION

3.1. Financing of the Bern Convention

Relevant documents: T-PVS(2024)13 - Report of the 7th meeting of the *ad hoc* Drafting Group of an Amending Protocol
T-PVS(2024)10 - Fourth draft Protocol amending the Bern Convention
T-PVS/Inf(2024)19 - The Bern Convention financial situation

The Standing Committee:

11. Was informed by the Chair of the *Ad hoc* Drafting Group of an Amending Protocol, Mr Charles-Henri de Barsac, that the *Ad hoc* Drafting Group discussed the state of play on the issue. He highlighted that the Secretariat presented a revised version of the Protocol amending the Bern Convention (document T-PVS(2024)10), which was aligned with the concerns expressed by the Council of Europe legal services. He also referred to the discussions held between the legal services of the Council of Europe and the EU to find a solution regarding the contribution rate of the EU, which remained unresolved. Finally, he referred to the suggestion to create a voluntary Council of Europe Environmental Trust Fund which would collect funds for activities linked to the environment, including the Bern Convention.
12. The Standing Committee was informed that its Chair participated in two meetings of the Council of Europe Committee of Ministers' Rapporteur Group in charge of the Bern Convention (the Rapporteur Group on Education, Culture, Sport, Youth and Environment, GR-C) to discuss the Bern Convention financial situation.
13. The Secretariat referred to document T-PVS/Inf(2024)19 which sets out problems posed by the draft Amending Protocol, such as its alignment with the institutional and regulatory framework of the Council of Europe. It was also stressed that the entry into force of the amending protocol remains very hypothetical.
14. The Standing Committee decided that, because of the uncertainties related to the Trust Fund, work on the amending protocol should be pursued, to fulfil the mandate given by the Committee of Ministers to ensure stable, sufficient, predictable, long-lasting and fair financing of the Convention. It adopted terms of reference of a Working Group on exploring sustainable financing options for the Bern Convention for that effect. The Standing Committee entrusted also the Working Group to consider any decisions that may be taken at the May 2025 session of the Committee of Ministers on the establishment of a Council of Europe Environment Trust Fund (CETF), and to propose the most appropriate solutions regarding financing options for the Bern Convention (see Appendix II).

3.2. Voluntary contributions received in 2024: state of play

Relevant document: T-PVS/Inf(2024)08Rev – Table of the voluntary contributions received

The Standing Committee:

15. Took note with regret that the number of Parties making voluntary contributions had decreased, and the level of those contributions had dropped from 387 000 euros in 2023 to 242 000 euros in 2024.
16. Took note of the statistics provided by the Secretariat highlighting the annual amounts of voluntary contributions, the annual number of voluntary contributors and how often Parties had paid a voluntary contribution since 2011.
17. Took note that while several Parties make regular contributions, 19 Contracting Parties had never paid a voluntary contribution. There was still a need to improve the stability and level of the finances of the Convention. The Committee urged all Contracting Parties to regularly support the Convention according to their capacities.
18. Agreed on the suggested scale of voluntary contributions for 2025 as set in [Resolution No. 9 \(2019\)](#) and invited Parties to continue paying voluntary contributions and to provide the Secretariat with the necessary resources to support the delivery of the Strategic Plan of the Bern Convention for the period to 2030.

3.3. Vision and Strategic Plan for the Bern Convention for the period to 2030

Relevant documents: T-PVS(2024)02 - Report of the 1st meeting of the Working Group overseeing the implementation of the Strategic Plan
 T-PVS(2024)08 – Report of the 2nd meeting of the Working Group overseeing the implementation of the Strategic Plan
 T-PVS(2024)12 – Operationalising the Strategic Plan’s indicators – next steps
 T-PVS(2024)14 – Compilation of the national voluntary updates on the Strategic Plan implementation

The Standing Committee:

19. Welcomed the outcomes of both meetings of the Working Group, in particular the suggested approach for each of the sixteen agreed indicators in the Strategic Plan and the design of a dedicated webpage.
20. Supported the proposed specific actions to be taken to bring each of the indicators into practical operation (document [T-PVS\(2024\)12](#)) and which would serve as a basis for drafting a roadmap of the forthcoming work of Working Group overseeing implementation of the Strategic Plan.
21. Took note of the compilation of the national voluntary updates (document [T-PVS\(2024\)14](#)) aimed to understand whether the implementation of the Strategic Plan was underway and whether Parties were facing challenges.
22. Invited the Working Group to consider leaving more time to Parties to provide informed national voluntary updates and to ask Parties whether they agree to make their voluntary updates public.
23. Recalled that the monitoring of the implementation of the Strategic Plan should be streamlined with other mechanisms such as the Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework or existing reporting exercises under the EU legislation or the Bern Convention.
24. Thanked the Consultant, Mr Dave Pritchard for his dedicated work and Parties which provided national voluntary updates.

PART II – MONITORING AND IMPLEMENTATION OF LEGAL ASPECTS

4. MONITORING OF THE IMPLEMENTATION OF THE LEGAL ASPECTS OF THE CONVENTION

4.1. Biennial reports 2021-2022 concerning exceptions made to Articles 4, 5, 6, 7 or 8

The Standing Committee:

25. Was reminded that Article 9.2 of the Bern Convention requests Parties to report on the exceptions made to Articles 4, 5, 6, 7 and 8, in the form of biennial reports. Last year had marked the end of the 2021-2022 biennium. The deadline for submitting reports of this period as well as any older unsubmitted reports had been set end of October 2023.
26. Was informed that, to date, 30 Contracting Parties had submitted either a report via the Online Reporting System (ORS), or, for EU Member States, the Habides+ tool.
27. Was informed that the new version of the ORS which was being developed by the UNEP World Conservation Monitoring Centre (WCMC) should be fully operational by December 2024.
28. Was informed that a transition plan would provide for technical support, user guidance, documentation and training sessions.
29. Took note that the questionnaire for the reporting on the period 2023 -2024 should be developed on the new version of the ORS and launched in 2025.

4.2. Proposal for amendment: Downlisting of the wolf (*Canis lupus*) from Appendix II to Appendix III of the Convention

Relevant documents: T-PVS/Inf(2024)15 – Proposal by the European Union to amend Appendices II and III of the Bern Convention of the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats by moving the wolf (*Canis lupus*) from Appendix II to Appendix III
The Bern Convention and the protection of the Wolf – FAQ

The Standing Committee:

30. Took note of the EU proposal to downlist the wolf (*Canis lupus*) from Appendix II to Appendix III of the Bern Convention and positions of Parties and Observers in relation to this matter.
31. At the request of the EU representative, Contracting Parties were asked to vote.
32. The EU on behalf of its 27 Member States and Andorra, Armenia, Georgia, Iceland, Liechtenstein, Moldova, Norway, North Macedonia, Serbia, Switzerland and Ukraine supported the amendment.
33. Albania, Bosnia and Herzegovina, Monaco, Montenegro and the United Kingdom opposed the amendment.
34. Tunisia and Türkiye abstained.
35. With a majority of 38 votes in favour, the required two-thirds majority of the Contracting Parties was reached and the proposed amendment was adopted.
36. Concluded that the change would enter into force three months after the date of the formal adoption of the amendment, counted as of 6 December 2024, unless at least one third of the Parties to the Council of Europe's Bern Convention (17) object, in which case it will not enter into force. If fewer than one third of the Parties object, the decision will enter into force only for those Parties which have not objected.
37. Reminded the Contracting Parties that despite the change in the wolf's protection status, the rules of the Bern Convention still apply and need to be observed, notably Art 1(1), Art. 2, Art. 7 and Art. 9. The wolf populations need to be maintained at, or brought to, a level which corresponds to ecological and scientific requirements in accordance with Article 2. Their populations need to be kept out of danger and measures to be taken shall include the temporary or local prohibition of exploitation, as appropriate, in order to restore satisfactory population levels. Exceptions are only possible under the specific circumstances mentioned in Art.9 (1).
38. Asked Contracting Parties to continue reporting on exceptions for the wolf every two years in accordance with Article 9(2). The Standing Committee requested the Expert Group on Large Carnivores to closely monitor the population of the wolf, in close cooperation with the Large Carnivores Initiative for Europe, and to report to the Standing Committee after each meeting of the Expert Group.
39. Created a Working Group on exploring mechanisms to guide amendments to the appendices of the Bern Convention to reflect on a dedicated evidence based mechanism and criteria for granting or changing the protection status of a species (see the Terms of Reference of the Working Group on exploring mechanisms to guide amendments to the appendices of the Bern Convention in Appendix III of the list of decisions).

PART III – MONITORING OF SPECIES AND HABITATS

5. MONITORING OF SPECIES AND HABITATS

5.1. Conservation of Birds & IKB

The Standing Committee:

40. Welcomed further Parties' contributions to the IKB Scoreboard and stressed its importance for assessing the progress in combating illegal killing, taking and trade of wild birds and for enabling national governments to adapt their policies and practices to ensure the overall objective of eradicating IKB is achieved.
41. Took note of the joint Bern Convention IKB Focal Points and CMS MIKT meeting, where the Scoreboard results, the progress in the implementation of the Rome Strategic Plan, litigation and enforcement, technological advancements in tracing IKB were to be discussed.
42. Took note of the planned thematic scope of the meeting of the Group of Experts on the Conservation of Wild Birds, including lowering the negative impact of power lines and wind turbines on birds.

43. Regretted that the two meetings could not be held in Türkiye in 2024 and thanked all the stakeholders for their efforts to organise the meetings in 2024.
44. Took note of the call to Parties to host the joint meeting with the CMS MIKT on IKB to be held in 2025 and invited Contracting Parties to actively engage by participating at the meeting.

5.2. Action Plan for the Eradication of the Ruddy Duck

The Standing Committee:

45. Took note of the oral report of the expert meeting on the implementation of the Action Plan for the eradication of the Ruddy Duck in the Western Palearctic, 2021-2025, held online on 22nd November 2024.
46. Welcomed the progress in the eradication of the invasive Ruddy Duck in Europe, in light of the results presented during the meeting of the expert group on the species and the conclusions of the 2023 Progress Report on the Eradication of the Ruddy Duck *Oxyura jamaicensis* in the Western Palearctic on the implementation of the 2021–2025 action plan.
47. Agreed that considering 1) the current situation in the European countries which reported to the expert meeting, 2) the mobility of the species, 3) the growing efforts that the eradication of the last remnants of an introduced species supposes, the target of Ruddy Duck being functionally extinct in the wild in Europe will not be reached by 2025, end of the current action plan.
48. Considered that, in the light of these facts, more efforts should continue to be invested in the future with a follow-up Action Plan for the coming years.
49. Tasked the expert group to prepare a progress review of the implementation of the Action Plan for the eradication of the Ruddy Duck in Europe 2021–2025 and a draft revised Action Plan for the period 2026-2030.

5.3. Conservation of Large Carnivores

The Standing Committee:

50. Took note of the information presented regarding the involvement of the Bern Convention Secretariat in activities related to Large Carnivores: in the joint conference of the Alpine and Carpathian Conventions for the exchange of practices on management of large carnivores, which took place in March 2024 in Brdo pri Kranju, Slovenia, within the project LECA; in the “Challenges & opportunities for the conservation of reptiles and large carnivores during linear infrastructure development in South-East Europe” which took place in April 2024 in Kresna, Bulgaria; and in the “Transnational exchange platform for the management of large carnivores in the Dinaric-Balkan-Pindos region” which took place in June 2024 in Sofia, Bulgaria.
51. Took note of the CMS decision on listing the Balkan Lynx in Appendix I of CMS and Eurasian Lynx in Appendix II and expressed support for the cooperation of the Bern Convention and its Group of Experts on Large Carnivores with the IUCN SSC Cat Specialist Group in their work on developing guidelines, strategies or action plans for the conservation of the relevant Lynx sub-species.
52. Welcomed the preparations for the meeting of the Group of Experts on Large Carnivores in the first semester 2025, at which lynx protection will be discussed in cooperation with the IUCN and CMS, a.o., before presenting draft Conservation Strategies for the Carpathian Lynx and the Balkan Lynx to the Standing Committee for its initial consideration.
53. Encouraged all Contracting Parties of the Bern Convention to further develop cooperation for effective conservation, management and monitoring of transboundary populations of large carnivores in order to achieve the objectives of the Convention.

5.4. Pan-European Action Plan for the conservation of Sturgeons

Relevant documents: T-PVS (2024)07 – Draft recommendation on the assessment of the habitat of sturgeons/ on sturgeon population monitoring / on ex situ conservation measures for sturgeons
T-PVS(2024)16 – Technical guideline on habitat assessment
T-PVS(2024)17 – Technical guideline on population monitoring
T-PVS(2024)18 – Technical guideline on ex-situ conservation measures
T-PVS/PA(2024)05 – Report of the second meeting of the National Focal Points for the Pan-European Action Plan for sturgeons

The Standing Committee:

54. Was informed by the Chair of the national focal points, Ms. Salome Nozadze, of the outcomes of the second meeting of the Focal Points of Pan-European Action Plan for Sturgeons, which had taken place in-person on June 10-11 June 2024 in Strasbourg.
55. Took note of the findings of the mid-term evaluation of the implementation of the Pan-European Action Plan for Sturgeons.
56. Welcomed the technical guidelines supporting the effective implementation of the Pan-European Action Plan for the conservation of sturgeons and backed them up by adopting Recommendation No. 222 (2024) on the assessment of the habitat of sturgeons (Appendix IV), Recommendation No. 223 (2024) on sturgeon population monitoring (Appendix V) and Recommendation No. 224 (2024) on ex situ conservation measures for sturgeons (Appendix VI).
57. Invited range Contracting Parties to raise awareness about the guidelines and to encourage their application.
58. Instructed the Secretariat to enhance the visibility of and ensure accessibility to the guidelines.
59. Recommended that reference to these guidelines serve as a criterion in the development and funding of project proposals related to sturgeon conservation.

5.5. Amphibians and Reptiles and Invasive Alien Species (IAS)

The Standing Committee:

60. Was informed by its Chair of the outcome of the joint meeting held with the Chair of the Groups of Experts on Amphibians and Reptiles and the Chair of the Group of Experts on Invasive Alien Species to discuss possible synergies between the two Groups of Experts on issues of common interest. Recalling that the Group of Experts on Invasive Alien Species didn't meet for five years, it was suggested to organise such a meeting in 2025 in Strasbourg, depending on the Secretariat's capacity and possibly back-to-back with the Groups of Experts on Amphibians and Reptiles, with an overlapping part of the agenda and a field visit.

5.6. Conservation of Habitats

5.6.1. Emerald Network of Areas of Special Conservation Interest

Relevant document: T-PVS/PA(2024)09 – meeting report of the Group of Experts on Protected Areas and Ecological Networks

- a) Legal framework of the Emerald Network

Relevant document: T-PVS/PA(2024)11 – Draft recommendation on the further clarification of the obligations of Contracting Parties regarding the conservation of Emerald Network sites

- b) Targets of the post-2020 Emerald Network Strategic Workplan

Relevant document: T-PVS/PA(2024)05 – Revisited targets for the Emerald Network for the period to 2030

- c) Proposed revision of the Emerald Network Standard Data Form (SDF)

Relevant document: T-PVS/PA(2024)04 – Implications of and options for revising the Emerald Network Standard Data Form

- d) Draft updated list of adopted Emerald Network sites and draft updated list of candidate Emerald Network sites

Relevant document: T-PVS/PA(2024)18 – Draft updated list of Emerald Network candidate sites
T-PVS/PA(2024)19 – Draft updated list of Emerald Network adopted sites

The Standing Committee:

61. Took note of the outcomes of the 14th meeting of the Group of Experts on Protected Areas and Ecological Networks and thanked the authorities of Liechtenstein for hosting it.
62. Adopted with amendments Recommendation No. 225 (2024) on the further clarification of the obligations of Contracting Parties regarding the conservation of Emerald Network sites (Appendix VII).
63. Endorsed the proposed targets for the Emerald Network for the period to 2030 (Appendix VIII) consisting in the submission of updated and improved Emerald Network databases resulting in biogeographical evaluations, the improvement of the sufficiency index and the adoption and management of sites. It noted with regret the lack of new site designations and database updates in recent years in most Contracting Parties, and further encouraged Parties to be more ambitious in order to meet the targets on protected areas of the Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework.
64. Mandated the Secretariat, in relation with the Group of Experts on Protected Areas and Ecological Networks, to revise the Emerald Network Standard Data Form to keep it harmonised with the Natura 2000 Standard Data Form and to enable the development of the appropriate processes needed to designate Emerald Network sites in the future. A revised Emerald Network Standard Data Form should be presented to the 45th Standing Committee.
65. Welcomed the request of the authorities of Liechtenstein to adopt their two candidate Emerald Network sites and adopted the updated list of adopted Emerald Network sites and updated list of candidate Emerald Network sites (Appendix IX).
66. Instructed the Secretariat to identify ways to support the engaged actors and stakeholders at national level involved in the Emerald Network in the relevant Contracting Parties to ensure updated databases are submitted to the Bern Convention over the next couple of years.

5.6.2. European Diploma for Protected Area

Relevant document: T-PVS/DE(2024)12 – Report of the Group of Specialists on the European Diploma for Protected Areas

The Standing Committee:

67. Was informed by the Chair of the Group of Specialists, Mr Jan Plesnik, of the outcomes of the annual meeting of the Group of Specialists on the European Diploma for Protected Areas which had taken place in-person on 20-21 February 2024 in Strasbourg.
68. Welcomed the recommendation of the Group of Specialists on the European Diploma to renew the European Diploma of six areas following on-the-spot appraisal visits and the decision of the Committee of Ministers of June 2024 formally renewing the Diploma of these 6 areas.
69. Took note that the Secretariat followed up with areas requiring special attention: Wurzacher Ried Nature Reserve (Germany), Weltenburger Enge Nature Reserve (Germany), Krimml Waterfalls Natural Site (Austria) and Doñana National Park (Spain).
70. Welcomed the application of the Sierra Nevada National Park (Spain) for the European Diploma and took note that in 2024 an on-the-spot appraisal visit had been organised to the area, and that in the light of this visit, the application would be re-examined in 2025.
71. Took note of the on-the-spot appraisal visit to the Regional Park Gallipoli Cognato (Italy) to assess the opportunity to renew its European Diploma for the first time.
72. Welcomed the confirmation that Spain would host the celebration event organised within the frame of the 60th anniversary of the European Diploma provisionally scheduled on 21-22 May 2025 in Granada, and that the meeting would showcase good practices of interest to the community of the Diploma holding areas.
73. Took note of the state of preparation of the 60th anniversary of the European Diploma in particular the update of a publication and a communication and awareness raising campaign on the achievements of the European Diploma and its contribution to human well-being.

5.7. Reporting under Resolution No. 8 (2012) on the conservation status of species and habitats

Relevant document: T-PVS/PA(2024)10 – Report of the 5th meeting of the *Ad hoc* Working Group on Reporting
T-PVS/PA(2024)17 – Report of the 6th meeting of the *Ad hoc* Working Group on Reporting
T-PVS/PA(2024)14 – Reporting Format
T-PVS/PA(2024)15 – Checklists of Species and Habitats
T-PVS/PA(2024)12 – List of Invasive Alien Species
T-PVS/PA(2024)13 – Reporting guidelines – Explanatory notes
T-PVS/PA(2024)16 – Reporting guidelines – Concepts and definitions

The Standing Committee:

74. Welcomed the progress achieved by the *Ad hoc* Working Group on Reporting.
75. Endorsed the reporting format ([T-PVS/PA\(2024\)14](#)) and welcomed its alignment on the format of the reporting under Article 17 of the EU Habitats Directive. It acknowledged that a harmonised reporting for all Parties will allow measuring how well they comply with their obligations under the Convention.
76. Endorsed the Checklist of species and habitats ([T-PVS/PA\(2024\)15](#)) considered for the reporting, took note that bird species were excluded, that reporting on marine features would be optional and that only habitats with a 1:1 relationship with the EU Habitats Directive were included.
77. Endorsed the Guidelines on Explanatory Notes ([T-PVS/PA\(2024\)13](#)) and on Concepts and Definitions ([T-PVS/PA\(2024\)16](#)).
78. Endorsed the list of Invasive Alien Species considered as a possible threat to species and habitats protected by the Bern Convention included in the Checklist of species and habitats (Appendix X).
79. Thanked the European Environment Agency for its technical support and the adaptation of the delivery platform (Reportnet 3) to the specificities of the reporting under Resolution No. 8 (2012).
80. Mandated the Secretariat to draft, in liaison with the *Ad hoc* Working Group on Reporting, Terms of Reference of a full-fledged Group of Experts on Reporting for the consideration of the 45th Standing Committee.

PART IV – MONITORING OF SPECIFIC SITES AND POPULATIONS

6. SPECIFIC SITES AND POPULATIONS

6.1. Open Files

- **1986/08: Greece: Recommendation No. 9 (1987) on the protection of *Caretta caretta* in Laganas Bay, Zaynthos**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)50 - Government Report
T-PVS/Files(2024)51 - Complainant Report

The Standing Committee:

81. Took note of the reports of both parties and the NGO ARCHELON, and thanked both the authorities and MEDASSET, the complainant, for their presentations.
82. Noted some improvements reported by the authorities, the complainant and the NGO. These included increased signage and warden presence, a trend (over two consecutive years) of increased nesting, and the successful limitation of vehicles and horses on the beach, thanks to the placement of wooden poles.
83. Acknowledged also the improvements from the Greek government regarding the application of the principles of adapted management and the Bern Convention guidelines, as well as the effectiveness of applied protection measures demonstrated by the rising trend of nesting activities.
84. Regretted the persistence of some of the key concerns of the case brought forward by the complainant and the NGO. These included turtle stranding, the increased issuing of boat licenses leading to turtle spotting, the increasing uses of beaches and beach furniture, human presence on the nesting beach at night, delayed and partial application of roping to prevent human trampling of nests, light pollution, inconsistencies in the

application of management measures across the whole ZNMP, illegal developments despite court orders for demolition and environmental restoration, and illegal constructions despite fines.

85. Regarding the landfill in the ‘Skopos’ area, the Committee noted that it was the subject of a referral from the European Commission in 2023 (C-600/12) to the European Court of Justice for non-compliance. An Environmental Impact Assessment on its restoration is under public consultation, and the local Management Unit of NECCA/OFYPECA is currently formulating its opinion.
86. Acknowledged the recent developments regarding the penal follow-up on the road opening case between Gerakas and Daphne. The person concerned was convicted by the court of appeal for misdemeanours, and the subsequent appeal filed was rejected, thus rendering the decision final. Furthermore, that same landowner concerned was condemned in July 2024 by the Court of first instance in Zakynthos, but the decision was appealed and will be examined in the coming months.
87. Welcomed the recent progress reported on the file but noted the ongoing issues.
88. Decided to mandate an on-the-spot appraisal (together with the OSA in Thines Kiparissias). Noted that the file remains open and both parties were invited to report to the Bureau in Spring 2025.

➤ **1995/06: Cyprus: Akamas peninsula**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)XX - Government Report
 T-PVS/Files(2024)48 - Complainant Report
 T-PVS/Files(2024)80 – NGO ARCHELON Report

The Standing Committee:

89. Took note of the report from the Republic of Cyprus and thanked both of the parties for their presentations.
90. Noted the progress that represented the adoption of the Memorandum of Understanding (MoU), which involved an active role for the complainant in the protection of marine turtles. However, it regretted that no progress was reported on this initiative.
91. Took note of the concerns presented by the complainant, including the insufficient designation of Natura 2000 sites, and insufficient patrolling. Furthermore, the complainant was alarmed by the new Quarry Zone in the area of Androlikou adjacent to the Natura 2000 sites, which is currently pending.
92. Welcomed the prosecution of offenders concerning illegal restaurants around the beaches of Lara and Toxeftra, and that one of the court’s decisions on the dismantlement of a bar was implemented. However, it was informed by the complainant that illegal restaurants were still operating.
93. Noted the European Commission's (EC) intervention regarding its Reasoned Opinion of 13 March 2024 (INFR(2019)2303) against Cyprus for the inadequate management of Natura 2000 Network protected areas as SACs and SPAs are not adequately protected. Additionally, adequate conservation objectives and measures have not been established for the Akamas Peninsula. On the same day, (INFR(2021)2064) the EC referred Cyprus to the Court of Justice of the European Union for failing to designate sites of community importance (SCIs) as special areas of conservation (SACs) for the protected areas of the Natura 2000 Network and to establish the necessary conservation objectives and measures for these sites. It was noted that conservation objectives have been established for the Peninsula, but not conservation measures. The Committee requested to be informed of the follow-up given to this.
94. Expressed serious concern that after so many years, the majority of the thirteen points of [Recommendation No. 191 \(2016\)](#) had still not been fully followed-up by the authorities and that, according to interested actors, the main threats remain. The Committee asked the Cypriot authorities to step up efforts in implementing the Recommendation.
95. Noted that the file remains open, and both parties were invited to report to the Bureau in Spring 2025. The Committee encourages the government to use the points of the Recommendation as a basis for their reporting.

➤ **2010/05: Greece: Threats to marine turtles in Thines Kiparissias**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)46 - Government Report
T-PVS/Files(2024)47 - Complainant Report
T-PVS/Files(2024)81 – NGO ARCHELON Report

The Standing Committee:

96. Took note of the reports provided by both parties and the NGO ARCHELON, and thanked both the authorities and MEDASSET, the complainant, for their presentation.
97. Recognised the Greek Government's commitment to implementing [Recommendation No. 174 \(2014\)](#), and to finalising the Management Plan for Kyparissia Bay. The Committee also acknowledged the Government's commitment to making use of the adopted guidance tool on the conservation of sea turtles nesting sites.
98. Noted data suggesting the number of reproductive adults now exceeds conservation targets set in national legislation in 2023, and welcomed the progress being made in this area.
99. Recognised that other positive steps are being taken including the completion of the study on regulation and limitation of anthropogenic within the protected area, the hiring of personnel to reinforce patrols and surveillance, the placement of informative signs on the nesting beaches, and the removal of a canteen in the 'Vounaki' site.
100. Noted also the completion and findings of the assessment on potential implications of constructions and roads in the protected area, published in November, following a meeting with the European Commission in April 2024. The Committee also acknowledged that a Joint Ministerial Decision had been issued in April 2024 aimed at setting terms and restrictions in highly protected beaches and coasts, including the Natura-2000 site.
101. Regretted the persistence however, of key concerns brought forward by the complainant and ARCHELON, demonstrating failure to fully implement [Recommendation No. 174 \(2014\)](#). These concerns include vehicle activity on the nesting beaches, the presence of invasive species, sand dune destruction due to agricultural use, light pollution, poor beach equipment management, construction in the protected area, and a lack of action being taken by the authorities to prevent human activity in protected areas. The Committee also noted concerns raised by the complainant on the delay of the Special Environmental Study including the Thines Kiparissias site, due to be completed in October 2021.
102. Urged the Greek Government to adhere to a full and meaningful implementation of [Recommendation No. 174 \(2014\)](#), along with enforcing the Presidential Decree regulations. The Committee strongly encouraged the authorities to finalise and implement the Management Plan for the protected area, covering unresolved issues not addressed in the P.D regulations. The Committee also encouraged prompt implementation of proposed measures following the completion of the study on regulation and limitation of anthropogenic within the protected area and awaited deliverables of the Monitoring and Assessment Project on the conservation status of species and habitats in Greece, due in 2025. The Standing Committee requested to be informed about progress in the implementation of the above recommendations and share the study on regulation and limitation of anthropogenic impacts within the protected area after its adoption by the competent authority.
103. Decided to mandate an on-the-spot appraisal (together with the OSA in Laganas Bay, Zakynthos). Noted that the file remains open and both parties were invited to report to the Bureau in Spring 2025.

➤ **2012/09: Türkiye: Presumed degradation of nesting beaches in Fethiye and Patara SPAs**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)69 - Government Report
T-PVS/Files(2024)49 - Complainant Report

The Standing Committee:

104. Took note of the reports by both parties and thanked them for their presentations.

105. Invited the Turkish Government to pursue their efforts to implement Recommendation [No. 182 \(2015\)](#) and [No. 183 \(2015\)](#) and welcomed both the initiation of sea turtle monitoring and conservation studies, and conservation management plan studies.
106. Also recognised that some improvements have been made, although noted that these are primarily limited to the Patara Main Beach, while other areas are neglected and conservation issues affecting the nesting beaches remained.
107. Regretted the persistence of a large number of key concerns brought forward by the complainant including construction in protected areas, failure to remove illegal facilities, poor management of beach furniture, light pollution, marine violations, camping in restricted areas, horse riding and vehicle activity on the beach, beach litter, inadequate enforcement of fines, and inadequate implementation of conservation measures.
108. Urged the Turkish Government to finalise the Management Plan for Patara, to report on the findings of the sea turtle monitoring and conservation and management plan studies, to maintain adherence to the Recommendations and continue their implementation without delay.
109. Noted that the file remains open. Both parties were invited to report to the Bureau in Spring 2025.

➤ **2013/01: North Macedonia: Hydro power development within the territory of the Mavrovo National Park**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)62 - Government Report
T-PVS/Files(2024)61 - Complainant Report

The Standing Committee:

110. Thanked the representatives of the government and the complainant for their contributions but regretted that no reports were provided by the government.
111. Recalled that urgent progress is needed regarding certain areas of [Recommendation No. 211 \(2021\)](#), as expressed by the Standing Committee in December 2023 and reiterated by the complainant.
112. Took note from the complainant that there was still no ban on hydropower in the draft Water Law, contrary to what is required by international standards. The New Nature Law is still under preparation and consultations are expected in 2025, this could constitute an advancement.
113. Noted that in November 2024 the Government extended the concession contract for several SHPP, one of them in the Shar Mountain NP, although the contracts have expired. Regarding the two SHPP concessions in Mavrovo that were cancelled in February 2023, the decision is still not in effect as the contracts have not been cancelled. Lastly, concerning SHPP Ribnicka, the concession had not been revoked and no process has been initiated in that sense.
114. Was concerned that there were no significant updates since the last report concerning the proclamation of Mavrovo NP. The zoning has still not been finalised, and no work has started on the Management Plan. Regarding the study for the revalorisation of the NP noted that nothing has been reported since the public hearings last June 2024 with the stakeholders. Furthermore, regarding the Lynx Action Plan, no progress has been made, and no state funding is available.
115. Stressed the importance for the national authorities to apply [Recommendation No. 211\(2021\)](#) and to respect its international reporting under the Bern Convention, as well as to further reinforce cooperation between State authorities, civil society organisations, and stakeholder groups. However, it welcomed that cooperation between the parties was enhanced through informal meetings.
116. Took note of the remarks of the European Commission (EC) on the inadequacy of the legislation with EU environmental law as well as the negative impacts on other sectors such as infrastructure or democratic participation. The EC stressed the importance of such compliance for EU accession.
117. In light of the ongoing urgent situation, the Standing Committee asked for progress reports to be provided at the Spring Bureau in 2025, in which the government is asked to use the basis of the 13 points of [Recommendation No. 211 \(2021\)](#). It also proposed to hold a coordination meeting with the government of North Macedonia to discuss the implementation of the recommendation. The File remains open.

➤ **2016/04: Montenegro: Development of a commercial project in Skadar Lake National Park and candidate Emerald site**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)55 - Government Report
T-PVS/Files(2024)75 - Complainant Report

The Standing Committee:

118. Thanked the authorities and the complainant for their presentations on the implementation of [Recommendation No. 201 \(2018\)](#).
119. Took note of the positive ongoing work and reiterated the request of the Bureau to the authorities to provide a timeline for the finalisation of the Special Purpose Spatial Plan for the Skadar Lake National Park and the preparation of deriving spatial planning documents.
120. Welcomed the efforts for improving the enforcement of existing laws.
121. Encouraged the authorities to update their Emerald Network database in the light of the new data available and to submit it to the Secretariat of the Bern Convention. The meeting of the Group of Experts on Protected Areas and Ecological Networks hosted by Montenegro in 2025 could be a timely occasion for delivering updated data on the Emerald Network.
122. Took note of the information of the complainant that still little meaningful progress in the implementation of [Recommendation No. 201 \(2018\)](#) had been accomplished and that the revocation of the building permits in the State Location Study "Mihailovići" was subject to a political decision.
123. Announced that the file remains open and both parties were requested to provide updates for the Autumn Bureau meeting in 2025. Both parties should use the 12 points of [Recommendation No. 201 \(2018\)](#) as the basis for their reporting.

➤ **2016/05: Albania: Presumed negative impact of developments on the Vjosa river including hydro-power plant development and Vlora International Airport**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)13 - Government Report
T-PVS/Files(2024)14 - Complainant Report

The Standing Committee:

124. Extended its gratitude to the authorities and the complainant for their comprehensive presentations on the implementation of [Recommendation No. 219 \(2023\)](#).
125. Applauded the Albanian government for suspending work on the water supply project in the Himara municipality, following the guidance provided by IUCN expert, and including local communities in discussions and decision-making processes.
126. Expressed nevertheless its strong regret that the construction of the airport continued despite the clear provisions of [Recommendation No. 219 \(2023\)](#) and repeated calls from the Bureau to suspend construction until a new and sufficient Environmental Impact Assessment (EIA) procedure and the proper evaluation of environmental impacts have been conducted.
127. Expressed furthermore deep concern that the new law on protected areas may conflict with the principles and obligations enshrined in the Bern Convention, potentially facilitating violations of its provisions. The Committee urged reconsideration to ensure compliance with the Convention.
128. Regretted the decision of the Council of Ministers to authorise the additional activities in the protected landscapes and the removal of the zonation, as this will pose significant threats to biodiversity protection. As the decision came from the new law on protected areas, the Committee urged immediate reconsideration of this decision as well and requested the parties to report on the relevant court decisions.
129. With reference to the Bureau's decision from its September 2024 meeting, requested concrete data on measures to mitigate the environmental impacts of the ongoing airport construction and related developments. It urged the submission of specific, actionable mitigation plans addressing these concerns.
130. Requested an update on the management plan for the area. This update should include detailed information about the plan's contents and the measures to ensure its effective implementation to safeguard the environment.
131. Sought clarification on how the precautionary principles were applied to current and future development activities, with a focus on minimising environmental risks and ensuring long-term ecological sustainability.

132. Encouraged the authorities to actively engage with civil society and other relevant stakeholders to advance the implementation of [Recommendation No. 219 \(2023\)](#).
133. Encouraged the authorities to engage with and include civil society and other relevant stakeholders in the wildlife monitoring of the area.
134. Reaffirmed its commitment to offering continued support and expertise to all parties.
135. Announced that the file remained open and, due to the urgency of the matter, requested of both parties to provide updates for the Spring Bureau meeting in 2025. It encouraged the parties to use the 11 points of [Recommendation No. 219 \(2023\)](#) as the basis for their reporting.

➤ **2017/02: North Macedonia: Negative impacts to Lake Ohrid and Galichica National Park candidate Emerald Sites due to infrastructures developments**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)09 - Government Report
T-PVS/Files(2024)10 - Complainant Report

The Standing Committee:

136. Thanked the representatives of the government and the complainant for their contributions but regretted that no reports had been provided by the government.
137. Was concerned about the continued non-transparency of legislative processes, the legalisation of illegal constructions, new illegal developments, and increased urbanisation of the site. It is especially worried by the development of an urban complex within the RAMSAR site Studenchiste Marsh and the start of construction, in April 2024, of a new hotel complex based on urban plans dating back to 2007 and carried out without a legally binding EIA.
138. Welcomed the information provided by the complainant regarding the Law on the proclamation of Lake Ohrid as a Monument of Nature, and the Law on the proclamation of Studenchiste Marsh as a Park of Nature. Indeed, following a petition filed by the complainant in August 2024, the relevant Assembly Commission decided to halt the process and align the laws with the Bern Convention and the OSA conducted in 2023. However, there has been no action since.
139. Noted as encouraging that some financial support had been allocated for projects monitoring habitats and species as well as the development of sustainable tourism.
140. Stressed the importance for national authorities to urgently implement the Recommendation and respect its international reporting obligations under the Bern Convention as well as to reinforce cooperation between the central government and municipal governments.
141. Due to the ongoing and worsening situation of some aspects, the Standing Committee asked for progress reports for the Spring Bureau in 2025. The government was asked to use [Recommendation No. 221 \(2023\)](#) as a basis for their reports. Furthermore, the term “alleged” was suppressed from the title of the case file. The File remains open.

➤ **2019/05: Türkiye: Habitat destruction in Mersin Anamur Beach – on the spot appraisal (OSA)**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)31 - Government Report
T-PVS/Files(2024)06 - Complainant Report
T-PVS/Inf (2024)13 – Report of the on-the-spot appraisal
T-PVS(2024)15 – Draft Recommendation on Mersin Anamur Beach

The Standing Committee:

142. Thanked both parties for their reports and contribution to the on-the-spot appraisal (OSA) on 2-4 July 2024, the results of which were positively evaluated by the different stakeholders.
143. Regretted that some of the issues discussed at the OSA did not seem to evolve since and that some new negative developments occurred.
144. Encouraged cooperation of all relevant stakeholders in restoring and preserving the habitats of the three turtle species concerned: the Loggerhead sea turtle (*Caretta caretta*), Green sea turtles (*Chelonia mydas*) and Nile soft-shelled turtles (*Trionyx triunguis*).
145. Thanked the independent consultant, Dr Alan Rees, for his involvement in the OSA and his report with conclusions, recommendations and a draft monitoring plan.

146. Unanimously adopted Recommendation No. 226 (2024) (T-PVS(2024)15) on Mersin Anamur Beach (Türkiye), available in Appendix XI.
147. Requested both parties to provide their update reports to the Bureau for its meeting in Spring 2025.

➤ **2020/09: Bosnia and Herzegovina: Possible negative impact of hydro-power plant development on the Neretva River**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)07 - Government Report
T-PVS/Files(2024)21 - Complainant Report

The Standing Committee:

148. Thanked both parties for their reports.
149. Regretted that the construction of the HPP Ulog was finalised and the reservoir was filled. Invited the authorities to consider mitigation measures related to the construction and functioning of Ulog HPP.
150. Noted with concern and the construction of the Upper Horizons HPP scheme continued, as a priority project for the Republika Srpska authorities.
151. Acknowledged the rejected and pending lawsuits filed against construction permits issued for HPP Dabar and the pending case in relation to access to information related to it.
152. Reiterated the call of the 43rd Standing Committee for the authorities of Bosnia and Herzegovina to respect and implement the [Recommendation No. 217 \(2022\)](#), including by cancelling concessions for the hydroelectric system Gornja Neretva, and halting other planned HPP projects such as the Upper Horizons project, until the valuable Gornja Neretva area has received an appropriate nature protection.
153. Appreciated the readiness of the authorities of Bosnia and Herzegovina to fulfil the obligations towards the Bern Convention and invited them to strengthen the cooperation between the relevant entities and with civil society.
154. Proposed to also hold a coordination meeting with the authorities of Bosnia and Herzegovina to discuss the implementation of the [Recommendation No. 217 \(2022\)](#).
155. Announced that the file remains an open file and invited both parties to send progress reports to the Spring Bureau in 2025.

6.2. Possible Files

➤ **2001/4 - Bulgaria: Motorway through the Kresna Gorge**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)34 - Government Report
T-PVS/Files(2024)35 - Complainant Report

The Standing Committee:

156. Thanked the authorities of Bulgaria and the complainant “Save Kresna Gorge” coalition for their oral presentations, and for their written reports sent throughout the year.
157. Welcomed the information that the [Technical Workshop](#) which was called for by [Recommendation 212 \(2021\)](#) was held on 22-24 April 2024 in the town of Sandanski with a field visit to the Kresna Gorge. It noted that the workshop went well, with both parties demonstrating a constructive spirit, and that [joint conclusions](#) were approved by the participants in the workshop.
158. Took note of the agreed way forward reached between the Bulgarian authorities and the European Commission to make progress on the project without any delay and, in particular, to start the construction of the Eastern lane, going from Kulata to Sofia outside the gorge (as included in the G10.50 alternative). Following the principle of good faith and taking note of the consistent efforts of the Bulgarian authorities to align the Struma Motorway project with the recommendations of the Bern Convention, the Standing Committee recognised the call of the Bulgarian authorities on the need to balance the protection of species and habitats in the Kresna Gorge with vital socio-economic needs.
159. Took note of the position of the complainant that the construction of the Eastern lane can be considered as an important step to ease the pressure from traffic on species and habitats in the gorge and as a

prerequisite for the implementation of appropriate defragmentation and conservation measures on the existing road. It took note that the construction of the Eastern lane, going from Kulata to Sofia outside of the Kresna Gorge, as included in the Eastern G10.50 alternative, should start as soon as possible, after discussing the technical design of the bypass of Kresna town with the complainant with regard to the passing of the Vlahina River.

160. Noted that the Minister of Environment and Water issued, on 11 June 2024, an EIA/AA screening Decision No 5-PR/2024, which concluded that there was no need for a new Environmental Impact Assessment (EIA) to be carried out for the modifications of the project, which, according to the authorities, was unlikely to have a significant negative impact on the environment and natural habitats, populations and habitats species subject to conservation in the protected site.
161. Recognised that the maintenance and adaptation of existing culverts and the road safety measures on the existing road through the Kresna Gorge are necessary to minimise mortality of protected species but also to ensure that there are no deadly traffic accidents. The Standing Committee took note of the information that there is a Contract signed for their implementation and supported the proposal that the Road Infrastructure Agency, the Ministry of Environment and Water and the complainant review the measures and, if necessary, adapt them before implementation.
162. Also took note of the complainant's concerns with regard to the construction of the Western lane from Sofia to Kulata. The Standing Committee urged the Bulgarian authorities to focus on finding technically feasible routes for this lane outside the Kresna Gorge. The Committee urged the Bulgarian Authorities to reformulate the current ToR (for identifying a complementing road to the Struma Motorway) to focus on how the second lane of the Motorway (from Sofia to Kulata) can be constructed (phased) next to the Eastern lane (Kulata-Sofia) with effective mitigation measures to avoid adverse impact on the integrity of the sites and leave the existing E79 and the bypass of Kresna town as a complementary road. The ToR should also include a competent environmental team to perform environmental studies in parallel with the technical design. The studies and future EIA procedure must be implemented as soon as possible and must not consider the existing road as the Western lane of the planned Struma Motorway from Sofia to Kulata. The construction of a western lane next to the eastern will further decrease the pressure inside the gorge.
163. Invited the parties to jointly elaborate a roadmap for the implementation of the project respecting the timelines under the TEN-T Regulation (by 2030), and the Bulgarian authorities to take a legally binding commitment to enact it.
164. Called on all parties, including the NGO complainants and the European Commission, to give their utmost support to the implementation of this decision.
165. Expected that the European Commission will continue to monitor the development of the project.
166. Noted that the file remained possible, and that both parties were invited to send progress reports to the Spring Bureau in 2025 with information on the implantation of the described way forward.

➤ **2020/4: Armenia: The Amulsar gold mine project and its impacts on Emerald Network sites**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)67 - Government Report
T-PVS/Files(2024)16 - Complainant Report

The Standing Committee:

167. Thanked both parties for their presentations.

Regarding the Amulsar gold mine:

168. Took note of the contradictory information provided by the authorities and the complainant regarding the operation of the gold mine. While the authorities stated that the works at the mine had been stopped in 2018, according to the complainant the commencement of operations of the mine had been announced for 2025.
169. Requested the authorities to ensure a new Environmental Impact Assessment, which considers all the species and habitats present in the area.

170. Looked forward to the outcomes of the study carried out by the Scientific Centre of Zoology and Hydroecology aimed to assess the recent biodiversity findings in the area of Amulsar.

Regarding the revision process of the Emerald Network in Armenia:

171. Reiterated its concern regarding the process to drastically reduce the territory of the Emerald Network in Armenia and asked the authorities to include the complainant in the consultation process.

172. Invited the authorities to swiftly revitalise the discussions concerning the Jermuk National Park within the frame of the "Biodiversity and Sustainable Local Development in Armenia" project funded by the KFW Development Bank.

173. Took note of the request of the complainant to mandate an on-the-spot appraisal, however due to ongoing processes decided to postpone the decision to 2025.

174. Announced that the File remained Possible, and both parties were invited to send progress reports to the Spring Bureau in 2025 with information on the two separate issues of the Amulsar gold mine, and the revision of the candidate Emerald Network sites in Armenia.

➤ **2022/03: Norway: Wolf culling policy**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)41 - Government Report
T-PVS/Files(2024)63 - Complainant Report

The Standing Committee:

175. Expressed strong concern with the extremely restricted population target in spite of the vulnerable status of the Scandinavian population of *Canis lupus*, and the species being listed as "critically endangered" (CR) on the Norwegian Red List of Species in 2021, due to the small number of animals and a very high inbreeding coefficient.

176. Stressed that considering lethal prevention measures a norm, on the grounds of „overriding public interests“, where alternative means are not exhausted, is contrary to the Bern Convention Article 9 regardless of the status of protection of the species, especially if practiced also within the wolf management zone as small as 5% of the national territory, where the presence of the species is meant to be prioritised.

177. Called upon the government of Norway to abstain from culling entire wolf packs and territory-marking pairs in the wolf zone, so as to allow the population to recover to a more satisfactory conservation status and ensure its long-term survival and viability, as well as its positive impact on the ecosystem as a whole.

178. Invited the government of Norway to prioritise proven, non-lethal measures of damage reduction and conflict mitigation, and to step up the promotion of long-term co-existence between humans and wolves based on the available best practice. This would contribute to meeting the goals and targets agreed upon in the Kunming-Montreal Biodiversity Framework, and in the Vision and the Strategic Plan for the Bern Convention for the period to 2030.

179. Considering all the elements brought to its attention, elevated the status of the complaint to an **Open File** and invited both parties to send progress reports to the Spring Bureau in 2025.

➤ **2022/06: Serbia: Possible negative impact of mining activities in Bosilegrad and in the Homolje Mt region**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)22 - Government Report
T-PVS/Files(2024)23 - Complainant Report

The Standing Committee:

180. Thanked both parties for their reports and presentations.

181. Was concerned about the irregularities observed near both mines and their alleged impact on protected flora, fauna and the habitats around and downstream from the mines, in particular the water pollution and the illegal use of local water bodies, which require close and regular monitoring and an adequate assessment of the impact on species and habitats.

182. Called on the authorities to prevent SLAPPS, smear campaigns and guarantee a fair treatment for environmental defenders and further enhancing possibilities of public participation.

183. Called on the Government of the Republic of Serbia to pursue close cooperation with the Bulgarian authorities, in view of a high risk of transboundary heavy pollution of water. Expressed interest in the results of the cooperation in the framework of the Espoo Convention.
184. Urged the authorities to reject proposals for resuming and expanding mining activities in fragile natural environments and to adequately assess the already existing, as well as potential negative impact on protected species and habitats. Stressed that the Bern Convention Secretariat proposed to focus on minimising the negative impact of mining on biodiversity, aimed at sharing of expertise and providing assistance to the parties. Encouraged the authorities to engage in a possible event on this matter.
185. In view of the already stated negative impact and allegedly high risk of further severe, transboundary consequences of the mining, from exploration, to extraction, to processing activities, announced the complaint remains a possible file and requested both parties to provide their update reports to the Bureau for its meeting in Spring 2025.

➤ **2023/03: Switzerland: New wolf culling policy**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)68 - Government Report
T-PVS/Files(2024)70 - Complainant Report

The Standing Committee:

186. Thanked both parties for their reports and presentations.
187. Expressed strong concern about the new wolf culling policy posing a risk of a large scale, culling of – theoretically up to 65% of the population, the minimum threshold being currently fixed at 12 packs, as well as its concern for the pack whose territory contains the Swiss National Park.
188. Reminded the authorities that, if the decision of the Standing Committee on downgrading the protection status of the wolf comes into force, following the 3-month period after its adoption, the provisions of the Bern Convention still apply and need to be observed, notably Art 1(1), Art. 2, Art. 7 and Art. 9. The wolf populations need to be maintained at, or brought to, a level which corresponds to ecological and scientific requirements in accordance with Article 2. The populations need to be kept out of danger and measures to be taken shall include the temporary or local prohibition of exploitation, as appropriate, in order to restore satisfactory population levels. Exceptions are only possible under the specific circumstances mentioned in Art.9 (1).
189. Stressed that sound knowledge, based on the best available scientific findings, should be considered in devising wolf management policy. The current minimum population threshold of 12 wolf packs is far below the threshold recommended for the Alpine region.
190. In terms of managing the wolf population, recognised the distinct, complementary roles of the federal government, responsible for the compliance with the provisions of the Bern Convention, and cantonal authorities, in charge of implementing the wolf management policy. Stressed that the consistency of the overall approach had to be safeguarded.
191. Strongly encouraged further investment into livestock protection measures, as a proven method of limiting depredation, and efforts in promoting coexistence with the wolf, leading to an increase in the social acceptance of the species.
192. In view of the facts presented by both the complainant and the authorities, and regardless of the species protection status being “protected” or “strictly protected”, elevated the complaint to an **Open File** and invited both parties to send their progress reports for consideration by the Spring Bureau in 2025.

6.3. Complaint on stand-by

➤ **2021/07: Serbia: Alleged threat to fauna species and protected sites due to the proposed construction of a lithium mine in the Jadar River Valley**

Relevant documents: T-PVS/Files(2024)57 - Government Report
T-PVS/Files(2024)54 - Complainant Report

The Standing Committee:

193. Thanked the authorities and the complainants for their reports and presentations.

194. Noted that, as confirmed by the EIA request submitted by the company, several protected species of flora and fauna, including some listed in the Bern Convention Annexes, as well as water quality and soil may be heavily impacted by the mining project. Concluded that no protected areas are in the immediate vicinity of the proposed project location.
195. Acknowledged swift developments related to the preparatory process leading to creation of the underground mine of the jadarite ore, in the context of increasing importance of lithium for achieving climate neutrality and energy sufficiency.
196. Noted the existing legal framework safeguarding the assessment of the environmental impact of such projects and requested information on the results of the environmental assessments in progress and further developments in relation to the project, including estimated risk of a spill, contingency plan with envisaged prevention and mitigation measures, also bearing in mind the potential transboundary impact of the extraction and processing of the lithium ore.
197. Expressed concern with the limited scope of public engagement in the decision-making process and strong social tensions around the project and encouraged the authorities to engage with researchers, activists and civil society at large.
198. Stressed that the Bern Convention Secretariat proposed to focus on minimising the negative impact of mining on biodiversity, aimed at sharing of expertise and providing assistance to the parties. Encouraged the authorities to engage in a possible event on this matter.
199. Decided to maintain the case-file on stand-by and requested both parties to submit their update reports for the Bureau meeting in June/July.

6.4. Follow-up of previous complaints and Recommendations

➤ **Recommendation No. 169 (2013) on the Rhone streber (Zingel asper) in the Doubs (France) and in the canton of Jura (Switzerland) in the framework of a case-file on stand-by 2011/05: France / Switzerland**

Relevant document: T-PVS/Files(2024)82 – French Government Report
T-PVS/Files(2024)79f – Swiss Government Report
T-PVS/Files(2024)76f – Complainant Report
T-PVS/Files(2024)77f – Complainant Report

The Standing Committee:

200. Welcomed the progress presented in the implementation of [Recommendation No. 169 \(2013\)](#) and thanked the authorities and NGOs for their commitment. It specifically welcomed the prolongation of the Swiss Action plan on the Doubs until 2030. However, it noted with great concern that to date, the measures implemented have not enabled the Apron population to recover.
201. Called on the authorities to pursue their actions and follow up on previous recommendations, in particular:
  - The Swiss authorities to organise the planned agricultural seminar without further delay;
  - The French and Swiss authorities to increase their collaboration, further advance in the research on the key threats responsible for the current conservation status of the Rhone Streber and continue to work on suitable environmental conditions, including in relation to the negative impacts of agriculture and forestry, for the Apron and
  - to convene the binational “Water Quality” group in 2025 and continue its work with the effective participation of NGOs.
202. Took note of the complainants’ proposal to set up an expert group meeting on the genus Zingel, which encompassed several threatened species in Europe with a similar ecology, to exchange on the reasons for decline and look for possible ways to improve their situation.

203. Considered that the case-file should remain on stand-by with a continuation of the current two-year reporting cycle and invited the Contracting Parties and the complainants to report on the results of their efforts at the 46th Standing Committee meeting in 2026.

PART V – COOPERATION AND COMMUNICATION ACTIVITIES AND PROGRAMME OF WORK 2025

7. INTERNATIONAL COORDINATION WITH OTHER MEAs AND ORGANISATIONS

The Standing Committee:

204. Took note of the information provided by the Secretariat and expressed its appreciation of the continued international cooperation developed throughout the year with other MEAs and organisations such as the African-Eurasian Migratory Waterbird Agreement (AEWA), Birdlife international, the Convention on Biological Diversity (CBD), the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES), the Convention on Migratory Species (CMS), the European Commission, Infrastructure and Ecology Network Europe (IENE), the International Union for the Conservation of Nature (IUCN), the Ramsar Convention, the United Nations' Environment Programme World Conservation Monitoring Centre (UNEP-WCMC), the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation World Heritage Centre (UNESCO WHC) and Wildfowl and Wetlands Trust (WWT). It thanked more particularly the European Environment Agency (EEA) which offered to cover the resource needs for the transition from Reportnet 2 to Reportnet 3 of the reporting under Resolution No. 8 (2012) and Emerald data submission which saved the Bern Convention budget tens of thousands of euros.

8. DRAFT PROGRAMME OF ACTIVITIES AND BUDGET FOR 2025-2026

Relevant documents: T-PVS(2024)09– Draft Programme of Activities and budget for 2025-2026

The Standing Committee:

205. Welcomed that the increase of the allocation of the Ordinary Budget adopted in 2024 had been reconducted by the Committee of Ministers in 2025.
206. Was informed of the two-year programme of activities ([T-PVS\(2024\)09](#)) and took note that over the next biennium the European Diploma for Protected Areas would celebrate its 60th anniversary; that the reporting under Resolution No. 8 (2012) on the conservation status of species and habitats would mobilise significant resources; that strengthened communication with youth organisations and the design of cooperation activities aimed to support Contracting Parties to resolve or prevent case-files had been planned.
207. Revised the provisional calendar of meetings (Appendix XII) to maximise efficiency and help the Secretariat prioritise human and financial resources.
208. Invited Parties interested in hosting Groups of Experts in 2025 to inform the Secretariat.
209. Invited the Secretariat to consider adding the objectives and expected outcomes of the meetings when preparing the calendar of the meetings in the future.

9. STATES TO BE INVITED AS OBSERVERS TO THE 45TH MEETING

The Standing Committee:

210. Decided unanimously to invite the following States to attend its 45th meeting: San Marino, Egypt, the Holy See and Jordan.

PART VI – OTHER ITEMS

10. ELECTION OF CHAIR, VICE-CHAIR AND BUREAU MEMBERS

The Standing Committee:

211. In accordance with Article 18(e) of the Rules of Procedure, elected:

➤ Mr Carl Amirgulashvili (Georgia) as Chair;

➤ Mr Claude Origer (Luxembourg) as Vice-Chair;

➤ Mr Burak Tatar (Türkiye) as Bureau member;

➤ Mr Charles-Henri de Barsac (France) as Bureau member, pending a formal nomination is received by the Secretariat by 31 January 2025. It unanimously agreed to deviate exceptionally for its Rules of Procedures to fulfill all the positions of the Bureau and enable its optimal functioning.

212. Acknowledged, according to Rule 19 of the Rules of Procedure, the automatic nomination of the previous Chair, Ms Merike Linnamägi (Estonia) as a Bureau member.

11. DATE AND PLACE OF THE 45TH MEETING

The Standing Committee:

213. Agreed to hold its next meeting during the week of 8 December 2025 in Strasbourg (exact format of the meeting to be decided).

12. ADOPTION OF THE MAIN DECISIONS OF THE MEETING

The Standing Committee:

214. Adopted document T-PVS(2024)Misc.

13. CLOSING OF THE MEETING

The Standing Committee:

215. Closed the meeting.

Adopted texts

Appendix I: Agenda of the 44th Standing Committee to the Bern Convention

Appendix II: Terms of reference of the Working Group on exploring sustainable financing options for the Bern Convention

Appendix III: Terms of Reference of the Working Group on exploring mechanisms to guide amendments to the appendices of the Bern Convention

Appendix IV: Recommendation No. 222 (2024) of the Standing Committee on the assessment of the habitat of sturgeons

Appendix V: Recommendation No. 223 (2024) of the Standing Committee on sturgeon population monitoring

Appendix VI: Recommendation No. 224 (2024) of the Standing Committee on *ex situ* conservation measures for sturgeons

Appendix VII: Recommendation No. 225 (2024) of the Standing Committee on the further clarification of the obligations of Contracting Parties regarding the conservation of Emerald Network sites

Appendix VIII: Targets for the Emerald Network for the period to 2030

Appendix IX: Updated lists of candidate and adopted Emerald Network sites

Appendix X: List of Invasive Alien Species considered for the reporting under Resolution No. 8 (2012)

Appendix XI: Recommendation No. 226 (2024) of the Standing Committee on Mersin Anamur Beach

Appendix XII: Provisional calendar of meetings

Appendix I
- Agenda -
- T-PVS/Agenda(2024)13 -

PART I – OPENING

- 1. OPENING OF THE MEETING AND ADOPTION OF THE AGENDA**
- 2. CHAIRPERSON'S REPORT AND COMMUNICATIONS FROM THE DELEGATIONS AND FROM THE SECRETARIAT**

- 2.1. Follow up to the Summit of the Heads of State and Government of the Council of Europe on 16-17 May 2023 in Reykjavík, Iceland**

2.1.1. Creation of the Department on the Reykjavík process and the environment / Directorate of social rights, health and environment

2.1.2. Involvement of the Bern Convention in the Reykjavík process

2.1.3. Ad hoc Multidisciplinary Group on the Environment (GME)

[GME(2024)1 – Terms of Reference of the Ad hoc Multidisciplinary Group on the Environment (GME)]
[GME(2024)AR1 – Abridged report of the 1st meeting of the GME]

- 3. FINANCING AND STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE BERN CONVENTION**

- 3.1. Financing of the Bern Convention**

[T-PVS(2024)13 – Report of the 7th meeting of the ad hoc Drafting group of an Amending Protocol]
[T-PVS(2024)10 - Fourth draft Protocol amending the Bern Convention]
[T-PVS/Inf(2024)19- The Bern Convention financial situation]

- 3.2. Voluntary contributions received in 2024: state of play**

[T-PVS/Inf(2024)08Rev - Table of the voluntary contributions received]

- 3.3. Vision and Strategic Plan for the Bern Convention for the period to 2030**

[T-PVS(2024)02 – Report of the 1st meeting of the Working Group overseeing the implementation of the Strategic Plan]
[T-PVS(2024)08 – Report of the 2nd meeting of the Working Group overseeing the implementation of the Strategic Plan]
[T-PVS(2024)12 - Operationalising the Strategic Plan's indicators – next steps]
[T-PVS(2024)14 – Compilation of the national voluntary updates on the Strategic Plan implementation]

PART II – MONITORING AND IMPLEMENTATION OF LEGAL ASPECTS

- 4. MONITORING OF THE IMPLEMENTATION OF THE LEGAL ASPECTS OF THE CONVENTION**

- 4.1. Biennial reports 2021-2022 concerning exceptions made to Articles 4, 5, 6, 7 or 8**

- 4.2. Proposal for amendment: Downlisting of the wolf (Canis lupus) from Appendix II to Appendix III of the Convention**

[T-PVS/Inf(2024)15 – Proposal by the European Union to amend Appendices II and III of the Bern Convention of the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats by moving the wolf (Canis lupus) from Appendix II to Appendix III]
[The Bern Convention and the protection of the wolf - FAQ]

PART III – MONITORING OF SPECIES AND HABITATS

- 5. MONITORING OF SPECIES AND HABITATS**

- 5.1. Conservation of Birds & IKB**

- 5.2. Action Plan for the Eradication of the Ruddy Duck**

5.3. Conservation of Large Carnivores

5.4. Pan-European Action Plan for the conservation of Sturgeons

[T-PVS(2024)07 - Draft recommendation on the assessment of the habitat of sturgeons / on sturgeon population monitoring / on ex situ conservation measures for sturgeons]

[T-PVS(2024)16 - Technical guideline on habitat assessment; T-PVS(2024)17 - Technical guideline on population monitoring; T-PVS(2024)18 - Technical guideline on ex-situ conservation measures]

[T-PVS(2024)05 – Report of the second meeting of the National Focal Points for the Pan-European Action Plan for Sturgeons]

5.5. Amphibians and Reptiles and Invasive Alien Species (IAS)

5.6. Conservation of Habitats

5.6.1. Emerald Network of Areas of Special Conservation Interest

[T-PVS/PA(2024)09 - meeting report of the Group of Experts on Protected Areas and Ecological Networks]

a) Legal framework of the Emerald Network

[T-PVS/PA(2024)11 - Draft recommendation on the further clarification of the obligations of Contracting Parties regarding the conservation of Emerald Network sites]

b) Targets of the post-2020 Emerald Network Strategic Workplan

[T-PVS/PA(2024)05 - Revisited targets for the Emerald Network for the period to 2030]

c) Proposed revision of the Emerald Network Standard Data Form (SDF)

[T-PVS/PA(2024)20 – Implications of and options for revising the Emerald Network Standard Data Form]

d) Draft updated list of adopted Emerald Network sites and draft updated list of candidate Emerald Network sites

[T-PVS/PA(2024)18 – Draft updated list of Emerald Network candidate sites]

[T-PVS/PA(2024)19 – Draft updated list of Emerald Network adopted sites]

5.6.2. European Diploma for Protected Area

[T-PVS/DE(2024)12 – Report of the Group of Specialists on the European Diploma for Protected Areas]

5.7. Reporting under Resolution No. 8 (2012) on the conservation status of species and habitats

[T-PVS/PA(2024)10 – Report of the 5th meeting of the Ad hoc Working Group on Reporting]

[T-PVS/PA(2024)17 – Report of the 6th meeting of the Ad hoc Working Group on Reporting]

[T-PVS/PA(2024)14 – Reporting format]

[T-PVS/PA(2024)15 rev Checklists of Species and Habitats]

[T-PVS/PA(2024)12 rev – List of Invasive Alien Species]

[T-PVS/PA(2024)13 – Reporting guidelines – Explanatory notes]

[T-PVS/PA(2024)16 – Reporting guidelines – Concepts and definitions]

PART IV – MONITORING OF SPECIFIC SITES AND POPULATIONS

6. SPECIFIC SITES AND POPULATIONS

6.1. Open Files

- 1986/08: Greece: Recommendation No. 9 (1987) on the protection of Caretta Caretta in Laganas bay, Zakynthos

[T-PVS/Files(2024)50– Government Report]

[T-PVS/Files(2024)51– Complainant Report]

[T-PVS/Files(2024)80– Archelon NGO Report]

- 1995/06: Cyprus: Akamas peninsula

[T-PVS/Files(2024)XX– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)48– Complainant Report]

- 2010/05: Greece: Threats to marine turtles in Thines Kiparissias

[T-PVS/Files(2024)46– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)47– Complainant Report]
[T-PVS/Files(2024)81– Archelon NGO Report]

- 2012/09: Türkiye: Presumed degradation of nesting beaches in Fethiye and Patara SPAs

[T-PVS/Files(2024)69– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)49– Complainant Report]

- 2013/01: North Macedonia: Hydro power development within the territory of the Mavrovo National Park

[T-PVS/Files(2024)62– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)61– Complainant Report]

- 2016/04: Montenegro: Development of a commercial project in Skadar Lake National Park and candidate Emerald site

[T-PVS/Files(2024)55– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)75– Complainant Report]

- 2016/05: Albania: Presumed negative impact of developments on the Vjosa river including hydro-power plant development and Vlora International Airport

[T-PVS/Files(2024)13– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)14– Complainant Report]

- 2017/02: North Macedonia: Alleged negative impacts to Lake Ohrid and Galichica National Park candidate Emerald Sites due to infrastructure developments

[T-PVS/Files(2024)09– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)10– Complainant Report]

- 2019/05: Türkiye: Habitat destruction in Mersin Anamur Beach - *on-the-spot appraisal (OSA)*

[T-PVS/Files(2024)31– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)06– Complainant Report]
[T-PVS/Inf(2024)13– Report of the on-the-spot appraisal]
[T-PVS(2024)15 - Draft Recommendation on the Mersin Anamur Beach]

- 2020/09: Bosnia and Herzegovina: Possible negative impact of hydro-power plant development on the Neretva River

[T-PVS/Files(2024)07– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)21– Complainant Report]

6.2. Possible Files

- 2001/04: Bulgaria: Motorway through the Kresna Gorge

[T-PVS/Files(2024)34– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)35– Complainant Report]

- 2020/04: Armenia: The Amulsar gold mine project and its impacts on Emerald Network sites

[T-PVS/Files(2024)67– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)16– Complainant Report]

- 2022/03: Norway: Wolf culling policy

[T-PVS/Files(2024)41– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)63– Complainant Report]

- 2022/06: Serbia: Possible negative impact of mining activities in Bosilegrad and in the Homolje Mt region

[T-PVS/Files(2024)22– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)23– Complainant Report]

- 2023/03: Switzerland: New wolf culling policy

*[T-PVS/Files(2024)68– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)70– Complainant Report]*

6.3. Complaint on stand-by

- 2021/07: Serbia: Alleged threat to fauna species and protected sites due to the proposed construction of a lithium mine in the Jadar River Valley

*[T-PVS/Files(2024)57– Government Report]
[T-PVS/Files(2024)54– Complainant Report]*

6.4. Follow-up of previous complaints and Recommendations

- Recommendation No. 169 (2013) on the Rhone streber (Zingel asper) in the Doubs (France) and in the canton of Jura (Switzerland) in the framework of a case-file on stand-by 2011/05: France / Switzerland

*T-PVS/Files(2024)79 – French Government Report
T-PVS/Files(2024)76 – Swiss Government Report
T-PVS/Files(2024)77 - Complainant Report*

PART V – COOPERATION AND COMMUNICATION ACTIVITIES AND PROGRAMME OF WORK 2025

7. INTERNATIONAL COORDINATION WITH OTHER MEAs AND ORGANISATIONS

8. PROGRAMME OF ACTIVITIES AND BUDGET FOR 2025-2026

[T-PVS(2024)09 – Draft Programme of activities and budget 2025 - 2026]

9. STATES TO BE INVITED AS OBSERVERS TO THE 45TH MEETING

PART VI – OTHER ITEMS

10. ELECTION OF CHAIR, VICE-CHAIR AND BUREAU MEMBERS

11. DATE AND PLACE OF THE 45TH MEETING

12. ADOPTION OF THE MAIN DECISIONS OF THE MEETING

13. CLOSING OF THE MEETING

DRAFT PLAN FOR DISCUSSION OF THE AGENDA¹

MORNINGS 9.00 am - 12.30 pm (CET)	AFTERNOONS 2.00 pm – 5.30 pm (CET)
Monday 2 December 2024	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. OPENING AND ADOPTION OF AGENDA 2. CHAIRPERSON'S REPORT AND COMMUNICATIONS FROM THE DELEGATIONS AND FROM THE SECRETARIAT 2.1 Follow up to the Summit of the Heads of State and Government of the Council of Europe on 16-17 May 2023 in Reykjavík, Iceland 3. FINANCING AND STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE BERN CONVENTION 3.1 Financing of the Bern Convention 3.2. Voluntary contributions received in 2024: state of play 3.3 Vision and Strategic Plan for the Bern Convention 4. MONITORING AND IMPLEMENTATION OF THE LEGAL ASPECTS OF THE CONVENTION 4.1. Biennial reports 2021/2022 concerning exceptions made to Articles 4, 5, 6, 7 or 8
Tuesday 3 December 2024	
<ol style="list-style-type: none"> 4.2. Proposal for amendment: Downlisting of the wolf (<i>Canis lupus</i>) from Appendix II to Appendix III of the Convention 5. MONITORING OF SPECIES AND HABITATS 5.1. Conservation of Birds & IKB 5.2. Action Plan for the Eradication of the Ruddy Duck 5.3. Conservation of Large Carnivores 5.4. Pan-European Action Plan for the conservation of Sturgeons 5.5. Amphibians and Reptiles and Invasive Alien Species (IAS) 	<ol style="list-style-type: none"> 5.6. Conservation of Habitats <i>5.6.1 Emerald Network of Areas of Special Conservation Interest</i> <i>5.6.2 European Diploma for Protected Areas</i> 5.7. Reporting under Resolution No. 8 (2012) on the conservation status of species and habitats 6. SPECIFIC SITES AND POPULATIONS 6.1. Open Files ➤ 2019/05: Türkiye: Habitat destruction in Mersin Anamur Beach - OSA ➤ 2012/09: Türkiye: Presumed degradation of nesting beaches in Fethiye and Patara SPAs

¹ Time slots are indicative only- certain agenda items may be reshuffled during the meeting when necessary.

MORNINGS 9.00 am - 12.30 pm (CET)	AFTERNOONS 2.00 pm – 5.30 pm (CET)
Wednesday 4 December 2024	
<p>6.1 Open Files (continued)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 2013/10: North Macedonia: Hydro power development within the territory of the Mavrovo National Park ➤ 2017/02: North Macedonia: Alleged negative impacts to Lake Ohrid and Galichica National Park candidate Emerald Sites due to infrastructure developments ➤ 2016/04: Montenegro: Development of a commercial project in Skadar Lake National Park and candidate Emerald site ➤ 1986/08: Greece: Recommendation No. 9 (1987) on the protection of Caretta Caretta in Laganas bay, Zakynthos ➤ 2010/05: Greece: threats to marine turtles in Thines Kiparissias ➤ 1995/06: Cyprus: Akamas peninsula 	<p>6.1 Open Files (continued)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 2016/05: Albania: Presumed negative impact of developments on the Vjosa river including hydro-power plant development and Vlora International Airport ➤ 2020/09: Bosnia and Herzegovina: Possible negative impact of hydro-power plant development on the Neretva river <p>6.2. Possible files</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 2020/04: Armenia: The Amulsar gold mine project and its impacts on Emerald Network sites ➤ 2022/06: Serbia: Possible negative impact of mining activities in Bosilegrad and in the Homolje Mt region <p>6.3. Complaint on stand-by</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 2021/07: Serbia: Alleged threat to fauna species and protected sites due to the proposed construction of a lithium mine in the Jadar River Valley
Thursday 5 December 2024	
<p>6.2. Possible files (continued)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 2022/03: Norway: Wolf culling policy ➤ 2023/03: Switzerland: New wolf culling policy ➤ 2001/04: Bulgaria: Motorway through the Kresna Gorge <p>6.4. Follow-up of previous complaints and Recommendations</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Recommendation No. 169 (2013) on the Rhone streber (Zingel asper) in the Doubs (France) and in the canton of Jura (Switzerland) in the framework of a case-file on stand-by 2011/5: France / Switzerland <p>7. INTERNATIONAL COORDINATION WITH OTHER MEAS AND ORGANISATIONS</p> <p>8. DRAFT PROGRAMME OF ACTIVITIES AND BUDGET FOR 2024</p>	<i>Possible continuation of unfinished business</i>
Friday 6 December 2024	
<p>9. STATES TO BE INVITED AS OBSERVERS TO THE 45TH MEETING</p> <p>10. ELECTION OF CHAIR AND VICE-CHAIR, AND BUREAU MEMBERS</p> <p>11. DATE AND PLACE OF THE 45TH MEETING</p> <p>12. ADOPTION OF THE MAIN DECISIONS OF THE MEETING</p> <p>13. CLOSING OF THE MEETING</p>	

Appendix II

Terms of reference of the Working Group on exploring sustainable financing options for the Bern Convention

I. BACKGROUND

In 2019, the Standing Committee to the Bern Convention adopted [Resolution No. 9 \(2019\)](#) on the financing of the Bern Convention and on initiating the establishment of a new system for obligatory financial contributions by Parties setting up an Intersessional Working Group on Finances entrusted with the drafting of proposals for amending the Convention and for a Partial Agreement, in order to ensure viable and predictable financial support to the Convention work and activities

After three years of operation, the Intersessional Working Group on Finances assessed the feasibility of establishing an Enlarged Partial Agreement, prepared several financial scenarios in relation to the Enlarged Partial Agreement, drafted an amendment to the Bern Convention in view of Article 16 of the Convention, prepared a financial simulation tool in relation to the draft amendment and reviewed other institutional, legal options.

On 19 October 2022, the Committee of Ministers ([CM/Del/Dec\(2022\)1446/9.1](#)) entrusted the Standing Committee to the Bern Convention to elaborate a protocol amending the Bern Convention as it appeared to be the best available option to secure long-term funding of the Convention. To achieve this task, the Standing Committee decided to set up an *Ad-hoc* Drafting Group of the Amending Protocol which replaced the Intersessional Working Group on Finances.

At its session in May 2024, following the Reykjavík Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe (2023), the Committee of Ministers launched the elaboration of a Council of Europe Strategy on the Environment. As part of the exploration of sustainable financing options for related activities and conventions, particularly the Bern Convention, the upcoming session of the Committee of Ministers in May 2025 will consider the establishment of a dedicated Council of Europe Environment Trust Fund (CETF).

II. SCOPE

The Working Group on exploring sustainable financing options for the Bern Convention is entrusted with the finalisation of the draft protocol amending the Bern Convention and creating a mechanism of compulsory financial contributions and its explanatory report. Under its mandate, the Working Group is also tasked to consider any decisions that may be taken at the May 2025 session of the Committee of Ministers on the establishment of a dedicated Council of Europe Environment Trust Fund (CETF), and in particular how the Trust Fund could respond to the financial needs of the Bern Convention and to propose the most appropriate solutions regarding financing options for the Bern Convention for consideration by the September meeting of the Bureau of the Convention and the Standing Committee at its 45th meeting. The Working Group will replace the *Ad-hoc* Drafting Group of the Amending Protocol.

III. COMPOSITION

The Working Group on exploring sustainable financing options for the Bern Convention will comprise relevant representatives of Contracting Parties to the Bern Convention and may invite relevant third parties as deemed necessary.

The Working Group will select one Chair from amongst its members.

IV. WORKING METHODS

The working language will be English.

The Working Group will meet at least once, before the meeting of the Bureau in September 2025.

The working group shall operate by online means.

The Bureau of the Standing Committee will review and evaluate the work of the Working Group at the Bureau's meetings.

The Working Group will report to the 45th Standing Committee to the Bern Committee.

In co-operation with the Chair, the Secretariat will coordinate and assist with the organisation and preparation of the agenda for the meetings of the Working Group and any other support activities deemed necessary.

Appendix III

Terms of Reference of the Working Group on exploring mechanisms to guide amendments to the appendices of the Bern Convention

I. BACKGROUND

At its 44th meeting in December 2024, the Bern Convention Standing Committee discussed the possibility of devising a dedicated evidence-based mechanism and criteria for granting or changing the protection status of a species in order to ensure that the process is objective, transparent and supports the Standing Committee in fulfilling its role. The Standing Committee also considered that it could be time to review Recommendation No. 56 (1997) concerning guidelines to be taken into account while making proposals for amendment of Appendices I and II of the Convention and while adopting amendments.

Advancing towards that goal, bearing in mind Recommendation No. 56 (1997), the Standing Committee decided to set up a Working Group on exploring mechanisms to guide amendments to the appendices of the Bern Convention, particularly to develop criteria for amending appendices I, II & III to the Bern Convention.

II. SCOPE

Considering Bern Convention Standing Committee Recommendation No. 56 (1997) concerning guidelines to be taken into account while making proposals for amendment of Appendices I and II of the Convention and while adopting amendments, and the need expressed by the Bern Convention Standing Committee for a dedicated evidenced-based mechanism and criteria for granting or changing the protection status of a species, the Working Group is requested to:

- Make recommendations to the Standing Committee to the Bern Convention on setting up, as appropriate, a mechanism to evaluate proposals for granting or modifying the protection status of fauna and flora species in the framework of the Bern Convention and, if deemed appropriate, to advise on other evidence-based decisions, bearing in mind the framework of the Bern Convention and the practice in other international treaties related to nature conservation.
- Advise the Standing Committee to the Bern Convention on any changes to the Rules of Procedure of the Standing Committee deemed necessary to implement such a mechanism.

III. COMPOSITION

The Working Group will comprise representatives of Contracting Parties and Observers to the Bern Convention and may comprise other relevant third parties as deemed necessary.

The Working Group will select one Chair from amongst its members.

IV. WORKING METHODS

The members of the Working Group will provide input through meetings, conference calls, written contributions to draft papers, reports, and other means as appropriate.

The working language will be English.

The Working Group will determine its own meeting frequency. The Working Group shall operate by online means.

The Bureau of the Standing Committee will review and evaluate the work of the Working Group at the Bureau's meetings through the year.

The Working Group will report to the 45th Standing Committee to the Bern Convention.

In co-operation with the Chair, the Secretariat will coordinate and assist with the organisation and preparation of the agenda for the meetings of the Working Group and any other support activities deemed necessary.

Appendix IV

Recommendation No. 222 (2024) of the Standing Committee, adopted on 6 December 2024, on the assessment of the habitat of sturgeons

The Standing Committee of the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, acting under the terms of Article 14 of the Convention,

Having regard to the aims of the Convention to conserve wild flora and fauna and their natural habitats;

Recalling that Article 1, paragraph 2 of the Convention requires Parties to give particular emphasis to the conservation of endangered and vulnerable species;

Recalling that Article 3 of the Convention requires Parties to take the necessary steps to promote national policies for the conservation of wild fauna and natural habitats, with particular attention to endangered and vulnerable species, especially endemic ones, and endangered habitats;

Recalling that Article 4.1 of the Convention requires Parties to take appropriate and necessary legislative and administrative measures to ensure the conservation of the habitats of the wild flora and fauna species, especially those specified in Appendices I and II, and the conservation of endangered natural habitats;

Recalling its Recommendation No. 59 (1997) on the Drafting and Implementation of Action Plans of Wild Fauna Species;

Recalling its Recommendation No. 41 (1993) on the protection of freshwater fish;

Recalling its Recommendation No. 116 (2005) on the conservation of sturgeons (*Acipenseridae*) in the Danube River Basin;

Recalling its Recommendation No. 127 (2007) of the Standing Committee on the conservation and restoration of the European sturgeon (*Acipenser sturio*);

Recalling the report on the status of implementation of the Action Plan for the Conservation of sturgeons (*Acipenseridae*) in the Danube River Basin, prepared by DSTF [document [T-PVS/Inf\(2017\)22](#)] and presented at its 37th meeting in December 2017;

Recalling its Recommendation No. 199 (2018) on the Pan-European Action Plan for Sturgeons [document [T-PVS\(2018\)6](#)];

Desirous to support Contracting Parties in the implementation of the Pan-European Action Plan for Sturgeons;

Recommends that Contracting Parties:

Make use to the extent possible of the technical guidelines on the assessment of the habitat of sturgeons supporting the implementation of the Pan-European Action Plan for the conservation of sturgeons and all activities in relation to the conservation of sturgeons;

Raise awareness among competent authorities and relevant stakeholders about the guidelines on the assessment of the habitat of sturgeons and encourage them to put them into practice;

Refer to the guidelines on the assessment of the habitat of sturgeons as criteria to develop and fund project proposals related to their conservation;

Recommends that the Secretariat promotes and gives appropriate visibility to the [guidelines on the assessment of the habitat of sturgeons](#).

Appendix V

Recommendation No. 223 (2024) of the Standing Committee, adopted on 6 December 2024, on sturgeon population monitoring

The Standing Committee of the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, acting under the terms of Article 14 of the Convention,

Having regard to the aims of the Convention to conserve wild flora and fauna and their natural habitats;

Recalling that Article 1, paragraph 2 of the Convention requires Parties to give particular emphasis to the conservation of endangered and vulnerable species;

Recalling that Article 3 of the Convention requires Parties to take the necessary steps to promote national policies for the conservation of wild fauna and natural habitats, with particular attention to endangered and vulnerable species, especially endemic ones, and endangered habitats;

Recalling that Article 4.1 of the Convention requires Parties to take appropriate and necessary legislative and administrative measures to ensure the conservation of the habitats of the wild flora and fauna species, especially those specified in Appendices I and II, and the conservation of endangered natural habitats;

Recalling its Recommendation No. 59 (1997) on the Drafting and Implementation of Action Plans of Wild Fauna Species;

Recalling its Recommendation No. 41 (1993) on the protection of freshwater fish;

Recalling its Recommendation No. 116 (2005) on the conservation of sturgeons (*Acipenseridae*) in the Danube River Basin;

Recalling its Recommendation No. 127 (2007) of the Standing Committee on the conservation and restoration of the European sturgeon (*Acipenser sturio*);

Recalling the report on the status of implementation of the Action Plan for the Conservation of sturgeons (*Acipenseridae*) in the Danube River Basin, prepared by DSTF [document [T-PVS/Inf\(2017\)22](#)] and presented at its 37th meeting in December 2017;

Recalling its Recommendation No. 199 (2018) on the Pan-European Action Plan for Sturgeons [document [T-PVS\(2018\)6](#)];

Desirous to support Contracting Parties in the implementation of the Pan-European Action Plan for Sturgeons;

Recommends that Contracting Parties:

Make use to the extent possible of the technical guidelines on sturgeon population monitoring supporting the implementation of the Pan-European Action Plan for the conservation of sturgeons and all activities in relation to the conservation of sturgeons;

Raise awareness among competent authorities and relevant stakeholders about the guidelines on sturgeon population monitoring and encourage them to put them into practice;

Refer to the guidelines on sturgeon population monitoring as criteria to develop and fund project proposals related to their conservation;

Recommends that the Secretariat promotes and gives appropriate visibility to the [guidelines on the monitoring of the population of sturgeon](#).

Appendix VI

Recommendation No. 224 (2024) of the Standing Committee, adopted on 6 December 2024 on *ex situ* conservation measures for sturgeons

The Standing Committee of the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, acting under the terms of Article 14 of the Convention,

Having regard to the aims of the Convention to conserve wild flora and fauna and their natural habitats;

Recalling that Article 1, paragraph 2 of the Convention requires Parties to give particular emphasis to the conservation of endangered and vulnerable species;

Recalling that Article 3 of the Convention requires Parties to take the necessary steps to promote national policies for the conservation of wild fauna and natural habitats, with particular attention to endangered and vulnerable species, especially endemic ones, and endangered habitats;

Recalling that Article 4.1 of the Convention requires Parties to take appropriate and necessary legislative and administrative measures to ensure the conservation of the habitats of the wild flora and fauna species, especially those specified in Appendices I and II, and the conservation of endangered natural habitats;

Recalling its Recommendation No. 59 (1997) on the Drafting and Implementation of Action Plans of Wild Fauna Species;

Recalling its Recommendation No. 41 (1993) on the protection of freshwater fish;

Recalling its Recommendation No. 116 (2005) on the conservation of sturgeons (*Acipenseridae*) in the Danube River Basin;

Recalling its Recommendation No. 127 (2007) of the Standing Committee on the conservation and restoration of the European sturgeon (*Acipenser sturio*);

Recalling the report on the status of implementation of the Action Plan for the Conservation of sturgeons (*Acipenseridae*) in the Danube River Basin, prepared by DSTF [document [T-PVS/Inf\(2017\)22](#)] and presented at its 37th meeting in December 2017;

Recalling its Recommendation No. 199 (2018) on the Pan-European Action Plan for Sturgeons [document [T-PVS\(2018\)6](#)];

Desirous to support Contracting Parties in the implementation of the Pan-European Action Plan for Sturgeons;

Recommends that Contracting Parties:

Make use to the extent possible of the technical guidelines on *ex situ* conservation measures for sturgeons supporting the implementation of the Pan-European Action Plan for the conservation of sturgeons and all activities in relation to the conservation of sturgeons;

Raise awareness among competent authorities and relevant stakeholders about the guidelines on *ex situ* conservation measures for sturgeons and encourage them to put them into practice;

Refer to the guidelines on *ex situ* conservation measures for sturgeons as criteria to develop and fund project proposals related to their conservation;

Recommends that the Secretariat promotes and gives appropriate visibility to the [guidelines on *ex situ* conservation measures for sturgeons](#).

Appendix VII

Recommendation No. 225 (2024) of the Standing Committee, adopted on 6 December 2024, on the further clarification of the obligations of Contracting Parties regarding the conservation of Emerald Network sites

The Standing Committee to the Convention on the Conservation of European wildlife and Natural Habitats, acting under the terms of Article 14 of the Convention,

Recalling Article 2 of the Convention, which requires each Contracting Party to “take requisite measures to maintain the population of wild flora and fauna at, or adapt it to, a level which corresponds in particular to ecological, scientific and cultural requirements, while taking account of economic and recreational requirements and the needs of sub-species, varieties or forms at risk locally”;

Recalling Article 4 of the Convention, which requires each Contracting Party to “take appropriate and necessary legislative and administrative measures to ensure the conservation of the habitats of the wild flora and fauna species, especially those specified in Appendices I and II, and the conservation of endangered natural habitats”;

Recalling Resolutions No. 1 (1989), No. 3 (1996), No. 4 (1996), No. 5 (1998), No. 6 (1998) and No. 8 (2012), on habitat conservation and the Network of Areas of Special Conservation Interest (Emerald Network);

Recalling in particular the common interpretation of Article 4 of the Convention adopted by the Standing Committee in Resolution No. 1 (1989), which confirms that Article 4 lays down an obligation requiring Contracting Parties to take those measures “which are able” and “which are required” to “ensure the conservation” of “the habitats of those species which have been identified by the Standing Committee” as “requiring specific habitat conservation measures” and of “those natural habitats which have been identified by the Standing Committee” as “requiring specific conservation measures”;

Recalling that the Standing Committee has subsequently, in Resolutions No. 4 (1996) and No. 6 (1998), identified these species and natural habitats requiring specific conservation measures, and that Article 4 therefore applies to the Areas of Special Conservation Interest that Contracting Parties have identified, and continue to identify, for these species and natural habitats as part of the Emerald Network;

Recalling also Recommendations No. 14 (1989), No. 15 (1989), No. 16 (1989), No. 25 (1991), No. 157 (2011, revised 2019), No. 172 (2014), No. 207 (2019) and No. 208 (2019), on habitat conservation and the Emerald Network, as well as other Recommendations and guidance documents relating to these issues;

Stressing the importance of clarity concerning the nature and scope of the framework that Contracting Parties have established in Article 4 and in relevant resolutions and recommendations with regard to the conservation of habitats, in particular the Areas of Special Conservation Interest that Contracting Parties have identified as part of the Emerald Network on their territories;

Noting the analysis conducted by a legal expert in 2020 of the obligations of Contracting Parties regarding the conservation of candidate and adopted Emerald Network sites (T-PVS/PA(2020)7);

Noting also the subsequent exploration of possible next steps regarding the legal framework of the Emerald Network (T-PVS/PA(2021)01), and the outcomes of several rounds of consultations of Contracting Parties and the Group of Experts on Protected Areas and Ecological Networks on how to follow up on the conclusions of the legal analysis (T-PVS/PA(2021)02 and T-PVS/PA(2021)09), and on challenges faced when implementing the Emerald Network (T-PVS/PA(2024)03);

Recalling that the Group of Experts on Protected Areas and Ecological Networks, at its 14th Meeting held 17-18 April 2024 in Vaduz, Liechtenstein, called for a Standing Committee recommendation reiterating concisely, in accessible language, the binding and non-binding obligations of Contracting parties concerning the conservation of Emerald Network sites, as well as identifying requirements that may require development of further guidance;

- Recommends that Contracting Parties, the Bureau and the Secretariat take note of the following overview of legally binding and non-binding commitments of Contracting Parties regarding the conservation of the candidate and adopted Emerald Network sites on their territories:

Commitments that are legally binding

The following commitments are legally binding. They involve requirements which must be met by Contracting Parties in order to comply with Article 4 of the Convention.

- Under Article 4, each Contracting Party has an obligation to “take appropriate and necessary legislative and administrative measures to ensure the conservation of the habitats of the wild flora and fauna species, especially those specified in Appendices I and II, and the conservation of endangered natural habitats”.
- This obligation entails that for each candidate and adopted site of the Emerald Network, the authorities concerned shall take those **measures** which are **necessary and able to effectively ensure the conservation of the habitats** of species and the natural habitats for which the site has been selected.²
- Authorities are required to take appropriate and necessary legislative and administrative measures, to maintain and, where appropriate, restore or improve the **abiotic and biotic features which form the habitats** concerned, including, where appropriate, the control of activities which may indirectly result in the deterioration of such habitats.³
- Article 9 of the Convention sets out the conditions under which **exceptions** may be made from this obligation.

Measures to support compliance with Article 4

What it takes to meet the obligations in Article 4 will depend on the circumstances of each case. However, *inter alia*, the following can support compliance in the context of specific sites:

- **site protection regime**: applying a suitable site protection regime under national law;⁴
- **site management measures**: taking the management measures necessary to preserve or restore the habitats involved and involving various national, regional and/or local stakeholders in site management;⁵

---

² Resolution No. 1 (1989), par. 2(a)-(b).

³ Resolution No. 1 (1989), par. 2(c).

⁴ Recommendation No. 16 (1989), par. 3(1) and 5; Resolution No. 8 (2012), par. 2(1).

⁵ Resolution No. 1 (1989), par. 2(c); Recommendation No. 16 (1989), par. 3(d); Recommendation No. 157 (2011/2019),

- **management resources:** the agencies who are responsible for the designation and/or conservation of areas have sufficient staff, training, equipment and resources (including financial resources) to enable them properly to manage, conserve and survey such areas;⁶
- **monitoring:** providing for an adequate degree of monitoring of these habitats and of threats posed to them;⁷
- **anticipating and responding to specific threats:**⁸
  - **screening:** actively identifying potentially harmful projects or activities;
  - **timely and comprehensive impact assessment:** obtaining sufficient clarity regarding the potential consequences of any such project or activity for the habitat(s) involved, *before* taking a decision regarding its approval;
  - **authorising only activities compatible with conservation objectives:** refusing authorization of projects and activities that are incompatible with conservation objectives;

Other relevant commitments

Contracting Parties are encouraged to comply with the following commitments. They involve actions which have been recommended to Contracting Parties by the Standing Committee. Taking these actions is considered conducive to achieving the aims of the Convention, and the effectiveness of the Emerald Network, but does not appear strictly necessary in order to comply with Article 4 of the Convention.

- Reporting every six years on the conservation status of species and habitats in Emerald Network sites;⁹
  - Informing the Secretariat of important changes likely to affect negatively in a substantial way the ecological character of such sites.¹⁰
- Recommends the development of additional guidance in order to further clarify and/or concretize the following aspects of the legal framework concerning Emerald Network sites, and instructs the Secretariat to work with Contracting Parties and the Group of Experts on Protected Areas and Ecological Networks towards this end:
- The nature of the result to be achieved under Article 4 of the Convention;
  - The nature of required site management measures;
  - The screening, prior assessment and authorization of potentially harmful projects;
  - The requirements regarding monitoring and reporting;
  - The scope for exceptions under Article 9 of the Convention.

---

par. 1; Resolution No. 8 (2012), par. 2(3) and 2(4).

⁶ Recommendation No. 16, par 3(b).

⁷ Recommendation No. 16 (1989), par. 2, 4(e) and 3(c); Resolution No. 5 (1998), par. 4(1); Resolution No. 8 (2012), par. 3; Recommendation No. 208 (2019).

⁸ Resolution No. 1 (1989), par. 2; Recommendation No. 16 (1989), par. 3(d); Recommendation No. 25 (1991), Appendix, par. II (1)(b)-(e); Resolution No. 8 (2012), par. 2(1); Recommendation No. 157 (2011/2019), par. 1; Recommendation No. 208 (2019).

⁹ Resolution No. 8 (2012), par. 4(1)-(2).

¹⁰ Resolution No. 5 (1998), Art. 4(2).

Appendix VIII

Targets for the Emerald Network for the period to 2030

Number of indicator	Indicator description	2030 minimum target value
1	Number of new or updated Emerald Network databases followed by biogeographical evaluations	2
2	Sufficiency Index A proportion of “sufficient” conclusions versus all conclusions	Group 0 (no biogeographical evaluation as of 2024): 25% Group 1 (1 biogeographical evaluation as of 2024): 35% Group 2 (2 biogeographical evaluations as of 2024): 50% Group 3 (3 biogeographical evaluations as of 2024): 60%
3	All Emerald Network sites which went through the biogeographical evaluation process until 2028 should be adopted by the Standing Committee by 2030.	Qualitative: yes
4	A proportion of Emerald Network sites with site management plans	40%

Appendix IX

- Updated lists of candidate and adopted Emerald Network sites –

- [T-PVS/PA\(2024\)18](#) –

- [T-PVS/PA\(2024\)19](#) -

Appendix X

List of Invasive Alien Species to be considered within the frame of the Reporting under Resolution No. 8 (2012)

N	Species	Kingdom	Phylum	Class	Order	Family	Habitat
1.	<i>Abutilon theophrasti</i> Medik.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Malvales	Malvaceae	terrestrial
2.	<i>Acer negundo</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Sapindales	Sapindaceae	terrestrial
3.	<i>Aedes albopictus</i> (Skuse, 1894)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Diptera	Culicidae	terrestrial
4.	<i>Aix galericulata</i> (Linnaeus, 1758)	Animalia	Chordata	Aves	Anseriformes	Anatidae	terrestrial freshwater
5.	<i>Amaranthus albus</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Amaranthaceae	terrestrial
6.	<i>Amaranthus blitoides</i> S.Watson	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Amaranthaceae	terrestrial
7.	<i>Amaranthus deflexus</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Amaranthaceae	terrestrial
8.	<i>Amaranthus retroflexus</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Amaranthaceae	terrestrial
9.	<i>Ambrosia artemisiifolia</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
10.	<i>Ambrosia polystachya</i> DC.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
11.	<i>Ameiurus nebulosus</i> (Lesueur, 1819)	Animalia	Chordata		Siluriformes	Ictaluridae	freshwater brackish
12.	<i>Amelanchier ×lamarckii</i> F.G.Schroed.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Rosales	Rosaceae	terrestrial
13.	<i>Amorpha fruticosa</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Fabales	Fabaceae	terrestrial
14.	<i>Amphibalanus improvisus</i> (Darwin, 1854)	Animalia	Arthropoda	Maxillopoda	Sessilia	Balanidae	marine
15.	<i>Anguillicola crassus</i> Kuwahara, Niimi & Itagaki, 1974	Animalia	Nematoda	Chromadorea	Rhabditida	Anguillicolidae	freshwater
16.	<i>Aphanomyces astaci</i> Schikora	Chromista	Oomycota	Peronosporae	Saprolegniales	Leptolegniaceae	freshwater
17.	<i>Arcuatula senhousia</i> (W.H.Benson, 1842)	Animalia	Mollusca	Bivalvia	Mytilida	Mytilidae	marine
18.	<i>Artemisia verlotiorum</i> Lamotte	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
19.	<i>Asparagopsis armata</i> Harv.	Plantae	Rhodophyta	Florideophyceae	Bonnemaisoniales	Bonnemaisoniaceae	marine
20.	<i>Austrominius modestus</i> (Darwin, 1854)	Animalia	Arthropoda			Elmniidae	marine
21.	<i>Azolla filiculoides</i> Lam.	Plantae	Tracheophyta	Polypodiopsida	Salvinales	Salviniaceae	freshwater
22.	<i>Bidens frondosa</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
23.	<i>Bidens subalternans</i> DC.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
24.	<i>Bonnemaisonia hamifera</i> Hariot	Plantae	Rhodophyta	Florideophyceae	Bonnemaisoniales	Bonnemaisoniaceae	marine
25.	<i>Botrylloides violaceus</i> Oka, 1927	Animalia	Chordata	Asciacea	Stolidobranchia	Styelidae	marine
26.	<i>Branta canadensis</i> (Linnaeus, 1758)	Animalia	Chordata	Aves	Anseriformes	Anatidae	terrestrial freshwater
27.	<i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) L'Hér. ex Vent.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Rosales	Moraceae	terrestrial
28.	<i>Buddleja davidii</i> Franch.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Lamiales	Scrophulariaceae	terrestrial

N	Species	Kingdom	Phylum	Class	Order	Family	Habitat
29.	<i>Campylopus introflexus</i> (Hedw.) Brid.	Plantae	Bryophyta	Bryopsida	Dicranales	Leucobryaceae	brackish marine
30.	<i>Caprella mutica</i> Schurin, 1935	Animalia	Arthropoda	Malacostraca	Amphipoda	Caprellidae	marine
31.	<i>Carassius auratus</i> (Linnaeus, 1758)	Animalia	Chordata		Cypriniformes	Cyprinidae	freshwater brackish
32.	<i>Carpobrotus acinaciformis</i> (L.) L.Bolus	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Aizoaceae	terrestrial
33.	<i>Carpobrotus edulis</i> (L.) N.E.Br.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Aizoaceae	terrestrial
34.	<i>Caulerpa racemosa</i> (Forssk.) J.Agardh	Plantae	Chlorophyta	Ulvophyceae	Bryopsidales	Caulerpaceae	marine
35.	<i>Cervus nippon</i> Temminck, 1838	Animalia	Chordata	Mammalia	Artiodactyla	Cervidae	terrestrial
36.	<i>Codium fragile</i> (Suringar) Har.	Plantae	Chlorophyta	Ulvophyceae	Bryopsidales	Codiaceae	marine
37.	<i>Commelina communis</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Commelinales	Commelinaceae	terrestrial
38.	<i>Corbicula fluminalis</i> (O.F.Müller, 1774)	Animalia	Mollusca	Bivalvia	Venerida	Cyrenidae	freshwater
39.	<i>Corbicula fluminea</i> (O.F.Müller, 1774)	Animalia	Mollusca	Bivalvia	Venerida	Cyrenidae	freshwater
40.	<i>Coregonus peled</i> (Gmelin, 1789)	Animalia	Chordata		Salmoniformes	Salmonidae	freshwater
41.	<i>Corella eumyota</i> Traustedt, 1882	Animalia	Chordata	Ascidiacea	Phlebobranchia	Corellidae	marine
42.	<i>Cornus sericea</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Cornales	Cornaceae	terrestrial
43.	<i>Corythucha arcuata</i> (Say, 1832)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Hemiptera	Tingidae	terrestrial
44.	<i>Corythucha ciliata</i> (Say, 1832)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Hemiptera	Tingidae	terrestrial
45.	<i>Cotoneaster horizontalis</i> Decne.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Rosales	Rosaceae	terrestrial
46.	<i>Crassula helmsii</i> (Kirk) Cockayne	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Saxifragales	Crassulaceae	terrestrial freshwater
47.	<i>Crepidula fornicata</i> (Linnaeus, 1758)	Animalia	Mollusca	Gastropoda	Littorinimorpha	Calyptraeidae	marine
48.	<i>Cuscuta campestris</i> Yunck.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Solanales	Convolvulaceae	host
49.	<i>Cyclachaena xanthiifolia</i> (Nutt.) Fresen.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
50.	<i>Cydalima perspectalis</i> (Walker, 1859)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Lepidoptera	Crambidae	terrestrial
51.	<i>Dasysiphonia japonica</i> (Yendo) H.-S.Kim	Plantae	Rhodophyta	Florideophyceae	Ceramiales	Dasyaceae	marine
52.	<i>Datura stramonium</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Solanales	Solanaceae	terrestrial
53.	<i>Diabrotica virgifera</i> LeConte, 1868	Animalia	Arthropoda	Insecta	Coleoptera	Crysomelidae	terrestrial
54.	<i>Didemnum vexillum</i> Kott, 2002	Animalia	Chordata	Ascidiacea	Aplousobranchia	Didemnidae	marine
55.	<i>Dysphania ambrosioides</i> (L.) Mosyakin & Clemants	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Amaranthaceae	terrestrial
56.	<i>Echinocystis lobata</i> (Michx.) Torr. & A.Gray	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Cucurbitales	Cucurbitaceae	terrestrial
57.	<i>Eleusine indica</i> (L.) Gaertn.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
58.	<i>Eleusine tristachya</i> (Lam.) Lam.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
59.	<i>Elodea canadensis</i> Michx.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Alismatales	Hydrocharitaceae	freshwater

N	Species	Kingdom	Phylum	Class	Order	Family	Habitat
60.	<i>Elodea densa</i> (Planch.) Casp.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Alismatales	Hydrocharitaceae	freshwater
61.	<i>Erasmoneura vulnerata</i> (Fitch, 1851)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Hemiptera	Cicadellidae	terrestrial
62.	<i>Erigeron annuus</i> (L.) Pers.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
63.	<i>Erigeron bonariensis</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
64.	<i>Erigeron canadensis</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
65.	<i>Erigeron floribundus</i> (Kunth) Sch.Bip.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
66.	<i>Erigeron sumatrensis</i> Retz.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
67.	<i>Euphorbia maculata</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Malpighiales	Euphorbiaceae	terrestrial
68.	<i>Euphorbia prostrata</i> Aiton	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Malpighiales	Euphorbiaceae	terrestrial
69.	<i>Frankliniella occidentalis</i> (Pergande, 1895)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Thysanoptera	Thripidae	host
70.	<i>Galinsoga parviflora</i> Cav.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
71.	<i>Galinsoga quadriradiata</i> Ruiz & Pav.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
72.	<i>Gammarus tigrinus</i> Sexton, 1939	Animalia	Arthropoda	Malacostraca	Amphipoda	Gammaridae	marine
73.	<i>Grateloupia turuturu</i> Yamada	Plantae	Rhodophyta	Florideophyceae	Halymeniales	Halymeniaceae	marine
74.	<i>Grindelia squarrosa</i> (Pursh) Dunal	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
75.	<i>Halyomorpha halys</i> (Stål, 1855)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Hemiptera	Pentatomidae	host
76.	<i>Harmonia axyridis</i> (Pallas, 1773)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Coleoptera	Coccinellidae	terrestrial
77.	<i>Helianthus pauciflorus</i> Nutt.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
78.	<i>Helianthus tuberosus</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
79.	<i>Helianthus</i> × <i>laetiflorus</i> Pers.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
80.	<i>Hemigrapsus sanguineus</i> (De Haan, 1835)	Animalia	Arthropoda	Malacostraca	Decapoda	Varunidae	marine
81.	<i>Hemigrapsus takanoi</i> Asakura & Watanabe, 2005	Animalia	Arthropoda	Malacostraca	Decapoda	Varunidae	marine
82.	<i>Hyphantria cunea</i> (Drury, 1773)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Lepidoptera	Erebidae	terrestrial
83.	<i>Ictalurus punctatus</i> (Rafinesque, 1818)	Animalia	Chordata		Siluriformes	Ictaluridae	freshwater
84.	<i>Impatiens balfourii</i> Hook.fil.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Ericales	Balsaminaceae	terrestrial
85.	<i>Impatiens parviflora</i> DC.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Ericales	Balsaminaceae	terrestrial
86.	<i>Juncus tenuis</i> Willd.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Juncaceae	terrestrial
87.	<i>Koeleruteria paniculata</i> Laxm.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Sapindales	Sapindaceae	terrestrial
88.	<i>Lepidium virginicum</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Brassicales	Brassicaceae	terrestrial
89.	<i>Linepithema humile</i> (Mayr, 1868)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Hymenoptera	Formicidae	terrestrial
90.	<i>Lupinus nootkatensis</i> Donn ex Sims	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Fabales	Fabaceae	terrestrial

N	Species	Kingdom	Phylum	Class	Order	Family	Habitat
91.	<i>Lupinus polyphyllus</i> Lindl.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Fabales	Fabaceae	terrestrial
92.	<i>Magallana gigas</i> (Thunberg, 1793)	Animalia	Mollusca	Bivalvia	Ostreida	Ostreidae	brackish marine
93.	<i>Matricaria discoidea</i> DC.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
94.	<i>Mnemiopsis leidyi</i> A.Agassiz, 1865	Animalia	Ctenophora	Tentaculata	Lobata	Bolinopsidae	brackish marine
95.	<i>Mustela vison</i> Schreber, 1777	Animalia	Chordata	Mammalia	Carnivora	Mustelidae	terrestrial freshwater
96.	<i>Mytilopsis leucophaeata</i> (Conrad, 1831)	Animalia	Mollusca	Bivalvia	Myida	Dreissenidae	marine
97.	<i>Oenothera biennis</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Myrtales	Onagraceae	terrestrial
98.	<i>Oenothera glazioviana</i> Micheli	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Myrtales	Onagraceae	terrestrial
99.	<i>Oenothera ×fallax</i> Renner	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Myrtales	Onagraceae	terrestrial
100.	<i>Oncorhynchus gorbusha</i> (Walbaum, 1792)	Animalia	Chordata		Salmoniformes	Salmonidae	freshwater marine
101.	<i>Oncorhynchus mykiss</i> (Walbaum, 1792)	Animalia	Chordata		Salmoniformes	Salmonidae	freshwater marine
102.	<i>Ophiostoma novo-ulmi</i> Brasier	Fungi	Ascomycota	Sordariomycetes	Microascales	Ceratocystidaceae	host
103.	<i>Opuntia humifusa</i> (Raf.) Raf.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Cactaceae	terrestrial
104.	<i>Opuntia ficus-indica</i> (L.) Mill.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Cactaceae	terrestrial
105.	<i>Opuntia humifusa</i> (Raf.) Raf.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Cactaceae	terrestrial
106.	<i>Oxalis pes-caprae</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Oxalidales	Oxalidaceae	terrestrial
107.	<i>Oxalis stricta</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Oxalidales	Oxalidaceae	terrestrial
108.	<i>Panicum capillare</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
109.	<i>Panicum dichotomiflorum</i> Michx.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
110.	<i>Parthenocissus inserta</i> (A.Kern.) Fritsch	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Vitales	Vitaceae	terrestrial
111.	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Vitales	Vitaceae	terrestrial
112.	<i>Paspalum dilatatum</i> Poir.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
113.	<i>Paspalum distichum</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
114.	<i>Periplaneta americana</i> (Linnaeus, 1758)	Animalia	Arthropoda	Insecta	Blattodea	Blattidae	terrestrial
115.	<i>Physella acuta</i> (Draparnaud, 1805)	Animalia	Mollusca	Gastropoda		Physidae	freshwater
116.	<i>Phytolacca americana</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Phytolaccaceae	terrestrial
117.	<i>Potamopyrgus antipodarum</i> (J.E.Gray, 1843)	Animalia	Mollusca	Gastropoda	Littorinimorpha	Tateidae	freshwater
118.	<i>Prunus serotina</i> Ehrh.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Rosales	Rosaceae	terrestrial
119.	<i>Pseudosasa japonica</i> (Siebold & Zucc. ex Steud.) Makino ex Nakai	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
120.	<i>Rapana venosa</i> (Valenciennes, 1846)	Animalia	Mollusca	Gastropoda	Neogastropoda	Muricidae	marine
121.	<i>Reynoutria ×bohemica</i> Chrtek & Chrtková	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Polygonaceae	terrestrial

N	Species	Kingdom	Phylum	Class	Order	Family	Habitat
122.	<i>Reynoutria japonica</i> Houtt.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Polygonaceae	terrestrial
123.	<i>Reynoutria sachalinensis</i> (F.Schmidt) Nakai	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Caryophyllales	Polygonaceae	terrestrial
124.	<i>Rhithropanopeus harrisi</i> (Gould, 1841)	Animalia	Arthropoda	Malacostraca	Decapoda	Panopeidae	marine
125.	<i>Rhus typhina</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Sapindales	Anacardiaceae	terrestrial
126.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Fabales	Fabaceae	terrestrial
127.	<i>Rosa rugosa</i> Thunb.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Rosales	Rosaceae	terrestrial
128.	<i>Rudbeckia laciniata</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
129.	<i>Salvelinus fontinalis</i> (Mitchill, 1814)	Animalia	Chordata		Salmoniformes	Salmonidae	freshwater
130.	<i>Sargassum muticum</i> (Yendo) Fensholt	Chromista	Ochrophyta	Phaeophyceae	Fucales	Sargassaceae	marine
131.	<i>Schizoporella japonica</i> Ortmann, 1890	Animalia	Bryozoa	Gymnolaemata	Cheilostomatida	Schizoporellidae	marine
132.	<i>Senecio inaequidens</i> DC.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
133.	<i>Sicyos angulatus</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Cucurbitales	Cucurbitaceae	terrestrial
134.	<i>Sigesbeckia orientalis</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
135.	<i>Sinanodonta woodiana</i> (I.Lea, 1834)	Animalia	Mollusca	Bivalvia	Unionida	Unionidae	freshwater
136.	<i>Solanum elaeagnifolium</i> Cav.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Solanales	Solanaceae	terrestrial
137.	<i>Solidago canadensis</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
138.	<i>Solidago gigantea</i> Aiton	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
139.	<i>Sorghum halepense</i> (L.) Pers.	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
140.	<i>Sporobolus junceus</i> (P.Beauv.) Kunth	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
141.	<i>Sporobolus vaginiflorus</i> (Torr. ex A.Gray) Alph.Wood	Plantae	Tracheophyta	Liliopsida	Poales	Poaceae	terrestrial
142.	<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) K.Koch	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Dipsacales	Caprifoliaceae	terrestrial
143.	<i>Symphyotrichum lanceolatum</i> (Willd.) G.L.Nesom	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
144.	<i>Symphyotrichum novi-belgii</i> (L.) G.L.Nesom	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
145.	<i>Symphyotrichum squamatum</i> (Spreng.) G.L.Nesom	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
146.	<i>Tricellaria inopinata</i> d'Hondt & Occhipinti Ambrogi, 1985	Animalia	Bryozoa	Gymnolaemata	Cheilostomatida	Candidae	marine
147.	<i>Ulmus pumila</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Rosales	Ulmaceae	terrestrial
148.	<i>Undaria pinnatifida</i> (Harv.) Suringar	Chromista	Ochrophyta	Phaeophyceae	Laminariales	Alariaceae	marine
149.	<i>Veronica persica</i> Poir.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Lamiales	Plantaginaceae	terrestrial
150.	<i>Xanthium orientale</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial
151.	<i>Xanthium spinosum</i> L.	Plantae	Tracheophyta	Magnoliopsida	Asterales	Asteraceae	terrestrial

Appendix XI

Recommendation No. 226 (2024) of the Standing Committee, adopted on 6 December 2024, on Mersin Anamur Beach

The Standing Committee of the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, acting under the terms of Article 14 of the Convention,

Having regard to the aims of the Convention to conserve wild flora and fauna and their natural habitats;

Recalling that Article 1, paragraph 2, of the Convention requires Parties to give particular emphasis to the conservation of endangered and vulnerable species;

Recalling that Article 3, paragraph 1, of the Convention provides that each Contracting Parties shall take steps to promote national policies for the conservation of wild fauna and natural habitats, with particular attention to endangered and vulnerable species, especially endemic ones, and endangered habitats;

Recalling that Article 4, paragraph 1, of the Convention provides that each Contracting Party shall take appropriate and necessary legislative and administrative measures to ensure the conservation of the habitats of the wild fauna species, especially those listed in Appendix II to the Convention;

Recalling that Article 4, paragraph 2, further stipulates that Contracting Parties, in their planning and development policies, shall have regard to the conservation requirements of the areas protected under the preceding paragraph, so as to avoid or minimise as far as possible any deterioration of such areas;

Recalling that Article 6 of the Convention provides that each Contracting Party shall take appropriate and necessary legislative and administrative measures to ensure the special protection of the wild fauna species specified in Appendix II to the Convention, particularly by prohibiting the deliberate damage to or destruction of breeding sites;

Noting that *Caretta caretta*, *Chelonia mydas* and *Trionyx triunguis* are strictly protected turtle species listed in Appendix II to the Convention;

Recalling the Guidance Tool on conservation of sea turtle nesting sites ([T-PVS\(2023\)30](#)), providing guidance to Contracting Parties in the Mediterranean;

Recognising the high natural value of the Anamur Mersin Beach as an important nesting area for *Caretta caretta*, *Chelonia mydas*, and possibly *Trionyx triunguis*, the species observed in the area, reportedly inhabiting rivers near to the mouth to the sea and nesting on sandy coastal beaches;

Noting that the future of the populations of the above-mentioned three species of turtles in the Mediterranean are largely dependent on the maintenance of conservation activities, including those in Anamur Mersin;

Recalling the [Resolution \(78\) 22](#) of the Committee of Ministers of the Council of Europe on threatened amphibians and reptiles in Europe;

Recalling the following recommendations of the Standing Committee:

- [No. 7 \(1987\)](#) on the protection of marine turtles and their habitat;
- [No. 8 \(1987\)](#) on the protection of marine turtles in Dalyan and other important areas in Türkiye;
- [No. 12 \(1988\)](#) concerning the protection of important turtle nesting beaches in Türkiye;
- No. 13 (1988) concerning measures for the protection of critical biotopes of endangered amphibians and reptiles;
- [No. 24 \(1991\)](#) on the protection of some beaches in Türkiye of particular importance to marine turtles;
- [No. 54 \(1996\)](#) on the conservation of *Caretta caretta* at Patara;
- [No. 66 \(1998\)](#) on the conservation status of some nesting beaches for marine turtles in Türkiye.

Recalling Turkish national and regional legislation aiming to protect habitats and species;

Recognising the efforts of the Government of Türkiye to protect the nesting beaches for marine turtles;

Taking note of the report of the on-the-spot appraisal carried out by an independent expert on 2nd to 4th July 2024 (document [T-PVS/Inf\(2024\)13](#));

Recommends to the Government of Türkiye, in cooperation with local and regional authorities when relevant, to:

1. Remedy Stage 1 and 2 design issues, which mainly relate to poor lighting choices and light control. Consider erecting a fence along the beach edge to deter people from entering the beach at night.
2. Review the remaining Stage 2 and Stage 3 development plans to ensure they are necessary and are compatible with preservation of successful, undisturbed turtle nesting.
3. Enforce existing legislation by removal of illegal development, structures and impactful lighting from all areas of beach but especially the area of bungalows and restaurant on beach section 2 that may act as a catalyst for similar such developments away from the urban centre.
4. Increase number of signs that have information on sea turtles and the dos and don'ts for behaviour on the nesting beach at beach entrances. Create new signs to attach to each protective nest cage so that each nest has key information associated with it.
5. Improve turtle monitoring and protection capacity through training and increasing the number of people involved in daily surveys. Collect all relevant data indicated in Guidance Tool, starting as soon as possible by recording the location of each turtle nest using GPS to support scientific analyses and interpretation of the status of turtles and their habitats.
6. Design a hatchling management plan to be prepared for occurrences of hatchling disorientation caused by artificial lighting and respond promptly and strongly to adjust, revise or eliminate problematic lighting.
7. Undertake surveys for presence of Nile soft shelled turtles at all historically known sites along Anamur beach and commission ecological study for feasibility of restoring sites where presence remains, and nesting was previously reported.
8. Create a turtle protection network composed of authorities, NGOs, local stakeholders and concerned individuals that regularly meet to discuss issues and their solutions.
9. Create a turtle monitoring group composed of authorities, NGOs, local stakeholders and concerned individuals to better monitor the turtle nesting activity. Investigate the potential for bringing in academic and voluntary teams to contribute to the monitoring. Given that Anamur beach potentially hosts one of the top five loggerhead turtle nesting areas in the Mediterranean accurate assessment of activity is strongly warranted.

Annexe XII**PROVISIONAL CALENDAR OF MEETINGS FOR 2025**

	Activities of low priority
	Activities of high priority

Meeting / Réunion		Tentative Date <i>Date provisoire</i>	Venue <i>Lieu</i>
1.	Group of Experts on Invasive Alien Species back-to-back with the Group of Experts on Amphibians and Reptiles	1.5 day in February/March	online
2.	<i>1st annual meeting of the Bureau</i>	3 days in March, tbd	Strasbourg
3.	1 st meeting of the Working Group on exploring mechanisms to guide amendments to the appendices of the Bern Convention	End of March	online
4.	3 rd meeting of the Working Group overseeing the implementation of the Strategic Plan back-to-back with the 7 th meeting of the <i>Ad hoc</i> Working Group on Reporting (back-to-back with a training course on reporting for non-EU Contracting Parties (tbc))	8 April	tbd
5.	Joint meeting with the CMS MIKT on IKB	March/April, tbd	tbd
6.	Group of Experts on the Conservation of Birds	March/April, tbd	tbd
7.	Meeting of Group of Specialists on EDPA	20 May	Granada
8.	60 th anniversary of the EDPA	21-22 May	Granada
9.	Group of Experts on Large Carnivores	May, date tbd	tbd
10.	<i>2nd annual meeting of the Bureau</i>	2 days in June, tbd	online
11.	1 st meeting of the Working Group on exploring sustainable financing options for the Bern Convention	1 day late June	online
12.	Expert Meeting on the Eradication of the Ruddy Duck	Half day late June	online
13.	<i>3rd annual meeting of the Bureau</i>	3 days in September, tbd	Strasbourg
14.	<i>Ad hoc</i> Working Group on the conservation of marine turtles	September	online
15.	2 nd meeting of the Working Group on exploring mechanisms to guide amendments to the appendices of the Bern Convention	September	online
16.	Group of Experts on Protected Areas and Ecological Networks	7-8 October	Montenegro
17.	4 th meeting of the Working Group on overseeing the implementation of the Strategic Plan	23 October	online
18.	Workshop on minimising the negative impact of mining on biodiversity	2 days, October/November tbd	tbd
19.	8 th meeting of the <i>Ad hoc</i> Working Group on Reporting back - to-back with a training course on reporting for non-EU Contracting Parties	4-5 November	Strasbourg or Paris
20.	<i>45th Standing Committee</i>	Week starting on 8 December	Strasbourg

Dokumentsamling i sak 24-200884TVI-TOSL/08

1	2024-12-22_Begjæring om midlertidig forføyning.pdf fra Fleischer, Carl Philip (...)	1
	Bilag 1: 2024-08-23_protokoll-fellesmote---23082024.pdf	13
	Bilag 2: 2024-09-11_Vedtak i fellessak 4-24 Lisensfelling av ulv innenfor (...)	27
	Bilag 3: 2024-09-11_vedlegg-1-faktagrunnlag-2.pdf	30
	Bilag 4: (...)	55
	Bilag 5: 2024-09-11_vedlegg-3-berakningar-av-jaktuttag-varg-2025.pdf	115
	Bilag 6: (...)	162
	Bilag 7: 2024-10-02_NOAHs klage pa lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen.pdf...	163
	Bilag 8: (...)	174
	Bilag 9: 2024-10-25_protokoll-fra-fellesmote---25102024.pdf	183
	Bilag 10: 2024-12-13_Ulv-Forelop StatusRapp 1-2024-PW_KN_EM-241213.pdf...	186
	Bilag 11: (...)	191
	Bilag 12: 2024-04-15_Letter_Bern Convention_Norway_wolf (...)	230
	Bilag 13: 2024-10-11_Letter_Bern Convention_Complaint_2022_03 Norway (...)	232
	Bilag 14: 2024-12-06_MISC_E_44_Standing_Committee_Final draft.docx.pdf	234